

جورج پ. چرچیل

فرہنگ رجال قاجار

غلامحسین میرزا صالح

www.adabestanekave.com

انتشارات زرین - خیابان بهار - شهید کارگر (مزمین الدوله) - پلاک ۵۳

فرهنگ رجال قاجار

جورج پ. چرچیل

ترجمه و تألیف: غلامحسین میرزا صالح

چاپ اول: ۱۳۶۹

تیراژ: ۳۰۰۰ جلد

طرح روی جلد: سیروس سعدوندیان

حروفچینی: آزاده

لیتوگرافی: بهیر

چاپخانه: ارژنگ

صحافی: حقیقت

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

جورج پ. چرچیل

فرہنگ رجال قاجار

ترجمہ و تالیف

غلام حسین میرزا صالح

۱۳۶۹

یادداشت ناشر

مقامات سفارتخانه‌ها و کنسولگریهای دول استعماری در سرزمینهای اشغالی، مستعمرات و دول تحت سلطه، در اجرای وظایف محوله از سوی کشورهایشان موظف بودند تا از طریق تهیه اطلاعات محلی رؤسای خود را در جریان شرایط حاکم و اوضاع و احوال منطقهٔ مأموریت خود قرار دهند. نگاهی به این اطلاعات گردآوری شده - بخصوص در مورد مقامات و شخصیت‌های محلی - که اکثراً مبنی بر شایعات بود تا تحقیقی درست و بی‌شائبه، معمولاً به عنوان واقعیات غیر قابل انکار اساس تصمیم‌گیریهای کارگزاران حکومت اصلی را تشکیل می‌داد و باعث قضاوت‌های نادرست می‌شد. از آنجایی که این مأموران و فرستادگان بجز کسب منافع و گسترش بیش از پیش نفوذ کشورشان در این سرزمینها هدفی نداشتند، و گاه آزاد مردانی را که در جهت کسب استقلال و یا مخالفت با نفوذ بیگانگان قد علم می‌کردند به خیانت، رشوه‌گیری، عقب ماندگی، قشری بودن و... متهم می‌کردند و با کمال بیشرمی در سرزمینهای خود به این خصصتها که لایق خودشان بود اشاره می‌کردند. در میان این گروه از مأموران استعماری، چرچیل که اینک ترجمهٔ گزارشهای گردآوری شده توسط او را در دست دارید، جایگاه ویژه‌ای دارد و خوانندگان خود به هنگام مطالعهٔ کتاب با ما همعقیده خواهند شد.

پیشگفتار

پندار مردم ما در طول یکصد و پنجاه سال اخیر درباره کارگزاران و مأموران و مجریان سیاست خسارچی «دولت فخیمه انگلیس» کم و بیش و با شدت وضعف بر این باور نادرست استوار بوده که آنان همگی مردمانی هستند زیرک، فرصت طلب، با هوش، مکار، کینه جو، سفاک، چرب زبان و ... که مثلاً «دعوی هرزن و شوهری زیر سر آنهاست». این تلقی افراطی و نابخردانه منحصر به قشر و طبقه مشخصی نبوده، بلکه خاص و عام، از فقیر و غنی و رعیت و شاه بر این پندار باطل ارج بسیار نهاده و آن را لایتنیر و ابدی انگاشته اند. در یک سند خطی مربوط به یکصد سال پیش راجع به «شیطنت» این قوم چنین می خوانیم:

«انگلیسها که شیطان جهانند و از همه رازهای نهان آگاه و سیاست عالم را در دست دارد... انگلیسهای خواهند ایران نیم مرده باشد... انگلیسها در معنی زیانکارترین دشمن ترین استقلال ممالک اسلامی اند، لکن پرتدیور و تزویرترین عالمیان و بی رحمتترین هم هستند که برای نفع و استفاده خودشان باک از خون و فتنای ملیونها بشر ندارند، هزاران عهد و میثاق و سوگند و دوستی را برای اندک نفع خود زیر پا بگذارند و نابود شمارند. برای پیشرفت مقصود خودشان که حاصل آن انحصار منابع و ثروت جهانیان بر خودشان

و تفوق و ریاست بر عالمیان... باشد از هر خرج و زحمت و حتی جان مضایقه نمی کنند و در آخر، هر خرج به هر مقصود کرده اند از آن قوم یکی برسد می برند. با هزاران حوله و چربی و نرمی ملل ضعیفه و نادان را فریفته و خود را دوست و حامی می نمایند و هیچ حقیقت در کار ندارند».

و حال آن که رمز اسطوره قدرت «لایزال» دولت انگلیس و آگاهی کارگزاران و مأموران آن را به اصطلاح برهمنه رازها و امور آشکار و پنهان، چه در عصر استیلای امپراتوری بریتانیا بر اقصی نقاط گیتی و چه در دوران معاصر می باید در کوشش و مهارت آنان در جمع آوری اطلاعات و اخبار، طبقه بندی، تجزیه و تحلیل و آنگاه تصمیم گیری مناسب از سوی مقامات مسئول جستجو کرد تا مددگیری از نیروهای ناشناخته و دارا بودن صفت های بی مسمی. امروز دیگر بر کسی پوشیده نیست که کسب اطلاعات در زمینه های گوناگون از امور داخلی کشور یا کشورهای مورد نظر برای دولت اقدام کننده کسه در پی حفظ منافع خویش است، تا چه حد ضروری است. مسئولین سیاست خارجی يك دولت در همه اعصار بدون در اختیار داشتن چنین اطلاعاتی نمی توانسته اند به موفقیت تصمیمات متخذه و اعمال سیاستهای مورد نظر در دستیابی به منافع خود اطمینان کافی داشته باشند. در این زمینه مأموران سیاسی و کارگزاران دولت انگلیس سردمدار و انگاره سایر ملل بوده اند؛ و در مورد ایران از آغاز دوران جدید برقراری روابط گسترده سیاسی- اقتصادی در اوایل سده نوزدهم میلادی دیپلماتها، کنسولها و فرستادگان دولت انگلیس به پیروی از نظام اداری رایج در وزارت امور خارجه آن کشور موظف به تهیه و ارسال چنین گزارشهایی بودند. این قبیل گزارشها که در آغاز شامل اطلاعات، اظهار نظرها و توصیه های بسیار ضروری در مورد وقایع و مسایل سیاسی- تجاری می شد به مرور ایام جامع تر گردید تا جایی که به استناد اسناد و مکاتباتی که در اختیار داریم وقایع و موضوعاتی در این گزارشها گنجانده و به همراه بوطه ارسال شده است که ظاهراً فاقد اهمیت به نظر می رسد. در این میان اسناد، شجره نامه ها و گزارشهای تهیه شده در مورد خاندانها، گزیدگان سیاسی، نظامی، اقتصادی و مذهبی ایرانی توسط مأموران سفارت و کنسولگریهای انگلیس در تهران و شهرستانها از اهمیت ویژه ای برخوردار است. جمع آوری و تدوین اطلاعات مربوط به شخصیت های مختلف و نقش اجتماعی آنان که در آغاز محدود به مقامات ترازاول بود با گذشت زمان و

هماهنگی با گسترش نظام اداری در ایران شمول بیشتری یافت تا جایی که در اوایل سده بیستم میلادی جورج پرسی چرچیل^۱ دبیر شرقی سفارت انگلیس که مأموری فعال و کاردان بود توانست با نظم و ترتیب بخشیدن به اسناد و گزارشهای موجود در بایگانی سفارت و افزودن مطالب جدید به آنها مجموعه جالب و قابل ملاحظه‌ای شامل شرح حال رجال و گزیدگان ایرانی فراهم آورد. جورج پرسی چرچیل خود در مقدمه این مجموعه می‌نویسد:

«مجلد حاضر شامل شرح حال رجال و گزیدگان ایرانی است که به منظور استفاده مأموران و فرستادگان دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیس تهیه شده و کاملاً جنبه سری و محرمانه دارد. این مجموعه در سال ۱۸۹۸ توسط سرهنگ هنری فلیپ پیکوت^۲ فراهم آمده و من بسا همکاری سرتیپ هاتم شیندلر^۳ و سرهنگ جیمز - آرچیبالد گلاس^۴ مطالب جدیدی به آن افزوده و اشتباهات آن را تصحیح کرده‌ام»

نخستین سؤالی که پس از مطالعه این مجموعه به ذهن خطور می‌کند این است که چرا مأموران انگلیسی از نگارش شرح حال زنان مشهور و بانفوذ ایرانی سر باز زده‌اند. چرچیل در این مورد می‌گوید: «به پیروی از یک سنت قدیمی و رایج در ایران از ذکر نام زنان سرشناس، جز تنی چند از شاهزاده خانمها، خودداری شده است.»

۱- George Percy Churchill فرزند هنری آدریان چرچیل (Henry Adrian Churchill) کنسول رشت از سال ۱۸۷۵ تا سال ۱۸۷۹ و برادر آلفرد فرانسیس چرچیل (Alfred Francis Churchell) نایب کنسولگری رشت از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۵ و سیدنی جان الکساندر چرچیل (Sydney John Alexander Churchill) دبیر دوم دبیر خانه شرقی سفارت انگلیس.

۲- Henry Philip Picot رایزن نظامی سفارت انگلیس از سال ۱۸۹۳ و دبیر شرقی سفارت از سال ۱۸۹۸ تا سال ۱۹۰۰.

۳- Houtum Schindler رایزن نظامی سفارت انگلیس

۴- James Archibald Douglas رایزن نظامی سفارت انگلیس

از سال ۱۹۰۳ تا سال ۱۹۰۷.

جورج پرسی چرچیل سپس به شرح مختصری در باره نحوه اعطای القاب و مفهوم آن می‌پردازد: «القاب که به وسیله شاه اعطا می‌شود معمولاً از دو جزء به صورت مضاف و مضاف‌الیه تشکیل شده است مانند مشیرالدوله یا اعتمادالدوله. تا همین اواخر شمار افرادی که صاحب لقب بودند بسیار اندک بود ولی اینک عدد آنان سر به صدها نفر می‌زند و القابی که در گذشته تنها به شاهزادگان و وزرا و افراد سرشناس اعطاء می‌گردید در حال حاضر گنجه بی بذل و بخشش می‌شود، تا جایی که افراد نانچیب و بی‌اصل و نسب دارای القاب دهن پرکن شده‌اند. از سوی دیگر گاه شنیده می‌شود که دو یا چند نفر در آن واحد صاحب لقب مشابهی هستند. بعضی القاب مانند حسام‌السلطنه، رکن‌الدوله، مخبرالدوله و جز آن به شکل موروثی از نسلی به نسل دیگر منتقل شده است و القابی چون حاجب‌الدوله، صاحب‌جمع، سپهسالار و غیره رابطه مستقیم با مشاغل و مناصب افراد دارد.»

از جمله اقدامات دیگر کارگزاران دولت انگلیس در ایران جمع‌آوری اطلاعات در باره اقوام مختلف و همچنین تهیه و ترسیم شجره‌نامه خانوادها و نسل‌های منشعب از طایفه و خاندان قاجاریه بوده است. چرچیل در مورد مشکلات موجود در راه انجام این کار بزرگ می‌نویسد:

«شجره خانواده محمد علی دولتشاه که به اهتمام هاسینت لوئی رابینو دی بورگوماله^۱ تهیه شده حاکی از این حقیقت است که تدوین شجره نامه کامل خاندان قاجاریه چه کار عظیم و طاقت‌فرسایی خواهد بود»

* * * *

از آنجا که اطلاعات موجود در این مجموعه در زمان خود کاملاً جنبه سری داشته و تنها به خاطر مطالعه «افراد خودی» تهیه شده است، برای آن دسته از استفاده‌کنندگان که با زبان فارسی آشنایی داشته‌اند فهرستی از القاب ایرانی ضمیمه شده و در مقابل هر لقب و عنوان چگونگی تلفظ و همچنین معنی و مفهوم آن درج گردیده است تا آنان بدون مراجعه به افراد بومی قادر

۱ - Hyacinth Louis Rabino di Borgomale کارمند کنسولگری

انگلیس در کرمانشاه در سال ۱۹۰۳، کفیل نهایت کنسولگری رشت در سال ۱۹۰۶ و نایب کنسولگری رشت از سال ۱۹۰۷ تا ۱۹۱۲.

به درك معانی القاب و عناوین باشند. ۶

در پایان یادآور می‌شوم که چون مطالب گردآوری شده در باره شخصیت‌ها و گزیدگان ایرانی که در این کتاب از آنان اسم برده شده به وسیله افراد مختلف و در زمانهای متفاوت تدوین یافته است بنابراین متن اصلی اسناد از انشای واحد و یکدست برخوردار نبوده و همچنین بعضی از آنها به شیوه زمان حال و بعضی دیگر به صورت زمان گذشته نگارش یافته‌اند. رعایت این نکات در ترجمه این مجموعه از اسناد را مدیون رفیق همیشه همراهم محمد قاضی هستم که دو بار زحمت ویراستاری کتاب را به عهده گرفت و شرمندهام کرد.

غلامحسین میرزا صالح

فرهنگ رجال قاجار

آجودان حضور، علی بیگ

متولد در حدود ۱۸۸۰ . علی بیگ ، آجودان و «مترجم حضور» دربار مظفرالدین شاه به زبان فرانسه صحبت می کند و کمی هم انگلیسی می داند. وی در قسطنطنیه تحصیل کرده است.

آصف الدوله، حاج غلام رضاخان

متولد در حدود ۱۸۳۴ . پسر ارشد حسین خان شهاب الملک - نظام الدوله (متوفی به سال ۱۸۷۵) . مرحوم حسین خان شهاب الملک در سال ۱۸۶۶ ریاست قشون خراسان را به عهده داشت و از سال ۱۸۶۹ تا ۱۸۷۲ حاکم کرمان بود. وی در سال ۱۸۷۳ جانشین سلطان مراد میرزا حسام السلطنه والی خراسان شد. حاج غلام رضا خان از سال ۱۸۹۳ که پسر عموبیش، یعنی ایلخانی طایفه شاهسون به علت ابتلا به بیماری وبا درگذشت، ریاست آن طایفه را به عهده دارد و از همان زمان فرماندهی یکهزار نفر از سواران غیرمنظم شاهسون را نیز که در خدمت حکومت مرکزی هستند به دست گرفته است. وی در سال ۱۸۷۴ ملقب به «شهاب الملک»

گردید. غلام رضا خان از سال ۱۸۷۸ تا ۱۸۷۹ حاکم کردستان و مازندران و کرمان و از سال ۱۸۹۵ تا آوریل ۱۸۹۷ حاکم عربستان و خراسان بود. وی به هنگام حکومت در خراسان ملقب به «آصف الدوله» گردید و لقب «شهاب الملک» به پسرش اعطاء شد. غلام رضا خان آصف الدوله در نخستین سفر مظفرالدین شاه به اروپا (۱۹۰۰) حاکم تهران بود و در سال ۱۹۰۴ به حکومت فارس و خراسان منصوب شد. وی که می کوشید خود را یک مسلمان متعصب نشان بدهد تا فوریه ۱۹۰۷ حاکم خراسان بود تا آن که به اتهام فروش اتباع ایرانی به ترکمن ها به دستور مجلس ملی از کار برکنار گردید. حاج غلام رضا خان آصف الدوله در بیست و ششم اکتبر ۱۹۰۷ به وزارت داخله منصوب شد و تا پایان سال مذکور عهده دار این سمت بود.

آصف السلطنه، محمد ولی خان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر مرحوم مهدی خان آصف السلطنه. مهدی خان در سال ۱۸۸۵ به سمت فراش باشی مظفرالدین میرزا ولیعهد منصوب و از سال ۱۸۹۱ با همین سمت در دستگاه محمدعلی میرزا پسر ولیعهد مشغول کار شد. وی در سال ۱۸۹۳ ملقب به «آصف السلطنه» گردید. محمد ولی خان در سال ۱۸۹۸ به سمت «صاحب جمع کل دواب دیوانی» منصوب شد و ملقب به «امیر تومان» گردید. وی پس از مرگ پدرش، در زمان ولیعهدی محمدعلی میرزا، لقب پدر را به ارث برد. محمد ولی خان آصف السلطنه که با یکی از دختران مظفرالدین شاه ازدواج کرده است از حمایت و اعتماد کامل شاه برخوردار است.

آصف دیوان، یوسف خان

مستوفی و وزیر کردستان در سال ۱۹۰۴ یعنی زمانی که ابوالقاسم خان

ناصرالملک حاکم کردستان بود (۱۹۰۰ - ۱۹۰۵).

آقا بالاخان - نگاه کنید به: سردار افخم

ابتهاج الملک

متولد در حدود ۱۸۶۰. ابتهاج الملک پیش از مدیریت بلژیکیها سالها زیر نظر فتح الله اکبر سردار منصور مسئولیت اداره گمرک انزلی را به عهده داشت. وی در حال حاضر مباحث سردار منصور در تهران است. ابتهاج الملک کمی انگلیسی می‌داند.

ابوطالب زنجانی، سید

متولد در سال ۱۸۴۰ - در خمسه. ابوطالب زنجانی از جمله روحانیون منورالفکر ایرانی است که به مسایل سیاسی، به ویژه موضوعات مربوط به کشورش بسیار علاقمند است. وی مشتاق شرکت در جلسات متشکل از افراد اروپائی است؛ در این نشستها او بی‌پرده درباره مسایل سیاسی ایران با اروپاییان به گفتگو می‌پردازد. ابوطالب زنجانی با اخذ وام از دولت روس مخالف بود. پس از درگذشت یکی از مجتهدین عالی مقام به نام سید علی اکبر تفرشی در سال ۱۹۰۴ وی اقدام به تأسیس یک محکمه شرعی تحت عنوان «مجلس مرافعه شهر» کرد. ابوطالب زنجانی در حال حاضر یکی از مجتهدین بلند پایه تهران محسوب می‌شود. چنین به نظر می‌رسد که وی مأمور خفیه سلطان عثمانی و از طرفداران تبلیغ «پان‌اسلامی» است که اعلیحضرت سلطان عثمانی رهبری آن را دارد. سید ابوطالب نسبت به اختلافات موجود بین «سنی» و «شیعه» تعصبی از خود نشان نمی‌دهد و حتی کوشیده است که بین شیعیان و سنیان ساکن مکه و سایر سرزمینهای عربی آشتی و اتحاد برقرار سازد. وی درباره تاریخ اروپا اطلاعات جامعی دارد.

اتابك اعظم - امين السلطان، ميرزا علي اصغر خان

متولد در ژانویه ۱۸۵۸. صاحب نشان «شوالیه حمام». پسر آقا ابراهیم امین السلطان. آقا ابراهیم نخست از جمله غلام بچه‌هایی بود که در دستگاه سلیمان خان، برادر مهدعلیا مادر ناصرالدین شاه، خدمت می‌کرد و سپس به مشاغل مانند «آبدارباشی» گمارده شد. وی با ابراز لیاقت مورد توجه کارگزاران حکومتی قرار گرفت و در سال ۱۸۶۹ ملقب به «امین السلطان» گردید. آقا ابراهیم در ماه اوت ۱۸۸۳ دارفانی را بدرود گفت. میرزا علی اصغر خان که نخست عنوان صاحب جمع داشت در سال ۱۸۸۲ ملقب به «امین الدوله» شد و پس از مرگ پدرش لقب و مشاغل وی را به ارث برد. وی در آن زمان ریاست امور مربوط به بیوتات سلطنتی و ضرابخانه و گمرک و خزانه و همچنین وزارت دربار را به عهده داشت. میرزا علی اصغر خان در سال ۱۸۸۵ به مقام وزیر اعظم و در سال ۱۸۸۸ به سمت صدراعظم منصوب شد. اتابك اعظم در سالهای ۱۸۷۳، ۱۸۷۸ و ۱۸۸۹ در معیت ناصرالدین شاه به اروپا رفت و در بازگشت به مرور قدرت و سمت‌های خود را از دست داد. وی پس از مرگ ناصرالدین شاه در اول ماه مه ۱۸۹۶ با جدیت و قدرت بر ناآرامی‌هایی که پس از تاج‌گذاری شاه جدید انتظار آن می‌رفت فایق آمد. مظفرالدین شاه در اوایل ژوئن ۱۸۹۶ از تبریز وارد تهران شد و پس از شش ماه اقدام به برکناری و تبعید وی به قم نمود (۲۴ نوامبر ۱۸۹۶). اتابك تقریباً دو سال در قم به سربرد و در ژوئیه ۱۸۹۸ به تهران بازگشت. وی در دهم اوت همان سال مجدداً به مقام صدراعظمی منصوب شد و در بیست و ششم نوامبر ۱۹۰۰ به دریافت لقب قدیمی «اتابك اعظم» نایل آمد. او تا چهاردهم سپتامبر ۱۹۰۳ که وادار به استعفا شد و عازم سفر به دور دنیا گردید در این مقام بود. اعطای نخستین وام روسیه به ایران به مبلغ دو میلیون و دویست هزار پوند در دسامبر ۱۸۹۹ و دومین وام به مبلغ یک میلیون پوند در بهار ۱۹۰۲ به اهتمام اتابك اعظم به انجام رسید و همچنین در همین سال يك عهدنامه بازرگانی بر اساس عهدنامه ترکمانچای به منظور جایگزین کردن عوارض

ویژه بجای پنج درصد قدیمی، با روسیه منعقد کرد و چند ماه بعد نیز اقدام به عقد عهدنامه‌ای مشابه با بریتانیای کبیر نمود. اتابک اعظم در دوران آخرین زمامداری خویش به حامی دو آتشه سیاست روسیه در ایران معروف شده بود، درحالی که او تنها با وزیرمختار روسیه در ایران روابط نزدیک داشت، یعنی همان کسی که کوچک ترین اقدامی برای جلو گیری از سقوط اتابک انجام نداد. وی در طول مسافرت به دوردنیا از ژاپن، چین، ایالات متحده و اکثر کشورهای اروپایی دیدن کرد. می گفتند در نتیجه این سفر، عقاید گذشته‌اش راجع به روسیه تعدیل یافته بود. اتابک اعظم در بیست و هشتم آوریل ۱۹۰۷ وارد تهران شد و در اول ماه مه به سمت رئیس شورای دولت و وزیر داخله منصوب گردید. وی درسی و یکم اوت به دست یکی از اعضای «انجمنها» یا جوامع سیاسی تهران ترور شد و به این صورت فعالیت اجتماعی تنها دولتمرد واقعی ایران خاتمه یافت.

اتابک اعظم از خانم اعظم همسر خود صاحب چهار پسر و پنج دختر شد. نام پسران وی عبارت است از: میرزا عبدالله خان، میرزا احمدخان، محمدابراهیم خان و محسن خان. اسامی دختران اتابک و همسران آنان به شرح زیر است:

قدس اعظم همسر محمد باقر خان شجاع السلطنه

فخر اعظم همسر حاج اسکندر خازن حضور

نوش آفرین خانم اعظم السلطنه همسر دوست علی خان اعتصام السلطنه

افتخار اعظم همسر اکبر مسعود صارم الدوله

محترم خانم که در نوجوانی به علت ابتلاء به بیماری دیفتری در گذشت

تکمله:

میرزا علی اصغر خسان در اوایل نوامبر ۱۹۰۳ وارد پکن گردید و با سرای ساتو^۲ مذاکراتی انجام داد، سپس عازم سان فرانسیسکو و اروپا شد و در فوریه

سال ۱۹۰۴ به قصد زیارت به مکه رفت.

اتابك اعظم در توکیو با سر سی. مکدونالد^۳ و آقای گریسکوم^۴ وزیرمختار ایالات متحده که سابقاً مأمور تهران بود به مذاکرات سیاسی پرداخت. اتابك به آنان می‌گوید: شاه از وی خواسته بود یا با اخذ بیست میلیون پوند وام با شرایط خفت‌بار از روسیه موافقت نماید، یا از کار کناره‌گیری کند؛ علاوه بر این شاه مایل بود امتیاز کشیدن راه آهن از ماورای خزر به سیستان و چاه‌بهار را نیز به روسها واگذارد. میرزا علی اصغر خسان در پایان می‌افزاید: ترجیح می‌دهد مجری سیاستهای دولت بریتانیای کبیر در ایران باشد.

سر مکدونالد پس از کسب اجازه از مقامات مربوطه به اتابك اعظم متذکر می‌شود که دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیس او را دوست صمیمی خود می‌داند و آماده همکاری برای گسترش منافع انگلیس در ایران است.

امین السلطان در ماه مه ۱۹۰۴ به قسطنطنیه می‌رود و با سر او کانر^۵ به گفتگو می‌نشیند. امین السلطان خطاب به او کانر یاد آور می‌شود که تنها راه نجات ایران انجام اصلاحات اساسی است و آن هم ممکن نخواهد بود مگر از طریق گرفتن مالیاتهای سنگین از مردم و پایان بخشیدن به نفوذ زهر آگین ملاها در امور. وی همچنین متذکر می‌شود که طی سفر به ژاپن، آمریکا و اروپا اطلاعات وسیعی کسب کرده و در صورت بازگشت به مسند قدرت مصمم است پاره‌ای از ضوابط و مقررات مرسوم در آن کشورها را در ایران پیاده کند.

امین السلطان در گفتگوهای خود با لرد لنزدان^۶ که به طور خصوصی در شانزدهم ژوئن ۱۹۰۵ انجام شد می‌خواست بداند در صورت بسازگشت به قدرت دولت بریتانیای کبیر از وی حمایت خواهد کرد یا نه. لرد لنزدان به اتابك می‌گوید قادر به درك مشکلاتی که وی به هنگام زمامداری با آن روبرو بوده است می‌باشد و به هیچوجه او را مسئول خصوصتهای جاری با انگلیسیها نمی‌داند.

3- Sir C. Macdonald

4- Mr. Griscom

5- Sir O' Conor

6- Lord Lansdowne

اجلال الدوله

لقب پیشین حسین قلی خان ساعدالسلطنه پسر عبدالله خان سردار اکرم.

اجلال السلطنه، حسن خان

پسر صدرالدوله اصفهانی و برادر معتمدخان و مؤتمن حضور دوتن از «عمله خلوت» دربار مظفرالدین شاه. حسن خان اجلال السلطنه در سال ۱۸۹۸ به «وزارت کل ذخایر عسکریه» و در سال ۱۹۰۳ به حکومت شاهرود منصوب شد.

اجلال الملک

متولد ۱۸۶۲. پسر رفیع آقای نظام العلماء تبریزی و برادرزاده میرزا اسدالله خان ناظم الدوله. اجلال الملک در زمانی که میرزا اسدالله خان ناظم الدوله حاکم فارس بود نیابت وی را به عهده داشت.

اجلال الممالک، محتاج علی خان

پسر عبدالله خان سردار اکرم.

احتساب الملک، محمد تقی خان

پسر مرحوم عبدالعلی خان ادیب الملک و برادر محمد باقر خان اعتمادالسلطنه. محمد تقی خان که جزء پیشخدمتان خاصه دربار ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه بود، در سال ۱۸۹۹ به حکومت گلپایگان، خوانسار و توابع منصوب شد.

احتشام الدوله، غلام رضا خان

متولد در حدود ۱۸۷۹. پسر زین العابدین خان حسام الملک، فرزند حسین خان حسام الملک و شوهر قمر السلطنه دختر مظفرالدین شاه. غلام رضا خان قبلاً ملقب به «افتخار الملک» بود. احتشام الدوله که آدم خوش گذرانی است اکثر اوقات به اتفاق

پدرش در املاک خانوادگی خویش در همدان به سر می برد.

احتشام السلطان، میرزا عبدالکریم

لشکر نویس . میرزا عبدالکریم در سال ۱۸۹۷ ملقب به «احتشام السلطان» گردید. وی سابقاً صاحب عنوان «احتشام لشکر» بود.

احتشام السلطنه، محمود خان قاجار

متولد ۱۸۶۱. پسر محمد رحیم خان علاءالدوله و برادر میرزا احمدخان علاءالدوله و عبدالله خان ناظم السلطنه. محمد رحیم خان علاءالدوله در زمان ناصرالدین شاه «وزیر دربار اعظم» بود. محمودخان در سال ۱۸۸۴ به سمت «قوللر آقاسی باشی» یارتیس غلامان شاهی منصوب شد و از سال ۱۸۸۸ تا ۱۸۹۳ عهده دار حکومت زنجان بود. وی در سال ۱۸۹۵ به سمت سرکنسول ایران در عراق تعیین گردید و تا سال ۱۸۹۷ در این مقام بود. احتشام السلطنه در سال ۱۸۹۵ به عنوان فرستاده ویژه ایران در مراسم تاج گذاری تزار نیکلای دوم^۷ (۲۶ ماه مه ۱۸۹۵) شرکت کرد. وی از سال ۱۹۰۱ تا سال ۱۹۰۶ وزیر مختار ایران در آلمان بود و از دهم سپتامبر ۱۹۰۷ ریاست مجلس ملی را به عهده داشت. احتشام السلطنه امیرتومان است و به زبانهای فرانسه و آلمانی صحبت می کند و کمی هم انگلیسی می داند.

احتشام الملک، عبدالعلی میرزا

پسر حاج فرهاد میرزا معتمدالدوله. عبدالعلی میرزا از سال ۱۸۸۲ تا سال ۱۸۹۳ که به علت اختلاف با جهان شاه خان افشار ناگزیر به ترک محل مأموریت خویش گردید حاکم خمسه بود. احتشام الملک پس از مرگ برادرش سلطان اویس میرزا معتمدالدوله در سال ۱۸۹۳ ملقب به «معتمدالدوله» شد. سلطان جنید میرزا

معمدالدوله پسر عبدالعلی میرزا احتشام‌الملک (معمدالدوله) است.

احتشام‌الممالک، علی‌میرادخان گرندی

متولد در حدود ۱۸۴۳. فرمادهٔ رژیمان شصت و هشت (کرند) و حاکم کردند در سال ۱۹۰۴. وی امیر تومان است.

احتشام‌الوزاره، میرزا علی‌اشرف خان

متولد حدود ۱۸۴۰. وی سالها در وزارت امور خارجه خدمت می‌کرد. احتشام‌الوزاره در سال ۱۸۷۳ مأمور همکاری با سر اولیور سنت جان^۸ به منظور تعیین حدود مرزی بلوچستان شد و سپس به سمت کنسول ایران در عشق‌آباد منصوب گردید. وی بار دیگر در مقام نمایندهٔ ایران مأمور تعیین حدود مرزی رودخانهٔ اترک و مرزهای بین ایران و ماورای خزر شد و در سال ۱۸۹۶ برای تعیین نواحی مرزی سیستان و بلوچستان (کوهک و کوه ملک سیاه) با سرهنگ هولدیش^۹ همکاری کرد. احتشام‌الوزاره در ۱۸۹۷ - ۹۸ کارگزار مشهد بود و در سال ۱۸۹۸ به گنبد کاووس اعزام شد و تا سال ۱۹۰۴ در آن ناحیه بود. در اواخر سال ۱۹۰۵ به عنوان مأمور مرزی عازم سیستان شد تا گزارش لازم در مورد خطوط مرزی تعیین شده توسط هیئت سر هنری مک ماهون^{۱۰} را تهیه نماید، لیکن از قبول این مأموریت سر باز زد و در اوایل سال ۱۹۰۶ به تهران بازگشت.

احتشام دفتر، میرزا غلامحسین خان

پسر میرزا عبدالغنی. میرزا غلامحسین خان احتشام دفتر در سال ۱۸۹۹ به سمت سررشته‌دار و مسئول امور دفتری در وزارت وظایف منصوب شد.

8- Sir Oliver St. John

9- Colonel Holdich

10- Henry Mac Mehon

احتشام نظام، حاجی میرزا عباس علی خان

عباس علی خان در سال ۱۸۷۷ به عنوان «پیشخدمت خاصه» و «رئیس خلوت» در خدمت کامران میرزا نایب السلطنه بود و چند سال بعد (۱۸۸۶) به مقام «پیشخدمت باشی» منصوب شد.

احمد بهبهانی، آقاسید

متولد در حدود ۱۸۴۵. پسر سید عبدالله بهبهانی. از علمای درجه اول محسوب نمی شود و فاقد مرجعیت است، ولی به مسائل سیاسی کشورش علاقه شدیدی نشان می دهد و بی پروا از حکومت و دولتمردان آن انتقاد می کند. سید احمد بهبهانی نسبت به اروپائیان عقاید متفاوتی دارد. وی در ماه مارس ۱۹۰۴ سفیر عثمانی و وزیر مختار انگلیس را به مجلس «روضه خوانی» خود دعوت کرد.

احیاء الملک، دکتر شیخ محمدخان

پسر حاج میرزا نقی صنیع الممالک. دکتر شیخ محمدخان تحصیل کرده فرانسه است. وی پس از اتمام تحصیلات خود در رشته چشم پزشکی در سال ۱۸۸۹ به ایران بازگشت و به علت موفقیت در معالجه بواسیر ناصرالدین شاه جزء «اطباء خاصه» شاه قلمداد گردید. دکتر احیاء الملک پس از مرگ ناصرالدین شاه به خدمت میرزا علی اصغر خان امین السلطان درآمد و به دنبال ترور امین السلطان نیز پزشک مخصوص جعفر قلی خان بهختیاری شده است.

ادیب الدوله، محمدحسن خان

متولد در ۱۸۷۳. پسر محمد حسین خان ادیب الدوله. ادیب الدوله پس از اتمام تحصیلات خود در رشته توپخانه در کالج سلطنتی دارالفنون، در همان کالج به تدریس پرداخت.

ادیب السلطان (مسیو شاپشال^{۱۱})

ادیب السلطان تبعه روس و اهل کریمه است که اصل و نسبت تاتار دارد. او به زبانهای روسی، فرانسوی و ترکی صحبت می کند و به زبان فارسی بسیار روان حرف می زند. وی در سال ۱۹۰۰ به عنوان معلم زبان روسی وارد دستگاه محمد علی میرزا ولیعهد در تبریز شد. ادیب السلطان که همیشه از ملتزمین شاهزاده بود در سالهای ۱۹۰۱ و ۱۹۰۴ همراه وی به تهران سفر کرد. او همیشه لباس ایرانی می پوشید و آزادانه وارد مساجد می شد. موافقت روسیه با پرداخت وام به ولیعهد در سال ۱۹۰۳ با سعی و اهتمام ادیب السلطان انجام گرفت. سر آرتور هاردینگ^{۱۲} در نامه کاملاً محرمانه مورخ دهم ژوئن ۱۹۰۳ می نویسد «مسیو نوز^{۱۳} محرمانه به من گفت که ولیعهد به علت مخالفت مسیو پریم^{۱۴} با پرداخت وام به وی، بدون ثبت و ضبط در حسابهای اداره گمرک، قصد دارد علیه عوارض گمرکی و بلژیکیها تحریکاتی به راه اندازد. نوز معتقد است که مسیو شاپشال معلم روسی، در تحریک ولیعهد و تهیه مقدمات این امر نقش دارد. توجه آن عالیجاه را به این نکته جلب می کنم که نشریه «کول نیچه زایتونگ»^{۱۵} چند ماه پیش نوشت که این مرد بدون تردید جاسوس روسها است. من می دانم که شاپشال صرفاً به صورت یک ماجراجو به تبریز آمده و هیچگونه سفارشنامه ای از دولت خود به همراه ندارد و تنها توانسته است در مقام معلم زبانهای خارجی خود را در دل ولیعهد جا کند. شاپشال که به گفته خود یکی از یهودیان عضو جامعه متعصب کارائیت^{۱۶} است در آغاز حتی سوءظن سر کنسول روس را برانگیخته بود، تاجائی که شاه از ولیعهد خواسته است که شرش را کم کند. شنیدم شاپشال سرگرم قبولاندن این مطلب به پوختونف^{۱۷} است که می تواند خدمات مفیدی

11-Monsieur Chapchal

12-Sir Arthur Harding

13- Monsieur Nous

14- Monsieur Priem

15- Kolnisch Zeitung

16- Karaite یهودیان پیرو «انان بن داود».

17- Pokhitonov

برای روسیه انجام دهد . با این حال مسیو نوز همچنان اعتقاد دارد شاپشال آدم مفسد بی همه چیزی است که تنها به فکر خودش می باشد و قابل خرید برای هر کسی که بهایش را بدهد هست».

ادیب السلطنه، میرزا حسین خان

پسر مرحوم میرزا حسن خان ادیب السلطنه . میرزا حسین خان کارمند وزارت امور خارجه است و ریاست اداره دول غیر همجوار را به عهده دارد.

ادیب السلطنه، میرزا سلیمان خان

پسر مرحوم عبدالحسین خان ناصر السلطنه (فخر الملک) . عبدالحسین خان و فخر الملک در سفری که به همراه امیر دوست محمد خان معیر الممالک و محمد ابراهیم خان معاون الدوله کاشی به اروپا رفت با یک زن انگلیسی ازدواج نمود و در سال ۱۸۹۱ با همسر خود به ایران بازگشت. میرزا سلیمان خان ادیب السلطنه با افسر السلطنه دختر مرحوم یحیی خان مشیر الدوله و شاهزاده عزت الدوله ازدواج کرده است.

ادیب الممالک، میرزا صادق

سردبیر روزنامه «ادب» که در تهران منتشر می شود. نخستین شماره این روزنامه در نوزدهم اکتبر ۱۹۰۳ نشر یافت.

ارشاد الدوله، علی خان

متولد در حدود ۱۸۷۷ . علی خان نخست در کشیک خانه و گارد سلطنتی ناصرالدین شاه خدمت می کرد. وی اختر الدوله دختر ناصرالدین شاه را که قبلاً زن عزیز السلطان بود به عقد خود در آورده است . علی خان که در سال ۱۹۰۶ ملقب به «ارشاد الدوله» گردید در آغاز جنبش ملی از آزادی خواهان حمایت می کرد و ریاست

«انجمن مرکزی تهران» را به عهده داشت، لیکن مدتی بعد به دارودسته محمدعلی شاه پیوست. وی در حال حاضر از فدائیان شاه محسوب می‌شود.

ارفع الدوله، پرنس میرزا رضاخان

متولد در حدود ۱۸۵۷. پسر میرزا شیخ حسن تبریزی. میرزا رضاخان نخست به عنوان مترجم به خدمت سرکنسولگری ایران در تفلیس درآمد و سپس با همین سمت به عنوان عضو هیئت ایرانی و مأمور تعیین حدود مرزی ایران و افغانستان مأمور آن منطقه شد. ارفع الدوله پس از مراجعت به تهران به سمت دبیر اول سفارت ایران در سنت پترزبورغ منصوب گردید و در سال ۱۸۸۹ در معیت ناصرالدین شاه به اروپا رفت. وی پس از بازگشت به سمت کنسول ایران در تفلیس منصوب شد و در سال ۱۸۹۵ به مقام وزیر مختار ایران در سنت پترزبورغ ارتقاء یافت و در همین مقام کوشید تا مذاکرات میرزا علی اصغر خان امین السلطان با دولت روس (در سال ۱۸۹۹) به منظور اخذ دو میلیون و دویست هزار پوند وام از آن دولت، با موفقیت به انجام برسد. ارفع الدوله در سالهای ۱۹۰۰، ۱۹۰۲ و ۱۹۰۵ همراه شاه به اروپا رفت. او در سال ۱۹۰۰ به سمت سفیر ایران در قسطنطنیه منصوب شد و موفق به دریافت عنوان «پرنس» و «امیرنویان» گردید. ارفع الدوله در ماه اوت ۱۹۰۴ به تهران بازگشت و سپس برای انجام یک مأموریت ویژه و تقدیم هدایا و نشانهای اهدایی از طرف مظفرالدین شاه به اعلیحضرت امپراطور و خاندان سلطنتی روسیه عازم سنت پترزبورغ شد. او پس از انجام مأموریت محوله به محل خدمت فعلی خویش در قسطنطنیه بازگشت. ارفع الدوله که به زبان فرانسه صحبت می‌کند مردی است شاعر و ادیب. وی در سال ۱۹۰۲ به نمایندگی از طرف مظفرالدین شاه جهت شرکت در مراسم تاج گذاری آلفونس سیزدهم^{۱۸} پادشاه شانزده ساله اسپانیا به آن کشور رفت.

ارفع السلطنه، میرزا حسن خان

متولد در حدود ۱۸۸۰. پسر میرزا رضاخان ارفع الدوله. میرزا حسن خان در سال ۱۸۹۸ به سمت دبیر دوم سفارت ایران در سنت پترزبورغ منصوب شد.

اسدالسلطان، عبدالحسین میرزا

پسر هشتم مرحوم محمد تقی میرزا رکن الدوله پسر چهارم محمد شاه.

اعتبار السلطنه، محمد اسماعیل خان

پسر سردار ابوالحسن خان و برادرزاده حسن علی شاه معروف به آقاخان داماد فتحعلی شاه (همسر سروجهان خانم دختر بیست و سوم فتحعلی شاه). محمد اسماعیل خان پس از ازدواج با دختر بزرگ علی قلی خان مخبر الدوله از اوصاحب چند دختر و پسر شد که از جمله آنان می توان به مخبر همایون اشاره کرد. اعتبار السلطنه بیشتر اوقات در هندوستان است و گهگاه برای سرکشی به املاک خود در محلات به ایران می آید.

اعتصام السلطنه، دوست علی خان

متولد در ۱۸۷۶. پسر دوست محمد خان معیر الممالک. دوست علی خان اعتصام السلطنه با نوش آفرین خانم ملقب به اعظم السلطنه دختر میرزا علی اصغر خان امین السلطان ازدواج کرده است.

اعتصام الملک، میرزا محمد باقر خان

متولد حدود ۱۸۲۸. پسر میرزا محمدعلی و برادر میرزا محمود خان مشاور الملک. میرزا محمد باقر خان در سال ۱۸۴۹ مسئول صدور تذکره در قائن بود و در سال ۱۸۵۴ به سمت «منشی پاشی» میرزا فضل الله وزیر نظام برادر آقاخان نوری

منصوب شد، میرزا محمدباقرخان پس از عزل میرزا فضل‌الله وزیر نظام به دستگاه محمودخان قراگزلو ناصرالملک پیوست و منشیگری او را به‌عهده گرفت و در سال ۱۸۶۳ همراه وی به انگلستان رفت. وی پس از یک سال به ایران بازگشت و قبل از تصدی امور خارجه ایران، چند سالی هم نیابت سفارت ایران در لندن را به‌عهده داشت. میرزا محمدباقرخان اعتصام‌الملک در سال ۱۸۹۸ وفات یافت.

اعتصام‌الملک، میرزا یوسف‌خان

پسر مرحوم میرزا ابراهیم‌خان اعتصام‌الملک. میرزا یوسف‌خان که قبلاً ملقب به «اعتصام دفتر» بود بعد از مرگ پدرش صاحب لقب «اعتصام‌الملک» گردید. وی در حال حاضر (۱۹۰۷) نماینده مجلس است.

اعتضادالدوله، عباس‌میرزا

متولد در حدود ۱۸۶۲. پسر محمد مهدی‌خان اعتضادالدوله شوهر فخرالملوک دختر ناصرالدین شاه از گلین خانم (اولین همسر عقدی شاه). محمد مهدی‌خان اعتضادالدوله که در دربار ناصرالدین شاه سمت «کشیکچی باشی» را داشت در سال ۱۸۸۹ درگذشت. وی از سال ۱۸۸۸ حاکم قم و ساوه و کاشان بود. عباس‌میرزا پس از مرگ پدرش به حکومت قم منصوب گردید. نام پسر ارشد محمد مهدی‌خان، محمد میرزا است.

اعتضادالسلطان، ابراهیم‌میرزا

پسر شاه‌زاده عبدالله میرزا حشمت‌الدوله. ابراهیم میرزا در اواخر سال ۱۸۹۶ حاکم بروجرد، لرستان و کمره بود. وی در سال ۱۸۹۶ ملقب به «اعتضادالسلطان» گردید.

اعتضاد السلطنه، حسین علی میرزا

متولد در ۱۸۹۲. پسر ارشد محمد علی میرزا ولیعهد که اگر مادرش شاهزاده می بود می بایست به مقام ولیعهدی منصوب شود. آقای شاپشال معلم روسی ولیعهد در سال ۱۹۰۳ می گفت که اعتضاد السلطنه به مقام ولیعهدی نخواهد رسید، بلکه برادر کوچکترش یعنی سلطان احمد میرزا که مادرش (ملکه جهان دختر کامران میرزا نایب السلطنه) شاهزاده است ولیعهد خواهد شد. اعتضاد السلطنه که سخت مورد توجه و علاقه شاه است در تهران بسر می برد و همبازی کوچکترین پسر مظفرالدین شاه، یعنی ناصرالدین میرزا است. مادر اعتضاد السلطنه نیز در تهران و در اندرون اقامت دارد. اعتضاد السلطنه در سال ۱۹۰۵ در معیت شاه به اروپا رفت.

اعتضاد حضور، میرزا عبدالله خان

پسر مرحوم آقا علی امین حضور. پیشخدمت خاصه دربار مظفرالدین شاه.

اعتضاد خاقان

پسر پنجم مظفرالدین شاه.

اعتضاد خلوت، نورالله خان

پسر مرحوم آقا علی امین حضور. پیشخدمت خاصه دربار مظفرالدین شاه.

اعتلاءالدوله، میرزا حسین خان

کارمند وزارت امور خارجه. میرزا حسین خان يك بار به عنوان وابسته مأمور سفارت ایران در لندن شد. وی در سال ۱۹۰۴ به سمت کارگزار محمره منصوب گردید. سفارت روسیه در سال ۱۹۰۵ سعی بسیار مبذول داشت تا موافقت مقامات ایرانی را برای صدور حکم انتقال اعتلاءالدوله از جنوب ایران به دست آورد. میرزا حسین خان اعتلاء

الدوله در سال ۱۹۰۷ به کرمان منتقل شد.

اعتلاءالملک، میرزا نصرالله خان

منشی و «احکام‌نگار» وزارت امور خارجه . میرزا نصرالله خان در سال ۱۸۹۹ ملقب به «اعتلاءالملک» گردید.

اعتمادالاسلام، شیخ محمدتقی کشمیری

وی که تحت‌الحمایه دولت انگلیس است از رعایای راجه کشمیر محسوب می‌شود. شیخ محمدتقی اعتمادالاسلام مدت کوتاهی مدرس حقوق اسلام در مدرسه سیاسی تهران بود.

اعتمادالتولیه، میرزا شفیع

خادم پیشین آستان قدس امام رضا. میرزا شفیع اعتمادالتولیه پس از سالها خدمت به سمت «وزیر آستانه» منصوب شد. وی در ماه آوریل ۱۸۹۸ درگذشت.

اعتمادالدوله، عیسی خان

پسر امیر قاسم خان و برادر ناتنی ملک جهان خانم مهدعلیا مادر ناصرالدین شاه مرحوم. عیسی خان در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه به حکومت گیلان منصوب شد و در سال ۱۸۵۸ به دستور شاه ریاست «مصلحت‌خانه» را به عهده گرفت. وی سپس به حکومت یزد گمارده شد. عیسی خان اعتمادالدوله که در سال ۱۸۶۲ دار فانی را وداع گفت پدر مهدی قلی خان مجدالدوله و جعفر قلی خان معین السلطان است.

اعتمادالسلطان، ابوالقاسم خان

«قهوه‌چی باشی» دربار مظفرالدین شاه.

اعتماد السلطنه، محمدباقر خان

متولد در ۱۸۵۸. پسر عبدالعلی خان ادیب‌الملک و برادرزاده محمدحسن خان اعتماد السلطنه. نام پسر دیگر عبدالعلی خان ادیب‌الملک، تقی‌خان احتساب‌الملک است. محمدباقر خان پس از فوت پدرش در اکتبر ۱۸۸۵ ملقب به «ادیب‌الملک» شد و پس از درگذشت عمویش (محمدحسن خان اعتماد السلطنه) در ماه آوریل ۱۸۹۶ لقب وی را به ارث برد. محمدباقر خان و عبدالعلی خان هر دو از غلام‌بچه‌های دربار ناصرالدین شاه بودند که بعدها به سمت «پیشخدمت مخصوص» شاه منصوب شدند. محمدباقر خان در سفر سوم ناصرالدین شاه به اروپا از جمله ملتزمین رکاب بود. وی در سال ۱۸۹۱ به نیابت «اداره باغات و عمارات دولتی» و در سال ۱۸۹۶ به وزارت «انطباعات و دارالتألیف» منصوب گردید. محمدباقر خان اعتماد السلطنه در ژوئیه ۱۹۰۴ به ریاست نظمیة تهران گمارده شد.

محمدحسن خان اعتماد السلطنه پسر حاج علی خان حاجب الدوله (عموی محمد باقر خان) در زمانی که حسن علی خان گروسی امیر نظام وزیر مختار ایران در فرانسه بود به سمت وابسته نظامی ایران تعیین و در سال ۱۸۶۳ به پاریس رفت و چهار سال بعد به ایران بازگشت. وی نخست به عنوان «پیشخدمت خاصه» و «مترجم حضور» ناصرالدین شاه مشغول به کار شد و سپس در سال ۱۸۷۱ به سمت رئیس کل «انطباعات و دارالتألیف و دارالترجمه» منصوب گردید. محمدحسن خان اعتماد السلطنه در سفرهای ناصرالدین شاه به اروپا از جمله ملتزمین رکاب اعلیحضرت بود. وی تقریباً یک ماه پیش از ترور ناصرالدین شاه (اول ماه مه ۱۸۹۶) به مرض سکنه درگذشت. عذرا خانم دختر محمدحسن خان اعتماد السلطنه همسر حاج حسین خان عمیدالملک بود. این دختر در زمان حیات محمدحسن خان یعنی در سال ۱۸۸۲ دارفانی را وداع گفت. عزت‌ملک اشرف السلطنه، همسر مرحوم محمدحسن خان اعتماد السلطنه دختر امام‌قلی میرزا عمادالدوله است.

اعتماد السلطنه، محمد حسن خان - نگاه کنید به: اعتماد السلطنه، محمد باقر خان

اعتماد العلماء، میرزا عبدالحمید

ملای اهل آذربایجان. میرزا عبدالحمید چندی پیش هم-راه حاجی میرزا محمد مجتهد قزوینی به کربلا رفت.

اعتماد حضرت، مرتضی خان

«آبدارباشی» سابق ناصرالدین شاه و آبدارباشی ولیعهد تا سال ۱۹۰۱. مرتضی خان که دایی میرزا علی اصغر خان امین السلطان است در سال ۱۸۹۰ ملقب به «اعتماد حضرت» گردید.

اعتماد حضور، میرزا سیدعلی

حسابدار قصر و موزه سلطنتی. وی سالانه در حدود هزار تومان از حکومت مواجب دریافت می کند.

اعتماد دفتر، میرزا قاسم خان

از منشیان کم اهمیت که در خدمت میرزا محمد حسین خان وزیر دفتر است.

اعتماد قاجار

از افراد طایفه قاجار که از نظر سلسله مراتب طایفه‌ای پس از ایلخانی محسوب می شود.

اعتماد نظام، عباس قلی خان

پسر اسفندیار بیک. عباس قلی خان در سال ۱۸۵۹ جهت تحصیل در فنون نظامی به فرانسه اعزام شد و در سال ۱۸۶۵ به ایران بازگشت. وی در سال ۱۸۷۹ به اتفاق

میرزا زین العابدین خان و عبدالحسین خان فخرالملک به عنوان مترجم در اداره پلیس مشغول کار شدند. عباس قلی خان بعدها به سمت «نایب کل اداره پلیس» منصوب شد. وی در سال ۱۸۸۵ اداره پلیس را ترک گفت و در مقام آجودان و مترجم به دستگاه کامران میرزا نایب السلطنه پیوست. آخرین سمت اعتماد نظام تا پیش از مرگ در سال ۱۹۰۲ «رئیس استقبال» بود. پدر بزرگ عباس قلی خان اعتماد نظام ارمنی بود.

اعدل الدوله، رضاقلی میرزا

پنجمین پسر حضرت والا محمد تقی میرزا رکن الدوله فرزند محمد شاه. حضرت والا محمد تقی میرزا در سال ۱۹۰۱ درگذشت. رضاقلی میرزا در سال ۱۸۹۷ ملقب به «اعدل الدوله» گردید.

اعزاز السلطان

پسر آقا بالاخان سردار افخم (معین نظام - وکیل الدوله).

اعظام الدوله، سلطان حسین میرزا

هفتمین پسر مرحوم محمد تقی خان رکن الدوله برادر ناصرالدین شاه. سلطان حسین میرزا اعظام الدوله برادر علی نقی میرزا رکن الدوله فعلی است.

اعظام الدوله، میرزا محمدخان

حاکم لاریجان. وی فرماندهی دو رژیم را به عهده دارد. خواهر میرزا محمد خان اعظام الدوله همسر سپهسالار و دختر سپهسالار عیال محمد علی خان پسر اعظام الدوله است.

اعظام السلطنه، میرزا غلام علی خان

پسر میرزا محمود وزیر سابق تهران. میرزا غلام علی خان نوه مرحوم نصرالله

خان خرقانی است. اعظام السلطنه که در سالهای ۱۹۰۲ و ۱۹۰۳ پیشکار ابو الفتح میرزا سالار الدوله در عربستان بود در ماه مه ۱۹۰۴ خود به حکومت آن ولایت منصوب شد. وی در سال ۱۹۰۶ به سمت رئیس پلیس تعیین گردید.

اعظم الدوله، سلطان حسین میرزا

پسر حضرت والا محمد تقی میرزا رکن الدوله. سلطان حسین میرزا در سال ۱۸۹۷ ملقب به «اعظم الدوله» گردید.

اعلم الدوله، خلیل خان

پسر میرزا عبدالباقی. خلیل خان پس از تحصیلات مقدماتی به پاریس رفت و پس از طی دوره طبابت در سال ۱۸۹۸ به تهران بازگشت. وی نخست طبیب دربار مظفرالدین شاه بود و اینک در دستگاه شاهزاده ملک منصور میرزا شعاع السلطنه پسر شاه مرحوم مشغول خدمت است (۱۹۰۷). عبدالحمیدخان متین السلطنه برادر خلیل خان اعلم الدوله است.

افتخارالتجار، حاجی علی اصغر شیرازی

بانکدار و بازرگان. پسر مرحوم حاجی علی اکبر شیرازی که بالغ بر یکصد هزار تومان ثروت داشت. مرحوم حاجی علی اکبر و برادرش در خیابان لیدن هال^{۱۹} لندن تجارتخانه‌ای دایر کرده و تحت نام «حاجی علی اکبر شیرازی و پسران» به کار تجارت مشغولند. آنان چندین برادر هستند و یکی از ایشان به نام اعتمادالتجار سالها است که در لندن اقامت دارد. افتخارالتجار تقریباً هر سال از راه قسطنطنیه و یا از طریق بوشهر و بغداد به انگلستان می‌رود. می‌گویند بخش اعظم پولهای او در انگلستان است. پسران حاجی علی اکبر شیرازی (حسین آقا و آقارضا) از طریق بوشهر کالا به انگلستان صادر می‌کنند.

افتخار الملک - نگاه کنید به: احتشام الدوله

افخم الدوله، فریدون میرزا

پسر عبدالصمد میرزا عزالدوله ونوه محمدشاه.

افخم السلطنه، بهمن میرزا

پسر منصور السلطنه و از نوادگان فتحعلی شاه . بهمن میرزا افخم السلطنه با دختر مرحوم محمدصالح مجتهد ازدواج کرده است . دختر دیگر محمدصالح را عمادالدوله، عموی افخم السلطنه به زنی گرفت.

اقبال الدوله، محمدخان

متولد در حدود ۱۸۴۸ . پسر ارشد میرزا هاشم خان کاشی امین خلوت و برادر غلامحسین خان امین خلوت و برادرزاده فرخ خان امین الدوله . محمدخان در سال ۱۸۷۱ به سمت «تفنگ دار باشی» یا رئیس تفنگ داران منصوب شد و در سال ۱۸۸۲ ملقب به «اقبال الدوله» گردید. وی در سال ۱۸۸۸ حکومت کاشان را به دست گرفت و در سال ۱۸۹۳ به سمت «وزیر کل خالصه جات خاصه دیوانی» منصوب شد. محمدخان اقبال الدوله در سال ۱۸۹۹ عهده دار حکومت کرمانشاه گردید. وی در سال ۱۹۰۱ به کاشان تبعید شد و در سال ۱۹۰۳ به تهران بازگشت و یک سال بعد به ریاست «اداره تخشایی» یا وزارت قورخانه منصوب گردید. محمدخان اقبال الدوله برادر غلامحسین خان غفاری صاحب اختیار است.

اقبال السلطنه، رضاخان

متولد در حدود ۱۸۴۴ . پسر آقا اسماعیل «پیشخدمت باشی سلام» دربار ناصرالدین شاه و برادر علی نقی خان مشاور السلطان . رضاخان در سال ۱۸۶۴ ملقب

به «عکاس باشی» و در سال ۱۸۸۶ ملقب به «اقبال السلطنه» گردید. وی در سالهای ۱۸۷۳ و ۱۸۷۸ در معیت ناصرالدین شاه به اروپا رفت و در سال ۱۸۸۴ به سمت «وزیر قورخانه» منصوب شد. رضاخان اقبال السلطنه در اوایل سال ۱۸۹۰ دارفانی را بدرود گفت.

اقبال الملک، میرزا محمد

پسر میرزا بابای حکیم باشی و همسر درخشنده خانم دختر میرزا آقاخان نوری صدراعظم پیشین ایران. میرزا محمد در سال ۱۸۷۲ کاردار ایران در لندن بود و پس از ورود ملکم خان ناظم الدوله به لندن به تهران فراخوانده شد. وی در سال ۱۸۷۴ به مقام «مستوفی نظام» منصوب شد و در سال ۱۸۸۱ از طرف مسعود میرزا ظل السلطان به حکومت بوشهر منصوب گردید، و سپس در ۱۸۸۲ حکومت کردستان را به دست گرفت. میرزا محمد در ماه آوریل ۱۸۸۳ ملقب به «اقبال الملک» گردید. وی در ماه اوت ۱۸۸۵ از حکومت کردستان برکنار شد ولی در همین سال مجدداً به حکومت آنجا منصوب و تا سال ۱۸۹۱ بجز مدتی که حاکم یزد بود حکومت کردستان را برعهده داشت.

اقتدار الدوله، میرزا محمودخان

میرزا محمودخان اقتدار الدوله که امیرتومان (سرتیپ اول) است در سال ۱۸۹۶ حاکم ده خوارقان و اسکوی تبریز بود. وی در سال ۱۸۹۹ ملقب به «اقتدار الممالک» گردید.

اقتدار الممالک - نگاه کنید به: اقتدار الدوله

اکرم الدوله

پسر میرزا محمودخان علاءالملک.

اکرم الدوله، اسحق میرزا

پسر مرحوم امامقلی میرزا عمادالدوله (متوفی به سال ۱۸۷۶) پسر محمدعلی میرزا دولتشاه پسر ارشد فتحعلی شاه و برادر بدیع‌الملک میرزا حشمت‌السلطنه.

اکرم‌السلطنه، کاظم خان

پسر مرحوم حاجی محسن خان مشیرالدوله.

اکرم‌الملک، میرزا آقاخان

متولد در حدود ۱۸۷۰. کارمند وزارت امور خارجه. میرزا آقاخان در سال ۱۹۰۳ به سمت کارگزار کرمان و بلوچستان منصوب شد. اکرم‌الملک در سال ۱۹۰۷ به عنوان کارگزار سیستان عازم محل مأموریت خود گردید.

اکرم‌الملک، میرزا امان‌الله خان

پسر میرزا جواد خان و نوه صدیق‌الملک. میرزا امان‌الله خان در سال ۱۸۹۷ یعنی زمانی که نایب‌اول وزارت خارجه بود توسط مشیرالدوله (وزیر خارجه) ملقب به «اکرم‌الملک» گردید.

ام‌الخاقان، تاج‌الملوک

دختر میرزا تقی خان اتابک اعظم (امیر کبیر) و شاهزاده خانم عزت‌الدوله. ام‌الخاقان در سال ۱۸۶۷ بامظفر‌الدین میرزا ولیعهد ازدواج کرد و خواهر او یعنی همدم‌السلطنه در همان سال به عقد سلطان مسعود میرزا یمین‌الدوله (ظل‌السلطان) درآمد. ام‌الخاقان از ولیعهد صاحب سه فرزند به نامهای محمدعلی میرزا (شاه بعدی) احمد میرزا و عزة‌الدوله (عیال عبدالحسین میرزا فرمانفرما) گردید و همدم‌السلطنه نیز برای مسعود میرزا یک پسر (جلال‌الدوله) و سه دختر (کوکب‌السلطنه، شوکت

السلطنه، عزیزالسلطنه) به دنیا آورد. می گویند ام‌الخاقان بر آن بود تا انتقام خون پدرش را از خاندان سلطنتی بگیرد، در نتیجه مظفرالدین میرزا مدتها قبل از رسیدن به سلطنت وی را طلاق گفت. ام‌الخاقان بعدها زن میرزا علی‌خان ناصرالسلطنه شد. شوهر وی در سال ۱۹۰۵ بغتاً درگذشت.

امام جمعه تهران، حاج میرزا ابوالقاسم خان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر مرحوم میرزا زین‌العابدین امام جمعه تهران که در سال ۱۹۰۴ درگذشت. سمت موروثی «امام جمعه» معمولاً به یکی از آخوندهای وابسته به دربار که در مسجد شاه به منبر می‌رود تعلق دارد. این مسجد توسط فتحعلی شاه بنا گردیده است. تصدی این مقام به خانواده امام جمعه فعلی محول شده است. آنان از سیدهای اصفهان هستند و امام جمعه کنونی هیجده سال در نجف درس دینی خوانده و به مقام اجتهاد دست یافته است. میرزا ابوالقاسم خان پس از مرگ پدرش در ژانویه ۱۹۰۴ جانشین او شد. وی تا کنون به مصر و سوریه و بیت المقدس و مکه سفر کرده است. میرزا ابوالقاسم خان امام جمعه نخست با بلقیس خانم و سپس باشکوه الدوله دختران مظفرالدین شاه ازدواج کرد.

مرحوم سید زین‌العابدین پس از وصلت با زهرا سلطان خانم دختر دوست علی‌خان معیرالممالک صاحب سه پسر و دو دختر شد که حاج میرزا ابوالقاسم خان ارشد آنان محسوب می‌شود. یکی از دختران آن مرحوم با آقا شیخ جعفر سلطان‌العلماء و دیگری با حاج میرزا احمد پسر میرزا جواد مجتهد ازدواج کرد. پس از درگذشت زهرا سلطان خانم، مرحوم امام جمعه با ضیاءالسلطنه دختر ناصرالدین شاه عروسی کرد. همسر جدید امام جمعه دو پسر و دو دختر برایش به دنیا آورد. نام پسران آن مرحوم آقاسید علی حسام‌الدین میرزا و سید جواد ضیاءالدین میرزا ظهیرالاسلام و نام دخترانش شمس‌السلطنه و ندیم‌السلطنه است.

حاج میرزا ابوالقاسم امام جمعه مرد روشن و با فرهنگی است و روابط

دوستانه‌ای با سفارت انگلیس در تهران دارد. نماینده اصلی امام جمعه یعنی نظام الاسلام نیز ظاهراً ذهن روشنی دارد و ملای تحصیل کرده‌ای است. امام جمعه تهران به فن عکاسی علاقه زیادی نشان می‌دهد.

امام جمعه شیراز، حاجی شیخ یحیی

شیخ یحیی منسوب به یکی از خانواده‌های عرب ساکن بحرین است که در زمان حکومت کریم خان زند، یعنی نیمه دوم قرن هیجدهم به ایران آمدند. امام جمعه شش فرزند دارد که مادر سومین آنان دختر بزرگ قوام‌الملک است.

امام‌قلی میرزا

متولد در حدود سال ۱۸۴۵. پسر ملک قاسم میرزا (فرزند فتحعلی شاه) که حاکم آذربایجان بود و در سال ۱۸۵۹ درگذشت. امام‌قلی میرزا انحصار کشتیرانی در دریاچه ارومیه را در اختیار دارد و از آن محل سالی یکهزار و چهارصد تومان عایدش می‌شود. او قبلاً حکومت مراغه و ارومیه و ساوجبلاغ و خوی را به عهده داشت. امام‌قلی میرزا در تابستان ۱۸۹۷ به تبریز فراخوانده شد و به سمت بیگلربیگی آن شهر منصوب گردید. وی مالک بسیاری از روستاهای مجاور دریاچه ارومیه است. امام‌قلی میرزا در دسامبر ۱۹۰۴ مجدداً حاکم ارومیه شد و در دسامبر ۱۹۰۶ به حکومت آذربایجان منصوب گردید.

امجدالدوله، ناصرقلی خان

پسر امیراصلان خان مجددوله (برادر ملک جهان خانم مهد علیا) دایی ناصرالدین شاه. ناصرقلی خان در سال ۱۸۶۹ ملقب به «عمیدالملک» و در سال ۱۸۹۵ ملقب به «امجدالدوله» گردید. وی در سالهای ۱۸۶۹، ۱۸۷۸، ۱۸۸۴ و ۱۸۹۲ حاکم خمسه بود.

امجدالملک، میرزا محمدخان

متولد در حدود ۱۸۵۷. امجدالملک پسر میرزا محسن خان معاون دیوان است. او سالی هفتصد تومان از دولت مواجب می‌گیرد و حدود ده هزار تومان ثروت دارد.

امیر اعظم - نگاه کنید به: امیر خان سردار

امیر بهادر جنگ، حسین پاشا خان

متولد در حدود ۱۸۵۵. پسر محمد صادق خان آجودان باشی قراجه‌داغی. حسین پاشا خان در سال ۱۸۸۵ به سمت «قولر آقاسی باشی» (رئیس محافظین) مظفرالدین میرزا ولیعهد در تبریز منصوب شد و تا سال ۱۸۹۰ که به مقام «آجودان باشی آذربایجان» ارتقاء یافت در آن مقام بود. وی در سال ۱۹۰۳ وزیر دربار گردید و در سازمان جدید ارتش (۱۹۰۵) فرماندهی نهصد نفر از افراد مستقر در کرمان، اصفهان و فارس به دست او سپرده شد. امیر بهادر جنگ در سفرهای مظفرالدین شاه به اروپا جزء ملتزمین رکاب بود. وی پس از جلوس محمدعلی شاه به تخت سلطنت از کار برکنار گردید، تا آن که در ماه اوت ۱۹۰۷ برای انجام عملیات بر علیه انقلابیون آزادیخواه به خدمت فرا خوانده شد و اینک همه روزه در قصر سلطنتی حضور می‌یابد. حسین پاشا خان امیر بهادر جنگ در اقدامات ارتجاعی محمدعلی شاه نقش مؤثری دارد و از این رو مورد تنفر عامه مردم است. وی در اخذ تصمیم شاه برای کودتا نقش داشت.

امیر توپخانه - نگاه کنید به: امین نظام

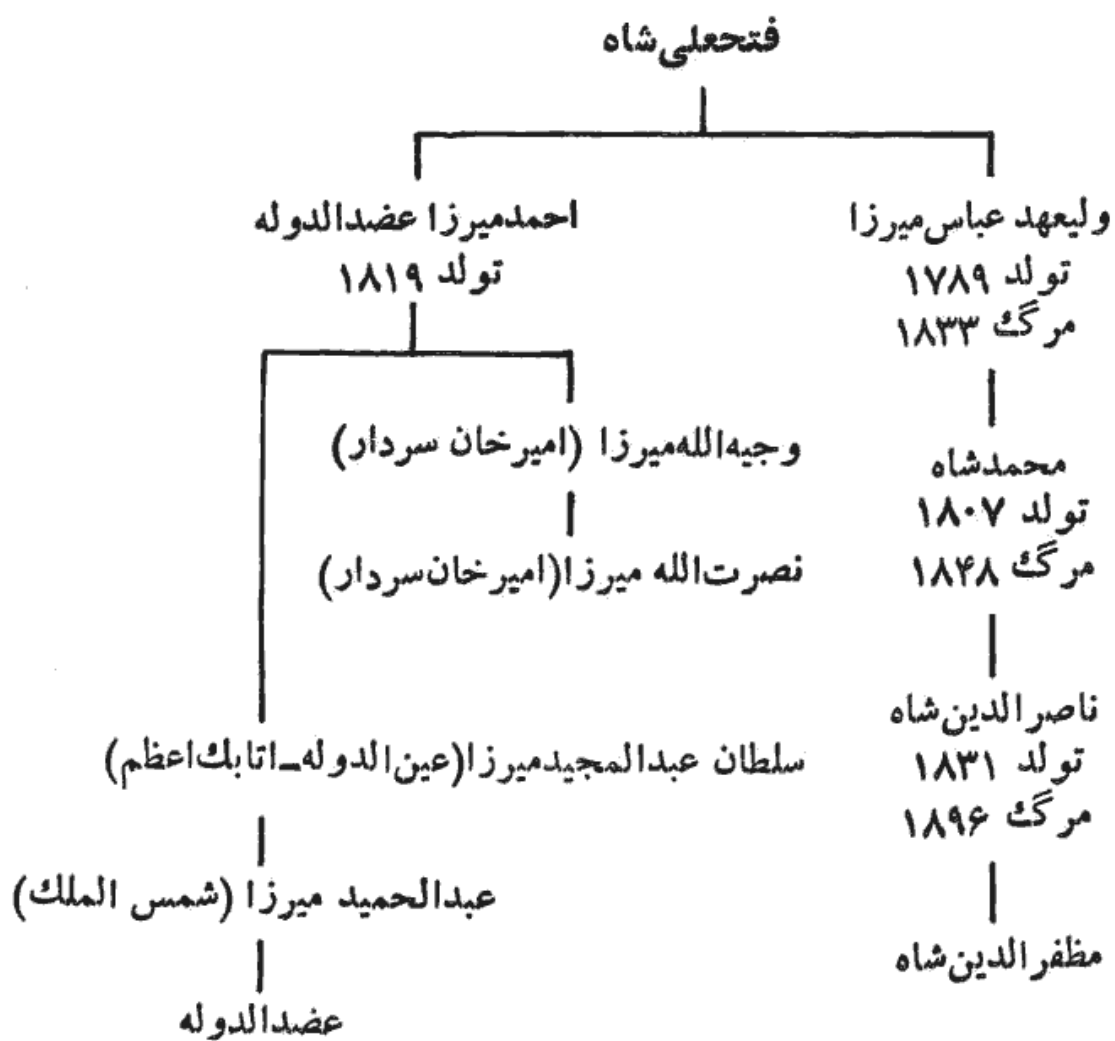
امیر خان سردار، نصرت‌الله میرزا

متولد حدود ۱۸۷۷. پسر آقاوجیه (وجیه‌الله میرزا) و برادرزاده سلطان عبدالمجید

میرزا عین‌الدوله. نصرت‌الله میرزا در سال ۱۸۹۰ به نیابت از طرف پدرش (حاکم لرستان و بروجرد) حکومت لرستان را به دست گرفت و در زمان صدارت عین‌الدوله به حکومت استرآباد منصوب گردید. وی در سال ۱۹۰۷ «انجمن اشراف» را بنیان نهاد و در همین سال به حکومت گیلان گمارده شد. «سیف‌الملک» و «امیراعظم» از القاب دیگر نصرت‌الله میرزا امیرخان سردار است.

تکمله:

وجیه‌الله میرزا امیرخان سردار (آقا وجیه) فعالیت اجتماعی خود را پس از پیوستن به قشون آغاز کرد و در سال ۱۸۷۳ مورد حمایت حسین خان سپهسالار اعظم قرار گرفت. وی در سال ۱۸۷۴ سمت فرماندهی و مسئولیت پرداخت مواجب به واحدهای نظامی در تهران را به عهده داشت و ضمناً به مقام پیشکار ناصرالدین‌شاه منصوب شد. امیرخان سردار در سال ۱۸۹۰ حاکم لرستان و بروجرد، در سال ۱۸۹۱-۹۲ حاکم استرآباد و در سال ۱۸۹۶-۹۷ حاکم استرآباد و شاهرود و بسطام بود. در سال ۱۸۹۵ به عنوان نماینده شاه‌مأمور شرکت در مراسم تاجگذاری تزار شد و در سال ۱۸۹۷ در مراسم پنجاهمین سال سلطنت ملکه انگلستان شرکت کرد و موفق به دریافت نشان شوالیه سنت‌جیمز گردید. وجیه‌الله‌خان امیرخان سردار در سال ۱۸۹۷ به وزارت جنگ منصوب شد و در هیجدهم ژانویه ۱۹۰۵ درگذشت. نصرت‌الله‌میرزا، امیرخان سردار فعلی تا قبل از مرگ پدرش صاحب‌عنوان «سیف‌الملک» بود. او با یکی از دختران علاءالدوله که مادرش دختر عضدالملک است ازدواج کرده و خواهر عیال امیرخان زن مشیرالملک وزیر امور خارجه است. امیرخان از پدرش دارایی کلانی به ارث برده است. وی مدتی فرماندهی ده هزار نفر را در پادگان تهران به عهده داشت. امیرخان در اواخر سپتامبر به جنبش پیوست و در اول اکتبر به حمایت از مجلس قسم یاد کرد. وی در همین ماه به حکومت گیلان منصوب شد و در رشت با قدرت و درایت به حل و فصل مسائل پرداخت.

امیر شکار، احمدخان

رئیس شکار مظفرالدین شاه و پسر رئیس شکار ناصرالدین شاه مرحوم.

امیر نظام، میرزا محمدباقرخان

متولد حدود ۱۸۴۵. پسر محمدخان امیر تومان حاکم تبریز. امیر نظام پیش از این صاحب القابسی چون «شجاع السلطنه»، «سردار اکرم» و «سردار کل» بود. امیر نظام نوه هدایت خان گیلانی است که مدعی سلطنت بود و پس از چند سال شورش بالاخره به فرمان فتحعلی شاه به قتل رسید. امیر نظام نخست با خواهر امین الدوله ازدواج کرد و پس از مرگ همسرش، خانم اکرم دختر میرزا علی اصغر خان امین السلطان را به زنی گرفت. امیر نظام از زمین داران ثروتمند ایران محسوب می شود و املاک وی در آذربایجان و تهران و سایر نقاط پراکنده است. او در زمان سلطنت ناصرالدین شاه فرماندهی تعداد زیادی از واحدهای نظامی را به عهده داشت و پس از جلوس مظفرالدین شاه، به فرماندهی کل قوا منصوب شد، لیکن پس از سقوط امین السلطان در ۱۸۹۶ از کار برکنار گردید. امیر نظام از ۱۹۰۱ تا ۱۹۰۵ به عنوان وزیر ولیعهد در آذربایجان بود و فرماندهی بیش از ده هزار نفر از افراد نظامی را در آذربایجان به عهده داشت. وی در اول سپتامبر ۱۹۰۸ درگذشت. حسین خان سردار شجاع (شجاع السلطنه سابق) پسر میرزا محمدباقرخان امیر نظام است.

امین الاطباء

پزشک امین السلطان که بعداً به خدمت مرحوم حکیم الملک در آمد و برای وی جاسوسی می کرد.

امین التجار

لقبی است که به بعضی از تجار در شهرهای مختلف ایران داده می شود.

امین‌الحریم، حسن‌خان

متولد در حدود ۱۸۵۵. یکی از خواجه‌های سرشناس مظفرالدین‌شاه و پیشخدمت مخصوص وی. امین‌الحریم اهل کرمان است.

امین‌الدوله، محسن‌خان

متولد در ۱۸۷۵. پسر حاج میرزا علی‌خان امین‌الدوله، پسر ارشد حاج میرزا محمد خان مجدالملک وزیر استیفاء. حاج میرزا علی‌خان در سال ۱۸۶۶ به سمت «قلم‌دان داری» (منشی حضور) ناصرالدین‌شاه منصوب و در سال ۱۸۷۱ اداره «چاپارخانه‌های دولتی» یعنی ریاست پستخانه به وی سپرده شد. میرزا علی‌خان محترم‌الدوله دختر پاشاخان امین‌الملک را به زنی گرفت و پس از درگذشت پدرزنش در سال ۱۸۷۳ بجای آن مرحوم به مدیریت «شورای دولت»^{۲۰} منصوب شد. میرزا علی‌خان امین‌الدوله در سال ۱۸۸۱ مقام وزارت و ظایف و اوقاف را از پدرش به ارث برد. وی در سال ۱۸۷۸ در مقام نماینده ناصرالدین‌شاه برای تسلیت درگذشت ویکتور آمانوئل دوم^{۲۱} و تبریک جلوس شاه هومبرت اول^{۲۲} پادشاه ایتالیا به‌روم رفت. میرزا علی‌خان امین‌الدوله در ماه آوریل ۱۸۹۷ به سمت رئیس‌الوزراء و وزیر داخله منصوب گردید و تا ژوئیه ۱۸۹۸ در آن مقام بود. وی در ماه مه ۱۹۰۴ دار فانی را بدرود گفت.

محسن‌خان، امین‌الدوله کنونی نخست با بی‌بی منیرالدوله دختر محسن‌خان مشیرالدوله (معین‌الملک سابق) ازدواج کرد، ولی در زمانی که پدرش رئیس‌الوزراء بود وی را طلاق گفت و اشرف‌فخرالدوله دختر مظفرالدین‌شاه را به زنی گرفت. محسن‌خان امین‌الدوله همیشه وارث مشاغل پدر خویش بود، به عبارت دیگر در سال ۱۸۸۷

۲۰ - شورای دولت = مجلس شورای دولتی = مجلس دارالشورای کبری = مجلس

شورای وزراء = مجلس دربار اعظم

(سیزده سالگی) سمت «منشی حضور» و در سال ۱۸۹۴ ریاست اداره «چاپارخانه‌های دولتی» از طرف میرزا علی‌خان امین‌الدوله به‌عهده محسن خان واگذار گردید. به دنبال افزایش نفوذ میرزا علی‌اصغر خان امین‌السلطان در دربار، وی در ژوئیه ۱۹۰۳ از مظفرالدین‌شاه خواست تا محسن خان امین‌الدوله را به گیلان تبعید نماید. در اکتبر ۱۹۰۴ امین‌الدوله به‌اتفاق شاهزاده فخرالدوله که همراه شوهرش به گیلان رفته بود به تهران بازگشت و به‌سمت «وزیر وظایف» منصوب شد. وی در سال ۱۹۰۵ در معیت مظفرالدین‌شاه به اروپا رفت. پسران محسن خان امین‌الدوله عبارتند از:

حسین خان معین‌الملک	متولد در ۱۸۹۷
غلامحسین	متولد در ۱۸۹۹
محمد خان	متولد در ۱۹۰۱
محمود خان	متولد در ۱۹۰۳

امین‌الدوله، میرزا علی‌خان - نگاه کنید به: امین‌الدوله، محسن خان

امین‌السلطان - نگاه کنید به: اتابک اعظم

امین‌السلطنه، محمد علی خان

داماد آقا ابراهیم امین‌السلطان و شوهرخواهر میرزا علی‌اصغر خان امین‌السلطان. یکی از پنج دختر میرزا علی‌اصغر خان امین‌السلطان همسر خازن حضور پسر محمد علی‌خان امین‌السلطنه است. وی در سال ۱۸۷۱ به ریاست «رکبخانه» منصوب شد. سمت‌های بعدی امین‌السلطنه عبارت بود از «پیشخدمت خاص» «جامه‌دار خاص» (۱۸۷۶) «رئیس مخزن تدارکات عسکریه» (۱۸۷۷) و «وزیر بقایا» (۱۹۰۳). محمد علی‌خان امین‌السلطنه در سفرهای سه‌گانه ناصرالدین‌شاه به اروپا جزء ملتزمین رکاب بود.

امین الصره - نگاه کنید به: امین الملک، پاشاخان

امین الضرب، حاج حسین آقا

متولد در حدود ۱۸۷۲. تنها پسر حاج محمدحسن امین الضرب که تمام ثروت خویش را از طریق تقلب در ضرب سکه و به جریان انداختن سکه‌های مسی در ایران در سالهای هشتاد قرن نوزدهم به دست آورد. بانک شاهنشاهی او را ثروتمندترین مرد ایران می‌دانست. محمدحسن امین الضرب در سال ۱۸۹۸ درگذشت. حاج حسین آقا از طریق بانک اسکونت^{۲۳} روسیه اقدام به سرمایه‌گذاری در زمینه آباد کردن اراضی، خانه‌سازی، صادرات و واردات نمود و همچنین کار تأسیس کارخانه برق تهران را به عهده گرفت.

امین الدوله در زمان صدارت خویش از امین الضرب کمک مالی دریافت می‌کرد. حاج حسین در سال ۱۹۰۵ در معیت مظفرالدین شاه به اروپا رفت.

امین الملک، پاشاخان

پیشخدمت خاصه دربار قاجار. پاشاخان در سال ۱۸۵۶ ملقب به «امین الصره» گردید و در سال ۱۸۵۹ به ریاست دارالشورای کبری منصوب شد. وی در سال ۱۸۷۶ ملقب به «امین الملک» گردید و پس از درگذشت میرزا محمدخان سپهسالار اعظم حاکم خراسان در سال ۱۸۶۷ تعیین مرحوم سلطان حسین میرزا جلال الدوله پسر ناصرالدین شاه به حکومت آن ولایت، پاشاخان امین الملک عهده‌دار سمت پیشکاری شاهزاده مرحوم در تهران گردید. وی در سال ۱۸۷۱ به وزارت عدلیه منصوب شد و در ماه فوریه ۱۸۷۳ به واسطه واژگون شدن کالسکه‌اش دارفانی را وداع گفت.

پاشاخان امین الملک تنها دارای سه دختر بود به نامهای زیورخانم شرافت السلطنه که نخست بامر حوم میرزا محمدخان ازدواج کرد و میرزا احمدخان مشیرالدوله نتیجه این وصلت است و سپس به عقد ابراهیم میرزا مشکوٰۃ الدوله درآمد، محترالدوله

همسر میرزا علی خان امین الدوله و عالیله خانم عیال حاج آقا عیسی.

امین الملک، عیسی خان

پسر مرحوم میرزا اسماعیل خان امین الملک برادر کوچکتر علی اصغر خان امین السلطان که در زمان صدارت برادرش به ریاست خزانه منصوب شد. میرزا - اسماعیل خان امین الملک ثروت کلانی گرد آورد و در آوریل ۱۸۹۹ درگذشت. امین الملک کنونی که برادرزاده امین السلطان است در حدود ۱۸۹۰ به دنیا آمده و تحصیل کرده برلین است. او برادر کوچکتری دارد به نام موسی خان.

امین الملک، میرزا اسماعیل خان

پسر آقا ابراهیم امین السلطان و برادر میرزا علی اصغر خان امین السلطان (اتابک اعظم) و پدر عیسی خان امین الملک.

امین الممالک، میرزا موسی خان

امین الممالک ساکن تبریز است و در حال حاضر فاقد سمت دولتی است.

امین بقایا، محمدحسن خان

متولد در ۱۸۷۳. پسر ارشد سلطان علی خان وزیر افخم. محمدحسن خان نخست پیشخدمت مظفرالدین میرزا ولیعهد بود و پس از انتصاب پسرش به سمت «محصل محاسبات و بقایای دولتی» ملقب به «امین بقایا» گردید (۱۸۹۶) وی بایگی از دختران نصیرالسلطنه ازدواج کرده است، از این جهت با خاندان نظام العلماء رابطه سببی دارد. محمدحسن خان و ایران الملوک (افتخار السلطنه) دختر ناصرالدین شاه بایکدیگر ملاقاتهای خصوصی می کنند.

امین حضرت، آقا محمدعلی

پسر آقا ابراهیم امین السلطان و برادر ناتنی میرزا علی اصغر خان امین السلطان رئیس آبدارخانه و سقاخانه ناصرالدین شاه. امین حضرت در سال ۱۸۸۷ به حکومت زنجان منصوب شد و در آوریل ۱۸۸۹ دارفانی را وداع گفت.

امین حضرت، اسدالله خان

«آبدارباشی» مظفرالدین شاه و پدر نصرالله خان مصدق الملک.

امین حضور، آقا علی

«پیشخدمت خاصه» ناصرالدین شاه که از سال ۱۸۷۲ اداره امور بیوتات سلطنتی را به عهده داشت. امین حضور در سال ۱۸۸۲ به سمت وزیر بقایا منصوب شد. وی در سال ۱۸۸۶ به علت داشتن رابطه با سفارت ما مورد بی‌مهری شاه قرار گرفت.

آقا علی امین حضور مدتی بعد برای اصلاح امور آذربایجان به آن ایالت اعزام گردید. آقا علی امین حضور در ماه دسامبر ۱۸۹۶ به مرض اسهال درگذشت. اسدالله خان (امین حضور کنونی)، میرزا نصرالله خان نصیر حضور، نورالله خان اعتضاد خلوت و میرزا عبدالله خان اعتضاد حضور پسران آقا علی امین حضور هستند.

امین حضور، اسدالله خان

متولد در حدود ۱۸۷۳. پسر مرحوم آقا علی امین حضور. اسدالله خان امین حضور در دوران سلطنت مظفرالدین شاه عهده دار سمت «پیشخدمت خاصه همایونی» بود. وی در حال حاضر سمتی ندارد.

امین خاقان، میرزا محمدخان

متولد در حدود ۱۸۶۰. پسر دوستی چوپان گروسی و برادر زبیده ملقب به «امین اقدس» یکی از زنان مورد علاقه ناصرالدین شاه. فراش خلوت و پیشخدمت ناصرالدین شاه در سال ۱۸۸۳. میرزا محمد خان امین خاقان در سال ۱۸۸۹ در معیت شاه به اروپا رفت. نازی آباد (نزدیک تهران) به ارزش چهل هزار تومان، جعفر آباد و حسن آباد نزدیک شاه عبدالعظیم به ارزش پنجاه هزار تومان متعلق به امین خاقان است. مواجب سالانه میرزا محمد خان بالغ بر دوهزار تومان برآورد می شود.

امین خلوت، غلامحسین خان

متولد در حدود ۱۸۵۶. دارای نشان سنت جورج از دولت بریتانیای کبیر. پسر مرحوم میرزا هاشم خان امین الدوله و برادر میرزا محمدخان اقبال الدوله و برادر زاده فرخ خان امین الدوله. «منشی حضور» ناصرالدین شاه. غلامحسین خان در سال ۱۸۸۲ ملقب به «امین خلوت» و در سال ۱۸۹۱ ملقب به «وزیر مخصوص» گردید. وی در بیست و چهارم نوامبر ۱۸۹۶ به سمت وزیر دربار منصوب شد و از ۱۸۹۹ تا ۱۹۰۳ وزیر عدلیه بود. غلامحسین خان در سال ۱۹۰۷ ملقب به «صاحب اختیار» گردید و سپس بجای احمدخان علاءالدوله به حکومت فارس منصوب شد. وی مدتها از هواداران پروپاقرص امین السلطان بود، ولی اندکی پیش از برکناری وی در سال ۱۹۰۳ بین آنان اختلاف افتاد و در نتیجه امین خلوت سمت وزارت عدلیه را از دست داد و تاکنون برای تصدی وزارت دعوت نشده است. امین خلوت تا ماه اوت سال ۱۹۰۷ حاکم تهران بود و سپس به حکومت کرمان منصوب شد، لیکن از رفتن به آنجا سرباز زد. وی در ماه دسامبر حاکم فارس شد و در اواخر سال عازم محل مأموریت خود گردید. هنگامی که حاکم تهران بود شاه از وی خواست تا با مخالفین جنبش ملی همکاری کند، لیکن کشته شدن دوستش اتابک اعظم در آخر اوت ۱۹۰۷ باعث وحشت او گردید و فوراً از

مقام خویش استعفا داد. امین خلوت آدمی است ضعیف‌النفس، مبادی آداب و سخت بدمه‌کار.

امین‌دربار، میرزا هاشم‌خان

پدر محقق‌الدوله. دبیر مجلس شورای دولتی و نویسنده خلاصه مذاکرات جلسات شوری برای تقدیم به شاه. امین‌دربار در دوران صدارت امین‌الدوله و امین‌السلطان و عین‌الدوله عهده‌دار سمت دبیر حضور بود.

امین دفتر

متولد در حدود ۱۸۶۸. پسر مرحوم میرزا عبداللّه. امین دفتر منشی وزارت مالیه است و زبان فرانسه می‌داند. وی در آمد خوبی دارد.

امین دیوان

یکی از فئودالهای معروف گیلان که در رشت زندگی می‌کند.

امین لشکر، میرزا قهرمان

وزیر و پیشکار دوران ولایت عهدی مظفرالدین شاه.

امین نظام، محمد صادق خان

متولد در حدود ۱۸۳۱. پس از درگذشت الله‌وردی خان توپچی‌باشی در سال ۱۸۸۷ و انتساب فتحعلی خان پسر دوساله کامران میرزا نایب‌السلطنه (وزیر جنگ) به ریاست توپخانه، محمد صادق خان امین نظام به نیابت توپخانه منصوب گردید و تا سال ۱۸۸۹ عهده‌دار آن بود. امین نظام به هنگام تعیین حدود مرزی ایران و روس، در ناحیه خراسان، نماینده ایران بود (۱۸۸۶). با آغاز سلطنت مظفرالدین شاه بار

دیگر محمد صادق خان به فرماندهی توپخانه منصوب گردید و تا سال ۱۹۰۱ که به حکومت استرآباد گمارده شد در آن سمت بود.

در تشکیلات جدید ارتش (۱۹۰۵) فرماندهی شش هزار و پانصد نفر از نظامیان مستقر در مرزهای عثمانی به دست محمد صادق خان امین نظام سپرده شده است.

امین همایون، غلام‌علی خان

متولد ۱۸۶۲. سرایدارباشی عمارات سلطنتی و مالک بخشی از اراضی قم و تعدادی از مغازه‌های تهران. امین همایون در سال ۱۸۹۶ به سمت وزیر مسکوکات منصوب شد و با مشارکت صنایع الممالک رئیس جواهرات سلطنتی، ضرابخانه را در اجاره خویش داشت. او قادر به خواندن و نوشتن نیست. غلام‌علی خان در سالهای ۱۸۹۹ و ۱۹۰۳ حاکم سمنان و دامغان بود. وی با خواهر حاج محمدعلی خان امین السلطنه یعنی داماد آقا ابراهیم امین السلطان و داماد مظفرالدین شاه ازدواج کرده است. غلام‌علی خان امین همایون برای ناصرالدین شاه جاسوسی می‌کرد.

انتخاب‌الملک، علی اکبر خان

پسر حاجی هاشم خان و نوه حاجی مصطفی قلی خان صارم‌الملک. علی اکبر خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «انتخاب‌الملک» گردید.

انتظام‌الدوله، میرزا ابراهیم خان

پسر مرحوم میرزا عبدالله خان انتظام‌الدوله فرزند میرزا محمد جان بیگ نوری. میرزا عبدالله خان پس از ازدواج دوتن از خواهرانش به نامهای عایشه و لیلی با ناصرالدین شاه در سال ۱۸۸۱ به سمت پیشخدمت شاه منصوب شد و در سال ۱۸۸۶ ملقب به «سردار» گردید. وی در سال ۱۸۸۹ در معیت شاه به اروپا رفت و در

سال ۱۸۹۳ به حکومت مازندران گمارده شد. میرزا ابراهیم خان در سال ۱۸۹۶ پس از آن که پدرش موفق به کسب عنوان «سردار امجد» گردید، ملقب به «انتظام الدوله» شد و با ایران ملوک افتخار السلطنه دختر ناصرالدین شاه از لیلی خانم (دختردایی خویش) ازدواج کرد. ایران ملوک افتخار السلطنه پس از چند سال از انتظام الدوله طلاق گرفت و به عقد امیر خواجه نوری نظام السلطان درآمد. میرزا ابراهیم خان انتظام الدوله در سال ۱۸۹۳ به حکومت مازندران منصوب شد و تا سال ۱۸۹۶ عهده دار آن بود. وی از پدرش ثروت کلانی به ارث برده است.

انتظام السلطنه، سید محمد

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر مرحوم سید عبدالله و داماد میرزا ابراهیم غفاری معاون الدوله. انتظام السلطنه سمت دولتی ندارد. وی کمی زبان فرانسه می داند.

انتظام الملک

متولد در حدود ۱۸۷۵. پسر مصطفی قلی خان عرب - سهام السلطنه حاکم سابق یزد و کاشان. انتظام الملک داماد نظام الملک است و تا سال ۱۹۰۷ که به حکومت یزد گمارده شد فاقد سمت رسمی و دولتی بود.

ب

باصرا السلطنه، ميرزا علي اکبر خان

پسر ميرزا حسين خان قوام دفتر. ميرزا علي اکبر خان قبلاً در دستگاہ ميرزا-
علي اصغر خان امين السلطان خدمت مي کرد و اينک (۱۹۰۷) جزء پيشخدمتهاي دربار
محمد علي شاه است.

بحريني، سيد

منجم و خوابگزار خصوصي مظفر الدين شاه . سيد بحرينسي در شاه نفوذ
فوق العاده اي دارد و شاه غالباً از وي مي خواهد که بر ايش استخاره کند. پسران وي
عبارتند از: سيد احمد، سيد حسين بصير السلطنه و علي قلي خان. پسران سيد بحريني
به طرق مختلف با دربار ارتباط دارند و سيد حسين و علي قلي خان در سال ۱۹۰۵ در
معيت شاه به اروپا رفتند.

بختیاری، حاجی امام‌قلی خان

ایلخانی طایفه بختیاری از سال ۱۸۸۲ تا ۱۸۸۸ و از سال ۱۸۹۰ تا هنگام مرگ در سال ۱۹۰۰. بختیاری برادر مرحوم حسینقلی خان است که به دست ظل‌السلطان کشته شد. فرزندان وی عبارتند از:

۱- محمدحسین خان. وی موفق به دریافت عنوان سردار مقخم شد و پس از مرگ اسفندیارخان در سال ۱۹۰۳ تا زمان مرگ در سال ۱۹۰۵ ایلخانی طایفه را به‌عهده داشت.

۲- غلام‌حسین خان

۳- لطفعلی خان. جوان خوب و بسیار با کفایتی است که در زمان حکومت چهارم‌حال از خود قابلیت نشان داد. وی صاحب عنوان شجاع‌السلطان است.

۴- معین‌همایون، سلطان محمدخان. وی با درجه سرتیپی فرماندهی سوار-نظام بختیاری در عربستان را به‌عهده دارد.

۵- ناصرخان صارم‌الملک

۶- علی‌اکبرخان نصیرخاقان

۷- محمدرضاخان

۸- محمودخان، حاجب‌السلطان

فرزندان مرحوم حسینقلی خان عبارتند از:

۱- اسفندیارخان سردار اسعد. وی پس از مرگ عمویش حاجی امام‌قلی-خان در سال ۱۹۰۰ به مقام ایلخانی رسید و تا زمان مرگ در ۱۹۰۳ در این مقام بود.

۲- نجفقلی خان صمصام‌السلطنه. وی شباهت زیادی به پدرش دارد و در نزد افراد طایفه بختیاری بسیار عزیز است. می‌گویند شجاعت زیادی دارد و رهبری است ایده‌آل برای حمله و چپاول. صمصام‌السلطنه در سال ۱۹۰۳ به ایل بیگی و در سال ۱۹۰۵ به ایلخانی منصوب شد.

۳- مرحوم امیر قلی خان

۴- حاجی علیقلی خان. درخاندان بختیاری به دارا بودن سواد و معلومات معروف است. وی زبان فرانسه می‌داند و به جمع آوری اشیاء قدیمی کشورش توجه دارد. حاجی علیقلی خان به اروپا سفر کرده و دو سال در فرانسه بوده است. وی چندسالی در تهران اقامت داشت. از برادرش اسفندیار خان که چندسالی هم با وی در زندان بود، دل خوشی ندارد.

۵- بهادرالدوله، حاجی خسروخان سالار ارفع. وی با پسر عمویش

لطفعلی خان در سال ۱۸۹۶ مشترکاً حکومت بهبهان را به عهده داشتند.

۶- یوسف خان. وی در سال ۱۸۹۶ باشجاعت تمام حکومت چهارمحال را

ترک گفت. یوسف خان دارای عنوان اعتضادالسلطان است.

بدیع الدوله، عبدالکاسم خان

پسر مدیرالدوله و خواهرزاده میرزا احمدخان مشیرالسلطنه.

بدیع السلطنه، میرزا مهدی خان

مستوفی (حسابدار) پیشین قورخانه.

بدیع الملک

پسر ابو الفتح خان صارم الدوله (متوفی به سال ۱۸۸۸) و افتخارالدوله (بانو عظمی)

دختر ناصرالدین شاه. بدیع الملک با حمایت ظل السلطان، دایمی خود، به حکومت نجف آباد (شهری با پانزده هزار نفر جمعیت) واقع در پانزده میله غرب اصفهان منصوب شد و تا هنگام بروز اختلاف بین بانو عظمی و برادرش ظل السلطان در این مقام بود. بدیع الملک با شاهزاده عفت الدوله دختر ظل السلطان ازدواج کرد و پسر دیگر ابو الفتح خان، یعنی میرزای صارم الدوله نیز شوکت السلطنه (دختر ظل السلطان)

را به عقد خود در آورد.

بدیع الملک، میرزا سید رضاخان

برادر سیدعلی خان موثق الملک. میرزا سید رضاخان جزء پیشخدمتهای دربار مظفرالدین شاه است. وی تا پیش از اوایل ۱۸۹۶ که ملقب به «بدیع الملک» گردید صاحب لقب «وئوق دیوان» بود. میرزا سید رضاخان در ۱۸۹۸ به حکومت ساوه و زرنند و در حدود یک سال بعد به حکومت قم منصوب شد.

بدیع الملک میرزا، حشمت السلطنه، عمادالدوله

پسر ارشد مرحوم امامقلی میرزا عمادالدوله. بدیع الملک در سال ۱۸۷۴ به نیابت از طرف پدرش حکومت کردستان را در دست داشت. وی در سال ۱۸۷۵ ملقب به «حشمت السلطنه» و در سال ۱۸۸۷ ملقب به «عمادالدوله» گردید. بدیع الملک در سال ۱۸۸۸ حاکم یزد بود.

برهان الملک، نواب خسرو میرزا

متولد در حدود ۱۸۴۷. پسر مرحوم حاج محمد ولی میرزا (متوفی به سال ۱۸۶۵) فرزند فتحعلی شاه و برادر مهدیقلی خان سهام الملک. نواب خسرو میرزا پس از مرگ برادرش در سال ۱۸۸۹ به نیابت حکومت خواف منصوب شد.

بشیر الملک، فضل الله خان

پسر محمدقلی خان شاطرباشی. فضل الله خان پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۷۸ به سمت «شاطرباشی» شاه منصوب شد و دو سال بعد ملقب به «بشیر الملک» گردید.

بشیر الممالک، محمدباقر خان

پسر کریم خان. محمدباقر خان که امیر تومان یا سر تیمپ اول است در سال ۱۸۹۸
ملقب به «بشیر الممالک» گردید.

بصیر الدوله، عبدالحسین خان

حسابدار خصوصی مظفر الدین شاه. می گویند بصیر الدوله دوست هزار تومان
در تبریز ثروت دارد.

بصیر السلطنه، خان خان

وی در سال ۱۸۹۶ همراه مظفر الدین شاه از تبریز به تهران آمد و تا سال ۱۸۹۸
که میرزا علی اصغر خان امین السلطان به قدرت رسید، از محارم شاه بود.

بصیر السلطنه، سید حسین

متولد در حدود ۱۸۸۲. پسر سید بحرینی و مباشر دربار. وی در سال
۱۹۰۵ در معیت مظفر الدین شاه به اروپا رفت

بنان الدوله، میرزا کریم خان

پسر میرزا فضل الله خان، مستوفی خراسان. وی سالی یک هزار و پانصد تومان
از دولت دریافت می کند. میرزا کریم خان در اواخر سال ۱۸۹۶ از «استیفای»
خراسان برکنار و میرزا محمدخان مصدق السلطنه بجای وی منصوب شد. میرزا
کریم خان بنان الدوله در سال ۱۸۹۷ به سمت مستوفی ولایت کرمان منصوب گردید.

بنان السلطنه، سید ابو تراب خان

متولد در ۱۸۵۵. سید ابو تراب خان که اهل کاشان است تنها ظرف چند سال

به مقام «منشی حضور» و «خازن صرف جیب» محمدعلی میرزا ولیعهد ارتقاء مقام یافت. بنان السلطنه چندین بار در معیت ولیعهد به تهران آمده است و زمانی که به علت مسافرت شاه به اروپا ولیعهد اداره امور کشور را به دست گرفت او نیز همراه ولیعهد روانه تهران شد. ولیعهد به وی اعتماد زیادی دارد و امور مالی خود را به دست وی سپرده است. سید ابوتراب خان که قبلاً عنوان «بنان الممالک» داشت و در سال ۱۸۸۹ ملقب به «بنان السلطنه» گردید، اینک ملقب به «مختار الدوله» است.

بنان السلطنه، میرزا فرج الله خان

پیشکار و داماد حاج غلامرضا خان آصف الدوله. میرزا فرج الله خان در سال ۱۸۹۲ ملقب به «بنان السلطنه» گردید.

بنان المملک، میرزا جواد خان

پسر مرحوم میرزا رضاخان بنان المملک که سالها در خدمت ظل السلطان بود و سپس به سمت سرکنسول ایران در قاهره منصوب شد. پس از مرگ میرزارضا خان بنان المملک در سال ۱۸۹۶ پسرش عنوان او را به ارث برد. میرزا جوادخان در نه سالگی برای تحصیل به لندن اعزام شد و هفت سال در کالج سنت پل بود. وی در مارس ۱۸۹۴ به ایران بازگشت و به عنوان مترجم به دستگاه ظل السلطان پیوست. میرزا جوادخان در سال ۱۸۹۶ به تهران آمد و به عنوان مترجم زبانهای فرانسه و انگلیسی به استخدام وزارت امور خارجه درآمد. وی سپس وارد خدمت اداره گمرک گردید و مأمور بنادر دریای خزر شد. میرزا جواد خان در سال ۱۹۰۳ از اداره گمرک کناره گرفت. او در سال ۱۸۹۶ با دختر وزیر دفتر ازدواج کرد و اکنون صاحب دو فرزند است.

بنان الممالک - نگاه کنید به: بنان السلطنه

بهاءالدوله، حاج ساسان میرزا

متولد در ۱۸۳۲. پسر مرحوم بهمن میرزا بهاءالدوله (۱۸۱۱ - ۱۸۶۱) فرزند فتحعلی شاه. ساسان میرزا الله دوتن از پسران ناصرالدین شاه، یعنی سلطان معین الدین میرزا ولیعهد (متولد ۱۸۵۰) و سلطان حسین میرزا جلال الدوله (متولد ۱۸۵۲) بود که به ترتیب در سالهای ۱۸۵۶ و ۱۸۶۸ دارفانی را بدرود گفتند. ساسان میرزا در سال ۱۸۶۸ بیگلربیگی تبریز بود و از سال ۱۸۸۲ ریاست قشون آذربایجان را به عهده داشت. وی در سال ۱۸۸۹ بجای حسین خان معتمدالملک پسر یحیی خان مشیرالدوله حکومت و ریاست قشون اراک را به دست گرفت. بهاءالدوله در سال ۱۹۰۵ درگذشت.

بهاءنظام، جوادخان

برادرسیف الممالک. نایب گارد ویژه ولیعهد در تبریز در سال ۱۹۰۴. بهاءنظام به هنگام بازدید سرآرتور هاردینگک از تبریز در اکتبر ۱۹۰۴ جهت ملاقات با وی به میانه اعزام شد.

بهبهانی، آقاسید عبدالله

متولد در ۱۸۴۵. پسر مرحوم آقاسید اسماعیل بهبهانی. وی تحصیلات دینی خود را در نجف به پایان رسانیده است. بهبهانی روزهای جمعه در مسجد محمدخان سپهسالار وعظ می کند و همچنین به حل و فصل مسایل مردم بر اساس قانون اسلام می پردازد. در زمان مسئله رژی و تحریم مصرف تنباکو به طرفداری از رژی برخاست و از فتوای میرزا حسن شیرازی اطاعت نکرد و علناً به استعمال تنباکو پرداخت، از این روی مورد شماتت همتهای روحانی خود قرار گرفت. سلطان عثمانی يك انقیه دان طلا مرصع به الماس بسیار گران بها برای سید عبدالله فرستاده است و سفارت انگلیس هم در سال ۱۹۰۴ به نام اعلیحضرت ادوارد پادشاه انگلیس يك عصای دسته

طلا مرصع به الماس به‌وی هدیه کرد. بهبهانی چهار پسر دارد که یکی از آنان به نام علم الهدی مقیم بوشهر است. سید عبدالله بهبهانی از جمله مجتهدینی است که در جنبش مشروطه نقش مهمی ایفا کرد. وی و طرفدارانش خواهان نظام پارلمانی بودند و بسا گنجاندن هر اصلی که منجر به تضعیف نفوذ روحانیت شود مبارزه می‌کردند.

بهجت‌الملک، اسدخان دولو

متولد در حدود ۱۸۶۰. فارغ‌التحصیل مدرسه دارالفنون تهران. بهجت‌الملک سپس وارد خدمت نظام شد و در سال ۱۸۹۶ به سمت نیابت حکومت کرمان منصوب گردید. وی که صاحب عنوان امیرتومان است به زبان فرانسه صحبت می‌کند و فرماندهی یک رژیم پیاده را به عهده دارد. بهجت‌الملک پیشکار شاهزاده فرمانفرما در تهران است و در مدت تبعید وی، یعنی از سال ۱۸۹۶ تا ۱۹۰۳ کارهای فرمانفرما در تهران را سر و سامان می‌داد. بهجت‌الملک پس از انتصاب فرمانفرما به حکومت کرمانشاه در ۱۹۰۳ به نزد وی رفت و نیابت حکومت کرمانشاه را به عهده گرفت. بهجت‌الملک صاحب املاک زیادی در تهران است.

بیان‌السلطنه، میرزا سلیمان

مستوفی اول خراسان که پس از سالها خدمت در سال ۱۸۹۷ به حکومت نیشابور منصوب شد. میرزا سلیمان بیان‌السلطنه در سال ۱۸۹۹ به سمت «پیشکاری و ریاست دستگاه» شاهزاده ابوالفتح میرزا سالارالدوله تعیین گردید.

ت

تقی زاده، سیدحسن

متولد ۱۸۷۷. پسر سیدتقی اردوبادی پیشنماز مسجد حاج صفرعلی تبریز.
تقی زاده پس از تحصیل در مدرسه مظفری تبریز اقدام به نشر روزنامه‌ای به نام
«گنجینه فنون» کرد. وی در سال ۱۹۰۴ از طریق قفقاز به قاهره رفت و یک سال بعد به
ایران بازگشت. تقی زاده در ژانویه ۱۹۰۷ به عنوان نماینده بازرگانان تبریز انتخاب
و راهی مجلس شورای ملی شد.
تقی زاده با ایراد نطق‌های آتشین و بدون انتها خشم محمدعلی شاه را متوجه
خود کرده است.

تمجید السلطنه، محمدرضا میرزا

برادرشاهزاده دارا. محمدرضا میرزا در سال ۱۸۹۸ ملقب به «تمجید السلطنه»

گردید.

تمجید السلطنه، میر سلیمان خان

پسر میر حسین خان مقتدر السلطنه. پیشخدمت مخصوص دربار مظفرالدین شاه. میر سلیمان خان در سال ۱۸۹۹ ملقب به «تمجید السلطنه» گردید.

ث

ثقة الدولة

لقب پیشین میرزا ابوالفتح خان، وکیل‌الملک فعلی.

ثقة السلطنة، یحیی میرزا

وی در ژوئیه سال ۱۸۹۸ به نیابت حکومت مازندران منصوب شد.

ثقة الملك، حاج میرزا محمدعلی

میرزا محمدعلی تا پیش از سال ۱۸۸۹ کارگزار تبریز بود و پس از آن بجای میرزا محمود خان مشیرا -وزاره (مشاورالملک) به سمت سرکنسول ایران در بغداد منصوب گردید. ثقة‌الملک در سال ۱۹۰۳ رئیس اداره عثمانی در وزارت امور خارجه بود.

ج

چاله میدانى، شيخ محمدعلى

پسر شيخ حسن و نوه حاجى ملا محمد مجتهد چاله میدانى. شيخ محمدعلى
در حال حاضر نماينده مجلس است.

ح

حاجب الدوله، مصطفى خان

پسر محمد رضا خان بیگلربیگی. مصطفی خان در سال ۱۸۹۶ در مقام فرشباشی همراه مظفرالدین شاه از تبریز به تهران آمد. حاجب الدوله در سال ۱۹۰۲ در معیت شاه به اروپا و انگلستان رفت.

حاجب السلطان

متولد در حدود ۱۸۸۳. سومین پسر وزیر دفتر «پرده‌دار» دربار. حاجب - السلطان در سال ۱۹۰۵ در معیت شاه به اروپا رفت.

حسام السلطنه

پسر مرحوم ابوالنصر میرزا حسام السلطنه فرزند مرحوم سلطان مراد میرزا حسام السلطنه پسر عباس میرزا ولیعهد. سلطان مراد میرزا پس از رفع فتنه سالار از

خراسان در حدود سال ۱۸۵۰ ملقب به «حسام السلطنه» گردید. وی که برادر حمزه - میرزا حشمت الدوله است تا پایان عمر چهاربار به حکومت خراسان منصوب شد و در سفر اول ناصرالدین شاه به اروپا جزء ملتزمین رکاب بود. سرورالدوله دختر سلطان میرزا حسام السلطنه همسر کامران میرزا نایب السلطنه است. ابوالنصر میرزا حسام السلطنه برادر ابوالفتح میرزا مویدالدوله پس از ازدواج با دختر امامقلی میرزا عمادالدوله در سال ۱۸۸۷ به نمایندگی از طرف ناصرالدین شاه در مراسم پنجاهمین سال سلطنت ملکه ویکتوریا به لندن رفت. ابوالنصر میرزا حسام السلطنه در سال ۱۸۸۷ به حکومت گیلان و در سال ۱۸۹۱ به حکومت عربستان منصوب شد. وی از ماه مارس تا دسامبر ۱۸۹۶ حاکم بنادر ایرانی خلیج فارس بود و از سال ۱۸۹۸ تا هنگام مرگش در ژوئن ۱۸۹۹ حکومت لرستان را به عهده داشت.

حسام السلطنه فعلی از جمله درباریان مظفرالدین شاه است. وی در سال ۱۹۰۵ در معیت شاه به اروپا رفت.

حسام الملک، حسین خان قراگزلو

پسر علی خان نصرت الملک، زبیده خانم مادر حسین خان قراگزلو دختر فتحعلی شاه بود. حسین خان حسام الملک از سال ۱۸۸۴ تا زمان مرگ (۱۸۹۹) حاکم کرمانشاه بود. زین العابدین خان پسر حسین خان قراگزلو مقام و لقب آن مرحوم را به ارث برد و بعداً خود در زمان مظفرالدین شاه ملقب به «امیر افخم» گردید. غلامرضاخان پسر زین العابدین خان قراگزلو در سال ۱۸۹۲ با قمر السلطنه دختر مظفرالدین میرزا ولیعهد ازدواج کرد. زین العابدین خان حسام الملک در سال ۱۹۰۰ به حکومت کرمان منصوب گردید و در تشکیلات جدید ارتش (۱۹۰۵) پس از کسب عنوان «سالار» فرماندهی پنج هزار و ششصد نفر از افراد مستقر در کرمانشاه و نهاوند و نواحی اطراف را به عهده گرفت.

حسام‌الملک، زین‌العابدین خان

پسر عبدالعلی خان ادیب‌الملک و نوه حاجی علی خان اعتماد السلطنه .
 زین‌العابدین خان در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه (۱۸۹۶) به حکومت کردستان و
 در آوریل ۱۸۹۷ به حکومت کرمانشاه منصوب شد و تا آخرین روزهای سال مذکور
 که از مقام خویش استعفا کرد عهده‌دار این سمت بود. وی در سال ۱۸۹۹ به حکومت
 کرمان منصوب گردید.

حسام‌لشکر، میرزا عبدالکریم خان

برادر مرحومه عزیزالدوله زن محبوب ناصرالدین شاه. میرزا عبدالکریم خان
 حسام‌لشکر در نوروز سال ۱۸۹۹ که مغرور میرزا موثق‌الدوله در تهران بود نیابت حکومت
 کاشان را به عهده داشت . وی در ۱۹۰۱ به حکومت کاشان منصوب شد و در سال
 ۱۹۰۳ - ۱۹۰۴ نیابت حکومت مغرور میرزا موثق‌الدوله در مازندران را عهده‌دار
 بود.

حسین خان، میرزا

متولد در حدود ۱۸۸۴ . تنها پسر حسین قلی خان نظام‌السلطنه است که چند سال
 در مدرسه هرو^{۲۴} درس خوانده و به زبان انگلیسی بسیار سلیس صحبت می‌کند.

حسینقلی خان، نواب

متولد ۱۸۶۸ . پسر جعفرقلی خان نواب و برادر عباسقلی خان دارنده نشان
 سنت جورج از دولت انگلیس . حسینقلی خان دستیار دبیر شرقی سفارت انگلیس در
 تهران بود. وی در سال ۱۸۹۰ مدیر بانک نیواورینتال^{۲۵} و تا سال ۱۸۹۲ مترجم

شرکت انحصار دخانیات (رژی) بود.

حسینقلی خان چند سالی به‌عنوان دبیر اول سفارت ایران در لندن خدمت کرد و در دیدار مظفرالدین‌شاه از لندن در سال ۱۹۰۲ مترجم اعلی‌حضرت بود. از سال ۱۹۰۲ در وزارت امور خارجه ایران مشغول کار شد و در نوامبر ۱۹۰۳ از طرف وزارتخانه مذکور مأمور ملاقات با لرد کروزن^{۲۶} در بوشهر گردید.

حسینقلی خان به‌هنگام دیدارهای والاحضرت ولیعهد از تهران در سالهای ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ سمت مترجمی ایشان را به‌عهده داشت. وی به زبانهای انگلیسی و فرانسه بسیار روان صحبت می‌کند. حسینقلی خان که در انگلستان تحصیل کرده است اینک نمایندگی مجلس ملی را به‌عهده دارد.

حشمت‌الدوله

این لقب تا پیش از مرگ عبدالله میرزا (۱۹۰۳) پسر مرحوم عبدالله میرزا متعلق به وی بود و پس از آن به پسر خردسال شاهزاده شجاع‌السلطنه، از همسر غیر عقدی وی، اعطا گردید. عبدالله میرزا حشمت‌الدوله از اواخر سال ۱۸۹۶ تا اوایل سال ۱۸۹۸ حاکم لرستان و بروجرد بود.

حشمت‌السلطان، حمزه میرزا

پسر مرحوم حمزه میرزا حشمت‌الدوله. حمزه میرزا در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه والی خراسان بود. وی در سال ۱۸۹۷ ملقب به «حشمت‌السلطان» گردید.

حشمت‌السلطان، محمدعلی میرزا

متولد در حدود ۱۸۸۷. تنها پسر علی‌نقی خان رکن‌الدوله. حشمت‌السلطان در اکتبر ۱۹۰۴ با دختر صنیع‌الدوله ازدواج کرد و مدتی بعد نیز احترام‌السلطنه

دختر مظفرالدین شاه را به زنی گرفت. در شجرهٔ صفحهٔ شصت و هفت نسبت فامیلی او با خاندان حاکم نشان داده شده است.

حشمت السلطنه - نگاه کنید به: عمادالدوله، بدیع الملک میرزا

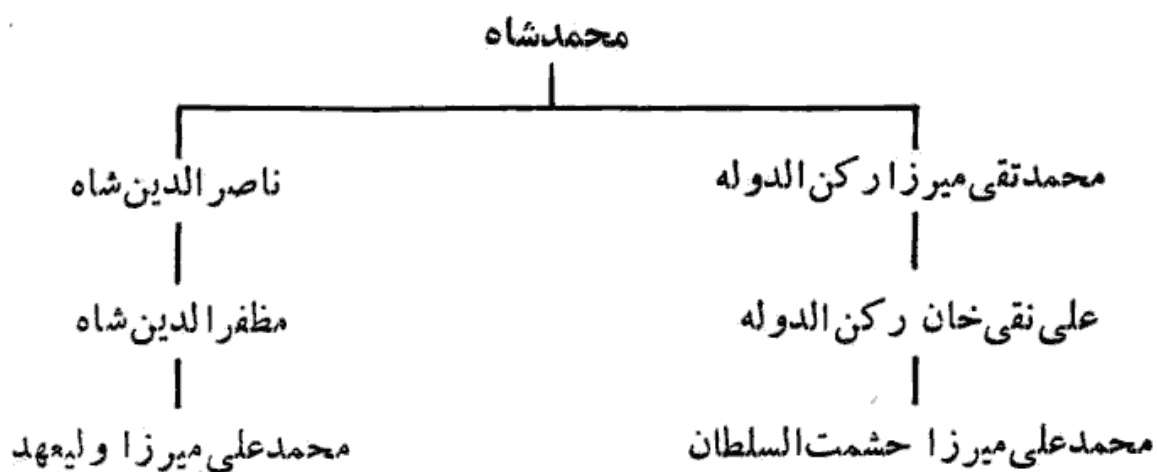
حشمت السلطنه، محمدحسین میرزا

متولد در حدود ۱۸۳۵. پسر امام وردی میرزا فرزند فتحعلی شاه. امام وردی میرزا به خاطر آن که در دوران حکومت محمدشاه سربه شورش برداشت به کربلا تبعید شد. حشمت السلطنه در سالهای اخیر گوشهٔ عزلت گزیده و فاقد هر گونه سمت رسمی و دولتی است.

حشمت الملک، میرزا علی اکبر خان

منسوب به یکی از خانواده‌های قدیمی عرب. افراد فعلی هشتمین نسل بنیان گذار این خاندان، یعنی میرعلی خان از طایفهٔ عرب خزیمه است که گفته می‌شود در زمان خلافت هارون الرشید در اوایل قرن نهم میلادی به منظور آرام کردن ساکنان ناحیه قائن اجباراً به خراسان انتقال داده شدند. این خاندان مانند گذشته موقعیت خود را به عنوان گله‌داران ثروتمند حفظ کردند و تا زمان میرعلی خان، روز به روز بر قدرت خویش افزودند. در حدود قرن هفدهم میرعلی خان، رئیس آنان، به مقام امارت قائن دست یافت و پسرش میر معصوم خان به گفته‌ای به خدمت نادرشاه درآمد. می‌گویند نوهٔ وی میرعلم خان همان کسی است که در سال ۱۷۴۸ با کور کردن شاه رخ نوهٔ نادرشاه در مشهد او را از حکومت خلع کرد و در ناآرامی‌هایی که متعاقب آن سراسر منطقه را فراگرفت به قدرت‌نمایی پرداخت و خود را امیر خراسان نامید، لیکن تحت فشار احمد شاه ابدالی ناگزیر به ترک کشور شد. گفته می‌شود میرعلم خان به وسیلهٔ میر اسماعیل خان و به عنوان امیر به حکومت قائن منصوب شد. میرعلم خان دوم، پدر بزرگ میرعلم خان سوم حشمت الملک، پدر حاکم فعلی قائن و حاکم

www.adabestanekave.com

کنونی سیستان و طبس است که خود در ۱۸۹۱ درگذشت. پس از مرگ وی لقب «حشمت‌الملک» به پسر بزرگش به نام میرعلی اکبرخان و لقب جدید «شوکت‌الملک» به پسر دوم او، یعنی میراسماعیل خان اعطاء گردید. در سال ۱۸۹۱ حکومت سیستان به حشمت‌الملک و حکومت قائن به شوکت‌الملک، برادر ناتنی حشمت‌الملک، محمول شد. شهرت داشت که حشمت‌الملک طرفدار انگلیس و شوکت‌الملک در پی حفظ منافع روس است. البته این گونه شایعات به وسیله دشمنان آنان رواج داده می‌شد. برروز اختلاف بر سر آبهای مرزی سیستان که توسط هیئت مک‌ماهون حل و فصل گردید موجب علنی شدن شکاف سیاسی موجود بین حشمت و شوکت در سال ۱۹۰۲ - ۱۹۰۳ شد و دربار تهران برای اطمینان از میزان وفاداری هر دو برادر را به مرکز فراخواند. نخست آنان از اجرای دستور دربار سرباز زدند تا آن که شوکت‌الملک در ۱۹۰۵ دارفانی را بدرود گفت، ولی حشمت در ژوئیه ۱۹۰۴ پس از انتصاب دومین پسر خود، یعنی میرمعصوم خان به نیابت حکومت سیستان وارد تهران گردید. پس از انجام گفتگوهای طولانی بالاخره محمدابراهیم خان جانشین برادرش حشمت شد و با کسب لقب «شوکت‌الملک» در ماه مه ۱۹۰۵ به حکومت قائن منصوب گردید.

حصن السلطنه، میرزاهمدی خان

پسر ممتحن السلطنه رئیس محاکمات و نایب اول وزارت خارجه. میرزاهمدی خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «حصن السلطنه» گردید و به نیابت سوم سفارت ایران در پترزبورغ منصوب شد.

حکیم‌الملک، ابراهیم خان

خواهرزاده میرزا محمود خان حکیم‌الملک. میرزا محمودخان حکیم‌الملک طبابت را در مدرسه دارالفنون تهران نزد دکتر تولوزان^{۲۷} فراگرفت و دستیار دکتر

محمد فارغ التحصیل رشته طبابت از دانشگاه پاریس بود. وی سپس به عنوان پزشک خصوصی، از زمان ولایت عهدی مظفرالدین شاه، به خدمت وی درآمد و مدت‌ها پزشک مورد علاقه و اعتماد اعلیحضرت مظفرالدین شاه بود. حکیم‌الملک که با سیاست‌انداز و ام از روسیه توسط صدراعظم امین‌السلطان مخالفت می‌ورزید از نفوذ خود نزد شاه علیه صدراعظم استفاده می‌کرد.

با این که وی در سالهای ۱۹۰۰ و ۱۹۰۲ در معیت شاه به اروپا رفت، ولی در ژوئیه ۱۹۰۳، به رغم نفوذ حکیم‌الملک، صدراعظم موفق به کسب اجازه شاه برای طرد او از دربار شد. حکیم‌الملک سپس به سمت فرماندار گیلان منصوب گردید و صبح روز پانزدهم اوت ۱۹۰۳ به شکل مرموزی دار فانی را وداع گفت.

ابراهیم‌خان خواهرزاده حکیم‌الملک پس از مرگ وی عنوان او را به ارث برد. در اوایل سال ۱۹۰۴ مسئولیت مسموم شدن شاه که بنا به تشخیص اطباء به علت مصرف داروی زیاد بود، به گردن حکیم‌الملک انداخته شد و در نتیجه به شهرت و سابقه کار او لطمه فراوان وارد آمد. حکیم‌الملک در سال ۱۹۰۵ تنها حاجب شاه بود و در مورد مسائل پزشکی به هیچوجه طرف مشورت قرار نمی‌گرفت.

حمزه میرزا

ناپسری مرحوم عبدالله میرزا حشمت‌الدوله. حمزه میرزا ملاک است و سمت دولتی ندارد.

ج

جلال الدوله، میرزا احمدخان

پسر موتمن لشکر. میرزا احمدخان که «لشکر نویس باشی» ولایت خراسان است قبلاً ملقب به «موتمن لشکر» بود.

جلال الملک، میرزا علی رضاخان

پسر میرزا حسن خان رفیع الدوله. میرزا علی رضاخان در سال ۱۸۹۹ ملقب به «جلال الملک» گردید.

جلال التولیه، حاجی سید حسین

پسر سید سعید عرب مقیم بغداد. حاجی سید حسین بایکی از شاهزاده خانمهای قاجار ازدواج کرده است. وی سالی یکهزار و سیصد تومان نقد و یکصد و پنجاه خروار گندم و یکصد خروار گاه از محل موقوفات امام رضا دریافت می کند. جلال

التولیه که شصت سال سن دارد با دوپسرش، معتاد به تسریک والکل هستند و هر سه آنان با انگلیسیها و روسها روابط حسنه‌ای دارند.

جلال الدوله، سلطان حسین میرزا

متولد در ۱۸۷۰. پسر ارشد ظل السلطان و همدم السلطنه (همدم الملوك) دختر میرزاتقی خان امیر کبیر. جلال الدوله با دختر آقامیرزایوسف مستوفی الممالک ازدواج کرده است. وی از سال ۱۸۸۱ تا ۱۸۸۷ حاکم فارس بود و مدت کوتاهی هم به حکومت لرستان منصوب شد. جلال الدوله از ۱۸۹۵ تا ۱۸۹۷ حکومت یزد را به عهده داشت. وی در تمام سال ۱۹۰۷ در تهران بود و هیچ گونه همکاری و ارتباطی با مشروطه خواهان نداشت. جلال الدوله به زبان فرانسه صحبت می‌کند. مادر جلال الدوله و مادر ولیعهد خواهر یکدیگر هستند. وی از سال ۱۹۰۰ تا ۱۹۰۴ بار دیگر به حکومت یزد منصوب گردید و در سال ۱۹۰۵ به ریاست قورخانه منصوب شد. در اول اکتبر ۱۹۰۷ در رأس گروهی از رجال مملکتی در مجلس ملی حضور یافت و نسبت به مشروطه سوگند وفاداری یاد کرد.

جلال الدوله، سلطان حسین میرزا

متولد در ۱۸۵۲. پسر ناصرالدین شاه. سلطان حسین میرزا در کودکی، یعنی در سال ۱۸۶۱ به حکومت اصفهان منصوب شد. در زمان حکومت وی در اصفهان که تا سال ۱۸۶۵ ادامه یافت میرزا محمد قوام الدوله پیشکار او بود. جلال الدوله سپس به حکومت خراسان منصوب گردید و در سال ۱۸۶۹ دارفانی را بدرود گفت.

جلال السلطان، اسدالله میرزا

پسر مرحوم محمدتقی میرزا رکن الدوله و برادر ناتنی ناصرالدین شاه. اسدالله میرزا در سال ۱۸۹۶ به نمایندگی از طرف محمدتقی میرزا رکن الدوله حکومت

بام وصفی آباد و همچنین رسیدگی به امور مربوط به سبزوار ، خبوشان ، طبس ، اسفراین ، نردین و ترشیز را به عهده گرفت . اسدالله میرزا در سال ۱۸۹۷ ملقب به «جلال السلطان» گردید.

جلال الملک، امیر قاسم خان

پسر جعفرقلی خان معین السلطان فرزند عیسیان اعتمادالدوله. جعفرقلی خان برادر مهدی قلی خان مجدالدوله از جمله پیشخدا ناصرالدین شاه بود که در سال ۱۸۷۳ در معیت شاه به اروپا رفت. جعفرقلی خان که دایی ناتنی مسعود میرزا ظل السلطان است با کوب السلطنه ازدواج کرد و از وی صاحب دو پسر به نامهای امیر قاسم خان و محمد ناصر خان شد.

جلیل الدوله، امیر خان

پسر حاج سلطان عبدالمحمد میرزا سیف الدوله و برادرزاده سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله. امیرخان جلیل الدوله در ماه مه ۱۹۰۴ به حکومت قره داغ منصوب شد.

جلیل الملک، میرزا نصرالله خان

پسر میرزا آقاخان. میرزا نصرالله خان در سال ۱۹۰۱ جهت تحصیل به بیروت رفت و در سال ۱۹۰۵ به تهران بازگشت. وی در حال حاضر در مدرسه فلاحت مشغول کار است.

جمال الدین میرزا

متولد در ۱۸۴۳. پسر کیخسرو میرزا سپهسالار (متوفی به سال ۱۸۵۷) و نوه حسین علی میرزا فرمانفرما (پسر پنجم فتحعلی شاه) - متوفی به سال ۱۸۳۵. مادر

جمال‌الدین میرزا دختر حسن علی میرزا شجاع‌السلطنه (متوفی به سال ۱۸۵۵) است. جمال‌الدین میرزا در سال ۱۸۶۹ حکومت کازرون و در سال ۱۸۷۷ حکومت لار را به عهده داشت.

جهانسوزشاه، حسین‌قلی خان

متولد در حدود ۱۸۳۰. پسر فتح‌علی شاه از قمرنسا بیگم دختر حسین‌قلی خان افشار. جهانسوز میرزا هرگز دارای شغل مهم دولتی نبود و تنها چندبار به حکومت مناطق کوچک و غیرمهم منصوب شد. وی از سال ۱۸۹۵ تا پیش از مرگش در سال ۱۹۰۰ حاکم شاهرود بود.

خ

خازن‌الملک

متولد در حدود ۱۸۷۵. پسر مرحوم حاجی رحیم‌خان خازن‌الملک و داماد نیرالدوله. خازن‌الملک در غیاب نیرالدوله نیابت حکومت نیشابور را به عهده دارد.

خازن‌الممالک

متولد در حدود ۱۸۸۰. پسر غلام‌حسین خان خازن‌الممالک (متوفی به سال ۱۹۰۳) غلام‌حسین خان خازن‌الممالک خزانهدار و تحویلدار ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه بود. خازن‌الممالک کنونی که از پدرش ثروت کلانی به ارث برده است به کار صرافی و بانکداری اشتغال دارد.

خبیرالدوله، میرزا احمدخان

رئیس تلگراف خراسان. میرزا احمدخان در ماه مه ۱۹۰۵ به درخواست

سفارت روس به تهران احضار شد. خبیرالدوله متولد شیراز و پسر مرحوم مستوفی فارس است.

خبیرالملک، حبیب‌الله خان

پدر ابوالقاسم خان نصیرخاگان. وی به‌علت شرکت در توطئه سال ۱۹۰۱ دستگیر و زندانی گردید. خبیرالملک پس از سکنه مغزی زمین گیر شده و اینک در تهران اقامت دارد.

د

دبیرالدوله، میرزامحمدتقی

پسر میرزامصطفی لشکر نویس. میرزامحمدتقی در سال ۱۸۸۱ پس از مرگ پدرش منصب وی را به ارث برد و در سال ۱۸۹۲ به عنوان وزیر به عضویت «دارالشورای کبرای دولتی» پذیرفته شد. میرزامحمدتقی در سال ۱۸۹۵ ملقب به «دبیرالدوله» گردید و پیش از مرگ، پسرش میرزامصطفی را جانشین خود نمود.

دبیرالسلطان، میرزااعلی اکبرخان

پسر میرزا محمدعلی خان وکیل الدوله. منشی خاصه و مأمور خفیة اعلی حضرت مظفرالدین شاه تا فوریه ۱۹۰۴ که به علت ضدیت امین الدوله با او و پدرش از کار برکنار گردید. دبیرالسلطان در سال ۱۹۰۰ و ۱۹۰۲ در معیت شاه به اروپا رفت.

دبیر السلطنه، فضل الله خان

پسر میرزا علی اصغر مستوفی و برادر میرزا محمد رفیع نظام العلماء تبریزی. فضل الله خان در سال ۱۸۸۵ ملقب به «دبیر السلطنه» گردید و در سال ۱۸۹۲ به سمت رئیس خلوت مظفر الدین میرزا ولیعهد منصوب شد. وی در زمان سلطنت مظفر الدین شاه عنوان «وزیر خلوت» داشت.

دبیر الملک، میرزا محمد حسین خان

متولد در ۱۸۷۰. پسر مرحوم نصر الله خان دبیر الملک و نوه حاجی محمد حسین خان پسر بدر خان جبهه دار باشی فارس که در سال ۱۸۵۶ یعنی زمانی که «جبهه دار باشی تهران» بود درگذشت. نصر الله خان دبیر الملک در سال ۱۸۳۶ به دنیا آمد و در سال ۱۸۵۶ سمت جبهه دار باشی را از پدرش به ارث برد. وی در سال ۱۸۶۲ به خدمت وزارت امور خارجه در آمد و در سال ۱۸۶۸ به مقام دبیر اول ارتقاء یافت. مرحوم دبیر الملک در سال ۱۸۹۱ به سمت «وزیر رسائل خاصه» و در سال ۱۸۹۹ به وزارت داخله منصوب شد. وی در سال ۱۹۰۰ درگذشت و پسرش در زمان صدارت میرزا علی اصغر خان امین السلطان به شکل صوری وارث مقام پدرش شد، در حالی که امین السلطان خود عهده دار وزارت داخله بود و میرزا محمد حسین خان دبیر الملک به عنوان منشی خصوصی وی انجام وظیفه می کرد. دبیر الملک در سال ۱۸۹۶ و ۱۹۰۳ پس از کناره گیری امین السلطان از خدمت، معزول گردید. وی تا ۱۹۰۴ که امین الدوله عازم سفر اروپا شد وزیر رسائل او بود و سپس به حکومت اراک منصوب گردید.

دبیر الممالک، میرزا اسماعیل خان

متولد در ۱۸۷۳. پسر مرحوم میرزا علی نقی خان حکیم الممالک والی. دبیر الممالک در سال ۱۸۹۷ وارد خدمت وزارت امور خارجه شد و اندکی بعد به سمت دبیر سفارت ایران در برلین منصوب گردید. او به زبان فرانسه تکلم می کند و در

حال حاضر کنسول ایران در باکو است.

دبیر همایون، میرزا محمدعلی خان

منشی خصوصی میرزا احمدخان علاءالدوله هنگامی که وی در سال ۱۹۰۲ حاکم کرمانشاه بود. میرزا محمدعلی خان سپس در سال ۱۹۰۳ همراه علاءالدوله به شیراز رفت و از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۴ نیز در بوشهر در خدمت علاءالدوله بود. خواهر میرزا محمدعلی خان همسر علاءالدوله است. دبیر همایون در سال ۱۹۰۴ همراه میرزا احمدخان علاءالدوله به تهران آمد.

دریابییگی، میرزا احمدخان

فارغ التحصیل مدرسه دارالفنون تهران. دریابییگی در سال ۱۸۸۷ به منظور تحویل گرفتن کشتی پرسپولیس که مجهز به سه توپ ساخت کارخانه کروپ و چهل تفنگ مازر بود به بوشهر اعزام شد. وی سپس فرماندهی پرسپولیس را به عهده گرفت. دریابییگی ضمن تصدی حکومت بوشهر، سالها گمرک بنادر خلیج فارس را در اجاره داشت. وی که با دخالت بلژیکیها در اداره امور گمرکات جنوب مخالف بود، در سال ۱۸۰۱ از سمت خویش برکنار گردید. دریابییگی پس از ورود به تهران توسط میرزا علی اصغرخان امین السلطان جریمه نقدی شد و به زندان افتاد. به دنبال سقوط امین السلطان در سال ۱۹۰۳ بخت به او رو کرد و در سال ۱۹۰۴ مجدداً به حکومت بوشهر و بنادر خلیج فارس - از بندر جاسک تا بندر دیلم - منصوب شد. دریابییگی صاحب عنوان «امیرتومان» است.

رستم آبادی، حاجی آخوند

متولد در حدود ۱۸۳۵. حاجی آخوند در میان علمای نجف و ایران از احترام بسیار زیادی برخوردار است. وی پس از سالها اقامت در عراق به ایران بازگشت و اینک در «مسجد خان» به منبر می‌رود. حاجی آخوند در رستم آباد شمیران ملک و آبادی دارد. وی مورد احترام مرحوم ناصرالدین شاه بود.

رضاقلی خان

برادر حاجی امام‌قلی خان بختیاری. پس از مرگ ایلخانی که می‌گویند وی در آن دست داشته است، به سمت ایل بیگی منصوب شد. رضاقلی خان از ۱۸۸۸ تا ۱۸۹۰ ایلخان و مدت کوتاهی هم حاکم چهارمحال بود. وی اندکی پس از مرگ ناصرالدین شاه اجازه یافت تا به میان طایفه خود بازگردد.

رفعت الدوله، نصرالله میرزا

پسر مرحوم محمد تقی میرزا رکن الدوله و برادر علی نقی میرزا رکن الدوله فعلی. نصرالله میرزا رفعت الدوله در سال ۱۸۹۷ به نیابت از طرف پدرش حکومت تربت حیدریه را به عهده داشت.

رفعت السلطنه، میرزا عبدالرزاق خان

منشی مهدی خان وزیر همایون و وزیر «مخزن تدارکات عسکریه». میرزا - عبدالرزاق خان در سال ۱۸۹۹ ملقب به «رفعت السلطنه» گردید.

رفعت الملک، رضا خان

پسر قاسم خان میر پنجه. رضا خان که «پیشخدمت حضور» مظفرالدین شاه است در سال ۱۹۰۰ ملقب به «رفعت الملک» گردید.

رکن التولیه، حاجی میرزا عبدالحسین

سر کشیک آستان قدس رضوی. حاجی میرزا عبدالحسین مرد نادرست و فاسدی است. سه سال پیش مردم مشهد خانه رکن التولیه را غارت کردند و انبار شراب وی را نابود ساختند.

رکن الدوله، علی نقی میرزا

پسر ارشد مرحوم محمد تقی میرزا رکن الدوله. علی نقی میرزا پیش از مرگ پدرش در سال ۱۹۰۱ ملقب به «عین الملک» بود. علی نقی میرزا در ماه مه ۱۹۰۳ به حکومت خراسان منصوب گردید و در مارس ۱۹۰۴ به تهران فراخوانده شد. وی در ماه مه ۱۹۰۴ جهت تصدی حکومت کرمان تهران را ترک گفت. نام تنها پسر علی نقی میرزا رکن الدوله، محمد علی میرزا حشمت السلطان است.

علی نقی میرزا در سال ۱۹۰۷ باردیگر به حکومت خراسان منصوب شد. نمودار صفحه هشتاد و دو نشان دهنده نسبت خاندان رکن الدوله با دربار ایران است.

رکن السلطنه، محمدرضا میرزا

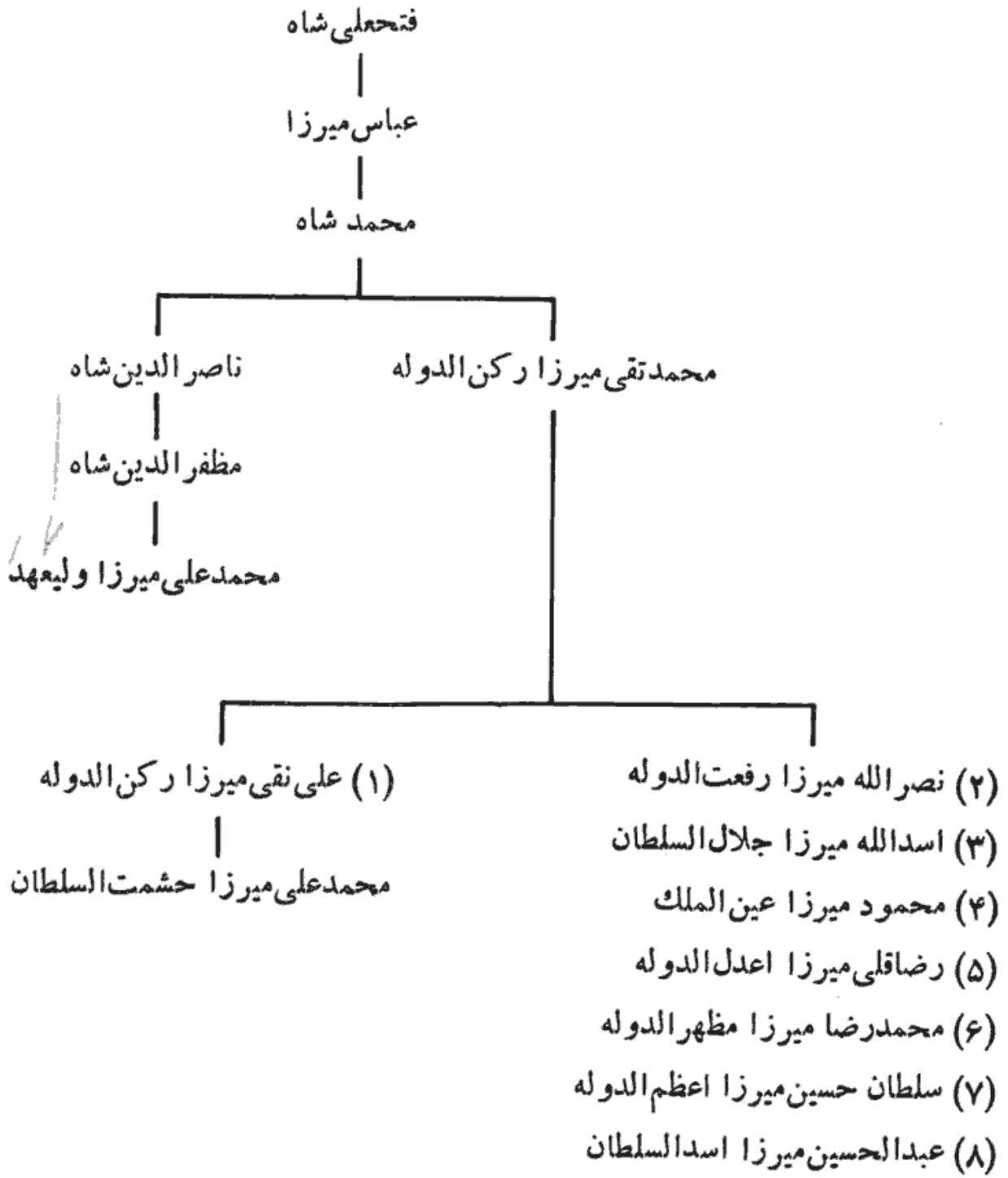
متولد در چهاردهم فوریه ۱۸۸۳. پسر ناصرالدین شاه. بدر السلطنه مادر محمد رضا میرزا دختر مرحوم رضاقلی میرزا پسر فتحعلی شاه است. وی در سال ۱۹۰۳ به حکومت کاشان منصوب گردید و یک سال بعد (۱۹۰۴) به تهران فراخوانده شد. محمدرضا میرزا در کودکی به هنگام بازی با عزیز السلطان به علت بی احتیاطی شخص اخیر یک چشم خود را از دست داد. وی در ژوئن ۱۹۰۴ به قصد اقامت دائمی عازم اروپا شد، ولی سلطان عثمانی پس از پذیرائی رسمی او را ترغیب به بازگشت به ایران کرد. محمدرضا میرزا رکن السلطنه در سال ۱۹۰۵ با قدس السلطنه بیوه احتشام الملک ازدواج کرده است.

رکن الملک، میرزا سلیمان خان

متولد در حدود ۱۸۳۹. پسر محمد کاظم خلیف بیگی شیرازی. میرزا سلیمان خان پس از بازگشت از مأموریت بحرین وارد دستگاه ظل السلطان شد و به هنگام اقامت ظل السلطان در تهران و یا زمانی که وی به قصد شکار مدتی از شهر خارج می شد، نیابت حکومت اصفهان را به دست می گرفت.

ریحان الله، آقاسید

متولد در حدود ۱۸۲۵. پسر مرحوم سید جعفر کشفی (متوفی به سال ۱۸۵۲) آقاسید ریحان الله که مجتهد است رهبری یک گروه ضد یهودی را در همدان به عهده دارد و در سال ۱۸۹۶ طرفداران او به آزار و اذیت یهودیان پرداختند. حرکت ضد یهودی سال ۱۸۹۷ مردم تهران نیز با رهنمودهای آقا سید ریحان الله انجام گرفت. وی اینک در جنب مسجد سپهسالار زندگی می کند. ریحان الله ملای فقیری است

و

شش دختر

که در میان طبقات پسا ئین اجتماع طرفداران زیادی دارد. سیدیحیی برادر آقاسید ریحان‌الله در سال ۱۸۵۱ در بروجرد به قتل رسید.

رفیع الدوله، میرزا حسن خان

پسر مرحوم میرزا مصطفی. میرزا حسن خان که «مستشار لشکر» است در سال ۱۸۹۷ ملقب به «رفیع الدوله» گردید. میرزا علی رضا خان جلاء‌الملک پسر میرزا - حسن خان رفیع الدوله است.

رفیع السلطنه، عبدالله خان

پسر محمد حسین خان رئیس پیشین «اصطبل توپخانه‌های ممالک ایران». عبدالله خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «رفیع السلطنه» گردید.

رئیس‌التجار، حاجی محمدعلی

متولد در حدود ۱۸۵۰. حاجی محمدعلی در بهبهان تولد یافته و مدت بیست سال است که در محمره اقامت دارد. وی که از نزدیکان و در واقع دست راست شیخ مزعل خان محسوب می‌شد در توطئه قتل او مشارکت داشت. حاجی محمدعلی در حال حاضر کلیه امور مربوط به ایران را در قلمرو حکومتی شیخ خزعل به عهده دارد. وی که بسیار ثروتمند است با مردم، به ویژه اروپاییان، سلوک خوبی دارد، لیکن به شدت از اعراب متنفر و نسبت به آنان بی اعتماد است.

رئیس‌التجار نمایندگی معین‌التجار را به عهده دارد و تا کنون به اکثر نقاط هندوستان مسافرت کرده است. وی در سال ۱۹۰۲ به منظور حل و فصل مسئله تأسیس اداره گمرک در محمره زیر نظر بلژیکیها به تهران آمد. پسر رئیس‌التجار یعنی مشیرالتجار (متولد در حدود ۱۸۸۳) در سال ۱۹۰۳ از طریق هندوستان به مکه رفت. حاجی محمد علی ضمناً عهده دار صدور تذکره در محمره است. وی از محل سرمایه گذاری در

شرکت انگلیسی حمل و نقل کارون سالانه چهارهزار قران در آمد دارد.

رئیس‌الکتاب، میرزا عبدالوهاب

پسر مرحوم میرزا محمدحسین رئیس‌الکتاب . میرزا عبدالوهاب در سال

۱۸۹۹ یعنی مدتی پس از مرگ پدرش ملقب به «رئیس‌الکتاب» گردید.

ز

زعفرانلو، طایفه

طایفه کرد زعفرانلو کسه حدود چهل هزار خانوار بر آورد می شونسد، دراصل به وسیله شاه عباس صفوی در سال ۱۶۰۰ میلادی از صفحات غربی ایران به خراسان منتقل گردیدند. محمدناصر خان شجاع الدوله ششمین رئیس این طایفه بود که در سال ۱۹۰۲ درگذشت و پسرش عبدالرضا خان شجاع الدوله جانشین وی شد. حدود ششصد خانوار از طایفه زعفرانلو در بخش چناران اقامت دارند. طایفه زعفرانلو در زمان ریاست ممش خان از قدرت و اعتبار بسیار زیادی برخوردار بود، لیکن پس از تصرف قلعه امیرآباد توسط عباس میرزا ولیعهد (۱۸۳۲) و شکست رضاقلی خان ایلیخانی، به مرور از اهمیت طایفه زعفرانلو کاسته شد.

س

ساعداالدوله، حبیب‌الله‌خان تنکابنی

متولد در حدود ۱۸۲۵. پسر ولی‌خان تنکابنی و پدر محمد ولی‌خان نصر - السلطنه - سپهدار. حبیب‌الله‌خان تنکابنی در اوان جوانی وارد نظام شد و به علت خدمات پدرش از طرف محمدشاه به حکومت کجور، کلارستان و تنکابن منصوب شد. وی در سال ۱۸۶۹ ملقب به «ساعداالدوله» گردید و از سال ۱۸۸۱ تا سال ۱۸۸۶ حاکم استرآباد بود. حبیب‌الله‌خان ساعداالدوله از سال ۱۸۹۲ تا زمان مرگش در ماه مه ۱۹۰۷ حاکم عراق بود.

ساعداالسلطنه - نگاه کنید به: سردار اکرم

ساعداالملک، عبدالرحیم‌خان

پسر مرحوم آقامیرزا محمد مستوفی و برادر میرزا علی‌اصغر لشکر‌نویس. عبدالرحیم‌خان در سال ۱۸۹۲ پیشکار و وزیر مظفرالدین‌میرزا ولیعهد بود و سپس در زمان سلطنت مظفرالدین‌شاه به سمت وزیر وظایف و اوقاف منصوب شد.

ساعدالملک، میرزا احمدخان

تنها پسر میرزا تقی خان امیر کبیر صدراعظم ناصرالدین شاه.

سالار ارفع

پسر نظام العلماء تبریزی.

سالار افخم

لقب فتح الله خان رشتی تا سال ۱۹۰۵. لقب فعلی وی «سردار منصور» است.

سالاراکرم، میرزا صالح خان

پسر میرزا علی نقی و برادر میرزا اسحق خان معزالدوله و میرزا ابراهیم خان شرفالدوله. میرزا صالح خان پیش از کسب لقب سالاراکرم در سال ۱۹۰۰ ملقب به «معمد دیوان» بود. وی در سال ۱۹۰۶ به حکومت گیلان منصوب شد و در حال حاضر حاکم تهران است.

سالارالدوله، ابوالفتح میرزا

متولد اول نوامبر ۱۸۸۱. پسر سوم شاه فعلی، یعنی مظفرالدین شاه. ابوالفتح میرزا سالارالدوله در سال ۱۸۹۷ با پیشکاری زین العابدین خان حسامالملک حکومت کرمانشاه منصوب شد. وی در سال ۱۸۸۹ حاکم زنجان و در سال ۱۹۰۴ حاکم عربستان بود و در سال ۱۹۰۴ به تهران بازگشت.

سالارالدوله با دختر یکی از روسای محلی لرستان ازدواج کرده است. وی در سال ۱۹۰۵ به حکومت کردستان منصوب گردید. سالارالدوله که روح سرکشی دارد با ولیعهد محمدعلی میرزا و برادر دیگرش ملک منصور میرزا شعاع السلطنه، سرناسازگاری دارد.

تکمله

پس از علنی شدن ضدیت سالارالدوله با محمدعلی شاه و شعاع السلطنه، وی در ژوئن ۱۹۰۷ اقدام به جمع آوری نیرو از میان افراد بومی لرستان کرد و در هشتم ژوئن بین نیروهای طرفین در خارج از شهر نهاوند جنگ گرفت. سالارالدوله پس از تحمل شکست در هجدهم ژوئن به کنسولگری انگلیس در کرمانشاه پناهنده شد، ولی مقامات انگلیسی پس از گرفتن قول حفظ جان سالارالدوله را تسلیم افراد ایرانی کردند. مقامات ایرانی نیز در پانزدهم ژوئیه ۱۹۰۷ سالارالدوله را به تهران منتقل و زندانی کردند.

سالارالسلطان، حبیب‌الله خان

متولد در ۱۸۶۹. پسر ارشد محمد رضاخان قوام‌الملک. کلانتر و بیگلربیگی فارس.

سالارالسلطان، سلیمان خان

پسر علی‌رضا خان عضدالملک

سالارالسلطنه، نصرت‌الدین

متولد در دوم ماه مه ۱۸۸۲. پسر ناصرالدین شاه و زینت‌السلطنه دختر حسن خان سالار. نصرت‌الدین سالارالسلطنه از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۵ حاکم همدان بود. وی در حال حاضر در اروپا زندگی می‌کند.

سالارالملک، عبدالحسین خان

متولد در ۱۸۷۵. پسر حسن علی خان گروسی امیر نظام که چند سال پیش، یعنی در ژانویه ۱۹۰۰ هنگامی که حاکم کرمان بود درگذشت. عبدالحسین خان در ایران

زیر نظر مسیولامپر^{۲۸} تحصیل کرده و موفق به کسب معلومات زیادی در زبان و فرهنگ فرانسه شده است. وی که فاقد سمت رسمی و دولتی است در املاک خود در گروس بین قزوین و همدان اقامت دارد.

سالارامجد، عنایت‌الله‌خان

قره سوران باشی . رئیس مستحفظین در یکی از جاده‌های حومه تهران . عنایت‌الله‌خان سالارامجد داماد آصف‌الدوله است.

سالارامجد، مصطفی‌قلی‌خان

پسر محمد صدیق‌خان امیر توپخانه که زمانی حاکم اردبیل بود.

سالارمعظم، رضاقلی‌خان

متولد در ۱۸۶۷ . پسر حیدرقلی‌خان برهان‌الدوله و برادرزاده حسینقلی‌خان نظام‌السلطنه مافی . رضاقلی‌خان سالارمعظم قبلاً صاحب‌القابلی چون مجیرالسلطنه، سردارمکرم و نظام‌السلطنه بود.

پس از انتصاب حسینقلی‌خان به حکومت عربستان، به کوشش وی رضاقلی‌خان به سمت رئیس عدلیه تعیین گردید. وی در سال ۱۹۰۲ به حکومت بوشهر و بنادر خلیج منصوب شد و تا سال ۱۹۰۴ در این مقام بود. در دسامبر ۱۹۰۳ به هنگام بازدید اردکروزن، نایب‌السلطنه هندوستان، از خلیج فارس رضاقلی‌خان به نمایندگی از طرف دولت ایران در بندرعباس از وی استقبال کرد. سالارمعظم در سال ۱۹۰۴ به حکومت لرستان و در سال ۱۹۰۵ به حکومت عربستان منصوب شد. وی در سال ۱۹۰۷ مدت کوتاهی حاکم کرمان بود.

سالار مؤید، میرزا محسن خان

پسر محمود خان علاءالملک. میرزا محسن خان قبلا داماد شیخ محسن خان مشیرالدوله بود.

سپهدار، محمد ولی خان تنکابنی

متولد در ۱۸۴۷. پسر حبیب‌الله خان ونوه ولی خان تنکابنی. محمد ولی خان در سال ۱۸۸۸ ملقب به «نصر السلطنه» گردید. وی که مدتها حاکم تنکابن بود در سال ۱۸۹۱ به حکومت استرآباد منصوب گردید و در سال ۱۸۹۲ به تهران آمد و در مقام «وزیر عیار و مسکو کات» مشغول کار شد.

محمد ولی خان نصر السلطنه از نوامبر ۱۸۹۶ تا ۱۸۹۷ وزیر گمرک بود و در سال ۱۸۹۹ به حکومت گیلان منصوب شد و تا سال ۱۹۰۳ که به تهران عزیمت کرد در این مقام بود. وی در اوایل سال ۱۹۰۴ از طرف محمد علی میرزا ولیعهد حکومت خلخال، اردبیل و مشکین شهر را به دست گرفت و بالاخره در سال ۱۹۰۵ به سمت وزیر تلگراف منصوب گردید و ملقب به سپهدار شد. سپهدار به عنوان امیر تومان ریاست رژیمان چهل و پنج مستقر در تنکابن را به عهده دارد و فرماندهی رژیمان مذکور را به دست علی قلی خان منتصر السلطنه سپرده است. نام دو پسر دیگر محمد ولی خان سپهدار مرتضی قلی خان و علی اصغر خان است. سپهدار بالغ بر سیصد هزار تومان ثروت دارد.

سحر السلطان، میرزا کاظم آقا

پسر امام جمعه تبریز. میرزا کاظم آقا در زمان ولیعهدی مظفرالدین شاه بایکی از دختران وی در تبریز ازدواج کرد. سحر السلطان در سال ۱۹۰۴ به امامت مسجد سپهسالار و در سال ۱۹۰۵ به سمت متولی باشی آستان قدس منصوب شد. یک دهم در آمد حاصل از موقوفات آستانه به میرزا کاظم آقا تعلق دارد، بنابراین در آمد ماهانه

وی بالغ بر دوهزار تومان است. سحر السلطان که از هوش و استعداد زیادی برخوردار نیست با روسها و انگلیسیها روابط دوستانه‌ای دارد. وی سی و پنج ساله به نظر می‌رسد.

سید السلطنه، محمدعلی خان

متولد در ۱۸۷۴. پسر حاج احمدخان سرتیپ. محمدعلی خان که تا سال ۱۸۹۹ به‌عنوان کارمند وزارت امور خارجه مسئولیت صدور تذکره در بوشهر را به‌عهده داشت در سال ۱۹۰۲ به‌سمت کارگزار بوشهر منصوب شد. وی در سال ۱۹۰۳ از مقام خویش استعفا داد و در مقام نماینده دولت روس در بندر لنگه مشغول خدمت گردید.

سراج السلطان، شاهزاده عبدالرضا میرزا

پسر اوگتای قاآن میرزا فرزند حسن علی میرزا پسر ششم فتحعلی شاه. اختر السلطنه خواهر اوگتای قاآن میرزا همسر ناصرالدین شاه بود. شاهزاده عبدالرضا میرزا حدود سی سال سن دارد و مسئول کتابخانه آستانه است.

سراج‌الملک، میرزا رضا قلی خان ایروانی

پسر عباس خان ایروانی. میرزا قلی خان در زمانی که ظل السلطان پسر ارشد ناصرالدین شاه بر بخش اعظم ایران حکومت می‌کرد، سمت پیشکاری او را در تهران به‌عهده داشت. وی سالی چهار هزار تومان مواجب دارد. ابراهیم خلیل خان منتصرالدوله پسر سراج‌الملک است.

سراج‌الممالک، ابوالقاسم خان

متولد در حدود ۱۸۵۵. ابوالقاسم خان «ناظم خلوت» محمدعلی میرزا ولیعهد

است. سراج الممالک مدت سه سال در قسطنطنیه بوده و به زبان فرانسه صحبت می‌کند. وی در سال ۱۹۰۵ همراه ولیعهد که جهت تصدی نیابت سلطنت به هنگام مسافرت مظفرالدین شاه به اروپا، به مرکز فراخوانده شده بود، به تهران آمد.

سردار ارفع، شیخ خزعل خان

متولد در ۱۸۶۴. پسر حاج جابر خان نصرت‌الملک. شیخ خزعل خان صاحب القابلی چون معز السلطنه، نصرت‌الملک، سردار اقدس و امیر نسویان است. وی در سال ۱۸۹۸ به عنوان حاکم محمره جانشین برادرش شیخ مزعل خان معز السلطنه شد. طایفه عرب بنی کعب که شیخ خزعل خان ریاست موروثی آن را به عهده دارد در بخشی از قلمرو ایران، واقع در رأس خلیج فارس، اقامت گزیده است. خزعل خان در باز نگاه داشتن رودخانه کارون به روی کشتی‌های بخار انگلیسی و همچنین کشتی‌های بخار شرکت هند و انگلیس به دولت بریتانیا کمک می‌کند، از این روی کشتی‌های مذکور به هنگام عبور از محل اقامت وی به شیخ ادای احترام می‌کنند.

سردار اسعد، حاج علی خان بختیاری

پسر حسین قلی خان بختیاری و برادر مرحوم اسفندیار خان سردار اسعد و حاج علی خان که در سال ۱۸۸۲ به دستور ظل السلطان به زندان افکنده شد، در حال حاضر در تهران موقعیت خوبی دارد. وی پس از مرگ اسفندیار خان در سال ۱۹۰۳ ملقب به «سردار اسعد» شد. حاج علی خان بختیاری در زمان سلطنت ناصرالدین شاه ریاست «سواران و غلامان رکابی» را به عهده داشت. وی به هنگام مسافرت خانم و آقای بلانت^{۲۹} به عربستان آنان را همراهی کرد.

سردار اعظم، قهرمان میرزا

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر مرحوم علی قلی خان صارم الدوله، فرزند خان بابا خان سردار (متوفی به سال ۱۸۸۸) و افتخار الدوله خواهر ظل السلطان. قهرمان میرزا در سال ۱۸۸۸ لقب پدرش را به ارث برد و در سال ۱۸۹۵ نیز خود ملقب به «سردار اعظم» گردید. وی که فرماندهی نیروهای مسلح اصفهان را به عهده دارد، برخلاف پدرش که فرمانده لایقی بود، فاقد هر گونه اطلاعات نظامی است. کار اصلی سردار اعظم، با آن هیکل گنده، جمع آوری پول و ثروت به طرق مختلف است. وی به عنوان نماینده ظل السلطان به منظور شرکت در مراسم پنجاهمین سال سلطنت ناصرالدین شاه مرحوم به تهران آمد. سردار اعظم چند ماهی در تهران ماند و سپس به اصفهان بازگشت.

سردار افخم، میرزا محمد علی خان - آقا بالاخان

متولد در حدود ۱۸۶۲. پسر یکی از کارمندان وزارت امور خارجه. آقا بالاخان پس از ترك مدرسه نظام تهران به سرعت ترقی کرد و بزودی به وزارت قسورخانه منصوب شد. در زمانی که کامران میرزا نایب السلطنه عهده دار وزارت جنگ بود (۱۸۸۴ - ۱۸۹۶) سردار افخم به اصطلاح دست راست وی محسوب می شد. سردار افخم از ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۴ وزیر پلیس بود و سپس به حکومت استرآباد منصوب شد و فرماندهی چهارهزار نفر از نیروهای نظامی را به دست گرفت. وی به زبانهای فرانسه و انگلیسی صحبت می کند. خانه سردار افخم واقع در مقابل امیریه هر ساله در ماههای محرم یا صفر محل برگزاری تعزیه است و از اروپائیان نیز جهت تماشای مراسم دعوت به عمل می آید.

سردار اکرم، عبدالله خان

پسر مصطفی قلی خان اعتماد السلطنه از خوانین طایفه قراقرز لوی همدان.

عبدالله خان در جوانی وارد نظام شد و در فارس به خدمت پرداخت. وی سپس به فرماندهی نیروهای مستقر در مرزهای خراسان تعیین گردید و مدتی بعد بجای پدرش به فرماندهی واحدهای مستقر در فارس منصوب شد. عبدالله خان سردار اکرم همراه حسین قلی خان نظام السلطنه به عربستان رفت و در سال ۱۸۹۷ به حکومت آن خطه منصوب گردید. وی در سال ۱۹۰۳ رئیس قورخانه بود و سپس به اروپا رفت و دو سال سفرش به طول انجامید. سردار اکرم در اواخر سال ۱۹۰۴ در مقام وزیر و پیشکار همراه ملک منصور میرزا شعاع السلطنه عازم فارس شد.

عبدالله خان سردار اکرم سابقاً ملقب به «ساعدا السلطنه» بود. حسین قلی خان ساعدا السلطنه (اجلال الدوله پیشین) پسر عبدالله خان در انگلستان تحصیل کرده است. محتاج علی خان اجلال الممالک پسر دیگر عبدالله خان سردار اکرم است.

سردار گل

لقب میرزا باقر خان امیر نظام.

سردار مکرم، میرزا کریم خان ارجمندی

وی قبلاً صاحب القابلی چون صمصام السلطنه، سردار فیروز، منتظم الدوله و امیر تومان بود. سردار مکرم در زمان سلطنت ناصرالدین شاه رئیس قورخانه بود و ضمناً حکومت فیروز کوه را نیز به عهده داشت.

سردار منصور، فتح الله خان اکبر

پسر حاجی خان امشای و برادرزاده اکبرخان رشتی (بیگلربیگی). پس از مرگ اکبرخان بیگلربیگی، تمام ثروت و همچنین لقب و منصب آن مرحوم به فتح الله خان اکبر رسید. سردار منصور از سال ۱۸۸۹ تا ۱۸۹۲ مدیر گمرکات گیلان و مازندران بود. وی در ماه مه ۱۸۹۹ همراه مرحوم محسن خان مشیرالدوله به اروپا

رفت. سردار منصور در فوریه ۱۹۰۳ مهماندار لرد دان و هیئت همراه او بود. وی در مارس ۱۹۰۴ در رابطه با تغییرات زمان عین الدوله به تهران آمد و مدتی در خانه حاجب الدوله تحت نظر بود و تنها پس از پرداخت مبلغ کلانی به دولت آزادی خویش را به دست آورد. فتح الله خان اکبر که قبلاً صاحب القابسی چون بیگلربیگی، سالار افخم و سالار اعظم بود، در سال ۱۹۰۲ که مظفرالدین شاه از طریق وشت در راه سفر دوم خویش به اروپا بود، با تقدیم هدیه‌ای به شاه موفق به کسب لقب «سردار منصور» شد. فتح الله خان اکبر کمی زبان فرانسه می‌داند. وی از طرفداران جنبش ملی است.

سردار مؤید، فتح الله خان مراغه‌ای

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر سرتیپ اسکندر خان و برادرزن حاجب الدوله. فتح الله خان از سال ۱۸۸۳ ریاست رژیم سوم مراغه را به عهده داشت و در زمان سلطنت مظفرالدین شاه رئیس قراولان کاخ سلطنتی بود. وی در سال ۱۸۹۳ ملقب به «ظفر الدوله» و در سال ۱۹۰۴ ملقب به «سردار مؤید» شد. در سازمان جدید ارتش (۱۹۰۵) فرماندهی حدود هفت هزار نفر از افراد مستقر در آذربایجان به دست فتح الله خان سردار مؤید سپرده شده است.

سرور السلطنه، سرور میرزا

پسر تیمور میرزا حسام الدوله فرزند حسین علی میرزا فرمانفرما پسر فتحعلی شاه. تیمور میرزا حسام الدوله (متولد در حدود ۱۸۱۰) در سال ۱۸۳۵ به اتفاق چهار برادر دیگرش یعنی رضاقلی میرزا نایب‌الایاله، نجف‌قلی میرزا والی، شاهرخ میرزا و اسکندر میرزا به بغداد گریخت و مدتی بعد با رضاقلی میرزا نایب‌الایاله و نجف‌قلی میرزا والی به انگلستان رفت. آنسان پس از شش ماه اقامت در انگلستان به عراق بازگشتند و در سال ۱۸۶۳ به ایران مراجعت کردند. سرور السلطنه در سال ۱۹۰۲

فرماندهی نیروهای نظامی مستقر در مازندران را به عهده داشت. تیمور میرزا از نوشابه خانم دختر حسن علی میرزا شجاع السلطنه صاحب شش فرزند شد که عبارتند از مسرور میرزا، مغرور میرزا، مشکور میرزا، فغفور میرزا، مستوره خانم و مخموره خانم. نام پسر رضاقلی میرزا نایب‌الایاله، عالم‌شاه (پدر محمد کاظم میرزا) و نام پسر مسرور میرزا، منوچهر میرزا است.

سعدالدوله، میرزا جواد خان

متولد در ۱۸۴۰. پسر حاج میرزا جبار سرکنسول سابق ایران در بغداد. میرزا جوادخان در سال ۱۸۶۱ به استخدام تلگرافخانه درآمد و در سال ۱۸۶۷ به اتفاق برادر کهنترش میرزا عباس خان جهت تحصیل فن تلگراف و زبان روسی به تفلیس اعزام گردید. وی در سال ۱۸۷۱ به سمت رئیس تلگرافخانه تبریز منصوب شد و سرپرستی مدرسه دولتی تبریز نیز به او محول گردید. میرزا جوادخان مدتی بعد با دختر مخبرالدوله ازدواج کرد، ولی بعداً وی را طلاق گفت. در زمان اقتدار میرزا حسین خان سپهسالار به عضویت وزارت امور خارجه درآمد و در رأس هیئتی در نمایشگاه سال ۱۸۷۸ پاریس شرکت کرد.

سعدالدوله در سال ۱۸۹۲ به عنوان وزیرمختار ایران در بروکسل تعیین و تا سال ۱۹۰۲ یعنی زمانی که به تهران فراخوانده شد در آن مقام بود. وی در ژانویه ۱۹۰۵ به وزارت تجارت منصوب گردید. سعدالدوله در سال ۱۸۹۸ به دستور امین الدوله مأموریت یافت تا نسبت به اصلاح امور گمرکات اقدام نماید، در نتیجه در فوریه سال مذکور اقدام به استفاده سه نفر از مأموران بلژیکی نمود. روزنامه تایمز در شماره دوم فوریه ۱۸۹۸ درباره این افراد نوشت:

«رئیس گروه که سمت «مدیر» خواهد داشت، مسیونوز است که در حال حاضر

رئیس گمرکات و اخذ مالیات استان برابان^{۳۰} می باشد. نفردوم مسیو تونیس^{۳۱} بازرس گمرکات بندر آنتورپ^{۳۲} است و نفر سوم مسیو پریم می باشد که بازرس بندر مذکور است.»

در سال ۱۹۰۵ سعدالدوله بزرگترین دشمن مسیو نوز محسوب می شد. سعدالدوله به زبانهای فرانسه و روسی صحبت می کند. وی خانه بزرگی دارد که نزدیک خانه شهری مخبرالدوله است.

تکمله:

سعدالدوله در ۱۹۰۷ از موقعیت و اعتبار زیادی برخوردار بود. وی که تمامه مه ۱۹۰۷ نماینده مجلس شورای ملی بود علناً رهبری مخالفت با بلژیکیهارا به عهده داشت و در نهایت منجر به برکناری مسیو نوز در دهم فوریه گردید. سعدالدوله سپس به مخالفت با صنایع الدوله رئیس مجلس برخاست و به منظور مقابله با جنبش ملی به دار و دسته شاه پیوست. دو روز پیش از ترور امین السلطان چندتن از مجتهدین عالی مقام سعدالدوله را متهم به خیانت کردند و می گفتند حتی اگر سعدالدوله در ترور امین السلطان مشارکت نداشته، مسلماً از زمان اجرای توطئه مطلع بوده است. سعدالدوله در سیزدهم سپتامبر ۱۹۰۷ به وزارت امور خارجه منصوب شد، ولی به علت اعتصاب و عدم همکاری کارکنان وزارت امور خارجه با وی، پانزده روز بعد، از مقام خویش استعفا داد. سعدالدوله که به علت مخالفت با مجلس و طرفداران آن نگران جان خود بود در بیست و چهارم دسامبر ۱۹۰۷ به سفارت هلند پناهنده شد.

سعدالسلطنه، محمد باقرخان

پسر آقا اسماعیل. محمد باقرخان در سال ۱۸۸۹ به حکومت قزوین منصوب

30- Brabant

31- Monsieur Theunis

32- Antwerp

شد و بهرغم چند بار عزل و نصب تا اواخر سال ۱۸۹۶ حکومت آن ناحیه را به دست داشت. وی از سال ۱۸۹۷ تا پایان سال مذکور حاکم گیلان بود. محمدباقر خان سعدالسلطنه در حال حاضر حاکم زنجان است (۱۹۰۷). میرزا عباس خان، منشی باشی دستگاه محمدباقر خان، در سال ۱۸۹۷ ملقب به «سعدالسلطان» گردید.

سعدالملک، محمدحسن خان

پسر شریف خان قزوینی و برادر کهنتر حسین قلی خان نظام السلطنه. محمدحسن خان در سال ۱۸۸۷ ملقب به «سعدالملک» گردید. وی در سال ۱۸۸۹ مدیر گمرکات فارس و بنادر خلیج فارس بود. محمدحسن خان سعدالملک در ماه آوریل ۱۹۰۰ دار فانی را بدرود گفت. میرزامهدی خان پسر محمدحسن خان سعدالملک، وارث ثروت کلان و لقب آن مرحوم بود.

سعدالممالک، شیخ مرتضی

مباشر ابوالفضل میرزا عضدالسلطان، پسر مظفرالدین شاه.

سلطان الحکماء، حاج میرزا ابوالقاسم

متولد در حدود ۱۸۳۰. پسر میرزا جعفر. میرزا ابوالقاسم در سال ۱۸۶۳ پزشک وزارت امور خارجه بود و در سال ۱۸۷۸ در مدرسه دارالفنون تهران تدریس می کرد. سلطان الحکماء در سال ۱۹۰۴ به علت ابتلا به بیماری وبا درگذشت.

سناالدوله، میرزا حسین خان

نایب وزارت امور خارجه که در سال ۱۸۹۷ به سمت «آژان دیپلوماتیک» تعیین و مأمور صوفیه پایتخت بلغارستان گردید.

سهام السلطنه، میرزا حسین خان

پسر میرزا طاهر بصیر الملک. میرزا حسین خان در سال ۱۸۹۹ ملقب به «سهام السلطنه» گردید.

سهام الملک، مهدی قلی میرزا

پسر محمدولی میرزا فرزند فتحعلی شاه. مهدی قلی میرزا در سال ۱۸۷۳ مسئولیت سرپرستی چاپارخانه‌ها را به عهده داشت و در سال ۱۸۸۵ به ریاست قشون ایالت خراسان منصوب شد. وی در سال ۱۸۹۳ به عنوان بیگلربیگی به شیراز رفت و در سال ۱۹۰۲ به سمت متولی باشی آستان قدس منصوب گردید. مهدی قلی میرزا سهام السلطنه در اواسط سال ۱۹۰۴ درگذشت.

سهام نظام، میرزا باقر خان

پسر میرزا عباس خان مهندس بساشی. میرزا باقر خان که سر تیپ توپخانه است در سال ۱۸۹۹ ملقب به «سهام نظام» گردید.

سیاح، حاج میرزا محمدعلی

متولد در حدود ۱۸۴۵. پسر ملا محمد رضا محلاتی. وی که جهانگرد بزرگی است تاکنون چندین بار به مکه رفته و به بسیاری از کشورهای قاره اروپا و آسیا و همچنین آمریکا سفر کرده است. حاج میرزا محمدعلی به زبانهای فرانسه و روسی صحبت می کند و تاحدودی به زبان انگلیسی و سایر السنه اروپائی آشنائی دارد. وی در سال ۱۸۹۰ به اتهام بابی بودن و پیروی از سید جمال الدین دستگیر شد و حدود دو سال در زندان قزوین بسربرد. در این زندان او با میرزا رضا که شش سال بعد، یعنی در اول ماه ۱۸۹۶ اقدام به ترور ناصرالدین شاه کرد هم بند بود. حاج سیاح در سال ۱۹۰۱ با گروه انقلابی و آزادی خواه ارتباط نزدیک داشت. پس از تبعید میرزا

محمدعلی خان قوام الدوله و حبیب‌الله خان موقر السلطنه و میرزا مهدی خان وزیر همایون و دیگران که منجر به ازهم پاشیده شدن گروه مذکور گردید، حاج سیاح تحت حمایت امین السلطان قرار گرفت. میرزا جعفر خان برادر حاج میرزا محمدعلی سیاح مدیر و مدرس مدرسه بزرگ اسلامی مسکو است. حاج سیاح به مدت دو سال در سنت پترزبورغ در خدمت وزارت امور خارجه روسیه بوده است.

سیف الدوله، سلطان عبدالمحمد میرزا

متولد در حدود ۱۸۵۲. پسر ارشد سلطان احمد میرزا عضد الدوله مچول میرزا و برادر سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله. سلطان عبدالمحمد میرزا در سال ۱۸۷۲ به سمت نیابت آستان قدس امام رضا منصوب شد. وی در سال ۱۸۸۰ به مقام ژنرال آجودان ناصرالدین شاه تعیین گردید. سمتهای بعدی سیف الدوله عبارت بود از بیگلر بیگی تبریز (۱۸۸۳) حاکم ملایر و نهاوند و توپسرکان (۱۸۸۷) حاکم قزوین (۱۹۰۱) و همچنین استرآباد (۱۹۰۳).

سیف السلطان، اکبر خان قاجار

برادر مادری مهدی قلی خان مجد الدوله پیشخدمت خاصه و میرآخور ناصرالدین شاه. اکبر خان سیف السلطان نایب خوانسالار دربار در زمان ناصرالدین شاه بود. وی در سالهای ۱۹۰۰، ۱۹۰۲ و ۱۹۰۵ همراه اعلیحضرت به اروپا رفت.

سیف السلطنه، یارمحمد خان

پسر ارشد وزیر نظام. یارمحمد خان میر پنجه - سیف السلطنه فرمانده فوج ساوه است.

سیف‌الملک، نگاه کنید به: امیرخان سردار

سیف‌الممالک، پرویزخان

برادر جوادخان بهاء‌نظام. پرویزخان ریاست‌گارد محافظ ولیعهد را در تبریز
به‌عهده دارد. وی در سال ۱۹۰۳ به اروپا رفت.

www.adabestanekave.com

ش

شاپشال - نگاه کنید به: اديب السلطان

شاطر باشی - نگاه کنید به: بشير الملك

شبل الدوله

شوهر فاطمه خانم قدرت السلطنه دختر ناصر الدين شاه از قمر تاج خانم.

شبل السلطنه، حسين خان

پسر عيسى خان والى و برادر ناتنى مهدى قلى خان مجد الدوله.

شجاع الدوله، محمد ناصر خان

متولد در ۱۸۶۴. پسر امير حسين خان شجاع الدوله حاکم پيشين قوچان و

ايلخانى طايفه کرد زعفرانلو. محمد ناصر خان پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۹۳

جانشین وی شد و ملقب به «شجاع الدوله» گردید. ناصرالدین شاه در اواخر سال ۱۸۹۴ محمدناصرخان را از حکومت قوچان برکنار و پسرعموی وی یعنی خان بابا خان مظفر السلطنه پسر سام خان را به حکومت قوچان منصوب کرد، لیکن در اواسط سال ۱۸۹۵ حکومت قوچان بار دیگر به دست محمدناصرخان سپرده شد. شجاع الدوله در سال ۱۹۰۲ دارفانی را بدرود گفت و پسرش عبدالرضاخان شجاع الدوله جانشین وی گردید. عبدالرضاخان معتاد به تریاک است.

شجاع السلطنه، حسین خان

پسر محمدباقرخان شجاع السلطنه (سرداراکرم - امیرنظام) و خواهرزاده امین الدوله. حسین خان شجاع السلطنه که فرماندهی شش رژیمن به نام «افواج خاصه» را به عهده داشت تاج السلطنه دختر ناصرالدین شاه را به زنی گرفته است. وی در سال ۱۹۰۳ همراه پدرش که وزیر آذربایجان بود به آن ناحیه رفت و پس از برکنار شدن محمدباقرخان به تهران بازگشت. حسین خان شجاع السلطنه در تابستان ۱۹۰۵ به روسیه گریخت.

شجاع الملک، اسماعیل خان

متولد در ۱۸۴۷. رئیس طایفه هزاره خراسان که در سال ۱۸۹۶ به حکومت باخزر منصوب شد. اسماعیل خان در سال ۱۸۹۴ موفق به کسب لقب «شجاع الملک» گردید. وی در مشهد زندگی می کند و برادرش محمدرضاخان سرتیپ نیابت حکومت باخزر را به عهده دارد. شجاع الملک دارای یک پسر به نام ابوالفیاض خان است.

شریف الاطباء

یکی از اطبای مقیم تهران.

شریف‌الدوله، میرزا زین‌العابدین خان غفاری

متولد در ۱۸۴۳. پسر میرزا ابراهیم و برادر مهتر میرزا نظام‌الممالک، میرزا جلال و شهبازخان مصدق‌الدوله. میرزا زین‌العابدین خان غفاری در سال ۱۸۵۸ همراه با چهل و یک محصل دیگر، جهت تحصیل در رشته‌های مختلف، به فرانسه اعزام گردید. وی در سال ۱۸۷۹ به‌عنوان مستشار اداره پلیس و رئیس «مجلس تحقیقات» به استخدام اداره پلیس درآمد. شریف‌الدوله از سال ۱۸۸۶ تا ۱۸۹۰ رئیس اداره محاکمات وزارت امور خارجه بود و سپس در مقام کارگزار خراسان عازم آن ولایت گردید. وی در سال ۱۹۰۲ بار دیگر به ریاست اداره محاکمات وزارت امور خارجه منصوب شد، ولی متأسفانه نتوانست در مورد مسایلی که در سال ۱۹۰۵ توسط کنسول بریتانیا طرح گردید موجبات رضایت دولت انگلیس را فراهم آورد، از این روی صلاحیت قضائی وی از طرف ما مورد تأیید قرار نگرفت.

شریف‌السادات، اکبرشاه

یکی از روضه خوانان مشهور تهران.

شریف‌السلطنه، میرزا باقرخان

پسر رضا معین‌السلطنه. میرزا باقرخان شریف‌السلطنه مستوفی وزارت مالیه است.

شعاع‌الدوله، حاجی سلیمان میرزا

متولد در ۱۸۴۷. پسر فریدون میرزا فرمانفرما (۱۸۱۰ - ۱۸۵۵) پسر پنجم عباس میرزا ولیعهد. سلیمان میرزا شعاع‌الدوله که تاکنون حکومت چند ناحیه را در فارس به عهده داشته داماد سلطان مراد میرزا حسام‌السلطنه است. وی کمی زبان فرانسه می‌داند. لقب «شعاع‌الدوله» پیش از آن که در سال ۱۸۸۳ به سلیمان میرزا

اعطاء شود متعلق به لطف‌الله میرزا پسر دیگر عباس میرزا ولیعهد بود.

شعاع السلطان، محمدعلی میرزا

پسر مرحوم بهمن میرزا. محمدعلی میرزا در سال ۱۸۹۷ ملقب به «شعاع السلطان» گردید.

شعاع السلطنه، ملک منصور میرزا

متولد در سی ام مارس ۱۸۸۰. پسر شاه فعلی یعنی مظفرالدین شاه. شعاع – السلطنه در سال ۱۸۹۷ به حکومت گیلان منصوب گردید و در نوامبر سال مذکور به تهران فراخوانده شد. وی از سپتامبر ۱۸۹۸ تا ماه مه ۱۸۹۹ در اروپا اقامت داشت. شعاع السلطنه در سال ۱۹۰۰ یعنی هنگامی که شاه به اروپا رفته بود در تهران بود. در سال ۱۹۰۱ به سمت والی فارس منصوب شد، ولی به علت تحریکاتی که از طرف محمدرضا خان قوام‌الملک و پسرانش بر علیه وی انجام گرفت در ماه مارس ۱۹۰۲ مخفیانه از شیراز به تهران گریخت. ملک منصور میرزا به هنگام دومین سفر مظفر – الدین شاه به اروپا در تهران بود. وی در ماه مه ۱۹۰۳ محرمانه تهران را به قصد اروپا ترک گفت، لیکن توسط موثق‌الدوله از قزوین به تهران بازگردانیده شد. شعاع السلطنه در آوریل ۱۹۰۴ مجدداً به سمت والی فارس منصوب شد، ولی این بار نیز بر اثر مخالفت قوام‌الدوله و طرفدارانش مجبور به ترک شیراز گردید.

ملک منصور میرزا شعاع السلطنه با برادران خود یعنی محمدعلی میرزا ولیعهد و ابو الفتح میرزا سالارالدوله میانه‌خوشی ندارد. شعاع السلطنه بایکی از خواهران وجیه‌الله میرزا امیرخان سردار ازدواج کرده است. وی به زبان فرانسه صحبت می‌کند و بسیار باهوش است.

شعاع الملك، محمد ابراهیم

وی در سال ۱۸۹۰ کالسکه‌چی باشی دربار بود.

شمس الحكماء، میرزا علی خان

متولد در حدود ۱۸۴۵. طبیب خاصه مظفرالدین شاه. میرزا علی خان شمس الحكماء چند سال پیش جهت سیاحت عازم کشورهای همجوار شد. وی علاوه بر طبابت شعر هم می‌سراید.

شمس الذاکرین، ملا محمد باقر

یکی از روضه خوانان مشهور تهران.

شمس الشعراء، عبدالحسین میرزا

شاعر دربار که سالی يك هزار تومان از حکومت مواجب می‌گیرد. لقب وی یعنی شمس الشعراء به معنی «خورشید شاعران» است. اسدالله میرزا شهاب الدوله پسر عبدالحسین میرزا شمس الشعراء است.

شمس الملك، سلطان محمد میرزا

تنها پسر سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله. سلطان محمد میرزا در سال ۱۸۹۶ ملقب به «شمس الملك» گردید و از سال مذکور تا سال ۱۹۰۶ «امیر آخور» مظفرالدین شاه بود. وی در سالهای ۱۹۰۲ و ۱۹۰۵ در معیت شاه به اروپا رفت. سلطان محمد میرزا شمس الملك در سال ۱۹۰۶ ملقب به «عضد الدوله» گردید.

شوکت الدوله، میر اسدالله خان

متولد در ۱۸۵۷. رئیس کنونی تقریباً سیصد خانوار تیموری که در سال ۱۸۵۷ از هرات به خراسان آمدند. شوکت الدوله پسر میر عطاالله خان و نوه نوروزخان و برادر امیر قلیچ خان است. وی لقب خود را در سال ۱۸۹۳ از مرحوم ناصرالدین شاه دریافت کرد.

پس از عزیمت نصرت‌الملک به تهران شوکت الدوله به سمت حاکم جم و زورآباد منصوب شد و تا سال ۱۸۹۷ که از سمت خویش معزول گردید در این مقام بود. میر اسدالله خان شوکت الدوله دارای دو پسر به نامهای ابوتراب خان (۱۹ ساله) و میرزا حسین خان (۹ ساله) است.

شوکت السلطنه، میر حسین خان

پسر دوم غلامرضا خان آصف الدوله و برادر محمد ناصر خان شهاب‌الملک.

شهاب‌السلطنه، غلامحسین خان بختیاری

صاحب منصب قشون. طبق برآورد بانک شاهنشاهی در سال ۱۸۹۶ وی از محل املاک خویش در بختیاری سالی سه هزار تومان درآمد دارد.

شهاب‌الملک - نگاه کنید به: آصف الدوله

شهاب‌الملک، محمد ناصر خان

پسر حاجی غلامرضا خان آصف الدوله.

شیخ الاسلام شیرازی، خاندان

شیخ محمدعلی نخستین فرد از این خاندان که صاحب لقب شیخ الاسلام

گردید در سال ۱۷۰۴ دار فانی را وداع گفت . جانشینان وی به ترتیب عبارت بودند از:

- شیخ احمد پسر شیخ محمدعلی متوفی به سال ۱۷۱۸.
- شیخ محمد پسر شیخ احمد متوفی به سال ۱۷۵۸.
- شیخ محمدباقر پسر شیخ محمد متوفی به سال ۱۷۸۳.
- شیخ محمدحسین پسر شیخ محمدباقر متوفی به سال ۱۸۱۰
- شیخ محمدامین پسر دیگر شیخ محمدباقر متوفی به سال ۱۸۳۲
- شیخ ابوالقاسم پسر شیخ محمدامین متوفی به سال ۱۸۶۹
- حاجی شیخ محمدحسین پسر شیخ ابوالقاسم متولد در ۱۸۳۵ یعنی شیخ الاسلام فعلی دارای پنج پسر است که همگی در قید حیاتند:

۱- شیخ محمدباقر متولد ۱۸۶۱، جانشین آینده حاجی شیخ محمدحسین شیخ الاسلام.

۲- شیخ محمدعلی

۳- شیخ ابوالقاسم

۴- شیخ عبدالحسین

۵- شیخ عبدالعلی

حاجی شیخ محمدحسین و پسران وی از احترام عمومی برخوردارند.

شیخ الرئیس، ابوالحسن میرزا

متولد در حدود ۱۸۴۸. پسر محمدتقی میرزا حسام السلطنه و نوه فتحعلی شاه. شیخ الرئیس پس از يك سال اقامت در شیراز رهسپار مشهد گردید و تا سال ۱۸۸۴ رئیس کتابخانه آستان قدس بود. شیخ الرئیس خطیبی ماهر و شاعری زبردست است و با علوم دینی و ادبیات کشور خود آشنائی کامل دارد. وی تاکنون سه بار

به مکه رفته است. شیخ‌الرئیس که نسبت به مسایل سیاسی اروپا از خود علاقمندی نشان می‌دهد از طرف عده‌ای از مردم به بهائی بودن متهم می‌شود حال آن‌که گروهی دیگر او را يك «شیخی» می‌دانند. وی در سال ۱۹۰۳ در اصفهان می‌زیست.

www.adabestanekave.com

ص

صارم الدوله، شاهزاده سردار اعظم

پسر ارشد ابوالفتح خان و شاهزاده بانو عظمی (افتخار الدوله) خواهر تنی ظل السلطان. صارم الدوله که با شوکت السلطنه دختر ظل السلطان ازدواج کرده است مدتها مورد علاقه شدید دائی خود بود.

صارم الدوله، علی قلی خان

پسر ارشد امامقلی میرزا عماد الدوله و از نوادگان فتحعلی شاه. صارم الدوله مدتی رئیس قشون کرمانشاه بود و در زمان حکومت عماد الدوله در کرمانشاه و لرستان اداره امور لرستان از طرف وی به علی قلی خان سپرده شد. صارم الدوله در اوایل دهه ۱۸۷۰ درگذشت.

صارم الملک، عزیزالله

فرمانده سواران شاهسون. صارم الملک از زمین داران کوچک محسوب

می شود.

صدرالسلطنه، حسین قلی خان نوری

متولد در حدود ۱۸۴۰. تنها پسر آقاخان نوری صدر اعظم که هنوز در قید حیات است. حسین قلی خان در سال ۱۸۸۶ به سمت سر کنسول ایران در هندوستان منصوب گردید و در ژوئن ۱۸۸۸ در مقام وزیر مختار ایران در واشنگتن عازم آمریکا شد. حسین قلی خان نوری در سال ۱۸۹۲ به سمت وزیر فوائد عامه منصوب گردید. وی کمی انگلیسی می داند و به فرهنگ اروپائی علاقمند است. عمه صدرالسلطنه یعنی خواهر آقاخان نوری مادر مرحوم محمدخان مجدالملک است.

صدرالملک، میرزا مصطفی

سید مصطفی تا سال ۱۸۹۸ که میرزا جعفرخان وثوق الملک به سمت «مستوفی وزارت وظایف و اوقاف» منصوب شد عهده دار این مقام بود. میرزا مصطفی صدرالملک از وابستگان میرزا علی خان امین الدوله است.

صدق الدوله، منوچهر خان

وی تا سال ۱۸۹۹ که به حکومت ملایر و تویسرکان منصوب شد حاکم قزوین بود.

صدق السلطنه، لطف الله خان

لطف الله خان در سال ۱۸۹۷ رئیس «کالسکه خانه سلطنتی» بود و در سال ۱۸۹۹ به سمت «رئیس خزانه نظام» منصوب شد.

صدیق الدوله، میرزا رضاخان نوری

وی در سال ۱۸۶۲ پس از رضاقلی خان الله باشی (هدایت) به سمت معلم و

سرپرست مظفرالدین میرزا ولیعهد تعیین گردید و در سال ۱۸۸۰ به مقام وزارت و پیشکاری ولیعهد منصوب شد. میرزا رضاخان نوری در سال ۱۸۸۲ به عنوان «کارگزار و وزیر مالیه و داخله مملکت آذربایجان» به آن ولایت رفت و تا سال بعد که به «وزارت خالصجات» منصوب گردید در آن مقام بود. وی از ۱۸۹۸ تا ۱۹۰۱ تولیت آستان قدس را به عهده داشت. طبق برآورد بانک شاهنشاهی، صدیق الدوله از محل ثروت و دارائی خود که در حدود دویست هزار تومان برآورد می شود، سالی بیست هزار تومان در آمد دارد.

صدیق السلطنه، غلامحسین خان - موچول خان

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر آقا خان امین الصبحه که در زمان عباس میرزا ولیعهد و محمد شاه جزو «عمله خلوت» بود. طوطی خانم مادر غلامحسین خان یا موچول خان «دده» ناصرالدین شاه بوده است. موچول خان در مسافرت های ناصرالدین شاه به اروپا از جمله ملتزمین رکاب بود. وی در سال ۱۸۸۹ موفق به دریافت نشان سنت جورج از دولت انگلیس گردید. غلامحسین خان صدیق السلطنه در سال ۱۹۰۵ دار فانی را بدرود گفت.

صدیق الملک، میرزا احمدخان

پسر مرحوم میرزا محمدخان صدیق الملک (متوفی به سال ۱۸۹۹). میرزا احمد خان که قبلاً ملقب به «منتظم السلطنه» بود، پس از مرگ پدرش لقب وی را به ارث برد. مرحوم میرزا محمدخان صدیق الملک در سال ۱۸۵۱ وارد خدمت وزارت امور خارجه شد و مدتی در مقام معاونت ریاست ادارات و دفاتر وزارت خارجه را به عهده داشت و به «میرزا محمد رئیس» شهرت یافت. میرزا احمد خان پس از اتمام تحصیلات خود در پاریس به سمت کاردار ایران در قسطنطنیه منصوب شد و مدتی نیز نماینده سیاسی ایران در بلغارستان بود. وی در مارس ۱۹۰۵ به مقام وزیرمختار

ایران در هلند تعیین گردید. برادران میرزا احمد خان صدیق‌الملک یعنی میرزا حسن خان محتشم‌السلطنه و میرزا جعفر خان یمین‌الممالک هر دو عضو وزارت امور خارجه هستند. محتشم‌السلطنه پس از مرگ پدرش مدتی عهده‌دار معاونت وزارت امور خارجه بود. میرزا ابراهیم خان منتظم‌السلطنه پسر میرزا احمد خان صدیق‌الملک است.

صدیق حضرت، شیخ محمد خان

متولد در ۱۸۷۵. پسر محمد آقای سرتیپ و برادرزاده شیخ محسن خان مشیرالدوله که از ۱۸۹۶ تا ۱۸۹۹ عهده‌دار وزارت امور خارجه بود. شیخ محمد خان پیش از ورود به وزارت امور خارجه مدتی در بریگاد خدمت می‌کرد. وی در ژوئن ۱۹۰۴ به ریاست اداره امور مربوط به فرانسه در وزارت خارجه منصوب شد. شیخ محمد خان صدیق حضرت به زبان فرانسه تسلط کامل دارد.

صدیق حضور - نگاه کنید به: مقتدرالسلطنه

صدیق خلوت، میرزا ابراهیم خان

«غلام بچه‌باشی» و سپس «پیشخدمت خاصه» در دربار مرحوم ناصرالدین شاه.

صدیق لشکر، حاج میرزا سیدباقر

عضو اداره پرداخت مواجب نیروهای مسلح. طبق برآورد بانک شاهنشاهی ارزش املاک و دارائی حاج میرزا سیدباقر صدیق لشکر در سال ۱۸۹۳ حدود یکصد هزار تومان بوده است.

صمصام‌الدوله، علی رضاخان

از ملاکین آذربایجان که ضمناً فرماندهی واحدهای نظامی مستقر در آن ولایت

را به عهده دارد.

صمصام السلطنه، نجفقلی خان

متولد در ۱۸۵۱. پسر حسینقلی خان و برادر حاج علیقلی خان.

صنیع الدوله، مرتضیقلی خان

متولد در ۱۸۵۶. پسر علیقلی خان مخبرالدوله و برادر مخبر السلطنه (هدایت). مرتضیقلی خان در سال ۱۸۷۳ همراه پدرش و در معیت ناصرالدین شاه به اروپا رفت و از سال ۱۸۷۶ تا سال ۱۸۸۴ در برلین مشغول تحصیل شد. وی پس از بازگشت به ایران به کوشش پدرش در تلگرافخانه و وزارت معادن مشغول به کار گردید و در سال ۱۸۸۷ با احترام السلطنه دختر مظفرالدین شاه ازدواج کرد. مرتضیقلی خان در نوامبر ۱۸۹۶ به ریاست ضرابخانه و خزانه‌داری تعیین گردید و دو سال بعد یعنی در سال ۱۸۹۸ به وزارت قورخانه و پستخانه منصوب شد. وی در آوریل ۱۸۹۷ از ریاست خزانه‌داری و در اکتبر همین سال از ریاست ضرابخانه استعفا داد. صنیع الدوله به زبانهای آلمانی و فرانسوی صحبت می‌کند و کمی هم انگلیسی می‌داند. در سال ۱۹۰۴ موفق به کسب امتیاز ساختن راههای اتومبیل‌رو در ایران گردید. صنیع الدوله صاحب دهکده‌ای در مشهد مرغاب فارس است و علاوه بر آن در تهران و اطراف آن نیز املاک قابل ملاحظه‌ای دارد. همسر صنیع الدوله یعنی احترام السلطنه پس از آن که سیزده بچه برای او زائید در سال ۱۹۰۳ دار فانی را بدرود گفت.

تکمله:

صنیع الدوله از سپتامبر ۱۹۰۶ تا دهم سپتامبر ۱۹۰۷ ریاست مجلس شورای ملی را به عهده داشت. استعفای وی از ریاست مجلس به خاطر دریافت نامه تهدید آمیزی بود که پس از ترور امین السلطان دریافت کرد. صنیع الدوله در بیست و ششم اکتبر ۱۹۰۷ به وزارت علوم منصوب شد. وی به رغم هوش و ذکاوت و همچنین

تحصیل در اروپا، در خواب و خیال به سرمی برد و آدم منفی بافی است. صنایع الدوله به طرفداری از آلمان معروف شده و به اصطلاح «آلمانوفیل» است.

صنایع الممالک، حاج میرزا علی نقی

متولد در حدود ۱۸۴۲. پسر حاجی ابوطالب زرگر و پدر دکتر شیخ محمد خان احیاء الممالک. در اواخر دوران سلطنت ناصرالدین شاه و در طول سلطنت مظفرالدین شاه کلیه کارهای مربوط به عتیقه جات و زرگری دربار به دست صنایع الممالک (زرگرباشی) سپرده شده بود.

صنایع لشکر

وی در زمان سلطنت ناصرالدین شاه مدتی رئیس اداره فواید عامه و لشکر-نویس نیروهای مسلح بود. بنا به برآورد بانک شاهنشاهی در سال ۱۸۹۶ صنایع لشکر برای پرداخت مخارج جاری سالی دویست هزار تومان در اختیار داشت و خود نیز سالی دوهزار تومان مواجب می گرفته است.

www.adabestanekave.com

ض-ظ

ضرغام السلطنه، حاجی ابراهیم خان

پسر رضاقلی خان. حاجی ابراهیم خان ضرغام السلطنه از لحاظ خصوصیات اخلاقی شبیه به پدرش است.

ضیاءخاقان، خلیل الله خان

رئیس طایفه بنی اعمام. خلیل الله خان در سال ۱۸۹۸ ملقب به «ضیاءخاقان» گردید.

ظفر الدوله، نگاه کنید به: سردار مؤید، فتح الله خان مراغه‌ای

ظفر السلطنه، عزیز الله میرزا

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر جلال الدین میرزا پسر پنجاه و هشتم فتحعلی شاه. عزیز الله میرزا در سال ۱۸۸۶ ضمن حفظ فرماندهی فوج خلخال به حکومت آن

ناحیه منصوب شد. وی در سال ۱۸۹۷ حاکم سلماس و ارومیه و خوی بود و در تابستان سال مذکور فرماندهی نظامیان اعزامی جهت حراست از مرزهای ایران و عثمانی را به عهده داشت. ظفر السلطنه در سال ۱۹۰۰ به حکومت همسایگان منصوب شد و تا سال ۱۹۰۳ که به حکومت کرمان گمارده شد در آن سمت بود. وی پس از تنبیه حاج میرزا محمدرضا مجتهد و چوب زدن وی در مارس ۱۹۰۴ به تهران احضار شد. در سازمان جدید ارتش (۱۹۰۵) فرماندهی حدود شش هزار نفر از افراد مستقر در لرستان و عربستان به دست عزیزالله میرزا ظفر السلطنه سپرده شده است.

ظهیر الاسلام، سیدجواد

متولد در ۱۸۸۳. پسر حاج سید زین العابدین ظهیر الاسلام امام جمعه تهران و ضیاء السلطنه دختر ناصرالدین شاه. سیدجواد پس از فوت پدرش در ژانویه ۱۹۰۴ لقب وی را به ارث برد.
وی در سال ۱۹۰۵ با دختر مظفرالدین شاه ازدواج کرد و در سال ۱۹۰۷ به نیابت تولیت مسجد محمدخان سپهسالار گمارده شد.

ظهیر الدوله، علی خان قاجار

متولد در ۱۸۶۴. پسر محمدناصرخان ظهیرالدوله و شوهر فروغ الدوله - ملکه ایران (متولد در ۱۸۶۲) دختر ناصرالدین شاه. علی خان سالها در مقام «ایشیک آقاسی باشی» و «وزیر تشریفات» در دربار ناصرالدین شاه خدمت می کرد. ناصرالدین شاه که سخت به علی خان ظهیرالدوله علاقمند بود در سال ۱۸۸۰ با ازدواج دخترش فروغ الدوله ملقب به ملکه ایران با وی موافقت کرد. ظهیرالدوله و فروغ الدوله صاحب چندین اولاد شدند که ارشد آنان محمدناصرخان (متولد ۱۸۸۲) ملقب به ظهیرالسلطان است.

ملکه ایران در سال ۱۹۰۴ بدون اطلاع و موافقت شوهرش به اروپا رفت و

ظهیرالدوله ناگزیر برای بازگرداندن وی به ایران عازم اروپا شد . پس از فوت میرزا حسن صفی‌علی‌شاه، رئیس درویش شاه نعمت‌الهی در سال ۱۸۹۸ علی‌خان ظهیرالدوله جانشین وی گردید. ظهیرالدوله در سال ۱۹۰۶ به حکومت همدان و سپس کرمانشاه منصوب شد.

ع

عبدالنبی، آقا شیخ

متولد در حدود ۱۸۳۰. از روحانیون بلند پایه که سالها پیش در نجف زندگی می کرد. عبدالنبی در حال حاضر در محله پامنار تهران سکونت دارد.

عدل الدوله، رضاقلی میرزا

پسر محمدخان سالارالملک و برادر سلطان علی خان وزیرافخم. رضاقلی میرزا پیش از انتصاب به حکومت یزد در سال ۱۸۹۹ جزو پیشخدمتهای خاصه مظفر الدین شاه بود. وی در نوامبر ۱۹۰۳ در قم به همراهان شاه پیوست و با اعلیحضرت به تهران آمد.

عزالدوله، عبدالصمد میرزا

متولد در ۱۸۴۵. پسر محمدشاه از یک زن ترکمن و برادر شاه مرحوم و

عموی شاه فعلی یعنی مظفرالدین شاه. عبدالصمد میرزا از ۱۸۷۴ تا ۱۸۷۶ حاکم همدان بود و بارها به وزارت عدلیه و تجارت منصوب شد. وی در سال ۱۸۸۱ جهت شرکت در مراسم تاجگذاری الکساندر سوم^{۳۳} در رأس یک هیئت اعزامی به روسیه رفت. عزالدوله در سال ۱۹۰۱ به حکومت زنجان منصوب شد. وی تا اندازه‌ای با زبانهای انگلیسی و فرانسه آشنا است. نام پسران عبدالصمد میرزا عزالدوله عبارت است از :

حسین قلی میرزا عمادالسلطنه امیرتومان ، قهرمان میرزا و فریدون میرزا
افخم الدوله.

عز السلطان، حاجی حسین علی خان

پسر حاجی اسکندر و پسر عموی میرزا علی اصغر خان امین السلطان. حسین علی خان بارقیه خانم خواهر وقارالملک ازدواج کرد و اسکندر خان خازن حضور پسر وی نیز فخر اعظم دختر امین السلطان را به عقد خود در آورده است؛ همچنین دختر عز السلطان همسر مرحوم میرزا اسماعیل خان امین الملک بود و میرزا عیسی امین الملک پسر این خانم است. عز السلطان در سال ۱۸۹۱ مسئولیت کاخهای سلطنتی تهران را به عهده داشت و سالانه حدود سه هزار پوند مواجب می گرفت. وی سر تیب است.

عز السلطان، محمد قاسم خان - نگاه کنید به: وکیل السلطان

عز الملک، حاجی میرزا آقاخان

پسر حاجی میرزا مهدی خان که در سال ۱۸۵۵ درگذشت. عز الملک از خاندان هاشمیه است.

عز الممالك، امان الله خان

پسر ابوالحسن خان فخر المالك و برادر غلامرضا خان فخر الممالك. امان الله خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «عز الممالك» گردید.

عزت الدوله، شاهزاده ملك زاده خانم

متولد در ۱۸۳۰. خواهر مرحوم ناصرالدین شاه و مادرزن و عمه مظفرالدین شاه. عزت الدوله نخست با میرزا تقی خان اتابک اعظم نخستین صدراعظم ناصرالدین شاه ازدواج کرد. میرزا تقی خان بعداً به دستور شاه مرحوم در محل فین کاشان به قتل رسید. عزت الدوله از میرزا تقی خان صاحب دو دختر شد یکی تاج الملوك معروف به ام الخاقان که با شاه فعلی یعنی مظفرالدین شاه ازدواج کرده و مادر ولیعهد محمد علی میرزا است و دیگری همدم السلطنه که به عقد ظل السلطان درآمده و مادر سلطان حسین میرزا جلال الدوله است. عزت الدوله پس از کشته شدن میرزا تقی خان امیر کبیر با میرزا کاظم خان نظام المملك پسر آقاخان نوری (صدراعظم) ازدواج کرد و پس از جدایی از وی زن شیرخان اعتضاد الدوله (عین المملك) پسردائی خویش شد. شیرخان در سال ۱۸۶۹ به علت ابتلا به بیماری طاعون مرد و ملك زاده خانم به عقد یحیی خان مشیر الدوله پسر میرزا نبی خان مشیر الدوله پسر میرزا نبی خان قزوینی درآمد و از او صاحب دو فرزند شد یکی حسین خان معتمد المملك و دیگری افسر السلطنه. پس از درگذشت یحیی خان مشیر الدوله، شاهزاده عزت الدوله با میرزا نصر الله خان ازدواج کرد. شاهزاده ملك زاده خانم در چهارم ژوئیه ۱۹۰۵ در سن هفتاد و پنج سالگی دارفانی را بدرود گفت.

عزیز السلطان، غلام علی خان ملیچک

متولد در حدود ۱۸۷۵. پسر میرزا محمدخان ملیچک کردستانی. امینه اقدس خواهر میرزا محمدخان یکی از زنان مورد علاقه شاه مرحوم (ناصرالدین شاه) بود.

عزیز السلطان در سال ۱۸۸۹ در معیت شاه به اروپا رفت. او بایکی از دختران شاه مرحوم به نام اخترالدوله ازدواج کرده است. وقتی در سال ۱۸۹۶ مظفرالدین شاه به تخت نشست عزیز السلطان که در زمان شاه مرحوم از موقعیتی استثنائی برخوردار بود خود را در وضعیت نامناسبی دید تاجائی که پس از سقوط از موقعیت رفیع، تنها زن درباریش توانست او را از گزند دشمنانش در امان بدارد.

عضدالدوله، سلطان احمد میرزا

متولد در حدود ۱۸۱۹. پسر فتحعلی شاه از طاووس خانم (تاج الدوله). سلطان احمد میرزا در سال ۱۸۵۸ حاکم بروجرد و در سال ۱۸۵۹ حاکم ملایر و توپسرکان بود. وی در سالهای بعد به حکومت قزوین (۱۸۶۷) و همدان (۱۸۸۶) منصوب شد. سلطان احمد میرزا در سال ۱۸۹۶ از حکومت همدان معزول و ابو الحسن خان فخر الملك بجای وی تعیین گردید. عضدالدوله در سال ۱۸۹۸ از طرف مظفرالدین شاه به سمت «ریاست شاهزادگان» و مسئول گزارش امور و مطالب آنان به اعلیحضرت منصوب شد. سلطان احمد میرزا عضدالدوله در سال ۱۹۰۱ دارفانی را بدرود گفت. وی پدر عبدالمجید میرزا عین الدوله، وجیه الله میرزا، عبدالمحمد میرزا سیف الدوله و شمس الدوله (همسر ناصرالدین شاه) است.

عضدالدوله، سلطان محمد میرزا - نگاه کنید به: شمس الملك

عضدالسلطان، ابو الفضل میرزا

متولد در ۱۸۸۳. سومین پسر مظفرالدین شاه. عضدالسلطان در سال ۱۸۹۸ به حکومت همدان، در سال ۱۹۰۱ به حکومت عراق و در سال ۱۹۰۳ به حکومت گیلان منصوب شد.

عضدالسلطنه، سلطان احمد میرزا

متولد در اول ژوئیه ۱۸۹۱. هفتمین پسر ناصرالدین شاه از توران السلطنه. عضدالسلطنه و برادرش حسین علی میرزا یمین الدوله در اتریش تحصیل کرده‌اند.

عضدالملک، علی رضاخان

متولد در حدود ۱۸۲۵. پسر موسی‌خان (برادر ملک جهان خانم مهدعلیا) و دایی ناصرالدین شاه. علی رضا خان که در زمان سلطنت محمدشاه غلام‌بچه بود در سال ۱۸۵۵ به سمت «غلام‌بچه باشی» یا رئیس خانه شاگردهای دربار منصوب شد و در سال ۱۸۶۹ ملقب به «عضدالملک» گردید. وی در سال ۱۸۷۱ حاکم مازندران شد و ایلخانی‌گری طایفه قاجار را بدست گرفت.

علی رضاخان عضدالملک در سال ۱۸۷۵ به سمت وزیر عدلیه تعیین گردید. وی در آغاز جنبش ملی (۱۹۰۵) رابط بین روحانیون و حکومت مرکزی بود. عضدالملک از زمین‌داران بزرگ ایران محسوب می‌شود. می‌گویند قیمت املاک او طبق برآورد سال ۱۸۹۶ بالغ بر هفتصد و سی هزار تومان است و از آن محل سالی چهل و پنج هزار و دو بیست تومان درآمد دارد. احتمالاً قیمت املاک او اینک به دو برابر افزایش یافته است. علی رضاخان عضدالملک چهار پسر دارد که عبارتند از:

عباسقلی خان، مصطفی قلی خان، عیسی خان و سلیمان خان ظهیرالسلطنه امیرتومان.
عضدالملک پدرزن میرزا احمدخان علاءالدوله پسر محمدرحیم خان قاجار

است.

علاءالدوله، احمدخان قاجار دولو

متولد در حدود ۱۸۵۹. پسر محمدرحیم خان قاجار دولو - علاءالدوله و داماد علی رضاخان عضدالملک. احمدخان پس از فوت پدرش در سال ۱۸۸۲ لقب وی را به ارث برد و به مقام «پیشخدمت مخصوص حضور همایون» و ریاست «سواران زرین کمر

مهدیه» منصوب شد. وی در ۱۸۹۵ به حکومت خمسه و در سال ۱۸۹۶ به سمت والی عربستان منصوب گردید و در سال ۱۸۹۷ به تهران فراخوانده شد. واقعه مهم دوران والیگری او در عربستان اجرای عملیات نسبتاً خشن علیه سیدهای حیدری و نعمتی شوشتر و دزفول بود. کوشش در برقراری نظم و مطیع کردن یاغیان، باعث کشتار و خونریزی شد. این فتنه که ملاهای تهران عامل آن بودند منجر به احضار علاء الدوله گردید. وی در نوروز سال ۱۸۹۹ به حکومت مازندران، در ۱۹۰۰ به حکومت استرآباد، در ۱۹۰۲ به حکومت کرمانشاه و در ۱۹۰۳ به سمت والی فارس (شیراز) منصوب گردید.

علاءالدوله در نوامبر ۱۹۰۳ به سمت نماینده شاه جهت ملاقات با لرد کروزن نایب السلطنه هندوستان به هنگام بازدید وی از منطقه خلیج فارس تعیین گردید، ولی به علت وقوع یک سوء تفاهم از دیدار با لرد کروزن در بوشهر سرباز زد. علاءالدوله با دختر عضدالملک ازدواج کرد و از او صاحب دو دختر شد. یکی از دخترانش به عقد مشیرالملک و دیگری به عقد امیرخان سردار درآمد. خواهر امیرخان سردار نیز با سهام الدوله پسر علاءالدوله عروسی کرد.

برادران علاءالدوله عبارتند از:

عبدالله خان ناظم السلطنه

حسین خان معین الدوله

میرزا محمود خان احتشام السلطنه

در اجرای برنامه بازسازی نیروهای مسلح ایران فرماندهی حدود شش هزار نفر از نیروهای مستقر در کردستان و خمسه به علاءالدوله سپرده شد. وی در سال ۱۹۰۲ به سمت فرمانفرمای فارس منصوب گردید و سپس به حکومت تهران گمارده شد. در ژوئن ۱۹۰۶ به دنبال گران شدن قیمت قند و اعتراض بازاریان تهران نسبت به تنبیه دو تن از تجار، یعنی سید هاشم و سید حسن که به دستور احمدخان علاءالدوله صورت گرفت وی از سمت خویش برکنار و مجدداً به حکومت فارس منصوب شد.

علاءالسلطنه، پرنس میرزا محمدعلی خان

متولد در حدود ۱۸۴۰. دارنده نشان ویکتوریا. پسر میرزا ابراهیم خان. میرزا محمد علی خان مدتی بعد از جنگ ایران و انگلیس (۱۸۵۹) به سمت سرکنسول ایران در بمبئی منصوب شد. او قبلاً با همین سمت در بغداد بود.

علاءالسلطنه در سال ۱۸۸۰ به نیابت حکومت گیلان منصوب و در سال ۱۸۸۲ سرکنسول ایران در تفلیس شد. پس از مراجعت ناصرالدین شاه از اروپا در سال ۱۸۸۹ بجای ملکم خان به سمت وزیر مختار ایران در لندن منصوب گردید. میرزا محمدعلی خان علاءالسلطنه از یک خانواده خوب آذربایجانی برخاسته است. او با خواهر مرحوم امین الدوله ازدواج کرده و به زبانهای فرانسه و انگلیسی تکلم می کند. میرزا مهدی خان مجدالسلطنه پسر بزرگ علاءالسلطنه عهده دار سمت دبیری وی در سفارت لندن است. علاءالسلطنه پس از آن که در سال ۱۹۰۴ از لندن فراخوانده شد، در ماه دسامبر همراه پسرش میرزا حسین خان معین الوزاره وارد تهران گردید. او در ماه مه ۱۹۰۵ پس از ارتقاء موقت به مقام سفیر فوق العاده، جهت تقدیم هدایا و نشانهای اهدایی شاه ایران به اعلیحضرت پادشاه و خانواده سلطنتی انگلیس، به محل کار خویش بازگشت. شاه ایران به همین مناسبت به او لقب «پرنس» داد و به درجه نظامی «امیرنویان» مفتخر کرد.

میرزا محمدعلی خان علاءالسلطنه در شانزدهم ژوئن در کاخ باکینگهام به حضور اعلیحضرت شرفیاب شد و نامه‌ای به خط شاه و یک قالی ایرانی با بافت بسیار زیبا تقدیم اعلیحضرت کرد. علاءالسلطنه در همین مراسم موفق به دریافت نشان سلطنتی ویکتوریا گردید. او تا سیزدهم سپتامبر ۱۹۰۷ عهده دار وزارت امور خارجه بود و پس از انتصاب مجدد به وزارت در دوم اکتبر، در بیست و ششم ماه از این سمت برکنار شد. علاءالسلطنه سالها وزیر مختار ایران در لندن بود. خدمات وی در خلال تصدی وزارت امور خارجه، به رغم فقدان ابتکار و تحریک، در مجموع رضایت بخش بود. امور جاری وزارت امور خارجه در زمان تصدی علاءالسلطنه بیشتر

توسط زبردستان او حل و فصل می‌شد. وی با نمایندگان خارجی به زبان فرانسه صحبت می‌کرد.

علاءالملک، میرزا محمودخان

متولد در حدود ۱۸۴۴. پسر میرزا علی اصغر و برادر میرزا محمد رفیع نظام العلماء تبریزی. خاندان گسترده نظام العلماء از اعتبار و شهرت زیادی برخوردار است. میرزا محمود خان در آغاز در دستگاه حکومتی تبریز مشغول کار شد و سپس به عنوان سرکنسول ایران در قفقاز تعیین و تا سال ۱۸۸۲ که به سمت وزیر مختار ایران در قسطنطنیه منصوب گردید در این مقام بود. وی در سال ۱۹۰۱ به سمت والی کرمان منصوب شد و روابط بسیار دوستانه‌ای با کنسول بریتانیا برقرار کرد و تقریباً تمام دعاوی ما را در مورد بلوچستان حل و فصل نمود. علاءالملک در ۱۹۰۱ - ۱۹۰۲ از صمیم قلب با کاپیتان شاورز^{۳۴} نماینده سیاسی ما در کلات جهت برقراری مجدد نظم در مرزهای ایران و بلوچستان همکاری کرد.

میرزا محمودخان شیفته جامعه اروپایی است. وی در دسامبر ۱۹۰۴ به وزارت معارف منصوب شد و در ماه مه ۱۹۰۵ در معیت شاه به اروپا رفت. میرزا محمود خان به زبانهای فرانسه و روسی صحبت می‌کند. وی در کابینه میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم (۱۹۰۷) وزیر عدلیه بود.

علم الهدی (بهبهانی)

پسر ارشد سید عبدالله بهبهانی مجتهد مقیم تهران. علم الهدی همیشه در بوشهر اقامت دارد و در آنجا با داشتن مقام اجتهاد محکمه شرع را اداره می‌کند. وی در سال ۱۹۰۳ به تهران آمد و سپس برای زیارت امام رضا به مشهد رفت.

علی، آقا شیخ - طالقانی

پسر مرحوم ملا علی محمد. حاجی شیخ محمد برادر ارشد آقا شیخ علی که در نجف زندگی می‌کند در بین روحانیون از اعتبار ویژه‌ای برخوردار است. آقا شیخ علی در مسجد معروف به «مسجد شاه-زاده خانم» که توسط مادر فرمانفرمای کنونی بنا گردیده به منبر می‌رود و خانه‌اش نیز در نزدیکی همین مسجد است. وی با دختر ملا محمد وحید العین ازدواج کرده است.

علی اکبر خان، میرزا

متولد در حدود ۱۸۳۸. پسر مرحوم میرزا علی قائم مقام مستوفی سابق خراسان و نوه میرزا ابوالقاسم قائم مقام صدراعظم محمد شاه. میرزا علی اکبر خان در سال ۱۸۹۴ کار گزار رشت و در سال ۱۹۰۲ کار گزار محمره بود. وی در سال ۱۹۰۲ به نیابت اول وزارت امور خارجه منصوب شد.

عماد الدوله، بدیع الملک میرزا حشمت السلطنه

متولد در حدود ۱۸۳۷. پسر امام قلی میرزا عماد الدوله (متوفی به سال ۱۸۷۵) فرزند ششم محمد علی میرزا دولت شاه پسر ارشد فتح علی شاه. بدیع الملک میرزا در سال ۱۸۷۴ ملقب به «حشمت السلطنه» گردید و به نیابت از طرف پدرش حکومت کردستان را به دست گرفت. بدیع الملک میرزا در سال ۱۸۸۶ ملقب به «عماد الدوله» شد. وی در سال ۱۸۸۸ به حکومت یزد منصوب گردید. یکی از دختران امام قلی میرزا عماد الدوله به نام سرور السلطنه دو سال و چهار ماه پس از ازدواج با ناصر الدین شاه دارفانی را وداع گفت. دختر دیگر عماد الدوله، یعنی ملک خانم اشرف السلطنه همسر محمد حسن خان اعتماد السلطنه بود و بالاخره دختر سوم به عقد ابوالنصر میرزا حسام السلطنه درآمد.

ملک خانم اشرف السلطنه پس از مرگ اعتماد السلطنه (۱۸۹۵) با حاج سید

حسین نایب التولیه امام زاده‌های عراق عروسی کرد. بديع الملك ميرزا عمادالدوله.
حشمت السلطنه از سال ۱۹۰۰ تا سال ۱۹۰۲ حاکم قزوین بود.

عمادالسلطان، ملک قاسم میرزا

پسر مرحوم امامقلی میرزا عمادالدوله و برادر ملک منصور میرزا و عبدالحسن
میرزا.

عمادالسلطان، میرزا محمودخان

پسر میرزا مصطفی صدرالملك. میرزا محمود عمادالسلطان در سال ۱۹۰۵ به
سمت وزیر وظایف و اوقاف منصوب شد.

عمادالسلطنه، حسین قلی میرزا امیر تومان

پسر عبدالصمد میرزا عزالدوله . حسین قلی میرزا عمادالسلطنه به زبان فرانسه
تکلم می کند.

عمدة السلطنه، حسین قلی میرزا

پسر صارم الدوله ونوه مرحوم امامقلی میرزا عمادالدوله، از نوادگان فتحعلی
شاه. کامران میرزا (متوفی به سال ۱۹۰۴)، لطف الله میرزا و سلطان حسین میرزا پسران
حسین قلی میرزا عمدة السلطنه هستند.

عمیدالسلطنه، نصرت الله خان

پسر فرج الله خان طالشی. می گویند حاکمی مقتدر و درعین حال خشن و
بی رحم است. عمیدالسلطنه از طرف روسها و محمدعلی میرزا ولیعهد حمایت می شود.
وی در سال ۱۹۰۴ از سمت خویش برکنار و به تهران فراخوانده شد.

عمید السلطنه، میرزا ابراهیم خان

پسر آقامیرزا سید رضی از اطبای قدیمی تهران. میرزا ابراهیم خان پس از اتمام تحصیلات خویش در رشته پزشکی، در تهران و فرانسه، اینک در محله پامنار به کار طبابت اشتغال دارد.

عمید همایون

نایب حاکم انزلی. عمید همایون اهل گیلان است و باسالار افخم نسبت دارد. وی در سال ۱۹۰۴ به اروپا سفر کرد.

عون الملک، میرزا سید محمدخان

عون الملک به مدت چهارده سال در استخدام سفارت انگلیس در تهران بود. وی قبلاً تابعیت انگلیسی - هندی داشت، ولی پس از برکنار شدن از خدمت دولت انگلیس به عضویت وزارت خارجه ایران پذیرفته شد و به تابعیت ایران درآمد. عون الملک چند سال کنسول ایران در استراخان و کارگزار ایران در استرآباد بود و در ۱۹۰۳ به عنوان نماینده ایران جهت تعیین حدود مرزی ایران و عثمانی در کردستان اقامت گزید. وی در همین سال به سمت کارگزار گنبد کاووس منصوب شد. سید حسن خان پسر عون الملک مترجم بانک شاهنشاهی ایران در تهران است.

عون الوزاره

کارمند وزارت امور خارجه ایران.

عین الدوله، اتابک اعظم، سلطان عبدالمجید میرزا

متولد در ۱۸۴۵. پسر احمد میرزا عضدالدوله مشهور به مچول میرزا. عبدالمجید میرزا در تبریز سمت امیر آخور و لیعهد مظفرالدین میرزا را به عهده داشت

وسپس با تأیید امیر نظام گروسی به حکومت ارونق، انزاب، هشترود و میاندوآب منصوب شد. عین الدوله پس از ازدواج با انیس الدوله دختر ولیعهد مقدمات دست یافتن به مقامات عالییه را برای خویش فراهم کرد. در سال ۱۸۹۱ که امیر نظام به حکومت کردستان منصوب گردید، سمت پیشین وی، یعنی پیشکاری ولیعهد به عین الدوله سپرده شد. وی در سال ۱۹۰۱ بجای آصف الدوله به حکومت تهران رسید. عین الدوله از اعضای فعال گروهی بود که با امین السلطان ضدیت می‌ورزیدند و بالاخره مقدمات سقوط او را در سپتامبر ۱۹۰۳ فراهم آوردند.

عین الدوله در ژانویه ۱۹۰۴ به مقام وزیر اعظم ارتقاء یافت و در اوت ۱۹۰۴، یعنی در روز تولد شاه صدراعظم ایران شد. عین الدوله در ماه مه ۱۹۰۵ در معیت اعلیحضرت مظفرالدین شاه به اروپا رفت. عین الدوله ایرانی کهنه‌پرست محافظه کاری است که سعی دارد به اعمال نفوذ اروپائیان روی خوش نشان ندهد، ولی در دوران صدراعظمی خویش برای مقابله با منافع روس از خود نرمش نشان داد و اندکی هم به انگلیس متمایل شد. او در سال ۱۹۰۶ ملقب به «اتابک اعظم» گردید. شمس الدوله خواهر عین الدوله همسر مرحوم ناصرالدین شاه بود.

عین السلطان، محمدحسن میرزا

پسر ارشد مغرور میرزا موثق الدوله. عین السلطان تا سال ۱۸۹۶ خوانسالار مظفرالدین شاه بود و در سال مذکور به سمت حاکم کاشان منصوب شد. وی در سال ۱۸۹۸ با اقدس السلطنه دختر مظفرالدین شاه ازدواج کرد و چند سال بعد او را طلاق داد. محمدحسن میرزا عین السلطان در سال ۱۹۰۲ در معیت مظفرالدین شاه به اروپا رفت.

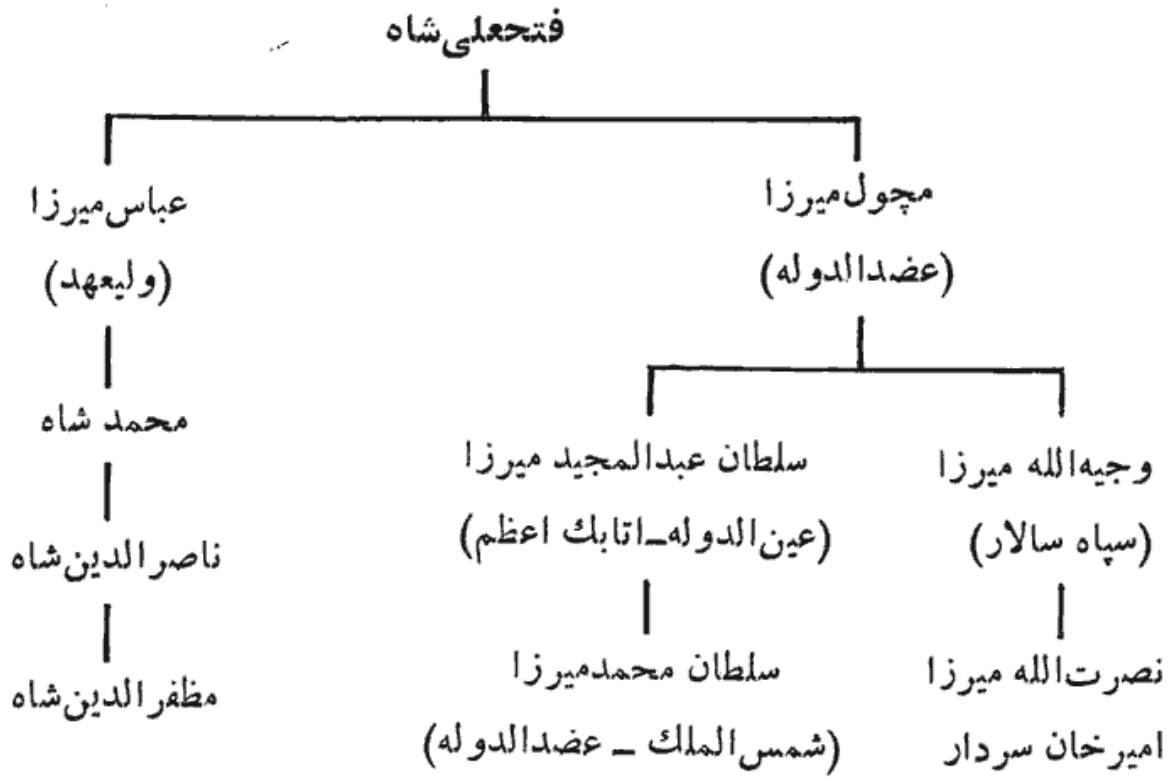
عین السلطنه، خان باباخان

متولد در حدود ۱۸۷۷. فرزند مرحوم صارم الدوله فرمانده قزاقهای اصفهان

در چند سال پیش. عین السلطنه با دختر مرحوم محسن خان مشیرالدوله که در سال ۱۸۹۸ از محسن خان امین الدوله طلاق گرفت ازدواج کرده است.

عین الملک - نگاه کنید به: رکن الدوله

www.adabestanekave.com

غ

غفاری، خاندان

غفاریها از جمله چادر نشینان عربستان مرکزی بودند که در زمان حیات پیامبر اسلام مسلمان شدند. یکی از روسای آنان به نام ابوذر در سال ۶۱۷ اسلام آورد و در سال ۶۳۵ درگذشت. وی ظاهراً پنجمین نفر از روسای چادر نشین عرب بود که به آئین پیامبر اسلام پیوست. پس از تصرف ایران به دست اعراب در قرن هفتم میلادی، بعضی از افراد خاندان غفاری به ایران آمدند و در کاشان و قم سکونت گزیدند، دو شهری که بسیاری از نوادگان آنان هنوز در آن اقامت دارند. غفاریها ادعا می کنند که از نسل ابوذر هستند، هر چند که این ادعا پایه و اساس درستی ندارد. در اواخر قرن هیجدهم میرزا معزالدوله پسر قاضی احمد ریاست خاندان غفاری را به عهده گرفت. میرزا معزالدوله سه پسر داشت که میرزا احمدخان بزرگترین آنان بود. میرزا احمدخان خود ده پسر داشت که ارشد آنها میرزا محمد مهدی خان نامیده می شد و فرخ خان امین الدوله و میرزا هاشم خان امین خلوت پسران او هستند. معاون الدوله

و آجودان مخصوص پسران فرخ‌خان امین‌الدوله و امین‌خلوت و اقبال‌الدوله پسران میرزا هاشم‌خان امین‌خلوت می‌باشند. مهندس‌الممالک و میرزا زین‌العابدین‌خان شریف‌الدوله که مدتی در مشهد رئیس محکمه و کارگزار بود پسران میرزا محمد ابراهیم، یعنی پسر چهارم میرزا احمدخان هستند. حبیب‌الله خان که تحصیل کرده فرانسه است و مدتی در خدمت امین‌السلطان صدراعظم بود پسر میرزا زمان‌خان یعنی پسر هشتم میرزا احمدخان است.

غفاریها کثراً در کاشان سکونت دارند، بعضی از آنان زمین‌دار هستند و گروهی نیز در خدمت دولت می‌باشند. خاندان غفاری بسیار پرنفوس است.

غلامحسین اراکی، ملا

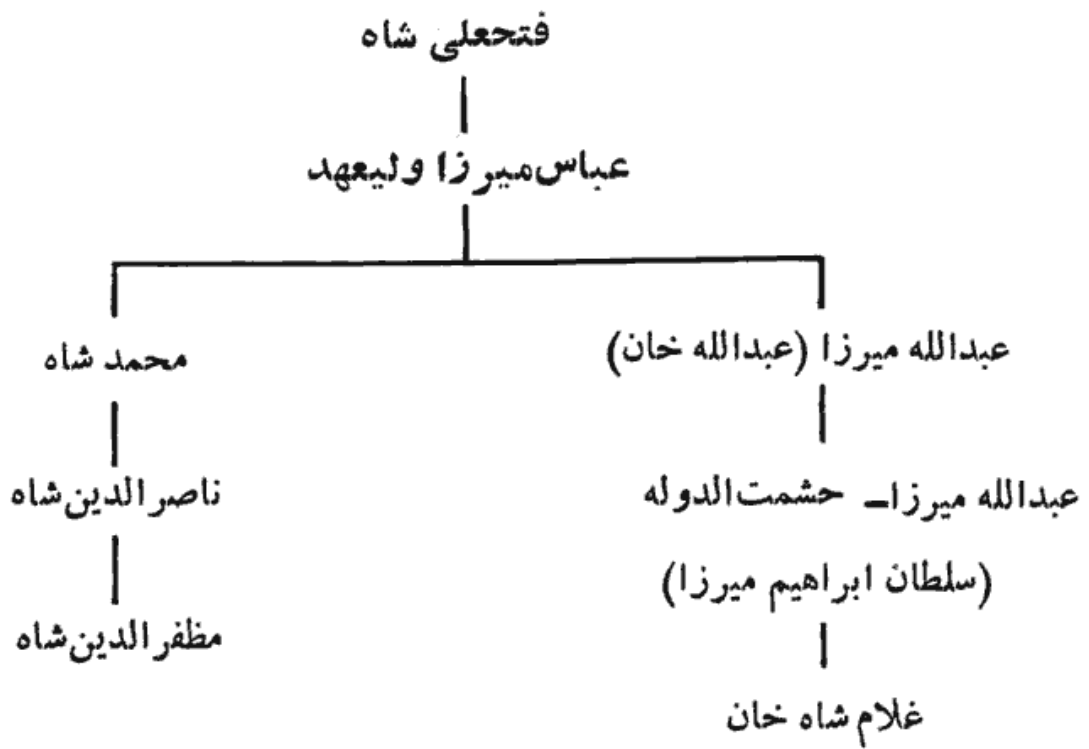
متولد در حدود ۱۸۳۰. پیش‌نماز ارگ سلطنتی. ملا غلامحسین اراکی به نمایندگی از سوی علمای نجف عهده‌دار روضه خوانی و انجام مراسم مذهبی برای خاندان سلطنتی است.

غلام شاه خان

پسر مرحوم عبدالله میرزا حشمت‌الدوله (متوفی به سال ۱۹۰۴). غلام شاه خان در حدود سال ۱۹۰۰ به بریگاد قزاق تهران پیوست. شجره‌ صفحه صدوسی و پنج نشان دهنده نسبت او با فتح‌علی شاه است.

غلام علی خان نواب

پسر مرحوم محمد محسن خان نواب. غلامعلی خان نواب تحصیل کرده کالج اسکول^{۳۵} انگلستان است. اموال و دارائی غلامعلی خان نواب در فارس است و خود او هم معمولاً در همانجا اقامت دارد.

ف

فتح السلطان، اسکندر خان

منسوب به طایفه شاهسون که در سال ۱۹۰۴ ریاست قراولهای محمدعلی میرزا ولیعهدرا در تبریز به عهده داشت. فتح السلطان فرمانده نیروی اعزامی جهت سرکوبی کردهای سلماس در ۱۹۰۴ بود. وی همچنین از طرف ولیعهد مأموریت داشت تا آن دسته از کردهای دشت را که در قتل یک مبلغ آمریکایی در نزدیک ارومیه دخالت داشتند دستگیر نماید.

فتح السلطنه، فتح الله میرزا

متولد در ۱۸۷۰. پسر سلطان حسین میرزا نیرالدوله، فرزند پرویز میرزا نیرالدوله، پسر فتحعلی شاه. فتح الله میرزا از سال ۱۸۹۶ تا ۱۸۹۸ و در سال ۱۹۰۵ نیابت حکومت نیشابور را به عهده داشت.

فتح الملک، محمد حسن خان

پسر مرحوم میرزا عبدالله خان مستوفی از خاندان نوری. محمد حسن خان

فتح‌الملک از سال ۱۸۹۶ تا ۱۸۹۷ حاکم گالادار [؟] بود. برادرش زین‌العابدین خان نیز در همین مدت حکومت آباده را به عهده داشت. مسئولیت حراست از راههای کوهستانی بر ارجان به ایزدخواست به عهده فتح‌الملک بود.

فخرالاطباء، میرزا عبدالوهاب

طیب خاصه ناصرالدین شاه. میرزا عبدالوهاب فخرالاطباء سپس به سمت طیب مخصوص عزیزالسلطان و خانواده وی منصوب شد.

فخرالملک، ابوالحسن خان

متولد در حدود ۱۸۶۳. پسر رضاقلی خان حاکم کردستان. ابوالحسن خان نخست از غلام بچه‌های دربار ناصرالدین شاه بود. وی در سال ۱۸۸۹ در معیت شاه به اروپا رفت و یک سال بعد ملقب به «فخرالملک» گردید. ابوالحسن خان در سال ۱۸۹۸ به حکومت همدان و در سال ۱۸۹۹ به حکومت عراق منصوب شد. وی در سال ۱۹۰۳ برمسند وزارت تجارت نشست و در ژانویه ۱۹۰۵ به علت ناخرسندی امین الدوله از او مجدداً به حکومت عراق گمارده شد.

فخرالممالک، غلام‌رضاخان

پسر ارشد ابوالحسن خان فخرالملک و برادر امان‌الله خان عزالممالک. غلام رضا خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «فخرالممالک» گردید.

فرمانفرما، عبدالحسین میرزا

متولد در سال ۱۸۵۸. دومین پسر فیروز میرزا نصرت‌الدوله که پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۸۵ لقب «نصرت‌الدوله» را از او به ارث برد. وی پس از مرگ برادر بزرگترش ناصرالدوله در سال ۱۸۹۲ که حکمران کرمان بود صاحب عنوان

فرمانفرما شد. فرمانفرما در سال ۱۸۸۰ به منظور فراگرفتن فنون نظامی به ارتش اتریش پیوست و با درجه افسری آموزشهای لازم را به خوبی فراگرفت. وی در حدود سالهای ۱۸۸۶ - ۱۸۸۷ به عنوان رئیس قشون آذربایجان عازم تبریز گردید. پس از مرگ برادر ارشدش به حکومت کرمان رسید و به استثنای مدت چند سال، یعنی از ۱۸۹۱ تا ۱۸۹۶ در این مقام بود. فرمانفرما مدت کوتاهی به نیابت از طرف مظفرالدین میرزا ولیعهد در لرستان خدمت کرد و پس از جلوس مظفرالدین شاه به تخت سلطنت به مخالفت با امین السلطان صدراعظم پرداخت و مقدمات سقوط وی را فراهم کرد. وی در نوامبر ۱۸۹۶ به سمت «رئیس امور و مهمام عسکریه و نظام» (وزیر جنگ) منصوب شد و در سپتامبر ۱۸۹۷ از آن مقام استعفا داد و در همین سال به سمت فرمانفرمای فارس و بنادر خلیج فارس گمارده شد. فرمانفرما با عزت السلطنه دختر مظفرالدین شاه ازدواج کرده است، ضمناً خواهر فرمانفرما به نام حضرت علیا همسر مظفرالدین شاه است و شاه به این همسر خود بسیار علاقمند می باشد. فرمانفرما املاک زیادی دارد و بخشی از ثروت خود را در اروپا سرمایه گذاری کرده است. او در ژانویه ۱۸۹۹ از ایران تبعید شد و از طریق کربلا به مصر رفت. وی چندین سال در بغداد به سربرد و سرانجام در ۱۹۰۳ اجازه یافت به ایران بازگردد. فرمانفرما در همین سال به عنوان حاکم کرمانشاه منصوب گردید و در سال ۱۹۰۴ بجنورد و لرستان نیز به قلمرو حکومتی وی افزوده شد. وی در پائیز همین سال گروهی از افراد مسلح را برای مجازات طایفه دیر کوند که به سرهنگ داگلاس^{۳۶} و سروان لوریمر^{۳۷} مسافران انگلیسی، حمله کرده و آنان را زخمی نموده بودند به لرستان گسیل داشت. فرمانفرما تا ماه فوریه ۱۹۰۷ حاکم کرمان، تا ماه اوت وزیر عدلیه کابینه سلطان علی خان وزیر افخم و تا پایان سال مذکور حاکم آذربایجان بود. او به زبان فرانسه کاملاً خوب صحبت می کند.

فریدالملک، میرزا محمدعلی خان

متولد در حدود ۱۸۶۰. کارمند وزارت امور خارجه. فریدالملک در زمان مأموریت ملک‌خان ناظم‌الدوله در مقام وزیرمختار ایران در انگلیس، سالها دبیر سفارت ایران در لندن بود و هنگامی که ملک‌خان به خاطر مسئله امتیاز لاتاری دچار دردسر شد، همراه وی به تهران احضار گردید. ملک‌خان از آمدن سرباز زد، ولی فریدالملک به ایران آمد و پس از دستگیری چند ماهی در قزوین به زندان افکنده شد. وی سالها بیکار بود تا آن که در تابستان ۱۹۰۳ به سمت کارگزار کرمانشاه منصوب گردید. فریدالملک کمی انگلیسی می‌داند و خلق و خوی انگلیسی دارد و به اصطلاح انگلیسی مآب است.

فضل‌الله، حاج شیخ (نوری)

متولد ۱۸۴۲. پسر ملاعباس و خواهرزاده و داماد حاجی میرزا حسین مجتهد نوری. شیخ فضل‌الله که یکی از مجتهدین طراز اول تهران است، پانزده سال پیش، پس از اتمام تحصیلات خود نزد میرزا محمدحسن شیرازی، از نجف به تهران آمد و در محله سنگلج مسکن گزید. وی با این که حدود شصت و پنج سال سن دارد به نظر جوانتر می‌رسد. شیخ فضل‌الله از تماس با اروپائیان احتراز می‌جوید و از گفتگو با آنان سرباز می‌زند. وی با استفاده از کمکهای مالی محمدعلی شاه با جنبش مشروطه خواهی سال ۱۹۰۷ به مخالفت برخاست.

فہیم‌الحکماء، حاجی محمدعلی خان

پسر حاجی میرزا محمد رضا حکیم‌الهی شیرازی که در حدود سال ۱۸۷۷ یعنی در زمان حکومت فرهاد میرزا معتمدالدوله در فارس در گذشت. فہیم‌الحکماء برادر حاجی زین‌العابدین خان دبیر اول بازنشسته سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلیس در تهران است. وی پزشک شاهزاده سالارالدوله است و در سال ۱۹۰۳ همراه وی

به عربستان رفت. فهيم الحكماء در ماه آوريل ۱۹۰۴ در معیت شاهزاده به تهران بازگشت.

فهيم الملك، خليل

پسر محمود نعيم السلطنه. عضو وزارت خارجه كه در دستگاه سلطان على خان وزير افخم مشغول به كار است. در محافل دربارى به كسى كه آواى سازش دلنشين است شهرت دارد. فهيم الملك در سال ۱۹۰۵ در معیت مظفر الدين شاه به اروپا رفت.

فيلسوف الدوله - نگاه كنيد به: ملك الاطباء

فریدالملک، میرزا محمدعلی خان

متولد در حدود ۱۸۶۰. کارمند وزارت امور خارجه. فریدالملک در زمان مأموریت ملک‌خان ناظم‌الدوله در مقام وزیرمختار ایران در انگلیس، سالها دبیر سفارت ایران در لندن بود و هنگامی که ملک‌خان به خاطر مسئله امتیاز لاتاری دچار دردسر شد، همراه وی به تهران احضار گردید. ملک‌خان از آمدن سرباز زد، ولی فریدالملک به ایران آمد و پس از دستگیری چند ماهی در قزوین به زندان افکنده شد. وی سالها بیکار بود تا آن که در تابستان ۱۹۰۳ به سمت کارگزار کرمانشاه منصوب گردید. فریدالملک کمی انگلیسی می‌داند و خلق و خوی انگلیسی دارد و به اصطلاح انگلیسی مآب است.

فضل‌الله، حاج شیخ (نوری)

متولد ۱۸۴۲. پسر ملاعباس و خواهرزاده و داماد حاجی میرزا حسین مجتهد نوری. شیخ فضل‌الله که یکی از مجتهدین طراز اول تهران است، پانزده سال پیش، پس از اتمام تحصیلات خود نزد میرزا محمدحسن شیرازی، از نجف به تهران آمد و در محله سنگلج مسکن گزید. وی با این که حدود شصت و پنج سال سن دارد به نظر جوانتر می‌رسد. شیخ فضل‌الله از تماس با اروپائیان احتراز می‌جوید و از گفتگو با آنان سرباز می‌زند. وی با استفاده از کمکهای مالی محمدعلی شاه با جنبش مشروطه خواهی سال ۱۹۰۷ به مخالفت برخاست.

فہیم‌الحکماء، حاجی محمدعلی خان

پسر حاجی میرزا محمد رضا حکیم‌الهی شیرازی که در حدود سال ۱۸۷۷ یعنی در زمان حکومت فرهاد میرزا معتمدالدوله در فارس در گذشت. فہیم‌الحکماء برادر حاجی زین‌العابدین خان دبیر اول بازنشسته سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلیس در تهران است. وی پزشک شاهزاده سالارالدوله است و در سال ۱۹۰۳ همراه وی

به عربستان رفت. فهيم الحكماء در ماه آوريل ۱۹۰۴ در معیت شاهزاده به تهران بازگشت.

فهيم الملك، خليل

پسر محمود نعيم السلطنه. عضو وزارت خارجه كه در دستگاه سلطان على خان وزير افخم مشغول به كار است. در محافل دربارى به كسى كه آواى سازش دلنشين است شهرت دارد. فهيم الملك در سال ۱۹۰۵ در معیت مظفر الدين شاه به اروپا رفت.

فيلسوف الدوله - نگاه كنيد به: ملك الاطباء

ق

قائم التولیه، آقامیرزا محمدعلی

پسر حاجی میرزا سید. آقامیرزا محمدعلی از ملاکین بزرگ خراسان است. وی سالی هفتصد تومان نقد و یکصد خروار گندم از محل موقوفات امام رضا دریافت می‌کند. پسر قائم مقام تولیه «رئیس دفتر» آستانه است. آقا میرزا محمدعلی مردی است باهوش و ذکاوت. وی با انگلیسیها روابط بسیار دوستانه‌ای دارد و تاکنون هیچگاه روی خوش به روسها نشان نداده است. آقا میرزا محمدعلی قائم مقام تولیه پنجاه و پنج ساله است.

قوام الدوله، میرزا محمدعلی خان

متولد در حدود ۱۸۴۷. پسر میرزا عباس خان تفرشی که در حدود پنجاه سال پیش به عنوان «میرزا» در سفارت فرانسه استخدام شد و از ۱۸۸۷ تا ۱۸۹۶ وزیر امور خارجه ایران بود. میرزا عباس خان تفرشی (معاون الملک - قوام الدوله) در ۱۸۹۷

دارفانی را وداع گفت. میرزا محمدعلی خان در سال ۱۸۸۳ ملقب به «معاون الملک» گردید و پس از مرگ پدرش لقب «قوام الدوله» را به ارث برد. وی در سفر آخر ناصرالدین شاه به اروپا جزو ملتزمین رکاب بود. میرزا محمدعلی خان که در سال ۱۸۹۸ به وزارت گمرکات منصوب شد چندین سال مستوفی حسابهای تهران، صندوقخانه دربار و کاخهای سلطنتی را به عهده داشت. در ژوئیه سال ۱۸۹۹ به علت کوتاهی در آبرسانی به مردم محله‌های فقیرنشین تهران که به اتمام مرحوم امین الملک متداول شده بود، خانه قوام الدوله مورد حمله مردم خشمگین واقع شد و خسارت بسیار به آن وارد گردید. میرزا محمدعلی خان قوام الدوله پس از کشف توطئه‌ای که بر علیه مظفرالدین شاه و میرزا علی اصغر خان امین السلطان طراحی شده بود و او نیز از طریق نشر شب‌نامه‌ها در آن مشارکت داشت، با خفت و خواری دستگیر و پس از مدتی زندانی بودن، از تهران به مشهد تبعید گردید. وی به دنبال سقوط میرزا علی اصغر خان امین السلطان در سال ۱۹۰۳ به تهران بازگشت و در ماه فوریه ۱۹۰۵ به سمت «وزیر لشکر» منصوب شد.

میرزا محمدعلی خان قوام الدوله که به زبان فرانسه تکلم می‌کند تاکنون چند کتاب در باره تاریخ ایران تألیف کرده است. وی در سال ۱۸۹۳ با قمرسلطان (فروغ الدوله) دختر علی خان ظهیرالدوله از فروغ الدوله (ملکه ایران) دختر ناصرالدین شاه ازدواج کرد.

قوام السلطنه، میرزا احمدخان

متولد در ۱۸۷۳، پسر میرزا ابراهیم معتمد السلطنه و خواهرزاده میرزا علی خان امین الدوله. میرزا احمد نخست پیشخدمت ناصرالدین شاه بود و سپس در سال ۱۸۹۷ به سمت «منشی حضور» منصوب شد. وی در زمان صدارت سلطان عبدالمجید میرزا

عین الدوله به مقام «دبیر حضور» و در زمان وزارت میرزا تقی خان مجدالملک به سمت «وزیر حضور» تعیین گردید. میرزا احمدخان اخیراً ملقب به «قوام السلطنه» شده است.

قوام السلطنه، نریمان خان

متولد در ۱۸۳۰. پسر سلیمان خان سهام الدوله و برادرزاده منوچهرخان معتمدالدوله ایشیک آقاسی باشی فتحعلی شاه و حاکم اصفهان. نریمان خان در سال ۱۸۵۲ به عنوان مترجم زبان فرانسه در وزارت امور خارجه مشغول کار شد و در سال ۱۸۵۷ همراه فرخ خان امین الملک فرستاده و ویژه ایران جهت عقد معاهده صلح بین ایران و انگلیس به پاریس رفت. نریمان خان در سال ۱۸۵۹ یعنی زمانی که میرزا حسین خان مشیرالدوله (سپهسالار اعظم) وزیر مختار ایران در اسلامبول بود، به سمت مستشار سفارت ایران منصوب شد. وی از سال ۱۸۷۹ تا ۱۹۰۳ وزیر مختار ایران در اتریش بود. نریمان خان در سال ۱۸۹۱ ملقب به «قوام السلطنه» گردید.

قوام الملک، محمد رضا خان

متولد در ۱۸۵۱. پسر میرزا محمدخان قوام الملک و از نوادگان حاجی ابراهیم خان اعتمادالدوله صدر اعظم فتحعلی شاه که با گشودن دروازه های شیراز باعث به قدرت رسیدن سلسله قاجار و سقوط زندیه شد. محمد رضا خان در سال ۱۸۷۱ به سمت بیگلر بیگی فارس منصوب گردید و پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۸۴ لقب وی را به ارث برد. محمد رضا خان قوام الملک پس از درگیری با حسین قلی خان نظام السلطنه (والی فارس) و محمد تقی میرزا رکن الدوله (برادر ناصرالدین شاه مرحوم) به تهران آمد و دست یاری به سوی میرزا علی اصغر خان امین السلطان دراز کرد. وی در سال ۱۸۹۳ به خراسان که میرزا فتحعلی خان (عموی قوام الملک) والی آن بود تبعید شد.

محمد رضاخان يك سال بعد به شیراز بازگشت، ولی به علت مخالفت مردم به رهبری سیدعلی اکبر فال اسیری ناگزیر به تهران آمد و اندکی بعد به کربلا تبعید شد. وی در فوریه ۱۹۰۷ اجازه یافت تا مجدداً به شیراز بازگردد.

پسران محمد رضاخان قوام الملک عبارتند از: حبیب الله خان سالار سلطان (متولد در ۱۸۷۰) و محمدعلی خان نصرالدوله (متولد در ۱۸۷۴).

قوام لشکر، لطفعلی خان

پسر میرزا محمدعلی خان (متوفی به سال ۱۸۷۸) از خاندان نوری. وی در سال ۱۸۹۹ «لشکر نویس باشی» افواج مستقر در فارس بود. قوام لشکر در سال ۱۹۰۲ که میرزا احمدخان علاءالدوله حاکم کرمانشاه بود سمت وزارت وی را به عهده داشت و به هنگام حکومت علاءالدوله در فارس از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۴ نیز همین مقام را عهده دار بود.

قوام نظام، محمد اسماعیل خان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر مرحوم میرزا احمدخان «کشیکچی باشی» محمدعلی میرزا ولیعهد. وی که امیرتومان است زمانی حاکم ساوه بود.

قهرمان خان

پسر نظر آقا یمین السلطنه. نظر آقا بیش از چهل سال در سمتهای مختلف، نمایندگی ایران در کشورهای اروپایی را به عهده داشت و از سال ۱۸۷۳ تا ۱۹۰۳ وزیر مختار ایران در فرانسه بود. قهرمان خان نیز سالها کارمند اداره عهدنامهها در وزارت امور

خارجہ بود و در سال ۱۹۰۵ به سمت دبیر سفارت ایران در اتریش منصوب شد.

قهرمان میرزا

پسر عبدالصمد میرزا عزالدوله و نوه محمدشاه قاجار.

www.adabestanekave.com

کاشف السلطنه، محمد میرزا

متولد در ۱۸۶۲. پسر محمدحسن میرزا نایب‌الایاله فرزند قهرمان میرزا پسر هشتم عباس میرزا نایب‌السلطنه. میرزا محمد قبل از استخدام در وزارت امور خارجه و عزیمت به پاریس به عنوان دبیر سفارت ایران، مدت‌ها در اسلامبول به کار تجارت اشتغال داشت. وی در سال ۱۸۹۶ به سمت سرکنسول ایران در بمبئی منصوب شد. محمد میرزا کاشف‌السلطنه پس از بازگشت از هندوستان اقدام به کشت چای در دراملاک خود واقع در گیلان نمود. وی به زبان فرانسه بسیار خوب صحبت می‌کند.

کمال الدوله، میرزا احسن

میرزا احسن در زمان صدارت میرزا یوسف خان مستوفی‌الممالک سمت «منشی باشی» داشت و در سال ۱۸۹۶ ملقب به کمال الدوله گردید. وی در سال ۱۸۹۷ به مقام «استیفاء» از درجه اول منصوب شد.

کمال السلطنه، میرزا محمد تقی خان

پسر میرزا عباس قلی خان سپهر و نوه میرزا تقی خان لسان‌الملک. میرزا محمد تقی خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «کمال السلطنه» گردید. وی پیشخدمت دربار مظفر الدین شاه است.

کمال‌الملک، میرزا محمدخان

متولد در حدود ۱۸۴۸. پسر میرزا بزرگ کاشی و مشهورترین نقاش دربار ناصرالدین شاه. وی در سال ۱۸۹۳ از طرف ناصرالدین شاه ملقب به «کمال‌الملک» گردید. میرزا محمدخان در نخستین سال سلطنت مظفرالدین شاه به اروپا رفت و سه سال به خرج دولت در ایتالیا به تحصیل هنر نقاشی پرداخت. کمال‌الملک در وین با دختر نریمان خان ازدواج کرد و همسر خود را به تهران آورد، لیکن مدتی بعد وی را طلاق گفت. دختر نریمان خان نیز پس از دریافت هزینه سفر از مظفرالدین شاه به وین بازگشت.

کمال‌الوزاره، میرزا احمدخان

پسر میرزا محمودخان مشاورالملک. میرزا احمدخان پس از اتمام تحصیلات خود در مدرسه سلطنتی دارالفنون در اداره پستخانه و سپس در گمرک مشغول به کار شد. وی در حال حاضر ریاست چند بندر دریای خزر را به عهده دارد. میرزا احمد خان کمال‌الوزاره به زبان فرانسه صحبت می‌کند.

ل

لسان‌الدوله، میرزا علی خان

کتابدار کتابخانه‌های سلطنتی. میرزا علی که در زمان ولیعهدی مظفرالدین شاه در تبریز پیشخدمت و کتابدار بود در سال ۱۸۹۶ به تهران آمد و به سمت «کتابدار باشی» منصوب و ملقب به «لسان‌الدوله» گردید.

لقمان‌الدوله، محمدحسین خان

پسر زین‌العابدین خان لقمان‌الممالک و برادر حکیم‌الدوله و اعلم‌الملک.

لقمان‌الملک، میرزا لقمان

پسر میرزا کاظم ملک‌الاطباء فیلسوف‌الدوله. میرزا لقمان در سال ۱۸۸۶ ملقب به «لقمان‌الملک» گردید. وی سالانه در حدود یکهزار تومان در آمد دارد.

لقمان الممالک، میرزا زین العابدین خان

متولد در حدود ۱۸۵۵. پسر میرزا محمد فخر الاطباء کنی. میرزا زین العابدین خان صاحب نشان لژیون دونور ازدولت فرانسه است. وی پس از اتمام تحصیلات خود در رشته طب در سال ۱۸۸۴ به ایران بازگشت و مانند پدرش جزو اطبای خاصه مظفرالدین میرزا ولیعهد محسوب شد. میرزا زین العابدین در سال ۱۸۹۹ در تبریز مدرسه‌ای به نام «مدرسه عالی لقمانی» تأسیس کرد و یکی از دوستان خود به نام هانری رونار^{۳۸} را برای تصدی مدیریت آن به ایران دعوت کرد. وی همچنین با کمک دکتر کوپن^{۳۹} پزشک نظامی ولیعهد اقدام به تأسیس یک داروخانه در تبریز نمود. میرزا زین العابدین خان در سال ۱۸۸۵ ملقب به «معین الاطباء» و در سال ۱۸۹۷ ملقب به «لقمان الممالک» گردید. وی در سالهای ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ همراه محمدعلی میرزا ولیعهد به تهران آمد. پسران میرزا زین العابدین خان لقمان الممالک عبارتند از: محمدحسین خان لقمان الدوله، حکیم الدوله و اعلم الملک.

لواء الملک، میرزا فضل الله خان

میرزا فضل الله خان در سال ۱۹۰۳ به عنوان آبدارباشی همراه شاهزاده سلطان احمد میرزا عضدالدوله به رشت رفت و در ماه مارس ۱۹۰۴ با شاهزاده به تهران بازگشت. وی که داماد مرحوم مختار السلطنه است سابقاً در یکی از واحدهای نظامی ظل السلطان در اصفهان خدمت می کرد. لواء الملک که مردی کتاب خوانده و روشن اندیش است به زبان فرانسه تکلم می کند و بارها به اروپا سفر کرده است. او مدتی تمام امور مربوط به عضدالدوله را در رشت به عهده داشت.

م

مباشر السلطنه، ميرزا فضل الله خان

متولد در حدود ۱۸۲۹. ميرزا فضل الله خان تا سال ۱۸۶۰ در اداره تلگراف
کارمی کرد و در سال ۱۸۹۷ به ریاست اداره تلگراف خراسان منصوب شد.

مبشر الدوله، احمدخان

متولد در حدود ۱۸۶۴. پسر ميرزا محمدخان. پیشخدمت خاصه ناصرالدين
شاه. احمدخان در سال ۱۸۹۲ ملقب به «مبشر الدوله» گردید و به ریاست اداره پست
منصوب شد. وی تا سال ۱۸۹۷ که مهدی قلی خان مخبر السلطنه جانشین او گردید در
این مقام بود.

مبیین الدوله، ميرزا باقرخان

منشی باشی و پیشکار ایالت کرمانشاه که در سال ۱۸۹۹ ملقب به «مبیین الدوله»

گردید .

متین السلطنه، عبدالحمیدخان

پسر میرزا عبدالباقی و برادر خلیلخان اعلمالدوله . عبدالحمیدخان پس از اتمام تحصیلات خود در لندن به ایران بازگشت و در اداره گمرک بوشهر مشغول کار شد. وی مدیر روزنامه «طلوع» است که در بوشهر منتشر می شود .

مجدالحکما، حاجی میرزا علی

پزشک ناصرالدین شاه که پس از مرگ وی به خدمت سالار السلطنه درآمد. میرزا علی مجدالحکما در سال ۱۸۹۶ سالانه در حدود هزار تومان از دولت مواجب می گرفت. وی در فارس صاحب املاک و آبادی است.

مجدالدوله، مهدی قلی خان قاجار

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر عیسی خان والی اعتمادالدوله و خواهرزاده مرحوم امیراصلان خان مجدالدوله . مهدی قلی خان در سه سفر ناصرالدین شاه به اروپا جزو ملتزمین رکاب اعلیحضرت بود. وی سابقاً تصدی مشاغل چون «پیشخدمت خاصه»، «رئیس بیوتات سلطنتی» و «امیر آخور» را به عهده داشت. مجدالدوله در سال ۱۸۹۷ به حکومت خمسه، در سال ۱۹۰۱ به حکومت کرمانشاه و در سال ۱۹۰۳ به سمت ایلیخانی طایفه قاجار منصوب شد. همسران مجدالدوله عبارت بوده اند از :

۱- خواهرظهیرالدوله

۲- فخرالدوله، دختر ناصرالدین شاه.

۳- سرورالدوله، دختر کامران میرزا نایب السلطنه.
 ۴- فروغ السلطنه، دختر ناصرالدین شاه
 ۵- عزیز السلطنه، دختر مرحوم رکن الدوله
 همسران مجدالدوله که همگی دارفانی را وداع گفته‌اند برای وی سه پسر و
 چهار دختر به دنیا آوردند که عبارتند از:

۱- شمس‌الدین خان تمجیدالدوله

۲- خان باباخان حاجی امجدالسلطان

۳- محمدخان

۴- افتخارالدوله

۵- بهجت‌الملک

۶- نزهت‌الملک

۷- قدرت‌الملک

مجدالدوله، پنج برادر تنی و دو برادر ناتنی دارد. برادران تنی وی عبارتند از:

۱- حسین قلی خان والی (متوفی)

۲- محمد قلی خان مجدالسلطنه (متوفی به سال ۱۹۰۵)

۳- الله قلی خان (متوفی)

۴- جعفر قلی خان معین‌السلطان

۵- اکبرخان سیف‌السلطان

مجدالدوله در نوامبر ۱۹۰۳ به قصد زیارت عازم مکه شد و در ماه آوریل ۱۹۰۴

به تهران بازگشت. وی حکومت نواحی بیلاقی شمال تهران، یعنی شمیرانات را به
 عهده دارد و بخش قابل ملاحظه‌ای از املاک آنجا متعلق به او است.

مجدالسلطنه

یکی از افسران مورد اعتماد محمدعلی میرزا ولیعهد. مجدالسلطنه در زمانی

که لاری^{۴۰} به قتل رسید در ارومیه بود و در تحقیقاتی که زیر نظر سر کنسول انگلیس در تبریز انجام شد مشارکت موثر داشت. وی پس از آن که مورد بی مهری و خشم محمدعلی میرزا ولیعهد قرار گرفت در سال ۱۹۰۵ در کنسولگری انگلیس تحصن گزید و حکومت دولت پادشاهی بریتانیا از وی حمایت کرد.

مجدالملک، حبیب‌الله‌خان

پیشخدمت و مأمور خفیه محمدعلی میرزا ولیعهد که در عین حال مسئولیت صدور تذکره در تبریز را به عهده دارد. می گویند بسیار ثروتمند است.

مجدالملک، میرزا تقی‌خان

متولد در حدود ۱۸۶۲. پسر حاج میرزا محمدخان مجدالملک (متوفی به سال ۱۸۸۱) و برادر میرزا علی‌خان امین‌الدوله. میرزا تقی‌خان در سال ۱۸۸۲ به سمت «منشی حضور» ناصرالدین‌شاه منصوب شد و پس از مرگ پدرش لقب او را به ارث برد. وی از سال ۱۸۸۲ تا ۱۸۹۱ به نمایندگی از طرف برادرش امین‌الدوله عهده‌دار وزارت وظایف و اوقاف بود. مجدالملک در سال ۱۹۰۲ به وزارت وظایف و اوقاف منصوب شد و در حال حاضر نماینده طبقه اعیان در مجلس شورای ملی است.

مجلل‌الدوله، محمدعلی میرزا

پسر سلطان‌ابراهیم میرزا مشکوة‌الدوله و از نوادگان فتح‌علی‌شاه.

مجلل‌السلطنه، میرزا علی‌رضاخان

پسر میرزا مصطفی‌خان موتمن‌الدوله و نوه میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه

پیشین.

میرزا علی رضا خان در سال ۱۸۹۷ که جزو پیشخدمتهای خاصه دربار مظفرالدین شاه بود ملقب به «مجلل السلطنه» گردید.

مجید السلطنه، میرزا عبدالله خان

برادر دبیر السلطنه. میرزا عبدالله خان میرپنجه در سال ۱۸۹۶ ملقب به «مجید السلطنه» گردید.

مجیر الدوله، میرزا علی محمد خان

میرزا علی محمد خان همکار محمد حسن خان اعتماد السلطنه است و هنگامی که شخص اخیر به وزارت انطباعات منصوب شد معاونت وی را بعهده داشت. میرزا علی محمد خان مجیر السلطنه در سال ۱۸۹۸ سرپرست مطبوعات بود.

مجیر السلطنه، میرزا احمد خان

پسر حیدرقلی خان و برادر رضاقلی خان سردار مکرم. میرزا احمد خان در سال ۱۸۹۸ پس از آن که رضاقلی خان موفق به کسب عنوان «سالار معظم» گردید ملقب به «مجیر السلطنه» شد. رضاقلی خان از سال ۱۸۹۲ تا ۱۸۹۸ صاحب این لقب بود و در سال ۱۹۰۴ ملقب به «سردار مکرم» گردید.

مجیر الملک، میرزا حسین خان

مستوفی اداره پلیس در سال ۱۸۹۶. وی سپس به خدمت مرحوم محمدخان حکیم الملک درآمد.

محتشم الدوله، جلال‌الدین میرزا

پسر مرحوم امام‌قلی میرزا عمادالدوله و نبیره فتحعلی شاه. محتشم الدوله زمانی حاکم نهاوند بود. وی در سال ۱۹۰۳ رئیس‌التجار کرمانشاه بود و در حال حاضر نیز مقیم آن شهر است. محتشم الدوله پسری به نام جمال‌الدین میرزا دارد. اسامی برادران محتشم الدوله به شرح زیر است:

۱- صارم الدوله

۲- عمادالدوله

۳- مشکوة الدوله

۴- منصور السلطان

۵- محتشم السلطان

۶- حشمت السلطنه

محتشم السلطان، سلطان اسماعیل میرزا

پسر مرحوم امام‌قلی میرزا عمادالدوله و برادر محتشم الدوله. وی با دختری طهماسب میرزا مؤیدالدوله ازدواج کرده است.

محتشم السلطنه، میرزا حسن خان

متولد در حدود ۱۸۶۳. پسر مرحوم میرزا محمد صدیق‌الملک و عضو وزارت امور خارجه. میرزا حسن خان دبیر سفارت ایران در برلین بود و از سال ۱۸۹۵ تا سال ۱۸۹۷ به عنوان سر کنسول ایران در بمبئی خدمت می‌کرد. وی در پایان مدت مذکور به تهران بازگشت و به سمت «رئیس وزارت خارجه» یعنی معاونت آن وزارتخانه منصوب شد. به هنگام سفر مظفرالدین شاه به اروپا در سال ۱۰۹۵ در معیت اعلیحضرت به اروپا رفت. صدیق‌السلطنه پسر محتشم السلطنه در روسیه تحصیل می‌کند و احمدخان صدیق‌الملک و یمین‌الممالک برادران صدیق‌السلطنه هر دو عضو وزارت امور خارجه

هستند. صدیق‌الملک در سال ۱۹۰۵ به سمت وزیر مختار ایران در لاهسه منصوب شد. میرزا حسن خان محتشم السلطنه به زبان فرانسه تکلم می‌کند و کمی هم آلمانی می‌داند. وی در کابینه میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم سمت معاونت نخست‌وزیر را به عهده داشت (۱۹۰۷).

محتشم‌الملک، میرزا صادق خان

متولد در ۱۸۷۵. پسر مهدی خان و پسر عموی فتح‌الله خان سالار افخم - سالار اعظم. میرزا صادق خان که نخست ملقب به «مجیب‌السفراء» بود در زمان سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «سردار معتمد» گردید. محتشم‌الملک از مالکین معتبر رشت است.

محقق‌الدوله، میرزا عبدالله خان

پسر میرزا هاشم خان امین‌دربار و کارمند وزارت امور خارجه. میرزا عبدالله خان محقق‌الدوله رئیس یک کالج سیاسی به نام «مدرسه سیاسی» بود که تحت نظارت وزارت امور خارجه تأسیس گردید. وی در سال ۱۹۰۴ به سمت کارگزار رشت منصوب شد و مدت پنج سال نیز وابسته سفارت ایران در پاریس بود. محقق‌الدوله به زبان فرانسه تکلم می‌کند.

محقق‌السلطنه، محمدحسن خان

متولد در حدود ۱۸۴۵. پسر محمدخان حاجب‌الدوله «پیشخدمت خاصه» مرحوم ناصرالدین شاه. محمدحسن خان در سال ۱۸۹۷ به سمت «سرایدار باشی کل عمارات و بیوتات و اطاق موزه» منصوب و ملقب به «محقق‌السلطنه» گردید و همچنان عهده‌دار این مقام است. محمدحسن خان محقق‌السلطنه به هنگام مأموریت لرد دان^{۴۱}

به ایران موفق به دریافت نشان و بکتوریا شد.

محمد، آقاسید (طباطبائی)

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر مرحوم آقاسید صادق مجتهد و از سادات خاندان طباطبائی که بسیاری از آنان در تهران زندگی می‌کنند. آقاسید محمد که سالها در نجف اشرف به تحصیل علوم دینی مشغول بوده اینک در مسائل سیاسی جاری نقش مهمی ایفا می‌کند. آقاسید محمد با افکار روشن خود طرفدار انجام اصلاحات در کشور است. وی کمی فرانسه می‌داند. سید محمد در طول سال ۱۹۰۷ دوش به دوش آقاسید عبدالله در جلسات مجلس شرکت کرد. این دوسید در خارج از مجلس نیز به رهبری و کنترل مردم به پا خاسته ادامه دادند. پسر سید محمد عهده‌دار انتشار روزنامه مجلس است.

محمد تقی، ملا (کاشانی)

متولد در حدود ۱۸۲۰. ملا محمد تقی در مورد قوانین و اصول مذهبی اطلاعات بسیار وسیعی دارد و به علت کبر سن از احترام ویژه‌ای برخوردار است. ملا محمد تقی در محله هفت تن تهران زندگی می‌کند. وی دارای چهار پسر است که بزرگترین ایشان شصت سال سن دارد.

محمد حسن، شیخ (تهرانی)

پسر مرحوم شیخ محمد علی. شیخ محمد حسن به واسطه نظارت بر امور «مدرسه خان مروی» به «ناظر» شهرت یافته است. اداره مدرسه خان مروی بعد از درگذشت میرزا حسن آشتیانی که ریاست آن را به عهده داشت به مرحوم میرزا زین العابدین امام جمعه محول گردید و در حال حاضر تحت سرپرستی حاج میرزا

ابوالقاسم خان امام جمعه فعلی است، لیکن شیخ محمد حسن مدیریت آن را در دست دارد.

محمد رضا، آقا شیخ

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر ارشد مرحوم شیخ هادی از مجتهدین بسیار معروف ایران. آقا شیخ محمد رضا در مسجد میرزا عیسی وزیر به منبر می‌رود. وی در محله حسن آباد تهران زندگی می‌کند.

محمد علی شاه

متولد در ۲۱ ژوئن ۱۸۷۲. پسر ارشد مظفرالدین شاه و ام‌الخاقان دختر بزرگ میرزا تقی خان امیر کبیر نخستین صدراعظم ناصرالدین شاه. محمد علی میرزا در سال ۱۸۸۲ ملقب به «اعتضاد السلطنه» گردید و در سال ۱۸۹۲ به سمت سردار واحدهای مستقر در آذربایجان منصوب شد. وی در سال ۱۸۹۳ با ملکه جهان‌خانم (متولد ۱۸۷۵) دختر کامران میرزا نایب السلطنه ازدواج کرد و سه سال بعد یعنی در سال ۱۸۹۶ به مقام ولیعهدی منصوب شد. محمد علی میرزا در سالهای ۱۸۹۷، ۱۹۰۱، ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ به تهران آمد و در سفر آخر در غیاب مظفرالدین شاه که به اروپا رفته بود به عنوان نایب السلطنه عملاً زمام امور کشور را به دست گرفت.

درباریان نزدیک به اعلیحضرت محمد علی شاه عبارتند از:

- ۱- میرزا ابوالفتح خان و کیل الملک، منشی باشی
- ۲- میرزا ابوتراب خان بنان السلطنه، منشی حضور و خازن صرف جیب
- ۳- ابوالقاسم خان سراج الممالک، ناظم خلوت
- ۴- میرزا زین العابدین خان لقمان الممالک، طبیب خاصه خدمتگزاران اروپائی اعلیحضرت عبارتند از:
- ۱- دکتر کوپن، پزشک

۲- آقای شاپشال ادیب السلطان، معلم

۳- آقای پوین سیگنون^{۴۲}، بیطار

۴- آقای هانری رونار، رئیس دواخانه

محمدعلی شاه از ملکه جهان خانم صاحب چهارپسر شده است:

۱- سلطان احمد میرزا، ولیعهد. متولد شب ۲۸ شعبان ۱۳۱۵.

۲- سلطان محمدحسن میرزا

۳- سلطان محمود میرزا

۴- سلطان عبدالمجید میرزا

حسین علی میرزا اعتضاد السلطنه، پسر ارشد محمدعلی شاه، از يك زن صیغه

است.

محمدعلی شاه در روز هشتم ژانویه ۱۹۰۷ به سلطنت رسید و در نوزدهم

ژانویه تاجگذاری کرد.

تکمله :

شرح این که محمدعلی شاه در چه شرایط و اوضاع و احوالی به تخت سلطنت نشست ضرورت ندارد. از چند هفته پیش نهادهای پارلمانی فعالیت خویش را آغاز کرده اند و اینک این مسئله مطرح است که شاه با آنها چه خواهد کرد. نحوه حکومت او در آذربایجان شرم آور بود، تا جایی که روسها تبریز را در قیمومیت خود داشتند. نگاهی به حوادث سال جاری^{۴۳} می تواند پاسخ گوی مسئله باشد. او کوشید تا با بهره گیری از کلیه امکاناتی که در اختیار داشت به جنبش عمومی برای کسب آزادی پایان دهد و به منظور تحقق امیال ضدانقلابی، افرادی چون مهدی خسان قائم مقام و علاءالدوله را به استخدام خود در آورد. وی سپس دست کمک به سوی آدمهایی از

42- Mr. Poinson

۴۳- مقصود سال ۱۹۰۷ میلادی مطابق با ۱۳۲۴ - ۲۵ قمری است.

قبیل سعدالدوله و امیربهادر دراز کرد و دست آخر از اوباشان شهر کمک گرفت که نتیجه آن ترور اتابك اعظم بود. سفارت انگلیس اینک سعی دارد تا از طریق ناصر-الملک، یعنی صدراعظم مانع اعمال خشونت بیشتر از طرف شاه شود. محمدعلی شاه در هشتم اکتبر یکصدوهفت اصل قانون اساسی را امضاء کرد و در دوازدهم نوامبر در مجلس قسم یاد نمود که نسبت به قانون اساسی و فسادار بماند، ولی در پانزدهم دسامبر دست به کودتا زد. اقدامی که نشان دهنده میزان شخصیت او است.

مخبرالدوله، حسین قلی خان

پسر مرحوم علی قلی خان مخبرالدوله. می گویند خاندان مخبرالدوله از احفاد کمال الدین مسعود خجندی از عرفا و شعرای نیمه دوم قرن چهاردهم میلادی ایران هستند.

رضاقلی خان طبرستانی (هدایت) پسر آقا اسماعیل کمال در سال ۱۸۰۰ در تهران به دنیا آمد. وی در بیست سالگی به شیراز رفت و در دستگاه حسین علی میرزا فرمانفرما پسر فتحعلی شاه مشغول کار شد. رضاقلی خان به مناسبت ورود فتحعلی شاه به شیراز (۱۸۲۹) شعری سرود و شاه نیز او را به مقام «ملك الشعراء» که به معنی «شاه شاعران» است منصوب کرد. محمدشاه سرپرستی عباس میرزا (ملك آرا که در سال ۱۸۹۷ درگذشت) را به رضاقلی خان سپرد و از این زمان وی به «الله باشی» معروف شد. رضاقلی خان در سال ۱۸۵۱ به عنوان فرستاده و یژة ناصرالدین شاه مأمور ملاقات و گفتگو با خان خیوه گردید و در ماه محرم سال بعد به تهران بازگشت. پس از تأسیس «مدرسه دارالفنون» وی به نظامت آن منصوب شد و ظاهراً تا زمان مرگ در سال ۱۸۷۱ عهده دار آن بود. رضاقلی خان طبرستانی شاعر بود و با تخلص «چاکر» و سپس «هدایت» شعر می سرود. از جمله تألیفات وی می توان به مجمع الفصحاء، [سه جلد آخر] روضة الصفاء، فرهنگ انجمن آرای ناصری و ریاض العارفین اشاره کرد.

علی قلی خان پسر ارشد رضاقلی خان در سال ۱۸۲۹ در شیراز به دنیا آمد و در سال ۱۸۴۰ به همراه پدرش شیراز را به قصد تهران ترک گفت. وی پس از تأسیس مدرسه دارالفنون در سال ۱۸۴۹ در آن مرکز به تحصیل پرداخت. علی قلی خان در سال ۱۸۵۱ به همراه پدرش رهسپار خیوه شد و یک سال پس از بازگشت به ریاست کتابخانه دارالفنون منصوب گردید. در سال ۱۸۵۸ علی قلی میرزا اعتضاد السلطنه وزیر علوم از علی قلی خان خواست تا برای تأسیس خطوط تلگراف در ایران با سازمان وی همکاری نماید. وی پس از ساختن خط تلگراف تهران - سلطانیه در سال ۱۸۶۰ به منصب سرهنگی منصوب شد و با امتداد خط مذکور تا رشت به درجه سرتیپی ارتقاء یافت (۱۸۶۲). علی قلی خان در همین سال به ریاست کل تلگرافخانه های ایران منصوب گردید و موفق به کسب لقب «مخبر الدوله» شد. وی در سال ۱۸۷۷ به وزارت تلگراف رسید و تا هنگام مرگ در شانزدهم ژوئیه ۱۸۹۷ عهده دار این سمت بود. علی قلی خان همچنین از سال ۱۸۸۰ تا آوریل ۱۸۹۷ وزیر علوم و از سال ۱۸۸۲ تا پایان عمر وزیر معادن بود. وی ضمناً از نوامبر ۱۸۹۶ به مدت چهار ماه، یعنی تا زمان استعفا وزارت داخله را به عهده داشت. علی قلی خان در سال ۱۸۸۴ به منظور خرید یک فروند کشتی بخار به نام «پرسپولیس» عازم برمهافن^{۴۴} واقع در آلمان شد و در سال ۱۸۸۹ نیز در معیت شاه به اروپا رفت و پس از کسب اجازه از ناصرالدین شاه لندن را به قصد زیارت مکه ترک گفت. علی قلی خان مخبر الدوله صاحب دو نشان یکی از طرف دولت بریتانیا و دیگری از طرف حکومت انگلیس در هند بود. وی در شانزدهم ژوئیه سال ۱۸۹۷ در تهران درگذشت.

حسین قلی خان پس از مرگ علی قلی خان مخبر الدوله لقب وی را به ارث برد. وی که از سال ۱۸۹۴ به نیابت از طرف پدرش سرپرستی وزارت تلگراف را به عهده داشت در سال ۱۸۹۵ خود به سمت وزیر تلگراف منصوب گردید.

مخبر همایون، ابوالحسن خان

برادر کهنتر مخبر السلطان پسر اعتبار السلطنه شوهر خواهر مخبر الدوله . مخبر همایون با بلژیکیها در اداره گمرکات کار می کرد.

مختار الدوله . نگاه کنید به: بنان السلطنه

مختار السلطنه، محمد کریم خان

محمد کریم خان پیش از ورود به قزاقخانه در نظمیة و احتسابیة خدمت می کرد. وی در سال ۱۸۹۴ ملقب به «نیر السلطنه» گردید و همراه امیرخان سردار عازم روسیه شد تا مراتب تأسف حکومت ایران از درگذشت الکساندر سوم تزار روس را به اطلاع مقامات آن کشور برساند. محمد کریم خان در سال ۱۸۹۵ ملقب به «منظم السلطنه» گردید و در سال ۱۸۹۷ جهت شرکت در مراسم پنجاهمین سال سلطنت ملکه انگلستان به آن کشور رفت. وی پس از مراجعت از انگلستان به ریاست اداره نظمیة و احتسابیة منصوب و ملقب به «مختار الدوله» گردید. محمد کریم خان مختار السلطنه در سال ۱۹۰۳ دارفانی را وداد گفت. نام پسر ارشد محمد کریم خان مختار السلطنه، رکن الدین است.

مدبر الدوله، میرزا ابراهیم خان

متولد در حدود ۱۸۶۲. کارمند وزارت امور خارجه و متصدی بخش مربوط به دولت عثمانی.

مدحت السلطنه، حسن خان

پسر میرزا ابراهیم خان کارگزار سابق تبریز . کارمند وزارت امور خارجه . کارگزار رشت از ۱۹۰۲ تا ۱۹۰۳ . مدحت السلطنه داماد مرحوم مشیر الدوله است.

مدحت الملک

حاکم آباده در سال ۱۹۰۳ - ۰۴ یعنی زمانی که میرزا احمد خان علاءالدوله فرمانفرمای فارس بود.

مدیرالدوله، میرزا محمودخان

پسر میرزا محمد و برادر میرزا احمدخان مشیرالسلطنه. میرزا محمودخان در حدود ۱۸۵۳ به عنوان مستوفی نظام در دستگاه میرزا صادق خان قائم مقام پیشکار آذربایجان و عزیزخان مگری سردار کل مشغول خدمت شد. وی تا پیش از فوریه ۱۹۰۵ وزیر لشکر وزارت جنگ بود.

مدیرالسلطنه، میرزا نعمت الله خان

پسر ارشد میرزا عبدالوهاب خان نظام الملک. میرزا نعمت الله خان در سال ۱۸۹۰ به سمت «لشکر نویس باشی» منصوب شد. میرزا نعمت الله خان در سال ۱۸۹۳ ملقب به «مدیرالسلطنه» گردید. وی در حال حاضر فاقد سمت رسمی و دولتی است. میرزا عبدالوهاب خان نظام الملک پدرمدیرالسلطنه به هنگام افتتاح مجلس (۷ اکتبر ۱۹۰۶) متن بیانات مظفرالدین شاه بیمار را قرائت کرد.

مدیرالملک، عبدالحسین خان

پسر محمودخان مدیرالسفراء. عبدالحسین خان در سال ۱۸۷۸ حاکم ماسوله و فومن بود و بارها نیابت حکومت گیلان را به عهده داشت. وی در سال ۱۸۸۸ به منظور تبریک ورود الکساندر سوم تزار روسیه همراه ابوالنصر میرزا حسام السلطنه به تفلیس رفت و در سال ۱۸۹۴ نیز در معیت عباس میرزا ملک آرا (برادر ناصرالدین شاه) به قصد تبریک جلوس نیکلای دوم عازم سنت پترزبورغ گردید.

عبدالحسین میرزا که پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۸۵ لقب وی را به ارث برده بود، در سال ۱۸۹۰ خود ملقب به «مدیر الملک» شد. وی در سال ۱۸۹۸ یعنی زمانی که شیخ محسن خان مشیرالدوله وزیر امور خارجه بود به سمت سرکنسول ایران در تفلیس منصوب گردید. مدیر الملک که در رشت چندین خانه و بساغ دارد غالباً مهماندار افراد خارجی و مسافرین سرشناس است.

مدیر لشکر، میرزا شفیع خان

متولد در حدود ۱۸۵۰. وی که اهل تفرش است در دستگاه شاهزاده کامران میرزا نایب السلطنه خدمت می کند.

مدیر نظام، علی محمدخان

یکی از افسران قورخانه.

مرآت السلطان، محمد مهدی میرزا

پسر محمدجواد میرزا. محمد مهدی میرزا به همراه خانواده خویش در همدان اقامت دارد. وی در سال ۱۹۰۰ ملقب به «مرآت السلطان» گردید.

مرتضی، آقامیرزا

متولد در حدود ۱۸۶۰. پسر مرحوم میرزا حسن آشتیانی که در سال ۱۸۹۸ درگذشت. آقامیرزا مرتضی یکی از دختران سید محمد مجتهد را به زنی گرفته است. وی در محله گلوبندک سکونت دارد و در مسجد حاج رحیم خان واقع در محله پامنار به منبری رود.

مزین الدوله، میرزا علی اکبرخان

میرزا علی اکبرخان در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه همراه با شاگردان دیگر

و تحت سرپرستی حسن علی خان گروسی امیر نظام جهت تحصیل فن نقاشی به اروپا اعزام شد. وی پیش از این معلم نقاشی مدرسه دارالفنون بود. میرزا علی اکبرخان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «مزین الدوله» گردید. وی به زبان فرانسه تکلم می کند.

مستشار الملک، میرزا شفیع خان

وزیر پیشین ایالت فارس و خراسان. میرزا شفیع خان در سال ۱۸۹۶ بجای میرزا رضاخان صدیق الدوله به وزارت تهران منصوب شد و تا ژانویه ۱۸۹۷ که از سمت خویش استعفا کرد در آن مقام بود. پس از کناره گیری میرزا شفیع خان، میرزا علی رضاخان جانشین وی شد. مستشار الملک در اواسط سال ۱۸۹۷ به سمت وزیر و پیشکار ایالت خراسان و سیستان تعیین گردید.

مستشار الوزاره، میرزا محمدعلی

مستوفی تربت. میرزا محمدعلی آدمی است باهوش و ثروتمند. وی با انگلیسیها روابط دوستانه ای دارد.

مستعان السلطنه، میرزا عبدالحسین خان

پیشخدمت قدیمی دربار ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه. میرزا عبدالحسین خان در ژانویه ۱۸۹۸ به دستور مظفرالدین شاه به سمت «ناظم خلوت همایونی» منصوب شد.

مسعود الدوله، حاجی فضلعلی خان

برادرزاده مرحوم فتحعلی خان صاحب دیوان. مسعود الدوله در سال ۱۹۰۳ زمانی که سر آرتور هاردینگک برای ملاقات با لرد کروزن -عازم خلیج فارس بود حکومت کازرون را به عهده داشت.

مسعود نظام

نایب حکومت سرپل ذهاب (بین خانقین و کرمانشاه) در سال ۱۹۰۴ به هنگام حکومت فرمانفرما، یعنی زمانی که سرآرتور هاردینگک پس از سیاحت خلیج فارس به تهران بازمی گشت.

مسیح الممالک، آقامیر زامر ترضی

مدیر حفظ الصحه یزد. آقامیر زامر ترضی در سال ۱۸۹۷ ملقب به «مسیح الممالک» گردید.

مشارالدوله، میرزا ابوالقاسم خان

پسر میرزا محمدعلی. میرزا ابوالقاسم نایب اول وزارت خارجه است. وی در اواسط سال ۱۸۹۷ ملقب به «مشارالدوله» گردید.

مشارالدوله، میرزا حسام الدین

پسر حاجی میرزا محمد حکیم باشی. میرزا حسام الدین که سابقاً ملقب به «مسیح الممالک» بود در اواخر سال ۱۸۹۶ ملقب به «مشارالدوله» گردید. وی از زمان سلطنت ناصر الدین شاه تا کنون طبیب دربار بوده است.

مشاور السلطان، میرزا علی نقی خان

پسر آقا اسماعیل «پیشخدمت باشی سلام» در دوران سلطنت ناصر الدین شاه. میرزا علی نقی خان که سابقاً ملقب به «حکیم الممالک» بود در سال ۱۸۹۷ ملقب به «مشاور السلطان» گردید و به سمت کاردار ایران در بغداد منصوب شد. میرزا علی نقی خان مشاور السلطان در سال ۱۹۰۰ حاکم قم بود. وی برادر مرحوم رضاخان اقبال - السلطنه و حاج آقا است.

مشاور الملک، میرزا محمودخان

متولد در ۱۸۳۵. پسر میرزا محمدعلی. میرزا محمودخان در سال ۱۸۵۹ همراه باشاگردان دیگر جهت تحصیل به اروپا اعزام شد و پس از بازگشت به ایران در اداره تلگراف مشغول کار گردید. وی در سال ۱۸۷۴ ملقب به «مشیرالوزاره» شد و به سمت سرکنسول ایران در بغداد تعیین گردید. میرزا محمودخان تا سال ۱۸۹۲ در آن مقام بود. وی پس از بازگشت به تهران مدتی فاقده سمت دولتی بود تا آن که به سمت ریاست یکی از دادگاههای عدلیه منصوب شد. میرزا محمودخان مشاور الملک در حال حاضر نماینده مجلس است.

مشاورالوزاره، میرزا یحیی خان

پسر میرزا محمودخان مشاور الملک. میرزا یحیی خان در چند سال آخری که پدرش سرکنسول ایران در بغداد بود در مقام نماینده سیاسی در کربلا خدمت می کرد. وی پس از بازگشت به ایران در اداره گمرک که در دست بلژیکیها است مشغول کار شده است. میرزا یحیی خان مشاورالوزاره به زبان فرانسه تکلم می کند.

مشکوةالدوله، سلطان ابراهیم میرزا

پسر امام قلی میرزا عمادالدوله و برادر بدیع الملک میرزا حشمت السلطنه - عمادالدوله فعلی. سلطان ابراهیم میرزا در آغاز جزو پیشخدمتهای ناصرالدین شاه بود و سپس به اهتمام میرزا علی خان امین الدوله در ماه مه ۱۸۹۸ به حکومت تویسرکان ملایر و نهاوند منصوب شد، لیکن در ماه نوامبر ۱۸۹۸ از کار برکنار گردید. وی در حال حاضر (۱۹۰۵) سمتی ندارد و بیکار است. عزت ملک اشرف السلطنه خواهر سلطان ابراهیم میرزا مشکوةالدوله همسر محمد حسن خان اعتماد السلطنه است. زیور خانم زن سلطان ابراهیم میرزا مشکوةالدوله و محترم الدوله همسر میرزا علی خان امین الدوله (دختران پاشا خان امین الملک) خواهر یکدیگر هستند. پسران مشکوة

الدوله عبارتند از:

۱- محمدعلی میرزا مجلل الدوله

۲- ابوالفتح میرزا معین خلوت

مادر ابوالفتح میرزا دختر ظهیرالملک زنگنه کرمانشاهی است.

مشیرالدوله، میرزا نصرالله خان

متولد در حدود ۱۸۴۵. پسر آقا محمد و نوه آقا ابوطالب پسر عبدالوهاب نائینی از دراویش معروف نائین (واقع بین کاشان و یزد). میرزا نصرالله در هفده سالگی به استخدام وزارت خارجه در آمد و چند سالی مسئول «اداره تحریرات راجعه به سفارت دولت بهیة روس» بود. وی در سال ۱۸۷۲ با دختر حاج میرزا علی مشکوة الملک ازدواج کرد و در سال ۱۸۸۶ ملقب به «مصباح الملک» گردید. میرزا نصرالله خان در سال ۱۸۹۱ به اهتمام میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم ملقب به «مشیرالملک» شد و دو سال بعد (۱۸۹۳) به معاونت وزارت خارجه منصوب گردید و تا اواسط سال ۱۸۹۶ در این سمت بود. میرزا نصرالله خان مشیرالملک در سال ۱۸۹۷ به سمت «وزیر لشکر» منصوب شد و در سال ۱۸۹۹ که شیخ محسن خان مشیرالدوله جهت معالجه به اروپا رفت، میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم مسئولیت وزارت امور خارجه را به دست وی سپرد. پس از درگذشت شیخ محسن مشیرالدوله لقب و مقام وی به میرزا نصرالله خان داده شد و میرزا حسن خان پسر میرزا نصرالله خان ملقب به «مشیرالملک» گردید. مشیرالدوله از ۱۸۹۹ تا ۱۹۰۶ وزیر امور خارجه بود. وی در ۱۹۰۶، پس از سقوط عین الدوله، بر کرسی صدارت نشست و تا اوایل مارس ۱۹۰۷ عهده دار آن مقام بود. پسران میرزا نصرالله خان مشیرالدوله یعنی میرزا حسن خان مشیرالملک، میرزا حسین خان مؤتمن الملک و میرزا علی خان در فرنگ تحصیل کرده اند. میرزا علی خان پسر میرزا نصرالله خان تا سال ۱۹۰۳ ریاست «اداره مدرسه وزارتخانه» یا مدرسه سیاسی را به عهده داشت. میرزا نصرالله خان مشیرالدوله زبان

خارجی نمی‌داند و تاکنون به‌خارج از ایران سفر نکرده است.

مشیر الملک، میرزا حسن خان

پسر ارشد میرزا نصرالله خان مشیرالدوله. میرزا حسن خان پس از اتمام دوره مدرسه نظام در روسیه وارد مدرسه حقوق مسکو شد. وی در خلال این مدت عهده دار سمت آتاشه سفارت ایران در پترزبورگ بود. میرزا حسن خان در اوایل سال ۱۹۰۱ به سمت وزیر مختار ایران در روسیه منصوب شد. وی به زبانهای فرانسه و روسی بسیار خوب صحبت می‌کند. میرزا حسن خان مشیرالملک به «روسوفیل» بودن شهرت دارد.

مشیرالوزاره - نگاه کنید به: مشاور الملک

مصباح السلطان، عبدالمجید میرزا

پسر مرحوم بارون ترانس فن اشتنداخ^{۴۵} افسر اتریشی که در سال ۱۸۷۹ به منظور سازماندهی ارتش به ایران آمد. اشتنداخ مدتی بعد به اتفاق همسر و پسران و دختران خویش به اسلام گروید و مسلمان شد. دختران وی با مردان مسلمان ازدواج کردند و از آنان صاحب اولاد شدند. مصباح السلطان و برادرش مجمل السلطان در اداره گمرک کار می‌کنند و دو برادر دیگر آنان در بریگاد قزاق مشغول خدمت هستند.

مصدق الدوله، میرزا محمد علی خان

«پیشخدمت حضور» مظفرالدین شاه. میرزا محمد علی خان در ماه آخر سال ۱۸۹۷ به ریاست «مجلس محاکمات عسکریه» منصوب شد.

مصدق السلطنه، محمدخان

پسر مرحوم میرزا هدایت‌الله خان وزیر دفتر. محمدخان در اواخر سال ۱۸۹۶ بجای میرزا کریم خان بنان‌الدوله به سمت «محاسب مملکت خراسان» منصوب شد.

مصور الملك، میرزا مهدی خان

نقاش و خطاط مشهور ایرانی. میرزا مهدی خان در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «مصور الملك» گردید. تصاویر روزنامه شرافت کار میرزا مهدی خان مصور الملك است.

مظفر السلطنه، عزیزالله میرزا

پسر جلال‌الدین میرزا. عزیزالله میرزا در زمان ولیعهدی مظفرالدین شاه رئیس قشون آذربایجان بود. وی در سال ۱۸۹۹ به حکومت همدان و ریاست قشون آن ولایت منصوب شد.

مظفر الملك، میرزا محسن خان

پسر میرزا عبداللطیف تبریزی. میرزا محسن خان در سال ۱۸۹۸ به نیابت از طرف ابوالفضل میرزا عضدالسلطان پسر مظفرالدین شاه حکومت همدان را به دست گرفت. در اواخر سال ۱۸۹۹ به حکومت ساوجبلاغ و مکرری منصوب شد.

مظهرالدوله، محمد رضا میرزا

پسر مرحوم محمدتقی میرزا رکن‌الدوله.

معاون‌التجار، حاج محمدحسن: نگاه کنید به معین‌التجار، حاج علی‌اکبر

معاون الدوله، محمد ابراهیم خان

متولد ۱۸۵۵. منصوب به خاندان غفاری و پسر فرخ خان غفاری امین الدوله عاقد عهدنامه ۱۸۵۷ ایران و انگلیس و برادر مهدی خان وزیر همایون. معاون الدوله تا سال ۱۸۹۴ کارگزار وزارت امور خارجه در تبریز بود و سپس به مقام سر کنسول ایران در قفقاز منصوب شد. معاون الدوله در تابستان ۱۸۹۶ به تهران بازگشت و در ماه نوامبر همان سال به عنوان عضو ارشد به استخدام بانک شاهنشاهی ایران درآمد. وی اندکی بعد به سمت وزیر پلیس منصوب گردید. پس از بازگشت امین السلطان به قدرت در سال ۱۸۹۸ معاون الدوله از سمتهای یاد شده برکنار و به مقام وزارت تجارت منصوب گردید و تا سال ۱۹۰۰ که بر کرسی وزارت عدلیه تکیه زد، در این مقام بود. معاون الدوله در سال ۱۹۰۳ به عنوان وزیر مختار ایران در کشورهای بالکان عازم محل مأموریت خود شد و در سال ۱۹۰۶ به تهران بازگشت. وی در این مأموریت با زنی به نام نسا خانم ازدواج کرد.

معاون الملک، میرزا محمد علی خان - نگاه کنید به: قوام الدوله، میرزا محمد علی خان

معاون دیوان، میرزا محسن خان

وی در دستگاه شاهزاده حسام السلطنه خدمت می کرد. معاون دیوان در سال ۱۸۹۶ حدود هزار پوند در بانک شاهنشاهی پس انداز داشت.

معمد الدوله - نگاه کنید به: احتشام الملک

معتضد الممالک، شاهرخ میرزا

شاهزاده شاهرخ میرزا در حدود اوایل سال ۱۸۹۷ ملقب به «معتضد الممالک» گردید.

معمداالاطباء، میرزا حسین خان

پسر مرحوم میرزا حسن خان معمدالاطباء. میرزا حسین خان پس از مرگ پدرش در اواخر سال ۱۸۹۷ ملقب به «معمداالاطباء» گردید. وی مدیر حفظالصحة همدان است.

معمداالتولیه، میرزا طاهر

پسر حاجی میرزا احمد. مستوفی آستان قدس رضوی. میرزا طاهر معمدالتولیه بیست و پنج ساله به نظر می رسد.

معمداالحرم، میرزا سید احمدخان

«آغاباشی» حرمسرای مظفرالدین شاه.

معمداالسلطان، میرزا علی خان

پسر میرزا عبدالحسین خان. میرزا علی خان در اواخر سال ۱۸۹۷ به سمت «مستوفی دیوان اعلا» منصوب و ملقب به «معمداالسلطان» گردید.

معمداالملک، حسین خان

پسر شیرخان اعتضادالدوله - عین الملک و شاهزاده ملک زاده عزت الدوله خواهر ناصرالدین شاه. افسر السلطنه خواهر حسین خان معمدالملک در سال ۱۸۸۹ با سلیمان خان ادیب السلطنه ازدواج کرد. شاهزاده عزت الدوله در سال ۱۹۰۵ دار فانی را وداع گفت.

معمد دیوان - نگاه کنید به: سالاراکرم

معتد نظام، حاجی میرزا ابوالقاسم خان

برادر میرزا محمدخان و کیل الدوله. میرزا ابوالقاسم خان در سال ۱۸۹۶
مستوفی قورخانه و انبار توپخانه بود.

معدل السلطنه، میرزا علی محمدخان

نایب اول وزارت خارجه ایران

معز الدوله، اسماعیل میرزا

متولد در حدود ۱۸۳۰. پسر مرحوم بهرام میرزا معز الدوله (مستوفی به سال
۱۸۸۲) فرزند عباس میرزا ولیعهد. بهرام میرزا در سال ۱۸۵۹ به نیابت از طرف
مظفرالدین میرزا ولیعهد عهده دار حکومت آذربایجان بود. اسماعیل میرزا معز الدوله
که در سال ۱۸۵۲ درجه سرهنگی داشت بعدها تا مرتبه امیرتومانان ارتقاء مقام یافت.
وی پیش از انتصاب به حکومت گیلان (۱۹۰۴) پیشکار عضدالسلطان بود.

معز الملک، محمد تقی خان

پسر آقا اسماعیل و دائی میرزا علی اصغر خان امین السلطان. محمد تقی خان
سالها به عنوان «ناظم میزان» و «میزان آفاسی» که به ترتیب به معنی رئیس عوارض و
رئیس گمرکات است خدمت می کرد. وی در سال ۱۸۸۶ به ریاست گمرکات
آذربایجان منصوب شد و از این راه ثروت کلانی اندوخت. محمد تقی خان
معز الملک قادر به خواندن و نوشتن نیست.

معز الممالک، یوسف خان

پسر احمد خان مشیر حضور. پیشخدمت خاصه مظفرالدین شاه. یوسف خان
در اواخر سال ۱۸۹۷ ملقب به «معز الممالک» گردید.

معزز السلطان، میرزا علی خان

«منشی باشی» وزارت مالیه در دوره وزارت میرزا عبدالوهاب خان نظام الملک. میرزا علی خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «معزز السلطان» گردید.

معزز الملک، عیسی خان

پسر مرحوم حاجی میرزا زمان خان. عیسی خان در سال ۱۸۹۸ یعنی زمانی که «تحویلدار کل مخزن نظام» بود ملقب به «معزز الملک» گردید.

معظم الدوله، محمد حسن خان

برادر انیس الدوله همسر محبوب ناصرالدین شاه. محمد حسن خان در اواخر سال ۱۸۹۶ حاکم قم بود.

معظم السلطنه، میرزا آقاخان غفاری

پسر مرحوم میرزا همایون معظم السلطنه از خاندان غفاری. میرزا آقاخان غفاری که قبلاً در سال ۱۸۹۸ ملقب به «فخر الممالک» بود پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۹۹ ملقب به «معظم السلطنه» شد. وی مدتها نایب الحکومه کرمانشاهان بود.

معیر الممالک، دوست محمدخان

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر دوستعلی خان معیر الممالک دوم (نظام الدوله متوفی به سال ۱۸۷۳) ونوه حسین علی خان معیر الممالک اول (متوفی به سال ۱۸۵۷). معیر الممالک در سال ۱۸۷۳ بایکی از دختران ناصرالدین شاه به نام فاطمه عصمت الدوله (متولد در ۱۸۵۷) ازدواج کرد و در سال ۱۸۷۶ صاحب پسری شد که او را دوستعلی خان نامید. معیر الممالک سپس با عصمت الملوک خانم (متولد در ۱۸۷۴) و فخر تاج خانم (متولد در ۱۸۷۹) ازدواج کرد. پس از مرگ پدر دوست محمدخان، بخش

قابل ملاحظه‌ای از ثروت آن مرحوم توسط ناصرالدین شاه ضبط و تصاحب شد. دوست محمدخان نیز درخفا به اروپا رفت و چند سالی در پاریس اقامت گزید. وی در سال ۱۸۸۵ به ایران بازگشت. دوست محمدخان به زبان فرانسه تکلم می‌کند و فاقد هرگونه سمت رسمی و دولتی است. دوست محمدخان که یکی از ثروتمندترین افراد مقیم تهران است. بخش اعظم پول حاصل از فروش املاک و دارائی خود را در دوسفر پرخرجی که در سال ۱۸۹۰ به اروپا کرد از دست داد. دولت به دوست محمدخان و زنش که دختر شاه است سالانه ده هزار تومان پرداخت می‌کند. معیرالممالک در سال ۱۹۰۳ موفق به کسب امتیاز برقراری خطوط تلفن در سراسر ایران شده بود و کوشید تا این امتیاز را به بانک روسی اسکونت بفروشد.

معین‌التجار، حاج علی اکبر و معاون‌التجار، حاج محمدحسن

پسران مرحوم حاجی احمد صراف مقیم هرات. آنان در حال حاضر از بزرگترین صرافان مشهد هستند و در شهر نفوذ بسیار زیادی دارند. اکثر ثروتمندان مشهد با آنان معامله می‌کنند و جماعت تاجر برای حل و فصل اختلافات و دعاوی خود دست‌آخر پیش این دو برادر می‌آیند. معین‌التجار و معاون‌التجار با مشارکت نصرت‌الملک رئیس طایفه تیموری دست‌اندر کار استخراج فیروزه از معادن نیشابور هستند. نام برادر دیگر آنان حاجی عبدالرحیم است. معین‌التجار که از آغاز جنبش مشروطه در آن مشارکت داشت اینک نماینده مجلس است. وی که از جمله تجار بزرگ ایران محسوب می‌شود اقدام به سرمایه‌گذاری در جنوب ایران و در رودخانه کارون کرده است. امتیاز استخراج گل اخرا از معادن جزیره هرمز به او تعلق دارد. مخالفت معین‌التجار با آقایان برادران لینچ^{۴۶} تا اندازه‌ای باعث دردسر سفارت انگلیس در تهران شد.

معین التولیه، شاهزاده هاشم میرزا

مسئول درمانگاه آستان قدس رضوی. شاهزاده هاشم میرزا معین التولیه که شصت سال سن دارد از نوادگان فتحعلی شاه است.

معین الدوله، حسین علی خان

پسر مرحوم محمد رحیم خان علاء الدوله امیر نظام و برادر میرزا احمد خان علاء الدوله. حسین علی خان معین الدوله در زمان سلطنت شاه مرحوم بالقب «حاجب الدوله» ریاست بیوتات سلطنتی را به عهده داشت. معین الدوله در سال ۱۹۰۰ به حکومت مازندران منصوب شد.

معین السلطان، جعفر قلی خان

متولد در حدود ۱۸۶۴. پسر عیسی خان والی - اعتماد الدوله و برادر حاج مهدی خان مجد الدوله. جعفر قلی خان نخست از پیشخدمتهای دربار ناصرالدین شاه بود و در همین سمت در سفر اول و دوم شاه به اروپا جزو ملتزمین رکاب بود. وی در سال ۱۸۸۴ ملقب به «جلال الملک» گردید و در سال ۱۸۹۳ به سمت «فرشباشی» منصوب شد و تا زمان مرگ ناصرالدین شاه در این مقام بود. جعفر قلی خان قاجار در زمان سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «معین السلطان» گردید. کوکب السلطنه دختر مسعود میرزا ظل السلطان پسر ناصرالدین شاه همسر جعفر قلی خان معین السلطان است.

معین السلطنه، حسن خان مستوفی

پسر مرحوم میرزا رضا معین السلطنه. حسین خان معین السلطنه سالی هزار و دو بیست تومان از دولت مواجب دریافت می کند. معین السلطنه خانه‌ای در تهران

دارد و املاك خمسہ را نیز از پدرش به ارت برده است. نام پسر وی شریف السلطنه است.

معین العداله، شیخ مر ترضی خان

پسر شیخ کاظم و برادر مرحوم شیخ محسن خان مشیرالدوله . وی که در انگلستان تحصیل کرده است در حال حاضر کارمند وزارت عدلیه است.

معین الممالک، حسن خان

حسن خان معین الممالک در دستگاه ابو الفتح میرزا مؤیدالدوله کار می کند و در سال ۱۸۹۹ همراه او به شیراز رفت.

معین الوزاره، میرزا حسین خان

پسر دوم میرزا محمدعلی خان علاء السلطنه (معین الوزاره سابق) وزیر مختار ایران در لندن. میرزا حسین خان در انگلستان تحصیل کرده است و به زبان انگلیسی تسلط کامل دارد. وی در دسامبر ۱۹۰۴ همراه پدرش به ایران آمد و در سال ۱۹۰۵ با او به لندن بازگشت.

معین خاقان، کاظم خان

پسر مزحوم محمد ابراهیم خان «سرایدار باشی» زمان ناصرالدین شاه. کاظم خان در سال ۱۸۹۷ به سمت «پیشخدمت خلوت همایون» منصوب و ملقب به «معین خاقان» گردید.

معین خلوت، ابو الفتح میرزا

پسر سلطان ابراهیم میرزا مشکوة الدوله و از نوادگان فتحعلی شاه.

معین لشکر، میوزا حسین خان

پسر مرحوم معین لشکر برادر اقبال‌الملک. در سال ۱۸۹۶ بانک شاهنشاهی نوشت: «اموال و دارایی معین لشکر بطور کلی در کنترل عمویش است، از این روی مشکل بتوان دربارهٔ اوضاع مالی او اظهار نظر کرد».

معین نظام

این لقب زمانی به آقا بالاخان سردار افخم تعلق داشت.

مفاخرالدوله، میرزا مهدی خان

متولد در حدود ۱۸۶۰. میرزا مهدی خان در سال ۱۸۹۶ سرگرم تحصیل علم پزشکی بود و بدین خاطر به معاون‌الاطباء مشهور شده است. مفاخرالدوله سپس به استخدام وزارت امور خارجه درآمد و پس از دریافت لقب «منتظم‌الملک» در سال ۱۸۹۷ به سمت کارگزار رشت منصوب شد. وی پس از بازگشت به تهران به عنوان کارگزار تبریز به آن شهر رفت. مفاخرالدوله با مقامات محلی، به ویژه سرکنسول روس، بسیار صمیمی بود. او به زبان فرانسه تکلم می‌کند و تحصیل کردهٔ مدرسهٔ دارالفنون تهران است.

مفتاح‌الدوله، میرزا مسعودخان

پسر ارشد میرزا محمودخان مفتاح‌الملک. مفتاح‌الدوله پس از بازنشسته شدن پدرش از وزارت امور خارجه جانشین وی شد و سپس به ریاست ادارهٔ رمز منصوب گردید.

مفتاح‌السلطنه، میرزا داودخان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر میرزا محمودخان مفتاح‌الملک و داماد ممتحن

الدوله . زمانی که علاءالدوله وزیرمختار ایران در لندن در ماه مه ۱۹۰۵ در مقام فرستاده ویژه جهت تقدیم نشانهای اعطائی شاه به اعلیحضرت پادشاه انگلستان و اعضای خاندان سلطنتی از تهران به لندن بازگشت، مفتاح السلطنه به مقام دبیراولی سفارت منصوب شد. وی در روز شانزدهم ژوئن با اعلیحضرت پادشاه و روز بعد با اعلیحضرت ملکه انگلستان ملاقات کرد و موفق به دریافت نشان از پادشاه انگلستان گردید. مفتاح السلطنه که به زبان فرانسه صحبت می کند رئیس بخش انگلیسی وزارت امور خارجه است.

مفتاح الملک، میرزا محمودخان

مسئول مکاتبات رمزی حکومت که به دلیل تصدی این مقام ملقب به «مفتاح الملک» یا «کلید مملکت» گردیده است. وی سالانه دوهزار و دوست تومان مواجب دارد. مفتاح الملک کتابی تألیف کرده و در آن به شرح روش کشف رمز بدون داشتن کلید پرداخته است . وی همچنین برای استفاده حکومت ایران رمز جدیدی ابداع کرده است. مفتاح الملک هشت پسر دارد که عبارتند از:

- ۱- میرزا مسعودخان مفتاح الدوله
- ۲- میرزا داودخان مفتاح السلطنه
- ۳- میرزا محمدخان مفتاح لشکر
- ۴- میرزا موسی خان
- ۵- میرزا مصطفی خان
- ۶- میرزا مرتضی خان
- ۷- میرزا منصورخان
- ۸- میرزا معصوم خان

مفتاح لشکر، میرزا محمدخان

پسر سوم میرزا محمودخان مفتاح الملک.

مفتاح الملک، میرزا عبدالرحیمخان

برادر مفتاح الملک.

مفتش الملک، میرزا عبدالغنیخان

داروغه پیشین محله بازار تهران. میرزا عبدالغنیخان در سال ۱۸۹۸ ملقب به «مفتش الملک» گردید.

مفخر السلطنه، میرزا محمدخان

کارگزار تربت. میرزا محمدخان مرد آرام و بی سروصدایی است و تنها از کمی مواجب خویش گله دارد.

مفخم الدوله، اسحقخان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر میرزا عبدالغنی و نوه عموی میرزا جوادخان سعدالدوله. اسحقخان در جوانی وارد خدمت وزارت امور خارجه شد و با حمایت میرزا محمودخان علاءالملک در سال ۱۸۹۱ به سمت سرکنسول و نماینده سیاسی ایران در مصر منصوب و تا سال ۱۸۹۶ در آن مقام بود. وی در سال ۱۹۰۰ در معیت مظفرالدین شاه به اروپا رفت و پس از ازدواج با دختر بیوه میرزا نصرالله خان مشیرالدوله وزیر امور خارجه به سمت وزیر مختار ایران در واشنگتن تعیین گردید. اسحقخان مفخم الدوله در ماه مارس ۱۹۰۴ به تهران بازگشت و در سال ۱۹۰۶ به سمت وزیر مختار ایران در اتریش منصوب شد. مفخم الدوله به زبان فرانسه تسلط کامل دارد و کمی هم انگلیسی می داند.

مفخم السلطنه، محمودخان

پسر میرزا عبدالغنی و برادر اسحقخان مفخمالدوله. محمودخان از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۵ سرکنسول ایران درهند بود.

مفخم الملك، میرزا سیدرضاخان

کارمند وزارت خارجه. میرزا سیدرضا خان مدت ده دوازده سال سرکنسول ایران در طرابوزان بود وپس از بازگشت از محل ماموریت خود به تهران مجدداً درسال ۱۹۰۱ به طرابوزان اعزام گردید. مفخم الملك در سال ۱۹۰۳ توسط پرنس ارفعالدوله از سمت خویش برکنار شد، ولی وی همچنان به اقامت در طرابوزان ادامه داد.

مقبیل السلطنه، دارامیرزا

پسر محمدحسین میرزا یمین السلطان نوه عبدالله دارامیرزا پسر فتحعلی شاه. دارا میرزا درسال ۱۸۹۵ ملقب به «مقبیل السلطنه» گردید. وی «کالسهکچه بیباشی» دربار است.

مقتدر السلطنه، میرحسینخان

«پیشخدمت خاصه همایونی» در دربار مظفرالدین شاه. میرحسینخان که سابقاً ملقب به «صدیق حضور» بود در سال ۱۸۹۸ ملقب به «مقتدر السلطنه» گردید.

مکرمالدوله، مهدیخان

پنجمین پسر میرزا رفیع نظام العلماء تبریزی و برادر ناصر السلطنه، حاجی فتح الله خان سعید السلطنه و...

مکرم السلطنه، آقا علی اکبر

پسر آقا صمد صراف. آقا علی اکبر نخست عضو کنسولگری و سپس سر کنسول ایران در قسطنطنیه بود. وی در سال ۱۹۰۴ در اداره مرکزی وزارت امور خارجه در تهران مشغول کار شد. آقا علی اکبر مکرم السلطنه پدر میرزا اسماعیل ممتازالدوله صمدخان ممتاز السلطنه و چند اولاد دیگر است. اکثر اعضای خاندان آقا علی اکبر مکرم السلطنه که بسیار پر شمار است، در خدمت دولت هستند.

مکرم الملک، میرزا سید یوسف

متولد در حدود ۱۸۷۵. پسر عبدالملک. متصدی صدور تذکره در خراسان. میرزا سید یوسف مکرم الملک سابقاً کارمند وزارت تجارت، وزارت عدلیه و یکی دو وزارتخانه دیگر بوده است.

ملک آرا، عباس میرزا

متولد در حدود ۱۸۳۹. پسر محمد شاه و برادر ناصرالدین شاه. عباس میرزا مدتی پس از جلوس ناصرالدین شاه به تخت سلطنت به بغداد تبعید شد (سپتامبر ۱۸۵۲). وی در ژانویه ۱۸۷۸ به ایران بازگشت و ملقب به «ملک آرا» گردید. عباس میرزا در سال ۱۸۷۹ به حکومت قزوین و در سال ۱۸۸۶ به وزارت تجارت منصوب شد. عباس میرزا ملک آرا در ماه آوریل ۱۸۹۷ دارفانی را بدرود گفت. محمد میرزا پسر عباس میرزا ملک آرا پس از مرگ پدرش ملقب به ملک آرا گردید.

ملک التجار، حاجی ابوالقاسم

پسر آقا رضا رئیس التجار. وی ملک التجار خراسان و اهل اصفهان است. ملک التجار برادر حاجی محمد حسن رئیس ضرابخانه تهران است. او مدتها به کار استخراج معادن فیروزه نیشابور اشتغال داشت و از این راه ثروت زیادی کسب کرد. ملک

التجار در سال ۱۸۹۷ کار حمل و نقل و همچنین دلجانهای راه مشهد - عشق آباد را درمقاطعه خود داشت.

ملك التجار، حاجی محمد کاظم

متولد در حدود ۱۸۵۰. شهرت دارد که ثروت او را حدود دویست هزار تومان بر آورد کرده اند. ملك التجار در بخش های مختلف اقتصادی فعالیت می کند که از جمله آنها می توان به «شرکت عمومی» ویژه فعالیت های مالی و بانکی و «شرکت تجار تی فارس» در شیراز که اسکناس نشر می داد و همچنین تأسیس راه بین آستارا و اردبیل اشاره کرد. وی در فعالیت های اقتصادی خود کاملاً موفق نبوده است، کما این که «شرکت عمومی» عملاً ورشکسته است و «شرکت تجار تی فارس» نیز به علت اعتراض بانك شاهنشاهی ناچار به جمع آوری اسکناس های منتشره شد. ملك التجار در زمان صدارت امین الدوله، یعنی در سال ۱۸۹۷ به اردبیل تبعید شد و هنگامی که امین السلطان در سال ۱۸۹۸ مجدداً به قدرت رسید اجازه یافت تا به تهران بازگردد.

ملك الاطباء، فیلسوف الدوله، میرزا کاظم

طیب ناصرالدین شاه. ملك الاطباء در سال ۱۹۰۵ دارفانی را بدرود گفت.

ملك المتكلمين، حاج میرزا نصرالله

متولد در ژانویه ۱۸۶۱. پسر میرزا محسن. میرزا نصرالله در سال ۱۹۰۴ از اصفهان به تهران آمد و وارد دستگاه ابو الفتح میرزا سالار الدوله پسر مظفرالدین شاه شد. وی در نهضت ملی به انقلابیون پیوست و بزودی مانند سید جمال از شهرت و اعتبار زیادی برخوردار گردید. حاج میرزا نصرالله ملك المتكلمين در حال حاضر (۱۹۰۷) از گردانندگان سرشناس «انجمنها» یا جوامع سیاسی است.

ملکم خان، ناظم الدوله

متولد در ۱۸۳۳. پسر میرزا یعقوب. ملکم خان سالها وزیرمختار ایران در انگلیس بود. وی و میرزا محمدعلی خان فریدالملک منشی او در سالهای ۱۸۸۷ متهم به شرکت در اقدامات انقلابی بودند و پس از قضیه امتیاز لاتاری هردو به تهران فراخوانده شدند. ملکم خان از اجرای دستور دولت سرباز زد، ولی فریدالملک به ایران آمد و زندانی شد. نظام الدوله سالها فاقد سمت دولتی بود تا آن که پس از تاج گذاری مظفرالدین شاه به سمت وزیرمختار ایران در ایتالیا منصوب گردید. وی اصل و نسب ارمنی دارد^{۴۷}.

ملکه جهان خانم

متولد در ۱۸۷۵. دختر حضرت اجل نایب السلطنه کامران میرزا و همسر محمد علی میرزا ولیعهد که در سال ۱۸۹۳ با وی ازدواج کرد. می گویند زن باشخصیتی است و روی شوهرش نفوذ زیادی دارد. ملکه جهان خانم مادر سلطان احمد میرزا، سلطان محمد حسن میرزا، سلطان محمود میرزا و سلطان عبدالمجید است.

منتصر الممالک، میرزا مهدی خان

پسر مرحوم میرزا زمان. میرزا مهدی خان در سال ۱۸۹۸ که مسئول ذخیره توپخانه اصفهان بود ملقب به منتصر الممالک گردید.

۴۷- ملکم خان که اینک وزیرمختار ایران در رم است، دیروز به دیدن من آمد. او باید سن زیادی داشته باشد، چرا که در عقد عهدنامه سال ۱۸۵۷ ایران و انگلیس مشارکت داشته و مقدمات آن را فراهم کرده. به اعتقاد ملکم خان همه دولتمردان ایران شاگردان وی محسوب می شوند، هر چند که بعضی از آنان او را نادیده می گیرند و برایش اعتباری قائل نیستند. ملکم خان می گفت فقط يك ایرانی هست که می تواند ایران را احیاء کند و او اتابک است.

منصورالدوله، عبدالحمیدخان

پسر میر محمدعلی خان منصورالدوله. میر محمدعلی خان در اواسط سال ۱۸۹۷ دارفانی را بدرود گفت. عبدالحمیدخان که جزو پیشخدمتهای خاصه مظفرالدین شاه است پس از مرگ پدرش ملقب به منصورالدوله گردید.

منصورالدوله، عبدالعلی خان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر عبدالله خان منصوب به طایفه قراقرز لوی همدان، نوه نصرالملک و برادر ناتنی نصیرالملک امیر تومان. منصورالدوله که در همدان صاحب ملک و آبادی است اکثر اوقات در تهران اقامت دارد.

منصورالسلطنه، مرتضی قلی میرزا

پسر مرحوم امام قلی میرزا عمادالدوله و نبیره فتحعلی شاه. مرتضی قلی میرزا در سال ۱۸۹۳ ملقب به «منصورالسلطنه» گردید. وی در زمان حکومت پدرش در کرمانشاه، لرستان و عربستان و همچنین در سال ۱۸۹۴ که حسن علی خان امیر نظام گروسی حاکم کرمانشاه، همدان نهادند و تویسرکان بود نایب الایاله کرمانشاه بود.

منظم السلطنه - نگاه کنید به: مختار السلطنه

منصورالملک، محمدعلی خان

حاکم فعلی درگز واقع در ایالت خراسان. لقب «منصورالملک» در سال ۱۸۹۳ توسط ناصرالدین شاه به وی اعطا گردید. خاندان منصورالملک که ساکن درگز می باشند اصل و نسب ترک دارند. باباخان بگلربیگی، از خوانین کم اهمیت طایفه قریشی، که ساکن بخارا بود نخستین کسی است که به خراسان مهاجرت کرد و مورد استقبال حاکم ایبورد قرار گرفت. باباخان بزودی توجه نادرشاه را به سوی خود

جلب کرد و از طرف وی به حکومت هرات منصوب گردید. باباخان در محاصره بخارا کشته شد و بهبودخان خواهرزاده وی که از طرف نادر به حکومت ابیورد گمارده شده بود نیز به دست ترکمانها به قتل رسید.

آقامحمدخان پسر بهبودخان حاکم جدید، دره درگز را به اشغال خود در آورد و از آن پس کمر به دشمنی با ترکمانها بست. حاکم فعلی درگز که پانزده سال پیش جانشین برادر بزرگش اللهیارخان گردید همچنان حکومت را در دست دارد. اللهیارخان هنوز زنده است و هر از گاهی به عبث می کوشد تا محمدعلی خان را از اریکه قدرت به زیر آورد و او را سرنگون سازد.

اسامی پسران اللهیارخان که اینک در مشهد اقامت دارد عبارت است از:

- ۱- لطفعلی خان ۳۰ ساله
- ۲- رضاقلی خان ۲۸ ساله
- ۳- حسینقلی خان ۲۵ ساله
- ۴- سبوحانقلی خان ۲۰ ساله
- ۵- قهارقلی خان ۱۷ ساله
- ۶- حیدرخان ۱۰ ساله
- ۷- عیسی خان ۶ ساله

محمدعلی خان منصورالملک حاکم کنونی پنجاه و پنج سال دارد. اسامی

پسران وی به شرح زیر است:

- ۱- غلامحسین خان ۲۵ ساله
- ۲- حشمت الله خان ۱۵ ساله
- ۳- نوروردی خان ۱۴ ساله

توجه: مطالب فوق در سال ۱۸۹۸ نگارش یافته است.

منوچهر میرزا

پسر مسرور میرزا ونوه تیمور میرزا. منوچهر میرزا در ماه مه ۱۹۰۲ به استخدام اداره ترجمه وزارت امور خارجه درآمد. وی از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۵ کارگزار وزارت امور خارجه در شیراز بود. منوچهر میرزا با زبان و فرهنگ فرانسه آشنایی کامل دارد.

مؤتمن الدوله، میرزا مصطفی خان

پسر مرحوم میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه پیشین. میرزا مصطفی خان در سال ۱۹۰۰ کارگزار آذربایجان بود.

مؤتمن الملك، میرزا حسین خان

پسر میرزا نصرالله خان مشیرالدوله. میرزا حسین خان فارغ التحصیل مدرسه سیاسی پاریس است. وی پس از مرگ برادرش میرزا علی خان ریاست مدرسه سیاسی وزارت خارجه را به عهده گرفت (۱۹۰۳). میرزا حسین خان مؤتمن الملك در حال حاضر رئیس مدرسه سیاسی است.

مؤتمن همایون، عباس قلی خان

پسر مرحوم علی خان امین صره. عباس قلی خان که جزو پیشخدمتهای دربار مظفرالدین شاه است در سال ۱۸۹۶ ملقب به «مؤتمن همایون» گردید.

مؤثق الملك، میرزا سیدعلی خان

برادر میرزا سیدرضاخان بدیع الملك. میرزا سیدعلی خان نخست «پیشخدمت خاصه» دربار مظفرالدین شاه بود و سپس به ریاست «رختداری مبارکه» منصوب شد. وی در سال ۱۸۹۷ عهده دار امور مسجد مدرسه سپهسالار گردید.

موچول خان - نگاه کنید به: صدیق السلطنه

مویدالدوله، ابو الفتح میرزا

پسر ارشد سلطان مراد میرزا حسام السلطنه و شوهر افسرالدوله دختر ناصرالدین شاد. ابو الفتح میرزا در سال ۱۸۷۰ به نیابت از طرف پدرش حکومت یزد را به عهده داشت و یک سال بعد نیز به نمایندگی از طرف وی حکومت اصفهان را به دست گرفت. ابو الفتح میرزا در سال ۱۸۸۶ از طرف کامران میرزا نایب السلطنه (برادرزنش) به حکومت گیلان و در سال ۱۸۹۴ به حکومت خراسان منصوب شد. وی تا نوروز ۱۹۰۰ حاکم شیراز بود.

ابو الفتح میرزا مویدالدوله در مقام فرستاده ویژه ایران در مراسم تاج گذاری اعلیحضرت ادوارد هفتم^{۴۸} شرکت کرد (۱۹۰۱) و موفق به دریافت نشان گردید. وی در سال ۱۹۰۴ به حکومت خراسان منصوب شد و سال بعد (۱۹۰۵) به تهران احضار گردید. ابو الفتح میرزا مویدالدوله در حال حاضر (۱۹۰۸) حاکم تهران است.

مویدالسلطان

متولد در حدود ۱۸۶۵. پسر حاج میرزا علی مشکوة الملک برادرزن مشیرالدوله. کارمند وزارت امور خارجه. مویدالسلطان که سرکنسول ایران در استراخان بود در سال ۱۹۰۵ به تهران بازگشت. وی سپس به سمت دبیر سفارت ایران در سنت پترزبورغ منصوب شد. مویدالسلطان ضمناً در کنسرسیوم روسی بهره برداری از معادن آذربایجان سمت نمایندگی دارد.

مویدالسلطنه، محمدحسین میرزا

متولد در حدود ۱۸۵۵. نوه طهماسب میرزا مویدالدوله (فرزند دوم محمد

علی میرزا دولت‌شاه) نوۀ فتح‌علی شاه. طهماسب میرزا در سال ۱۸۷۹ در گذشت. موید السلطنه در طول بیست و هشت سال گذشته در اداره تلگراف مشغول خدمت بوده و اخیراً به ریاست اداره تلگراف اصفهان منصوب شده است. در واقع میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدراعظم پس از آن که در سیاحت حسین قلی خان مخبرالدوله برای شاهزاده ظل السلطان جاسوسی می‌کند موید السلطنه را به اصفهان فرستاد، لیکن پس از سقوط صدراعظم در سال ۱۸۹۶ وی با تغییر موضع خود به صف خدمتگزاران وفادار ظل السلطان پیوست. موید السلطنه در سال ۱۸۹۷ جهت تصدی اداره تلگراف شیراز به آن شهر اعزام گردید و تا سال ۱۹۰۵ که به تهران احضار شد در آنجا بود.

موید السلطنه، میرزا رضاخان

متولد در حدود ۱۸۴۷. تنها پسر مرحوم میرزا حسین خان گرانمایه سرکنسول ایران در بغداد. میرزا رضاخان فارغ التحصیل مدرسه نظامی سنت سیر^{۴۹} فرانسه است. وی در زمان سفارت میرزا حسین خان مشیرالدوله در قسطنطنیه دبیر سفارت ایران بود. موید السلطنه در ۱۸۷۱ - ۷۲ به تهران بازگشت و به میرزا حسین خان که بعداً صدراعظم شد پیوست. پس از سفر ناصرالدین شاه به اروپا در سال ۱۸۷۳ میرزا حسین خان از صدراعظمی خلع و ملقب به «سپهسالار اعظم» گردید، لیکن میرزا رضا خان همچنان به او وفادار ماند. وی در میان مردم به «آجودان سپهسالار» معروف بود.

پس از سقوط مجدد سپهسالار در سال ۱۸۸۴ موید السلطنه به وزارت امور خارجه رفت و در همین سال به عنوان مهماندار هرفن برنشویک^{۵۰} که به قصد انجام یک مأموریت ویژه از طرف امپراتوری آلمان به ایران آمده بود تعیین شد. میرزا رضا خان به توصیه هرفن برنشویک به سمت وزیر مختار ایران در برلین منصوب و

49- Saint Cyr

50- Herr Von Braunschweig

در سال ۱۸۸۶ اعتبارنامه خود را به آن دولت تسلیم نمود. موبد السلطنه در سال ۱۹۰۰ به علت عدم رضایت مظفرالدین شاه از مراسم استقبال، به هنگام ورود به آلمان از سمت خویش برکنار گردید. وی در آوریل ۱۹۰۴ به عضویت کابینه میرزا علی خان امین الدوله در آمد و طی رساله‌ای نظریات خود را در مورد نحوه حل و فصل مسائل سیاسی به صدر اعظم ارائه داد و به علت عدم پذیرش آن از عضویت کابینه استعفا کرد. دوتن از پسران موبد السلطنه که در آلمان تحصیل کرده‌اند سابقاً در ارتش پروس خدمت می‌کردند. آنان پس از مراجعت به ایران در سال ۱۹۰۴ در مدرسه نظام به تدریس پرداختند.

موبد الملک

متولد در حدود ۱۸۸۰. پسر مرحوم موبد الملک و نوه مرحوم فتحعلی خان شیرازی صاحب دیوان. موبد الملک که اهل شیراز و مقیم تهران است در حال حاضر سمت دولتی ندارد. مرحوم فتحعلی خان شیرازی صاحب دیوان شوهر خرم بهار خانم ملقب به «احترام الدوله» دختر فتحعلی شاه بود.

مهندس الدوله، حاج میرزا سیدعلی

پسر مرحوم حاجی میرزا صاحب «فارس نامه». حاج میرزا سیدعلی در سال ۱۸۹۸ ملقب به «مهندس الدوله» گردید. وی متولی مدرسه منصوریه شیراز است.

مهندس الممالک، میرزا نظام الدین خان غفاری

متولد در ۱۸۴۴. پسر میرزا ابراهیم و پسرعم فرخ خان امین الدوله. مهندس الممالک رشته ریاضی را در مدرسه پلی تکنیک^{۵۱} فرانسه با احراز رتبه اول به پایان

رسانیده است. وی مدتی بعد اقدام به ترجمه چند کتاب ریاضی به زبان فارسی کرد و موفق به کسب عنوان «ریاضی دان امپراتوری»^{۵۲} شد. مهندس الممالک سپس به واسطه دسیسه اطرافیان خود تهران را ترک گفت و به مظفرالدین میرزا ولیعهد (شاه فعلی) پناه برد، لیکن بعداً مورد حمایت میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدر اعظم قرار گرفت و به عنوان منشی خصوصی وی مشغول به کار شد. مهندس الممالک در سال ۱۸۸۹ در معیت ناصرالدین شاه مرحوم به اروپا رفت و پس از مراجعت، یعنی در ماه نوامبر همان سال، به عنوان عضو ارشد، به استخدام بانک شاهنشاهی ایران در آمد. مهندس الممالک متعاقب سقوط امین السلطان در نوامبر ۱۸۹۶ از این مقام برکنار گردید و پس از به قدرت رسیدن مجدد امین السلطان، در سال ۱۸۹۸ بار دیگر در بانک مشغول به کار شد و ضمناً به سمت وزیر معادن و جنگلها منصوب گردید. وی در سالهای ۱۹۰۰، ۱۹۰۲ و ۱۹۰۵ در معیت مظفرالدین شاه به اروپا رفت و به هنگام بازدید شاه از انگلستان (۱۹۰۲) جزو همراهان وی بود. شرکت ایرانی «راه و حمل و نقل» به علت قصور مهندس الممالک در انجام وظایف محوله متحمل خسارات شدید شد و یک بار نیز شرکت مذکور علیه وی طرح دعوی نمود. مهندس الممالک در سال ۱۹۰۳ پس از سقوط مجدد امین السلطان از مقام صدارت از کارهای دولتی کناره گرفت. وی از حامیان پروپاقرص امین السلطان محسوب می شود. میرزا نظام الدین خان غفاری اینک در کابینه سلطان علی خان وزیر افخم وزیر فواید عامه است.

مهندس باشی، میرزا عباس خان

پسر میرزا رضا خان مهندس باشی. میرزا عباس از جمله محصلینی بود که در سال ۱۸۵۹ به سرپرستی عبدالرسول خان به فرانسه اعزام گردید. میرزا رضا خان مهندس باشی پدر میرزا عباس خان نیز در سال ۱۸۱۵ به همراه میرزا جعفر، میرزا صالح شیرازی، میرزا جعفر مهندس و محمد علی چخماق ساز جهت تحصیل در رشته تسلیحات

وتوپخانه به انگلستان فرستاده شد و تا سال ۱۸۱۹ در لندن بود. میرزا عباس خان پس از بازگشت به ایران در وزارت احتساب مشغول خدمت گردید. وی در سال ۱۸۷۳ به عنوان «مهندس مخصوص صدارت» آجودان میرزا حسین خان مشیرالدوله بود. میرزا عباس خان مهندس باشی در سال ۱۸۹۸ همراه میرزا عبدالوهاب خان نظام‌الملک حاکم فارس به شیراز رفت.

ن-و-ه

ناصر السلطنه، عبدالحسين خان

پسر محمد حسن خان سردار و پدر سليمان خان اديب السلطنه. عبدالحسين خان در سال ۱۸۸۱ ملقب به «فخر الملك» شد. وی مدتها با دوست محمد خان معير الممالك و محمد ابراهيم خان معاون الدوله در اروپا اقامت داشت. عبدالحسين خان در سال ۱۸۹۲ ملقب به «ناصر السلطنه» گردید.

ناصر الملك، ابوالقاسم خان قره گزلو

متولد در ۱۸۶۵. پسر احمد خان. ابوالقاسم خان در سال ۱۸۷۸ همراه محمود خان ناصر الملك، يعنى عمويش به اروپا رفت و در دانشگاه آكسفورد مشغول تحصيل شد و در سال ۱۸۸۴ به ايران بازگشت. ابوالقاسم خان كسه نخست ملقب به «مشير حضور» بود (۱۸۸۵) پس از مرگ محمود خان ناصر الملك حاكم همدان در ژانويه ۱۸۸۸ مقام و منصب وی را به ارث برد. ناصر الملك از اوایل سال ۱۸۹۷ تا

اوایل سال بعد وزیرداری بود و اینک در کابینه سلطان علی خان وزیر افخم نیز عهده دار همین سمت است.

ناظم الاسلام، میرزا محمد کرمانی

متولد ۱۸۵۴. میرزا محمد کرمانی از سال ۱۸۹۹ به نمایندگی از طرف سید محمد طباطبائی در مقام ناظم سرپرستی «مدرسه اسلام» واقع در محله درخونگاه را به عهده دارد. وی در ماه مارس ۱۹۰۳ اقدام به انتشار هفته نامه‌ای به نام «نوروز» کرد. ناظم الاسلام پس از تعطیل هفته نامه نوروز دست به نشر روزنامه‌ای به نام «کوکب‌دری» زده است.

ناظم الدوله، میرزا اسدالله خان

پسر مرحوم علی اصغر مستوفی تبریزی و برادر حاج میرزا محمد رفیع نظام‌العلماء. ناظم الدوله تا قبل از انتصاب به حکومت اردبیل، واقع در آذربایجان، دبیر سفارت ایران در سنت پترزبورغ بود. وی برای مدت کوتاهی وزیر مختار ایران در روسیه شد و سپس در مقام سفیر به قسطنطنیه رفت و دو سال و نیم، یعنی تا سال ۱۸۹۵ که برادرش میرزا محمودخان علاءالملک جانشین او گردید در آن سمت بود. ناظم الدوله در سال ۱۸۹۶ به عنوان فرمانفرمای فارس عازم آن ناحیه شد و در دسامبر ۱۸۹۷ به تهران بازگشت. وی در سال ۱۸۹۷ به وزارت عدلیه منصوب گردید و در سال ۱۹۰۱ دارفانی را وداع گفت. لقب «ناظم الدوله» پس از مرگ میرزا اسدالله خان به پسر هفده ساله‌اش، یعنی میرزا یحیی خان رسید.

تکمله: میرزا اسدالله خان ناظم الدوله در ماه ژوئیه ۱۸۹۸ به جای میرزا عبدالوهاب نظام‌الملک به حکومت تهران منصوب شد و در ژوئیه سال بعد از کار برکنار شد و غلام رضا خان آصف الدوله جانشین وی گردید. ناظم الدوله سپس به ریاست دارالشورای کبرا منصوب شد.

ناظم السلطنه، عبدالله خان

پسر مرحوم رحیم خان علاءالدوله. عبدالله خان در سال ۱۸۷۲ به سمت رئیس اداره کشیکخانه که از مشاغل مهم دربار ناصرالدین شاه بود منصوب گردید. عبدالله خان ناظم السلطنه برادر میرزا احمدخان علاءالدوله و محمودخان احتشام السلطنه است. حبیب‌الله‌خان موقر السلطنه پسر ناظم السلطنه با شکوه‌الدوله (ملك الملوك) دختر شاه فعلی، یعنی مظفرالدینشاه ازدواج کرده است. در طرح جدید تشکیلات ارتش، فرماندهی ۷۳۴۲ نفر از افراد مستقر در خراسان ظاهراً به دست عبدالله‌خان سپرده شده است (۱۹۰۴).

ناظم الملك، میرزا جهانگیر خان

متولد در ۱۸۵۷. پسر محب‌علی خان ناظم الملك. کارمند وزارت امور خارجه و کارگزار آن وزارتخانه در تبریز تا سال ۱۸۹۷. وی سپس به مرکز فرا خوانده شد و در بخش مربوط به امور دولت انگلیس به کار پرداخت. میرزا جهانگیر خان در سال ۱۹۰۴ به سمت کارگزار مشهد تعیین گردید و پس از آن نخست به عنوان سر کنسول ایران در بغداد و سپس در تفلیس عازم محل مأموریت خود شد.

نبیل الملك، میرزا اسماعیل خان

برادر میرزا محمد علی خان. میرزا اسماعیل خان که از خوانین عمده گیلان است در سال ۱۸۹۹ ملقب به «نبیل الملك» گردید.

نجدالدوله، میرزا محمد علی خان

برادر میرزا اسماعیل خان نبیل الملك. میرزا محمد علی خان که از خوانین گیلان است در سال ۱۸۹۹ ملقب به «نجدالدوله» شد.

نجفی، آقا شیخ محمد تقی

متولد در ۱۸۴۶. پسر مرحوم حاج شیخ آقا محمد باقر از روحانیون بانفوذ اصفهان. آقا شیخ محمد چندبار به وسیله تحریک احساسات مسدھبی مردم باعث قتل عام بهائیان اصفهان شده است که از جمله می توان به وقایع سال ۱۸۸۹-۹۰ اشاره کرد. پس از آن به درخواست وزیرمختار اعلیحضرت پادشاه انگلیس وی به تهران فرا خوانده شد، ولی این اقدام باعث افزایش شهرت و قدرت وی گردید و مدتی بعد باغروور و افتخار به اصفهان بازگشت. آقا شیخ محمد تقی و دو برادرش یعنی شیخ محمدعلی و شیخ نورالله تاکنون بارها برای بازرگانان انگلیسی مزاحمت ایجاد کرده و باعث ضرر و زیان آنان شده اند و دوبار نیز خرید کالاهای اروپائی از بازار اصفهان را تحریم کرده اند. شورش مردم اصفهان و یزد در تابستان سال ۱۹۰۳ زیر سر آقا نجفی و پیروان او بود. آقا نجفی پس از ظل السلطان ثروتمندترین فرد اصفهان محسوب می شود. سفارت بریتانیا پس از بازگشت شیخ محمد تقی به اصفهان برای وی هدیه ای فرستاد تا به این وسیله از ادامه سخنرانیهای او بر علیه هیئت های انگلیسی جلوگیری نماید. طرفداران آقا نجفی با آزار و اذیت یهودیان باعث دردسر سفارت انگلیس در تهران می شوند.

نصر السلطنه - نگاه کنید به : سپهدار

نصر الملک، میرزا نبی خان

متولد در حدود ۱۸۶۸. پسر مرحوم نصرالله خان نصر الملک (متوفی به سال ۱۸۹۲) و برادر میرزا حسین خان سپهسالار اعظم. میرزا نبی خان نصر الملک فرماندهی رژیمان پنجاه و یک و پنجاه دو پیاده مستقر در بزچلو و سربندی را به عهده دارد. وی امیرتومان است.

نصرت الدوله، فیروز میرزا

پسر ارشد عبدالحسین میرزا فرمانفرما و برادر عباس میرزا سالار لشکر. فیروز

میرزا در سال ۱۸۹۷ جهت تحصیل به بیروت اعزام شد و پس از اتمام آموزش در ژانویه ۱۹۰۵ به تهران بازگشت. وی در سال ۱۹۰۵ به نیابت از طرف پدرش حکومت کرمان را به دست گرفت. فیروز میرزا نصرت الدوله به زبان فرانسه تسلط کامل دارد. وی در حال حاضر با پدرش در کرمانشاه زندگی می کند.

نصرت السلطان

کار گزار بسوشهر در سال ۱۹۰۲. به علت مخالفت علنی نصرت السلطان با منافع ما مصرأ از حکومت مرکزی خواسته شد تا وی را احضار نماید. وی پس از بازگشت به تهران به اداره گمرکات رفت و زیر نظر مسیو نوز به کار پرداخت.

نصرت السلطنه، روح اله میرزا

پسر مظفر الدین شاه. روح اله میرزا نصرت السلطنه در سال ۱۸۹۶ همراه پدرش از تبریز به تهران آمد و به سمت «ریاست خلوت و خازنی مهر» منصوب گردید و ملقب به «امیر تومان» شد. وی در سال ۱۸۹۷ حاکم تهران بود و در سال ۱۹۰۵ همراه پدرش به اروپا رفت.

نصرت الملک، جابر خان

پدر مرحوم شیخ مزعل خان معز السلطنه و خزعل خان سردار ارفع. شیخ جاسب خان پسر شیخ خزعل خان در سال ۱۸۹۸ ملقب «به نصرت الممالک» گردید.

نصرت الملک، میرزا علیمردان خان

رئیس کنونی قبیله تیموری خراسان و حاکم جم و زور آباد. علیمردان خان پس از تجاوز ترکمن ها به مرزهای خراسان به کمک حکومت مرکزی شتافت، در

نتیجه به‌هنگام مسافرت ناصرالدین‌شاه به خراسان در سال ۱۸۶۷ به «نصرت‌الملک» ملقب گردید. وی در آغاز سال ۱۸۹۵ فرماندهی کل نیروهای اعلیحضرت در خراسان را به‌عهده داشت. نصرت‌الملک تاکنون حاکم نواحی مختلف از جمله باخزر و خواف بوده است. وی که بیش از شصت و پنج سال دارد اولادی ندارد و احتمالاً پس از مرگش امیر اسداله‌خان شوکت‌الدوله به عنوان رئیس‌قبیله تیموری جانشین او خواهد شد.

نصرت‌الممالک، شیخ‌جاسب‌خان

پسر ارشد شیخ خزعل‌خان سردار ارفع و نوه جابرخان نصرت‌الملک.

نصرت‌الممالک، عزیزخان خواجه

خواجه میرزا علی اصغرخان امین‌السلطان. نصرت‌الممالک که صورتی زیبا دارد قبلاً خواجه عایشه خانم، یکی از زنان ناصرالدین‌شاه بود. عزیزخان خواجه که سخت مورد علاقه امین‌السلطان است حدود هفتاد تا هشتاد هزار تومان ثروت دارد و تنها قیمت خانه مسکونی وی در تهران بین پانزده تا بیست هزار تومان است.

نصیرالدوله، میرزا احمدخان

پسر میرزا عبدالوهاب خان آصف‌الدوله. میرزا احمدخان از سال ۱۸۹۶ تاکنون (۱۹۰۷) وزیر مختار ایران در بلژیک است.

نصیرحضور، میرزا نصرالله

پسر مرحوم آقا علی امین‌حضور. پیشخدمت خاصه در دربار مظفرالدین‌شاه.

نظام الدوله

بیگلربیگی پشین تبریز که در سال ۱۹۰۴ به دستور ولیعهد یعنی محمد علی میرزا به حکومت ارومیه منصوب شد. وی در زمان قتل لبری در ارومیه بود و پس از بی احترامی و حمله به سروان گاف^{۵۳} در نوامبر ۱۹۰۴ به کوشش ما از کار برکنار شد. البته نظام الدوله تقصیری نداشت و محمد علی میرزا ولیعهد او را تحریک می کرد. نظام الدوله در اواخر سال ۱۹۰۴ به اروپا گریخت.

نظام السلطان، غلام علی خان

پسر میرزا محمد خان و نوه میرزا آقاخان نوری صدراعظم پشین. شرف الدوله مادر غلام علی خان دختر میرزا ابراهیم خان نظام الدوله رئیس توپخانه تهران است. نظام السلطان نخست جزو پیشخدمتهای دربار مظفرالدین شاه بود و سپس در سال ۱۹۰۴ به حکومت مازندران منصوب شد.

نظام السلطنه، حسین قلی خان مافی

متولد در ۱۸۳۳. پسر شریف خان قزوینی. حسین قلی خان در جوانی به دستگاه سلطان مراد میرزا حسام السلطنه پیوست و در مقام منشی خصوصی والی فارس همراه او به شیراز رفت. وی در سال ۱۸۵۷ از طرف حسام السلطنه به حکومت بنادر خلیج فارس و عربستان منصوب شد و سه سال بعد در معیت شاهزاده به خراسان رفت. حسین قلی خان در سال ۱۸۹۲ که نصرت الدین میرزا سالار السلطنه از طرف ناصرالدین شاه به حکومت فارس منصوب شد، در مقام پیشکار وی، مجدداً به فارس رفت و پس از برقراری امنیت در آن خطه موفق به کسب لقب «نظام السلطنه» گردید و لقب قبلوی وی یعنی «سعد الملک» به برادر کهنترش محمد حسن خان اعطاء شد. حسین قلی خان در سال

۱۸۹۴ به حکومت عربستان و لرستان منصوب گردید. وی مدتی بعد به علت بی‌احترامی به سرپرسی سایکس^{۵۴} نماینده سیاسی دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیس از سمت خود برکنار گردید و دولت ایران متعهد شد که مدت پنج سال از انتصاب نظام السلطنه به مشاغل رسمی در سراسر قلمرو ایران خود داری ورزد، لیکن به علت نیاز مظفرالدین شاه به خدمات وی و درخواست حکومت ایران، دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیس با بازگشت به خدمت نظام السلطنه به شرط عدم اعزام وی به جنوب یا هر ناحیه‌ای از خاک ایران که بتواند به امر تجارت انگلیس لطمه وارد سازد، موافقت نمود. در نتیجه پس از موافقت دولت ایران با شرط مذکور، نظام السلطنه به سمت وزیر عدلیه و تجارت منصوب و در تهران مشغول به کار شد. وی در ۱۸۹۹ بجای حسن علی خان امیر نظام گروسی به سمت پیشکار محمدعلی میرزا ولیعهد منصوب گردید و تا سال ۱۹۰۱ عهده‌دار آن مقام بود. در آوریل ۱۹۰۵ پس از ورود ولیعهد به تهران، جهت تصدی نیابت سلطنت در غیاب مظفرالدین شاه، نظام السلطنه به عنوان والی آذربایجان تعیین و به رغم مخالفت دولت روس به آن ایالت اعزام گردید. نظام السلطنه در مدت حکومت خود در نواحی مختلف ایران املاک وسیعی تصاحب کرده است و در حال حاضر یکی از افراد بانفوذ و ثروتمند کشورش محسوب می‌شود. میرزا حسین خان پسر نظام السلطنه در مدرسه هرو در انگلیس تحصیل کرده است.

تکمله: نظام السلطنه در ماه مارس ۱۹۰۷ یعنی زمانی که به حکومت اصفهان منصوب شد در تهران بود و در ماه مه همان سال جهت برقراری نظم و آرامش به فارس اعزام گردید. وی در دسامبر ۱۹۰۷ به تهران بازگشت و در بیستم ماه مذکور به وزارت مالیه منصوب شد. نظام السلطنه حدود هشتاد سال دارد.

نظام العلماء، حاجی میرزا سید رفیع (طباطبائی)

رئیس خاندان با نفوذ طباطبائی در آذربایجان که در مدت سی و هشت سال

اقامت مظفرالدین شاه در تبریز به عنوان ولیعهد، از راه تولید و فروش گندم ثروت کلان اندوخت. آنان با احتکار گندم باعث ناراحتی و رنج مردم می شدند و در نتیجه هراز گاهی با تحریک دشمنان این خاندان، مردم به خانه های ایشان حمله می بردند، که از جمله می توان به چپاول خانه نظام العلماء و مرحوم میرزا فضل الله خان و کیل الملک اشاره کرد. نظام العلماء و وکیل الملک پس از این واقعه هر دو به تهران گریختند.

نظام الملک، میرزا عبدالوهاب خان

متولد در حدود ۱۸۵۳. پسر میرزا کاظم خان نظام الملک و نوه میرزا آقاخان صدراعظم از خاندان نوری، نظام الملک در زمان حیات پدرش به عنوان «لشکر نویس باشی» به استخدام وزارت جنگ درآمد (۱۸۸۲ - ۱۸۹۰) و پس از مرگ پدر (۱۸۹۰) به مقام «وزیر لشکر» دست یافت. میرزا عبدالوهاب خان در ۱۸۹۷ به سمت وزیر دفتر وزارت مالیه و در ۱۸۹۸ به حکومت تهران منصوب شد. وی پس از فلک کردن یکی از شاهزاده های خاطی به نام «شاهزاده عزیز» از مناصب خویش برکنار و خانه نشین شد، تا آن که در آغاز سلطنت مظفرالدین شاه به سر کارهای خود بازگشت. نظام الملک در جلسه افتتاحیه مجلس ملی (اکتبر ۱۹۰۶) شرکت داشت و خطابه شاه را خواند. وی با خواهر امین الدوله ازدواج کرده است و دارای دو پسر به نامهای میرزا نعمت الله خان مدیر السلطنه و افخم الملک می باشد.

نظم الدوله، میرزا ابوتراب خان

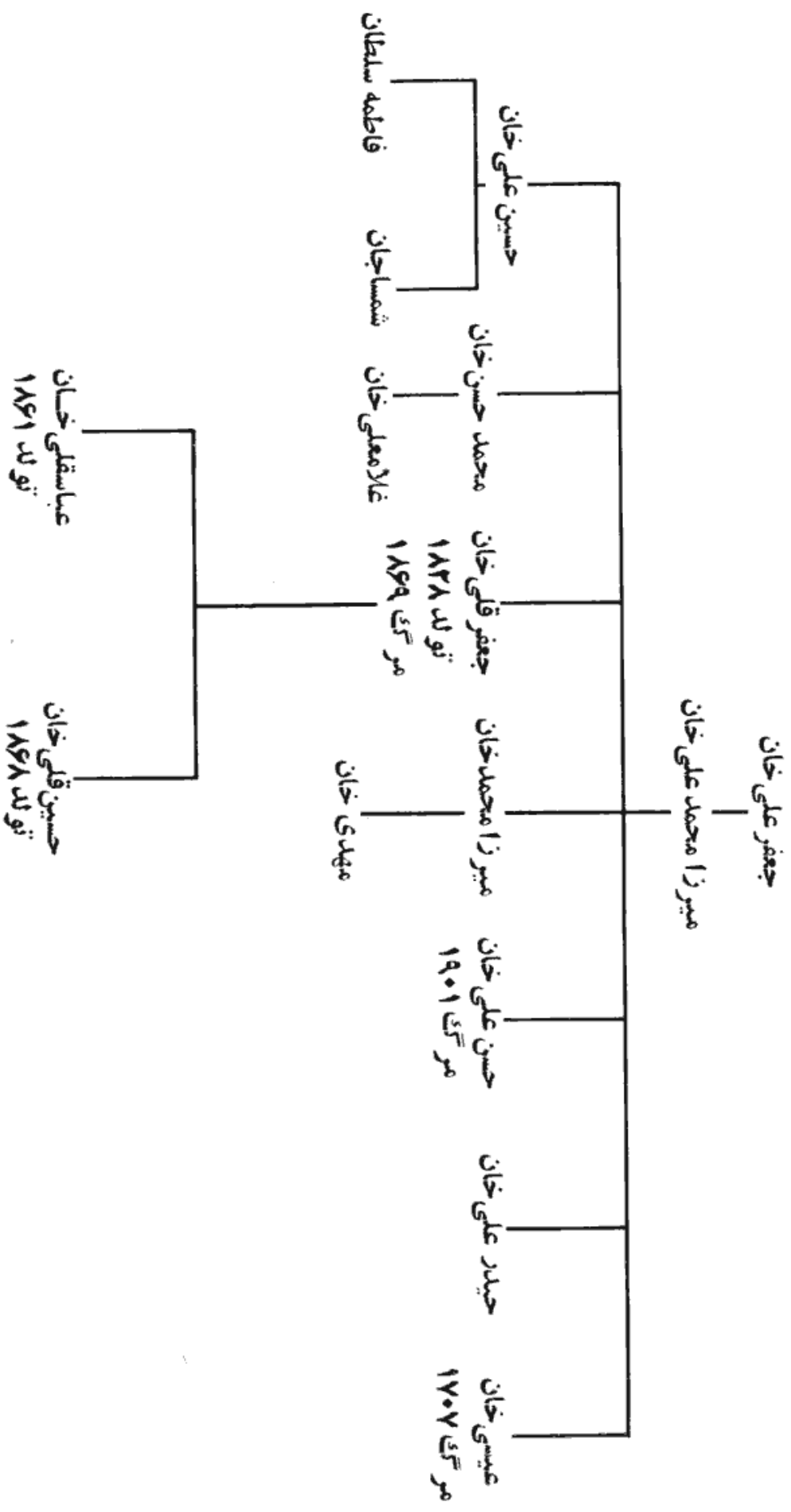
متولد در حدود ۱۸۶۸. پسر میرزا حبیب الله خان از خاندان میرزا آقاخان نوری (صدر اعظم ناصرالدین شاه). نظم الدوله در سال ۱۸۷۹ یعنی در نوجوانی به دستگاه اداری پلیس که تحت ریاست کنت دومونت فورت^{۵۵} تأسیس شده بود، پیوست و بزودی به علت دانستن زبان فرانسه به مقام معاونت نظمیه ارتقاء یافت. میرزا ابوتراب خان بازپرسی از میرزا رضا کرمانی، قاتل ناصرالدین شاه، را به عهده داشت.

نظم السلطنه، حاجی حسین قلی خان

مسئول مخزن تدارکات عسکریه در زمان سلطنت مظفرالدین شاه.

نواب، خاندان

در سال ۱۵۴۵ شاه طهماسب به منظور یاری رساندن به همایون شاه، محمد رضا خان مازندرانی را در رأس چند واحد نظامی از ایران به هندوستان گسیل داشت. همایون شاه از محمد رضاخان استقبال شایانی به عمل آورد و پس از موافقت وی به اقامت در هندوستان مچلی بندر را به عنوان تیول به محمد رضا خان بخشید. ایالت مذکور تا زمان اشغال توسط کمپانی هند شرقی همچنان در تصرف اولاد و احفاد محمد رضاخان مازندرانی بود. پس از آن جعفر علی خان رئیس خاندان نواب که صاحب منصب ارتش کمپانی هند شرقی بود و سالی ۱۴۴۰ روپیه از کمپانی مستمری می گرفت از سمت خویش استعفا کرد و عازم کربلا شد. جعفر علی خان در کربلا با میرزا حسن علی پسر حاجی آفاسی بیگک شیرازی آشنا شد و خواهر او را به زنی گرفت. وی آنگاه به شیراز آمد و در «محلّه میدان شاه» مسکن گزید و تا سال ۱۸۱۹ در قید حیات بود. شجره خاندان نواب به شرح صفحه دوست و سه است.

نوری، خاندان

نام این خاندان منسوب است به ناحیه «نور» واقع در ایالت مازندران ایران. آقا بابا خان نوری نخستین فرد از این خاندان بود که در اواخر قرن هیجدهم میلادی در دربار آقا محمدخان قاجار، سرسلسله شاهان قاجار، موفق به کسب مقام شد. آقا بابا خان سه پسر داشت که عبارت بودند از میرزا اسداله خان، نصراله خان و زکی خان. در سال ۱۷۹۸ یعنی زمانی که فتحعلی شاه پسرش حسین علی میرزا را به فرمانفرمایی فارس منصوب کرد، هشتاد نفر از تفنگچیان اهل نور از جمله نصراله خان و محمد زکی خان و همچنین حاجی شکراله خان پسر میرزا اسداله خان را به عنوان محافظین مخصوص فرمانفرما به شیراز گسیل داشت که اولاد و احفاد همین افراد امروزه در شیراز به نام «نوریهای شیراز» شهرت دارند.

نصرالله خان در سال ۱۸۰۰ درگذشت. محمد زکی خان در سال ۱۸۲۳ به وزارت فارس منصوب شد. وی سه پسر داشت. میرزا نعیم خسان پسر ارشد محمد زکی خان که سمت «لشکر نویس باشی فارس» را داشت در سال ۱۸۷۵ دارفانی را بدرود گفت. خیرالله خان پسر دوم زکی خان به دست راهزنان خلیج کشته شد. عباس قلی خان، یعنی پسر سوم به خدمت نظام درآمد و تا مرحله فرماندهی رژیم‌انهای مستقر در قزوین ارتقاء یافت.

میرزا علی محمد خان پسر ارشد میرزا نعیم که بجای پدرش به مقام «لشکر نویس باشی فارس» منصوب شد، در سال ۱۸۷۸ درگذشت و پسرش لطفعلی خسان (متولد در ۱۸۶۰) جانشین وی گردید. لطفعلی خان هنوز در قید حیات است و در شیراز زندگی می‌کند. پسر دیگر میرزا نعیم، میرزا عبدالله خان مستوفی نام داشت که در تهران به دیار دیگر شتافت. پسران آن مرحوم یعنی فتوح الملک، میرزا محمد حسین خان و زین العابدین خان در حال حاضر در شیراز بسر می‌برند.

عبدالحسین خان (متولد ۱۸۲۸) پسر ارشد خیرالله خان مقتول، اینک سرتیپ توپخانه است و در شیراز زندگی می‌کند. پسر ارشد وی فرج‌الله خان سرتیپ است

که با دختر نصیرالملک پسر قوام‌الملک ازدواج کرده و تا کنون چندین بار به حکومت بندرعباس و سایر نواحی کوچک ولایت فارس منصوب شده است. فرج‌الله‌خان سرتیپ مقیم شیراز است.

یکی از فرزندان عباسقلی‌خان، پسر سوم زکی‌خان، خان بابا خان سرتیپ نام دارد که در قید حیات است.

حاجی شکرالله خان، پسر میرزا اسدالله‌خان که در سال ۱۷۹۸ همراه اعمام خود به شیراز آمد در سال ۱۸۲۶ یکی از دختران حسین‌علی میرزا را به زنی گرفت و پس از این وصلت به سمت «امیر توپخانه فارس» منصوب شد. شکرالله خان در سال ۱۸۴۴ در مدینه درگذشت. وی دو پسر داشت: یکی حاجی محمد هاشم‌خان (متولد ۱۸۱۲) که در سال ۱۸۴۴ بجای پدر به مقام امیر دیوانخانه منصوب گردید و چندسال پیش درگذشت، دیگری حاجی مهرعلی خان (متولد ۱۸۱۶) که با لقب شجاع‌الملک به فرماندهی واحدهای نظامی فارس منصوب شد و در جنگ ایران و انگلیس (۱۸۵۶-۵۷) فرماندهی کل نیروهای ایرانی در مقابله با سپاهیان انگلیسی را در منطقه جنوب به عهده داشت. مهرعلی خان در سال ۱۸۷۰ دارفانی را بدرود گفت.

میرزا محمد خان (متولد در ۱۸۵۰) پسر حاجی محمد هاشم‌خان و میرزا احمد خان (مولد در ۱۸۵۸) پسر حاجی مهرعلی خان در حال حاضر حیات دارند و در شیراز زندگی می‌کنند.

میرزا اسدالله خان پسر ارشد آقا بابا خان در تهران اقامت گزید، در حالی که برادرانش و پسر ارشدش، یعنی حاجی شکرالله خان در سال ۱۷۹۸ به شیراز رفتند و تا مقام «لشکرنویس باشی» ترقی کردند. نوریهای تهران در واقع از نسل پسران دیگر میرزا اسدالله‌خان، یعنی میرزا نصرالله خان که همان میرزا آقاخان معروف است، میرزا فضل‌الله خان و جعفرقلی خان هستند.

میرزا آقاخان نوری پس از سقوط میرزاتقی خان امیر کبیر در نوامبر ۱۸۵۱

به مقام صدراعظمی منصوب شد و تا بیست و یکم سپتامبر ۱۸۵۸ در این سمت بود. میرزا عبدالوهاب خان نظام‌الملک پسر ارشد مرحوم میرزا کاظم خان نظام‌الملک، پسر بزرگ میرزا آقاخان نوری، با یکی از خواهران امین‌الدوله، وزیر مالیه فعلی عروسی کرد و از او صاحب دو پسر به نامهای مدیرالسلطنه و افخم‌الملک شد. افخم‌الملک نیز دختر عزالدوله را به زنی گرفته است.

فرزندان دیگر آقاخان نوری عبارتند از: اول میرزا داود خان که باغ داودیه، نزدیک دهکده انگلیسی قلعه منسوب به وی می‌باشد. آقا صدر بیست و پنج ساله و حسن‌علی خان بیست و چهار ساله فرزندان میرزا داودخان هستند. دوم حاجی میرزا علی خان که در سال ۱۸۹۳ در مکه درگذشت. سوم حاجی حسین‌قلی خان صدرالسلطنه که در قید حیات است و چهارم میرزا محمدخان. توجه: مطالب فوق در سال ۱۸۹۸ نگارش یافته است.

نیرالدوله، سلطان حسین میرزا

متولد در ۱۸۴۶. پسر مرحوم پرویز میرزا نیرالدوله پسر فتح‌علی شاه. پرویز میرزا که در سال ۱۸۹۰ دارفانی را وداع گفت، در سال ۱۸۵۷ به حکومت نیشابور منصوب شد و زمانی که ناصرالدین شاه در راه مشهد وارد نیشابور گردید به او لقب «نیرالدوله» اعطا کرد (۱۸۶۷). پس از مرگ پرویز میرزا پسرش سلطان حسین میرزا سمت و لقب وی را به ارث برد و تا اوایل ۱۸۹۷ حاکم نیشابور بود. سلطان حسین میرزا که به «شاهزاده پیشخدمت» شهرت داشت در سالهای ۱۸۷۳ و ۱۸۷۸ در معیت ناصرالدین شاه به اروپا رفت. وی در سال ۱۸۹۷ به حکومت تهران منصوب گردید و پسرش حسن‌علی میرزا فتح‌السلطنه که تا آن زمان نیابت وی را به عهده داشت به حکومت نیشابور گمارده شد. سلطان حسین میرزا در ژوئن ۱۸۹۸ از حکومت تهران معزول گشت و در ماه سپتامبر همین سال به عنوان نماینده شاه جهت شرکت در مراسم تاج‌گذاری امپراتور اتریش تعیین گردید. این مراسم که قرار بود در دوم دسامبر ۱۸۹۸

بر گزار شود به علت ترور ملکه اتریش به تعویق افتاد. وی در سال ۱۹۰۱ به حکومت خراسان منصوب شد و در سال ۱۹۰۳ به علت بروز اغتشاشات به دلیل عداوت اعیان محلی و گران شدن نان به تهران فراخوانده شد. پس از عزل سلطان حسین میرزا از حکومت خراسان شاهزاده علی نقی میرزا رکن الدوله پسر محمد تقی میرزا رکن الدوله جانشین وی گردید. سلطان حسین میرزا در ژوئن ۱۹۰۷ به حکومت اصفهان منصوب شد و در اواخر سال به دلیل ناآرامی‌هایی که به تحریک آقا نجفی و شیخ نورالله در اصفهان و اطراف آن برپا گردید به تهران بازگشت.

نیر السلطنه - نگاه کنید به: مختار السلطنه

نیرالملک، جعفرقلی خان

پسر دوم رضاقلی خان طبرستانی متخلص به هدایت و مشهور به لله باشی. نیرالملک که برادر مرحوم علیقلی خان مخبرالدوله است در سال ۱۸۳۰ در شیراز متولد شد. وی در سال ۱۸۳۹ به تهران آمد و پس از تأسیس مدرسه دارالفنون وارد آن شد و در رشته مهندسی به تحصیل پرداخت. نیرالملک در اواخر دهه ۱۹۶۰ به سمت ناظم مدرسه دارالفنون منصوب شد و پس از مرگ پدرش ریاست مدرسه را به عهده گرفت. وی در آوریل ۱۸۹۷ به سمت وزیر علوم تعیین گردید و تا سال ۱۹۰۴ در این مقام بود. نیرالملک به زبان فرانسه صحبت می‌کند. رضاقلی خان و هدایت قلی خان پسران جعفرقلی خان نیرالملک هستند.

نیرالممالک، ابوالقاسم خان

تحویلدار اداره «صرف جیب» مظفرالدین شاه در سال ۱۸۹۹ و حاکم سمنان و دامغان در سال ۱۹۰۱.

وثوق الدوله، میرزا حسن خان

پسر میرزا ابراهیم خان معتمد السلطنه و خواهرزاده میرزا علی خان امین الدوله

و برادر ارشد میرزا احمدخان قوام السلطنه. میرزا حسن خان در سال ۱۸۹۲ به نیابت از طرف پدرش عهده دار سمت «استیفاء» در ایالت آذربایجان شد. وی در سال ۱۸۹۵ ملقب به «وثوق الملک» و در سال ۱۸۹۷ ملقب به «وثوق الدوله» گردید. میرزا حسن خان وثوق الدوله در حال حاضر نماینده مجلس است.

وثوق الملک - نگاه کنید به: وثوق الدوله

وثوق الملک، میرزا جعفر خان

میرزا جعفر خان در سال ۱۸۹۷ به سمت وزیر اوقاف منصوب شد.

وثوق حضور، حاجی میرزا عبدالکریم خان

پیشخدمت مخصوص و مورد اعتماد میرزا علی اصغر خان امین السلطان. وثوق حضور در سالهای ۱۹۰۰ و ۱۹۰۲ که امین السلطان در التزام رکاب اعلیحضرت به اروپا رفت همراه وی بود و در مسافرت امین السلطان به دور دنیا (۱۹۰۳-۱۹۰۷) نیز در خدمت او بود.

وثوق دیوان - نگاه کنید به: بدیع الملک، میرزا سید رضا خان

وثیق السلطنه، میرزا هادی خان

میرزا هادی خان در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه نایب وزارت امور خارجه

بود.

وحیدالعین آملی، ملا محمد

متولد در حدود ۱۸۳۰. ملا محمد پس از سالها اقامت در نجف به ایران

بازگشت و در حال حاضر در مسجد مجدالدوله به منبر می رود.

وحیدالملک، میرزا عبدالحسین خان

پسر میرزا آقا خان. میرزا عبدالحسین پس از مدتی تحصیل در هندوستان و انگلیس به ایران آمد و به عنوان خبرنگار روزنامه تایمز لندن مشغول کار شد. میرزا علی محمد خان برادر میرزا عبدالحسین خان وحیدالملک مدیر روزنامه «پرورش» است که در مصر انتشار می یابد.

وزیر افخم، سلطان علی خان

پسر محمد خان سالارالملک و نوه عبدالرضاخان یزدی و برادر رضاقلی خان عدل الدوله. عبدالرضا خان یزدی پسر تقی خان یزدی به دستور فتحعلی شاه توسط محمد ولی میرزا پسر چهارم فتحعلی شاه به قتل رسید. وزیر افخم از سال ۱۸۸۳ در دستگاه مظفرالدین میرزا ولیعهد خدمت می کرد و پس از به سلطنت رسیدن وی به سمت «محصل محاسبات و بقایای دولتی» منصوب شد و به «وزیر بقایا» شهرت یافت. سلطان علی خان در سال ۱۰۹۱ ملقب به «وزیر افخم» گردید. وی به علت ضدیت با امین السلطان در سالهای ۱۹۰۲-۱۹۰۳ به حکومت سلطان آباد (اراک) منصوب شد، ولی در نوامبر ۱۹۰۳ اجازه یافت که به تهران بازگردد. وزیر افخم در سال ۱۹۰۵ در مقام وزیر داخله همراه شاه به اروپا رفت. وی پس از کناره گیری میرزا نصرالله خان مشیرالدوله صدراعظم، به دستور محمدعلی شاه جانشین او شد (مارس ۱۹۰۷). محمدحسن خان وزیر بقایا، امامقلی خان امین بقایا و حاجب السلطان پسران سلطان علی خان وزیر افخم هستند.

وزیر دربار

پس از عزل میرزا محمود خان حکیم الملک از وزارت دربار در سال ۱۹۰۳ حسین پاشا خان امیر بهادر جنگگ به سمت وزیر دربار منصوب شد و تا ژانویه ۱۹۰۷ عهده دار این مقام بود.

وزیر دفتر، میرزا محمد حسین خان

پسر ارشد میرزا هدایت‌الله وزیر دفتر. میرزا محمد حسین خان در اواخر سال ۱۸۷۸ به نیابت وزارت دفتر (وزارت دارائی) منصوب گردید و پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۹۲ جانشین او شد و امور وزارت دفتر را به عهده گرفت و تا سال ۱۹۰۳ در آن مقام بود.

وزیر نظام، میرزا حسن خان

پسر مشهدی قربان فراهانی و برادر میرزا تقی خان امیر کبیر. میرزا حسن خان در سال ۱۸۴۸ به عنوان وزیر نظام ایالت آذربایجان جانشین برادرش شد. وی در سال ۱۸۵۱ به سمت حاکم اراک منصوب شد. پس از برکناری و قتل میرزا تقی خان امیر کبیر، حکم عزل میرزا حسن خان نیز صادر گردید و تا سال ۱۸۵۴ که مجدداً به حکومت اراک منصوب شد سمتی نداشت. میرزا حسن خان وزیر نظام در سال ۱۸۵۹ دارفانی را وداع گفت.

وزیر نظام، محمد باقر خان

متولد در حدود ۱۷۴۰. پسر محمدخان امیر تومان. وزیر نظام به علمت احراز مقام رفیع نظامی و فرماندهی چهار رژیمان ترك مستقر در تهران از موقعیت و اعتبار زیادی برخوردار است. وی از طریق وصلت با خانواده‌های با نفوذ، از جمله امین‌الدوله، وزیر اعظم و امین السلطان بیش از پیش بر اقتدار اجتماعی خود افزوده است. محمد باقر خان وزیر نظام تا چند ماه پیش از برکناری امین السلطان صدر اعظم، فرماندهی کل نظام را به عهده داشت (۱۸۹۶) ولی با به قدرت رسیدن میرزا علی خان امین‌الدوله، مقام خویش را به دست عبدالحسین میرزا فرمانفرما سپرد. پسران محمد باقر وزیر نظام عبارتند از:

۱- یار محمد خان آجودان باشی

۲- سیف السلطنه

۳- حسین خان شجاع السلطنه، خواهرزاده امین الدوله و شوهر تاج السلطنه دختر ناصرالدین شاه. محمدباقرخان سه پسر دیگر هم دارد که یکی از آنان در آلمان مشغول تحصیل است.

وزیر همایون، مهدی خان

متولد در حدود ۱۸۶۵. پسر فرخ خان امین الدوله (غفاری) عاقد قرار دارد صلح ایران و انگلیس در سال ۱۸۵۷ و برادر میرزا ابراهیم خان معاون الدوله. مهدی خان در سال ۱۸۹۶ به لقب «وزیر همایون» و در زمان محمدعلی شاه به لقب «قائم مقام» ملقب گردید. وزیر همایون در سال ۱۹۰۱ بجای صنیع الدوله عهده دار وزارت پست شد و از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۶ حاکم زنجان بود. وی در کابینه وزیر افخم وزارت فواید عامه را به عهده داشت.

وقار الملک، سیدعلی خان

وی سالهای سال در هندوستان اقامت داشت و در سال ۱۸۸۱ همراه آقای ای. استک^{۵۶} عضو اداره سیاسی هندوستان به ایران بازگشت. وقار الملک در زمانی که مرحوم آقای ولاسف^{۵۷} سر کنسول روسیه در خراسان بود در آن کنسولگری مشغول کار شد. وی در حال حاضر پیشکاری سیستان و قائن و طبس را در تهران به عهده دارد.

وقایع نگار، میرزا محمد حسین

پسر میرزا محمد جعفر وقایع نگار و نوه میرزا صادق وقایع نگار. میرزا محمد

56 Mr. E. Stack

57- Mr. Vlassow

حسین در سال ۱۸۶۵ به سمت «لشکر نویس» منصوب و مأمور تبریز گردید. وی سالی یکهزار و صد تومان مواجب دارد.

وکیل الدوله، میرزا محمد خان

برادر حاجی میرزا ابوالقاسم خان معتمد نظام. میرزا محمد خان در دوران ولیعهدی مظفرالدین شاه مستوفی اول دیوان و پیشکار امور آذربایجان، همدان، کرمانشاه، ملایر و تویسرکان بود. وی در آغاز سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «وکیل الدوله» شد و به سمت «وزیر سائل» منصوب گردید و تا سال ۱۹۰۴ که به علت طرفداری از میرزا علی اصغر خان امین السلطان توسط میرزا علی خان امین الدوله از کار برکنار شد در آن مقام بود. میرزا محمد خان وکیل الدوله پدر میرزا علی اکبر خان دبیر السلطان است

وکیل السلطنه، محمد قاسم خان

متولد در ۱۸۷۲. پسر آقا ابراهیم امین السلطان و برادر میرزا علی اصغر امین السلطان اتابک اعظم. محمد قاسم خان در سال ۱۸۸۳ بجای برادرش به ریاست «اداره شترخانه و قاطرخانه» منصوب و ملقب به «صاحب جمع» گردید. محمد قاسم خان در سال ۱۹۰۱ موفق به کسب لقب «وکیل السلطنه» شد. وی پس از ترور امین السلطان از سمت‌های خویش برکنار گردید. وکیل السلطنه دو پسر خود را جهت تحصیل به مسکو فرستاده است. محمد قاسم خان وکیل السلطنه قبلاً ملقب به «عز السلطان» بود.

وکیل الملک، میرزا ابوالفتح خان

متولد در ۱۸۷۳، پسر میرزا فضل الله خان وکیل الملک و برادر میرزا محمد رفیع نظام العلماء تبریز. میرزا ابوالفتح خان در سال ۱۸۸۳ به عنوان «منشی باشی»

در دستگاه مظفرالدین میرزا ولیعهد خدمت می کرد. وی در سال ۱۸۹۴ ملقب به «ثقة الدوله» شد. وکیل الدوله در سال ۱۹۰۵ که مظفرالدین شاه عازم اروپا گردید همراه ولیعهد به تهران آمد. وی به زبان فرانسه تسلط کامل دارد.

هاشمیه، خاندان

این خاندان نام خود را از بنیان گذار آن یعنی حاجی هاشم که به گفته بعضی از مردم نخست یهودی بود و سپس به اسلام گروید گرفته است، هر چند که در شجره این خاندان چندین خانواده از جمله حاجی قوام الدین که در قرن چهاردهم میلادی رو به گسترش نهادند و حافظ شاعر از آنان یاد کرده است به چشم می خورد. طبق شجره این خاندان حاجی هاشم پسر حاجی محمود و نوه حاجی محمد علی است. حاجی هاشم در شیراز به کار تجارت مشغول بود و در سال ۱۷۱۸ مسجد و مدرسه هاشمیه را بنیان گذارد و پس از مرگ پدرش به حاجی هاشم اول مشهور شد. حاجی هاشم دوم به خدمت نادرشاه درآمد و در سال ۱۷۴۸ به سمت «کدخدا باشی» پنج ناحیه حیدری شیراز منصوب شد. حاجی هاشم دوم پنج پسر داشت:

حاجی طالب. وی در زمان حیات پدرش درگذشت. حاجی طالب سه پسر داشت که عبارت بودند از: حاجی محمود، هادی خان و مهدی خان. مهدی خان به عنوان کدخدا باشی جانشین عمویش حاجی ابراهیم شد و پس از مرگ وی پسرش آقا محمد مدتی در آن سمت بود. آقا محمد سپس به سمت لاله حسین علی میرزا پسر فرمانفرما گمارده شد و در سال ۱۸۳۹ درگذشت. از مهدی خان و هادی خان اولادی بهم نرسید. حاجی محمود نبیره ای داشت به نام میرزا علی مستوفی که در سال ۱۸۴۷ به دنیا آمد و تا سال ۱۸۹۰ در شیراز زندگی می کرد.

حاجی ابراهیم خان. وی پس از مرگ پدرش به مقام کدخدا باشی دست یافت. حاجی ابراهیم خان که نخست در شیراز سمت «قلندر» داشت بعداً به مقام بیگلربیگی فارس و بالاخره به صدر اعظمی فتحعلی شاه رسید و اعتماد الدوله خوانده

شد. از آنجایی که حاجی ابراهیم خان تمام مشاغل مهم و حکومت‌های نواحی مختلف را به دست افراد خانواده و نوکران شخصی خویش سپرده بود، بزودی عده‌ای به دشمنی با او برخاستند و سرانجام در سال ۱۸۰۱ شاه را ترغیب به صدور فرمان نابودی خانواده حاجی ابراهیم خان کردند. در نتیجه مأمورانی به صورت خقیه از دربار عازم شهرهای مختلف محل سکونت خانواده حاجی ابراهیم خان شدند و در روز معینی، یعنی در پانزدهم آوریل ۱۸۰۱ عده‌ای از آنان را کشتند و بقیه را کور یا ناقص‌العضو کردند و کلیه مایملک آنها را ضبط نمودند. تنها چند نفر از افراد خانواده حاجی ابراهیم خان اعتمادالدوله موفق به فرار شدند. خود حاجی ابراهیم را کور کردند و زبانش را بریدند و اندکی پس از فرستادن وی به طالقان به قتل رساندند. عده‌ای می‌گویند او را به درون روغن جوشان انداختند. اعتمادالدوله پنج‌پسر داشت:

- ۱- میرزا محمد خان. وی تا قبل از کشته شدن در سال ۱۸۰۱ حاکم فارس بود.
- ۲- حاجی اسداله خان متولد ۱۷۸۳. وی تا قبل از کور شدن در سال ۱۸۰۱ حاکم بروجرد و لرستان و عربستان بود. حاجی اسداله خان در سال ۱۸۶۳ درگذشت. وی پنج‌پسر داشت به نامهای حاجی حسین علی خان، مصطفی قلی خان، هدایت‌الله خان، محمد اسماعیل خان و حاجی نصرالله خان. سه‌پسر اول اولادی نداشته‌اند. محمد اسماعیل خان که در سال ۱۸۰۲ به دنیا آمد و در سال ۱۸۷۲ به دارفانی شتافت تصدی مقامات مختلف درباری را به عهده داشت که آخرین آنها در زمان ولیعهدی شاه فعلی^۱ بود. محمد اسماعیل خان چندین‌پسر داشت و سه تن از نوادگان او به نامهای خان بالاخان (متولد در ۱۸۵۷) حبیب‌الله خان (متولد در ۱۸۵۹) و حاجی هدایت‌الله خان (متولد در ۱۸۶۵) هنوز در قید حیاتند. حاجی نصرالله خان، یعنی پسر پنجم هم که در سال ۱۸۰۴ به دنیا آمد میرآخور حسین علی میرزا فرمانفرما بود و در سال ۱۸۵۶ به حکومت فارس منصوب شد. نصرالله خان که چند سال پیش درگذشت، چندین‌پسر داشت و سه نفر از نوادگان او به نامهای الله قلی خان (متولد

۱- مقصود مظفرالدین‌شاه است.

در ۱۸۵۴) مرتضی قلی خان (متولد در ۱۸۵۸) و حسین قلی خان (متولد در ۱۸۶۳) حیات دارند.

۳- حاجی میرزا علی خان رزاز (متولد در ۱۷۸۸). پسر سوم حاجی ابراهیم خان که در سال ۱۸۰۱ مقطوع النسل گردید و در سال ۱۸۶۳ درگذشت.

۴- حاجی میرزا علی اکبر خان. چهارمین پسر حاجی ابراهیم خان و نخستین قوام‌الملک که بعداً از او یاد خواهیم کرد.

۵- فتح‌الله خان (متولد در ۱۸۹۸). وی دو پسر داشت: یکی حاجی میرزا عبدالله خان که در ۱۸۱۵ به دنیا آمد و در ۱۸۸۸ درگذشت و دیگری حاجی میرزا مهدی خان که در ۱۸۱۸ متولد شد و در ۱۸۷۳ وفات یافت. دو پسر حاجی میرزا عبدالله خان یعنی محمد صدیق خان (متولد در ۱۸۴۷) که چندین بار به حکومت نواحی کوچک فارس منصوب شد و میرزا ابوالقاسم مستوفی (متولد در ۱۷۵۷) و همچنین هدایت‌الله خان پسر میرزا ابوالقاسم مستوفی هنوز در قید حیاتند.

عبدالرحیم خان. وی تا پیش از کشته شدن در سال ۱۸۰۱ حاکم اصفهان بود. عبدالرحیم خان پسر بی‌نام حسن خان داشت که در ۱۸۰۱ او را کور کردند و در ۱۸۲۸ درگذشت.

آقامحمد زمان خان. وی تا پیش از ۱۸۰۱ قلندر شیراز بود و در سال ۱۸۳۱ درگذشت. آقا محمد زمان خان چهار پسر داشت: محمد صالح خان که در سال ۱۸۳۷ به جهان دیگر شتافت، حاجی محمد صدیق خان که در سال ۱۸۴۷ درگذشت، حاجی محمد یوسف خان که در سال ۱۸۵۰ دارفانی را وداع گفت و آقامحمد خان.

محمد حسین خان. وی در سال ۱۸۰۱ به قتل رسید. پسر وی یعنی حاجی حیدر علی خان که در خدمت عباس میرزا ولیعهد بود، دو پسر داشت: یکی میرزا محمد علی خان ناظم‌الدوله (متولد در ۱۸۰۵) که به خدمت عباس میرزا درآمد و در سال ۱۸۴۱ صاحب عنوان «ناظم‌الدوله» شد و در ۱۸۵۴ به حکومت داراب منصوب گردید و بالاخره در ۱۸۷۱ دارفانی را بدرود گفت. از میرزا محمد علی خان ناظم‌الدوله

اولادی بهم نرسید. دیگری حاجی میرزا مهدی‌خان که مدت کوتاهی حاکم بوشهر بود و در سال ۱۸۵۵ در گذشت. وی دارای دو پسر بود: یکی حاجی میرزا آقاخان عزالمملک (متولد در ۱۸۴۵) و دیگری فاضل‌علی‌خان (متولد در ۱۸۴۸).

حاجی میرزا علی‌اکبرخان چهارمین پسر حاجی ابراهیم‌خان و نخستین فرد از این خاندان که موفق به کسب‌عنوان «قوام‌المملک» گردید در سال ۱۷۸۹ به دنیا آمد. وی در سال ۱۸۱۱ به سمت قلندرشیراز و در ۱۸۴۰ به مقام بیگلربیگی فارس منصوب شد. حاجی میرزا علی‌اکبرخان در سال ۱۸۲۹ موفق به دریافت عنوان «قوام‌المملک» گردید. وی در سال ۱۸۶۲ از مقام بیگلربیگی فارس به نفع پسر بزرگش کناره‌گیری کرد و اندکی بعد به سمت متولی آستانه اقدس امام رضا در مشهد منصوب شد. حاجی میرزا علی‌اکبرخان قوام‌المملک که در سال ۱۸۶۵ دارفانی را بدرود گفت چهار پسر داشت:

۱- محمدخان-متولد در ۱۸۱۲. وی تا پیش از مرگ در ۱۸۵۳ بیگلربیگی فارس بود. محمدخان دو پسر داشت: یکی میرزا علی‌خان که از ۱۸۵۳ تا زمان مرگش در ۱۸۶۷ بیگلربیگی بود و احمدخان مؤیدالمملک (متولد در ۱۸۳۷) که در سال ۱۸۶۷ قلندرشیراز و در سال ۱۸۷۱ لشکر نویس واحدهای مستقر در آذربایجان بود و بالاخره در سال ۱۸۹۴ دارفانی را ترک گفت. از وی چهار پسر به ثمر رسید که عبارتند از میرزا محمدخان (متولد در ۱۸۶۷)، محمد تقی‌خان (متولد در ۱۸۷۴)، میرزا علی‌خان (متولد در ۱۸۲۵) و میرزا هاشم‌خان (متولد در ۱۸۷۸). پسران احمدخان مؤیدالمملک همگی در قید حیاتند.

۲- فتحعلی‌خان- متولد در سال ۱۸۲۰. وی در ۱۸۴۰ در تهران سمت مستوفی داشت. فتحعلی‌خان پس از ازدواج با خرم‌بهارخانم دختر فتحعلی‌شاه به سمت حاکم خار و ورامین و همچنین چندین ناحیه کوچک فارس منصوب شد. وی در سال ۱۸۵۹ ملقب به «صاحب دیوان» گردید و به حکومت یزد گمارده شد. فتحعلی‌خان در سال ۱۸۶۱ به سمت وزیر آذربایجان، در سال ۱۸۶۸ به حکومت عربستان، در سال ۱۸۷۰

به حکومت اصفهان، در سال ۱۸۷۶ مجدداً به سمت وزیر آذربایجان، در سالهای ۱۸۸۱ تا ۱۸۸۶ بجای جلال الدوله پسر ظل السلطان به حکومت فارس و بالاخره در سال ۱۸۹۴ به حکومت کرمان منصوب شد و سه سال بعد یعنی در سوم فوریه ۱۸۹۷ دارفانی را بدرود گفت. فتحعلی خان یک پسر به نام میرزا حسین خان داشت که در سال ۱۸۸۴ موفق به کسب لقب «مؤتمن الملك» گردید. وی از سال ۱۸۷۶ تا ۱۸۷۹ به سمت حاکم چند ناحیه کوچک در آذربایجان و از سال ۱۸۸۱ تا ۱۸۸۶ به حکومت چند ناحیه کوچک در فارس و همچنین بوشهر منصوب شد. میرزا حسین خان هنوز حیات دارد و صاحب دو پسر به نامهای حسن خان و میرزا علی اکبر خان است که اولی سی ساله و دومی سی و دو ساله است.

۳- حاجی میرزا حسن علی خان ناصر الملك - متولد در سال ۱۸۲۱. وی از سال ۱۸۴۷ تا ۱۸۵۷ با عنوان «دریا بیگی» حاکم لار، از بنادر ایرانی خلیج فارس بود و سپس برای مدت کوتاهی به بمبئی رفت. میرزا علی خان که مدتها حکومت نواحی مختلف فارس را به عهده داشت در سال ۱۸۹۳ درگذشت. وی اولادی نداشت.

۴- علی محمدخان متولد در ۱۸۲۹. وی در سال ۱۸۵۲ به حکومت کازرون، در سال ۱۸۵۹ به حکومت جهرم و بیدشهر و در سال ۱۸۶۲ به حکومت داراب منصوب شد. علی محمدخان پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۶۵ صاحب لقب «قوام الملك» گردید و در ۱۸۶۷ موفق به کسب عنوان «بیگلر بیگی» و در سال ۱۸۷۷ ملقب به «امیر تومان» شد. وی در دسامبر ۱۸۸۳ درگذشت. محمد رضاخان تنها پسر علی محمدخان که در حال حاضر «قوام الملك قلندر» خوانده می شود متولد سال ۱۸۵۱ است. وی در ۱۸۶۵ پس از مرگ پدرش موفق به کسب عنوان «امیر تومان» شد و سپس به مقام پیشکار فارس منصوب گردید. محمد رضاخان دو پسر دارد که هر دو در قید حیاتند. یکی حبیب الله خان سالار سلطان (متولد ۱۸۶۹) که از سال ۱۸۸۳ بیگلر بیگی فارس است و دیگری میرزا محمد علی خان ناصر الدوله معروف به بیوک خان (متولد ۱۸۷۵) که درجه سرتیپی دارد و در حال حاضر رئیس قبایل خمسه

فارس است.

دختران حاجی ابراهیم خان اعتمادالدوله همگی به خانۀ شوهر رفته‌اند. یکی از آنان بامحمد تقی خان حسام السلطنه (تولد ۱۷۹۱- مرگ ۱۸۶۱) پسر فتحعلی شاه ازدواج کرد، دیگری به عقد میرزا ابوالحسن خان ایلچی سفیر ایران در لندن (۱۸۰۹ و ۱۸۱۹) و سنت پترزبورگ (۱۸۱۴) و رئیس کل تشریفات (۱۸۳۸) درآمد و بالاخره سومی با محمدحسین خان نظام‌الدوله (متوفی به سال ۱۸۲۳) ازدواج کرد. در حال حاضر بسیاری از فرزندان آنان در قید حیاتند.

این خاندان در فارس نفوذ بسیار زیادی دارند و صاحب مال و املاک گسترده‌ای

هستند.

هراتی، شیخ عبدالله

مخالقان سیاسی میرزا علی اصغر خان امین السلطان در سال ۱۹۰۲ شیخ عبدالعلی هراتی را به عتبات (کربلا و نجف) فرستادند تا روحانیون کربلا و نجف را بر ضد وی تحریک کنند. می‌گویند که صدور حکم تکفیر امین السلطان در سال ۱۹۰۳ در نتیجه اقدامات هراتی بوده است. عبدالعلی هراتی در سال ۱۹۰۳ به درخواست دولت ایران از عتبات به هندوستان منتقل شد.

هرمز میرزا

متولد در حدود ۱۸۸۲. پسر مسعود میرزا ظل السلطان. هرمز میرزا اکثر اوقات در خدمت برادر ارشدش سلطان حسین میرزا جلال‌الدوله است. او که به زبان فرانسه صحبت می‌کند در سال ۱۹۰۴ موفق به دریافت نشان درجه اول ویکتوریا گردید. هرمز میرزا با دختر رضاقلی خان سراج‌الملک ازدواج کرده است.

هزاره، طایفه

پس از آن که حسام السلطنه فرمانفرمای خراسان برای آخرین بار هرات را

اشغال کرد، حدود پنج هزار خانوار هزاره از قلعه نو در استان هرات به خراسان انتقال داد. به افراد طایفه هزاره زمینهایی در ولایات جام و باخزر واگذار شد و یوسف خان رئیس طایفه با موجب و درجه سرتیپی در رأس سواران هزاره مشغول خدمت گردید. اندکی بعد در حدود دوهزار خانواده از افراد هزاره به قلعه نو باز گشتند و این در حالی بود که دولت ایران اقامت باقیمانده افراد این طایفه را در مرز به صلاح خود نمی دانست. از این جهت ابتدا آنان را به اسفراین کوچانید و سپس به دهکده ای واقع در نزدیکی مشهد انتقال داد. در سال ۱۸۷۷ یوسف خان به حکومت باخزر منصوب شد. وی در مرز هرات دهکده ای به نام محسن آباد بنا کرد و گروهی از افراد هزاره را در آن اسکان داد. اسماعیل خان پسر یوسف خان در دهکده نزدیک مشهد ماندگار شد تا آن که در سال ۱۸۸۵ یوسف خان درگذشت و پسرش اسماعیل خان ملقب به «شجاع الملک» جانشین وی گردید. تعداد افراد هزاره در حال حاضر حدود یک هزار و دویست خانواده بر آورده می شود و همه آنان سنی مذهب هستند.

ی

یمین الدوله، حسین علی میرزا

متولد در ۱۸۹۰. پسر ششم ناصرالدین شاه و مرجان خانم ترکمان. یمین الدوله در زمان سلطنت برادرش مظفرالدین شاه همراه احمد میرزا عضد السلطنه برادر دیگرش به اروپا رفت و مدتی بعد به ایران بازگشت.

یمین السلطان، محسن میرزا

متولد در حدود ۱۸۴۵. پسر ارشد عبدالله میرزا پسر فتحعلی شاه. محسن میرزا که زمانی سمت ایلیخانی داشت، در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه وارد دربار گردید و به مشاغل گوناگون گمارده شد. وی در اواخر سلطنت ناصرالدین میر آخور بود.

یمین السلطان، محمد حسین میرزا

پسر ارشد محسن میرزا یمین السلطان. محمد حسین میرزا که تا سال ۱۸۷۲ میر آخور بود به اهتمام پدرش به سمت امیر آخور شاه منصوب شد و مدتی بعد به مقام

ایلخانی طایفه قاجار ارتقاء یافت. وی در سال ۱۸۹۶ ملقب به «یمین السلطان» گردید و در سال ۱۹۰۵ به حکومت همدان منصوب شد. عبدالله میرزا معروف به شاهزاده دارا پسر محمدحسین میرزا یمین السلطان است. عبدالله میرزا در سال ۱۸۹۵ ملقب به «مقبل السلطنه» گردید.

یمین السلطنه، نظر آقا

متولد در ۱۸۳۰. وی که از کلدانیان سلماس و پیرو آئین کاتولیک است، پس از اتمام تحصیلات خود در اسلامبول به ایران بازگشت و به عنوان معلم تاریخ و جغرافیا در مدرسه دارالفنون به تدریس پرداخت. نظر آقا در سال ۱۸۵۹ به سمت مترجم وارد وزارت امور خارجه شد و از آن پس در مقام منشی همراه فرستادگان ایران عازم کشورهای مختلف گردید. وی در سال ۱۸۶۸ به سمت کاردار و در سال ۱۸۷۳ به وزیرمختاری ایران در فرانسه منصوب شد و تا سال ۱۹۰۵ که از مقام خویش عزل گردید در پاریس بود. نظر آقا در سال ۱۸۹۳ ملقب به «یمین السلطنه» شد.

یمین الملک، محمود میرزا

پسر شاهزاده محمد تقی میرزا رکن الدوله.

یمین الممالک، میرزا جعفر خان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر مرحوم میرزا محمدخان صدیق الملک (متوفی به سال ۱۸۹۹) و برادر میرزا احمدخان صدیق الملک و برادرزاده میرزا حسن خان محتشم السلطنه. میرزا جعفرخان پس از اتمام دوره مهندسی مدرسه دارالفنون به کوشش پدرش که معاون وزارت امور خارجه بود به استخدام آن وزارتخانه درآمد. وی در سال ۱۸۹۵ موفق به کسب لقب «یمین الممالک» گردید و به ریاست اداره تذکره وزارت امور خارجه منصوب شد. میرزا جعفرخان یمین الممالک در سال ۱۹۰۵ به

مقام سرکنسول ایران در بغداد ارتقاء یافت و اینک در محل مأموریت خویش است.
وی زبان خارجی نمی‌داند.

یمین خلوت، سلیمان خان

پسر مرحوم حاجی محمدخان حاجب الدوله. پیشخدمت دربار مظفرالدین شاه.
سلیمان خان در سال ۱۹۰۰ ملقب به «یمین خلوت» گردید.

یمین نظام، عبدالحمیدخان غفاری

متولد در حدود ۱۸۷۱. پسر میرزا علی اکبرخان. عبدالحمیدخان فارغ التحصیل
رشته توپخانه مدرسه نظامی اسلامبول است. وی در سال ۱۸۹۸ به ایران بازگشت.
یمین نظام در سال ۱۹۰۲ به عنوان نماینده ایران جهت شرکت در کمپسیون حل
اختلاف ایران و افغانستان بر سر آب رود هیرمند عازم سیستان شد وی در طول این
مأموریت که سرانجام بامداخله و داوری هیئت سرهنگ مک‌ماهون در سال ۱۹۰۵
فیصله یافت، با مأموران انگلیسی کمال همکاری را مرعی داشت. عبدالحمیدخان
یمین نظام از طرفداران جنبش ملی است.

www.adabestanekave.com

ضمیمہ

List of words used in the composition of the Persian Titles occurring in the following list, with a glossary of their meanings.

Persian.	Transliteration.	Meaning.
عدل	A'dal	Superlative of " <i>Adl</i> ," just.
ادیب	Adfb	Courteous, learned, a tutor.
عدل	Adl	Just.
افخم	Afkham	Superlative of " <i>Fakhim</i> ," great in rank and honour.
عين	Ain	Eye, essence, source.
اجردان	Ajúdán	Adjutant.
اکرم	Akram	Superlative of " <i>Karim</i> ," magnificent, merciful.
علا	Alá	High in rank and dignity.
عسید	Amfd	Supporter.
امین	Amín	Faithful, trustworthy.
امیر	Amír	Prince, Commander, Chief.
امجد	Amjad	Superlative of " <i>Majíd</i> ," glorious, splendid.
ارفع	Arfa'	Superlative of " <i>Ráfi</i> ," high, sublime, eminent.
اسعد	As'ad	Most happy.
أصف	Ásif	Was the name of King Solomon's wise minister.
انابك	Atábak	The title of a dynasty which held sway between 1193 and 1205 A.D.
عون	Aun	Aid, assistance.
عضد	Azd	Supporter, aider.
اعظم	A'zam	Superlative of " <i>Azim</i> ," great.
عزيز	Azíz	Honoured, dear.
بدیع	Badf'	Wonderful, miraculous.
بشیر	Bashír	A messenger of good news.
بصیر	Basír	Discerning, penetrating.
بها	Bahá	Ornament, beauty, price.
بهجت	Bahjat	Beauty, grace.
بناں	Banáń	The finger.
برهان	Burbhán	Proof, demonstration.
دبیر	Dabír	Writer, secretary.
دریابیکی	Daryá Bígí	Commander of the sea.
فخیم	Fakhím	Great in rank and honour.
فخر	Fakhr	Glory, ornament.
فتح	Fath	Victory.
فريد	Faríd	Unique, incomparable.
فرمانفرما	Farmán Farmá	Order issuer.
حاجب	Hájib	Chamberlain.
حكيم	Hakím	Doctor.
حشمت	Hasbmat	Pomp, magnificence.
حسام	Hisám	Sharp sword.
ابتهاج	Ibtiháj	Gladness, joy.
افتخار	Iftikbár	Ornament, distinction.
احتشام	Ibtishám	Pomp, magnificence.
احيا	Ihyá	Recalling to life.
اجل	Ijlál	Glorious, illustrious.

Persian.	Transliteration.	Meaning.
اقبال	Ikbál	Prosperity, felicity.
اكرام	Ikrám	Honouring, respecting.
عماد	Imád	Pillar, support.
انتظام	Intizám	Order, regularity.
اعتبار	I'tibár	Confidence, trust.
اعتلا	I'tilá	Being high in rank.
اعتماد	I'timád	Confidence, support.
اعمصام	I'tisám	Pure, preserved from evil.
اعضاد	I'tizád	Aiding, helping.
اعظام	I'zám	Magnifying, honouring, praising.
عز	Izz	Glory, magnificence.
اعزاز	I'záz	Strengthening.
جلال	Jalál	Glory, dignity.
جليل	Jalíl	Great, glorious.
جمال	Jamál	Beauty, grace.
كاشف	Káshif	Discoverer.
قوام	Kavám	Strength, support.
قائم مقام	Káim Makám	Administrator.
كمال	Kamál	Excellence.
خبير	Khabír	Knowing, skilful.
خازن	Kházin	Treasurer.
لوا	Livá	Flag.
لسان	Lisán	Tongue.
لقمان	Lukmán	Name of a famous Eastern sage contemporary with the Prophet Heber (supposed by some to be Æsop).
مجيد	Majd	Glory, splendour.
مجيد	Majíd	Glorious.
مالك	Malik	King.
منصور	Mansúr	Victorious.
مسيح	Masíh	The Messiah.
مسعود	Mas'úd	Happy, fortunate.
مسرور	Masrúr	Glad, joyful.
مظهر	Mazhar	Manifester, shower.
مدحت	Midhat	Praised.
مفتاح	Miftáh	Key (secret code).
مشكوة	Mishkát	A light.
مصباح	Misbáh	A light, lantern.
معدل	Mu'addil	Just.
معاون	Mu'ávin	Assistant.
مؤكد	Mu'ayid	Aider, corroborator.
معيّر	Mu'ayir	Assayer.
معز	Mu'izz	Glorious.
مفخم	Mufakham	Great in rank.
مفاخر	Mufákhir	Glorious.
مفاتح	Mufátih	Victorious.
محقق	Muhakkik	Just.
مهندس	Mubandis	Mathematician, Engineer.
مستشم	Mubtashim	Powerful, great.

Persian.	Transliteration.	Meaning.
معین	Mu'ín	Assistant.
مقتدر	Muktadir	Powerful.
متمد	Mu'tamid	Trustworthy.
مترس	Mu'tamin	Entrusted.
متمم	Mu'tasim	Preserved from evil, pure.
متمد	Mu'tazid	Aid, help.
مطیع	Mutí'	Obedient, submissive.
مزین	Muzayyan	Adorner.
مبشر	Mubashshir	Overseer, agent.
مدبر	Mudabbir	Administrator.
مدبر	Mudír	Administrator.
مجید	Mujallal	Great, glorious.
مجیر	Mujír	Protector.
مجتهد	Mujtahid	Wager of war against infidels, High Priest.
مكرم	Mukarram	Honour, respect.
مخبر	Mukhbir	News-giver.
ملك آرا	Mulkárá	Adorner of the State.
ممتاز	Mumtáz	Eminent, exalted, excellent.
ممتحن	Mumtahn	Examiner.
منظم	Munazzam	Arrangement, order.
منتخب	Muntakhab	Chosen.
مناصر	Muntasir	Conqueror.
منظم	Muntazam	Ordered, arranged.
مصدق	Musaddik	Arbitrator.
مشار	Mushár	Counsellor.
مشارر	Mushávir	Counsellor.
مشیر	Mushír	Counsellor.
مستعان	Musta'án	Assistant.
مستشار	Mustashár	Consulted.
مستشير	Mustashír	Consulted.
مستوفى	Mustaufi	Accountant.
موقر	Muvakkar	Honourable.
موقر	Muvassak	Trusted.
مظفر	Muzaffar	Victorious.
نبيل	Nabíl	Excellent.
ندیم	Nadím	Intimate friend, courtier.
نقيب	Nakíb	Chief.
نايب	Náib	Lieutenant.
نجم	Najm	Astrologer.
ناصر	Násir	Defender.
نصير	Nasír	Defender.
نصر	Nasr	Assistance.
نير	Nayyir	Luminous.
ناظم	Názim	Purveyor of order.
نظم	Nazm	Order, arrangement.
نظام	Nizám	Order, arrangement, army.
نصرت	Nusrat	Victory.
رئیس	Raís	Chief.
رفعت	Rif'at	Exalted.

Fersian.	Transliteration.	Meaning.
ركن	Rukn	Pillar.
سعد	Sa'd	Felicity, prosperity.
ساعد	Sá'ad	Support.
سعيد	Sa'id	Prosperous, fortunate.
سديد	Sadíd	Judgment.
صديق	Siddík	Sincere friend, truthful.
صدر	Sadr	Chief.
سهام	Sahám	Archer.
صاحب	Sáhib	Master.
سهم	Sahm	Dignity, an arrow.
سازم	Sárim	Sword.
سيف	Saif	Sword.
سياح	Sayyáh	A traveller.
سالار	Sálár	Leader, commander.
مصمام	Samsám	Sword.
سپهسالار	Sipahsálár	Commander-in-Chief.
صنيع	Saní'	Artist.
سراج	Siráj	Lamp.
سردار	Sardár	Leader, commander.
شهاب	Shaháb	Flame.
شمس	Shams	Sun.
شبل	Shibl	Lion's whelp.
شريف	Sharíf	Honoured.
شعاع	Shu'á	Splendour.
شركت	Shaukat	Glory.
شجاع	Shujá'	Brave.
صدق	Sidk	Truth.
نقط	Sikat	Trusty.
عمده	Umdat	Pillar, support.
أم	Umm	Mother.
وليعهد	Valíahd	Heir-apparent.
رفار	Vikár	Honourable.
رفايع نگار	Viká'nigár	Observer of events.
وكيل	Vakíl	Agent.
وزير	Vazír	Minister.
وثوق	Vusúk	Trust.
يمين	Yamín	Right hand.
ظهير	Zahír	Supporter.
ظفر	Zafar	Victory.
ضيا	Ziá	Splendour.
ظل	Zill	Shadow.
ذكا	Zuká	The sun.
	The above words are generally prefixed to the following .—	
الدوله	ud-Daula	of the kingdom, State.
السلطنة	us-Saltana	" " "
الملك	ul-Mulk	" " "
السلطان	us-Sultán	Of the King, Sultan.
ديوان	Díván	Court.
نظام	Nizám	Army.
حضور	Huzúr	Royal presence.
لشكر	Lashkar	Army.
ديبار	Darbár	Court.

فهرست عمومی اعلام

ت

۱۹۴، ۱۳۰، ۱۰۷	آباده ۱۳۷-۱۶۳
آصف الدوله، میرزا عبدالوهاب خان ۱۹۸	آجودان باشی، یارمحمد خان ۲۱۰
آصف السلطنه، محمد ولی خان ۱۲	آجودان حضور، علی بیگ ۱۱
آصف السلطنه، مهدی خان ۱۲	آجودان مخصوص ۱۳۴
آصف دیوان، یوسف خان ۱۲	آخوند، حاجی ← رستم آبادی
آقا، حاج ۱۶۶	آذربایجان ۱۰۳، ۹۵، ۵۶، ۴۵، ۴۰، ۳۶، ۲۹
آقا ابراهیم ← امین السلطان	۱۱۲، ۱۱۳، ۱۳۸، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۳
آقا باباخان ← نوری	۱۷۰، ۱۷۳، ۱۸۷، ۱۹۳، ۱۹۸، ۲۰۰
آقا بالاخان ۱۳	۲۰۸، ۲۱۰، ۲۱۲
آقا بالاخان ← سردار افخم	آستارا ۱۸۳
آقا بالاخان ← سردار اکرم المملک	آستان قدس ۸۰، ۹۰، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۸، ۱۱۲
آقاخان ← حسن علی شاه	۱۷۲، ۱۷۶، ۲۱۶، ۲۱۷
آقاخان، حاجی میرزا ← عز المملک	آسیا ۹۹
آقاخان، میرزا ۲۰۹، ۷۲	آشتیانی، میرزا حسن ۱۶۴، ۱۵۷
آقاسی بیگ، حاجی ← شیرازی	آصف الدوله، حاج غلام رضا ۱۱، ۱۲، ۵۵
آقاسید ← ریحان الله	

- ابو الفتح خان ← معتمد السلطنة
 ابراهيم خان، ميرزا ← اعتماد الدولة
 ابراهيم خان، حاجى ← اعتماد السلطنة
 ابراهيم خان، ميرزا ۱۶۲
 ابراهيم خان، ميرزا ۱۲۵
 ابراهيم خان، ميرزا ← اعتصام الملك
 ابراهيم خان، ميرزا ← انتظام الدولة
 ابراهيم خان، ميرزا ← شرف الدولة
 ابراهيم خان، ميرزا ← صديق خلوت
 ابراهيم خان، ميرزا ← عميد السلطنة
 ابراهيم خان، ميرزا ← مدير الدولة
 ابراهيم خان، ميرزا ← معتمد السلطنة
 ابراهيم خان، ميرزا ← منتظم السلطنة
 ابراهيم خان، ميرزا ← نظام الدولة
 ابراهيم خليل خان ← منتصر الدولة
 ابراهيم ميرزا ← اعتضاد السلطان
- ابراهيم ميرزا ← مشكوة الدولة
 ابو الحسن خان ← فخر الملك
 ابو الحسن خان، سردار ۲۴
 ابو الحسن خان ← مخبرهمايون
 ابو الحسن خان، ميرزا ← ايلچى
 ابو الحسن ميرزا ← شيخ الرئيس
 ابو الفتح خان ← صارم الدولة
 ابو الفتح ميرزا ← سالار الدولة
 ابو الفتح ميرزا ← معين خلوت
 ابو الفتح ميرزا ← مؤيد الدولة
 ابو الفضل ميرزا ← عضد السلطان
 ابو الفياض خان ۱۰۳
 ابو القاسم، حاج ميرزا ← سلطان الحكماء
 ابو القاسم، حاجى ← ملك التجار ابو القاسم،
 شيخ ۱۰۸
 ابو القاسم، ميرزا ← قائم مقام
 ابو القاسم خان ← اعتماد السلطان
 ابو القاسم خان ← سراح الممالك
 ابو القاسم خان ← ناصر الملك
 ابو القاسم خان ← نصير خاقان
 ابو القاسم خان ← نير الممالك
 ابو القاسم خان، حاج ميرزا ← امام جمعة
 تهران
 ابو القاسم خان، ميرزا ← مشاور الدولة
 ابو القاسم خان، ميرزا ← معتمد نظام
 ابو النصر ميرزا ← حسام السلطنة

- ۱۹۵
 احتشام الملك، عبدالعلی میرزا ۱۸، ۱۹، ۸۱
 احتشام الممالک، علی مرادخان کرندی ۱۹
 احتشام الوزاره، میرزاعلی اشرف خان ۱۹
 احتشام دفتر، میرزاغلامحسین خان ۱۹
 احتشام لشکر ← احتشام السلطان
 احتشام نظام، حاجی میرزاعباس خان ۲۰
 احمد، حاج میرزا ۳۵
 احمد، حاجی ← صراف
 احمد، سید ۵۰
 احمد، شیخ ۱۰۸
 احمد، میرزا حاجی ۱۷۲
 احمد خان ۱۹۳
 احمد خان ← امیرشکار
 احمد خان ← مبشرالدوله
 احمد خان ← مشیرحضور
 احمد خان ← مؤیدالملک
 احمد خان، میرزا ۱۵، ۱۳۴
 احمد خان، میرزا ۱۳۳، ۱۳۴
 احمد خان، میرزا ۱۴۴
 احمد خان، میرزا ۲۰۵
 احمد خان، میرزا ← جلاءالدوله
 احمد خان، میرزا ← خیرالدوله
 احمد خان، میرزا ← دریا بیگی
 احمد خان، میرزا ← سعدالملک
 احمد خان، میرزا ← صدیقالملک
 احمد خان، میرزا ← علاءالدوله
 احمد خان، میرزا ← قوام السلطنه
 احمد خان، میرزا ← کمال الوزاره
 احمد خان، میرزا ← مجیر السلطنه
 احمد خان، میرزا ← مشیرالدوله
- ابو تراب خان ۱۰۷
 ابو تراب خان، سید ← بنان السلطنه
 ابو تراب خان، میرزا ← نظم الدوله
 ابوذر ۱۳۳
 ابوطالب، آقا ۱۶۸
 ابوطالب زرکر ۱۱۵
 ابوطالب زنجانی، سید ۱۳
 ابیورد ۱۸۵، ۱۸۶
 اتابک اعظم ← عین الدوله
 اتابک اعظم - امین السلطان، میرزاعلی اصغر خان
 ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۹، ۴۰،
 ۴۲، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۵۰، ۵۴، ۵۹، ۷۷،
 ۷۸، ۹۷، ۱۰۰، ۱۱۴، ۱۲۰، ۱۲۶، ۱۳۰،
 ۱۳۴، ۱۳۸، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۵۶، ۱۶۵،
 ۱۶۸، ۱۷۱، ۱۷۳، ۱۸۳، ۱۸۹، ۱۹۱،
 ۱۹۸، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۱۸،
 اتابک اعظم، میرزا تقی خان (امیر کبیر) ۳۴،
 ۷۱، ۸۷، ۱۲۱، ۱۵۸، ۲۰۵، ۲۱۰
 اترك (رودخانه) ۱۹
 اتریش ۱۲۳، ۱۳۸، ۱۴۳، ۱۴۵، ۱۸۰، ۲۰۶
 اجلال الدوله ۱۷
 اجلال الدوله ← ساعد السلطنه
 اجلال الملک ۱۷
 اجلال الممالک، محتاج علی خان ۱۷، ۹۴
 احترام الدوله ← خرم بهار خانم
 احترام السلطنه ۶۵، ۱۱۴
 احتشام الملك، محمد تقی خان ۱۷، ۲۸
 احتشام الدوله، غلام رضا خان ۱۷
 احتشام السلطان، میرزاعبدالکریم ۱۸
 احتشام السلطنه، محمودخان قاجار ۱۸، ۱۲۴

ارگک سلطنتی ۱۳۴	احمد خان، میرزا ← معتمد الحرم
اروپا ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۲۲، ۲۳، ۲۶، ۲۸	احمد خان، میرزا ← نصیر الدوله
۳۳، ۳۷، ۴۲، ۴۳، ۴۶، ۴۸، ۵۰، ۵۲، ۵۴	احمد خان سر تیب ۹۱
۵۵، ۶۲، ۶۳، ۶۹، ۷۲، ۷۶، ۷۷، ۸۱، ۸۸	احمد شاه ← احمد میرزا
۹۲، ۹۴، ۹۵، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۵، ۱۰۶	احمد میرزا (احمد شاه) ۲۶، ۳۴، ۱۵۹، ۱۸۴
۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۵، ۱۱۷، ۱۱۸	احمد میرزا، سلطان ← عضد الدوله
۱۲۲، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۷	احمد میرزا، سلطان ← عضد السلطنه
۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۷، ۱۴۹، ۱۵۱، ۱۵۵	احیاء الملک، دکتر شیخ محمد خان ۲۰، ۱۱۵
۱۵۸، ۱۶۱، ۱۶۵، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۷۵	اخترا الدوله ۲۲، ۱۲۲
۱۷۶، ۱۸۰، ۱۸۹، ۱۹۱، ۱۹۳، ۱۹۷	اخترا السلطنه ۹۱
۱۹۹، ۲۰۶، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۳، ۲۲۰	ادوارد هفتم (شاه) ۵۶، ۱۸۸
ارومیه ۱۱۷، ۱۳۶، ۱۵۳، ۱۹۹	ادیب الدوله، محمد حسن خان ۲۰
ارومیه (دریاچه) ۳۶	ادیب الدوله، محمد حسین خان ۲۰
اروتق ۱۳۰	ادیب السلطان ۲۱، ۲۲، ۲۶، ۱۵۹
اسپانیا ۲۳	ادیب السلطنه، میرزا حسن خان ۲۲
استرآباد ۳۸، ۴۸، ۸۶، ۹۰، ۹۳، ۱۰۰، ۱۲۴	ادیب السلطنه، میرزا حسین خان ۲۲
۱۲۹	ادیب السلطنه، میرزا سلیمان خان ۲۲، ۱۷۲
استراخان ۱۲۹، ۱۸۸	۱۹۳
استک، ای ۲۱۱	ادیب الملک، عبدالعلی خان ۱۷، ۲۸، ۶۴
اسحق خان ← مفخم الدوله	ادیب الممالک، میرزا صادق ۲۲
اسحق خان، میرزا ← معز الدوله	اراک ۵۶، ۷۷، ۲۱۰
اسحق میرزا ← اکرم الدوله	اردبیل ۹۰، ۱۸۳، ۱۹۴
اسد السلطان، عبدالحسین میرزا ۲۴	اردوبادی، سید تقی ۵۸
اسداله خان ← امین حضور	ارشاد الدوله، علی خان ۲۲
اسداله خان ← ناظم الدوله	ارفع الدوله، پرنس میرزا رضاخان ۲۳، ۲۴
اسداله خان، میرزا ۲۰۴، ۲۰۵	۱۸۱
اسداله خان، میرزا ۲۱۴	ارفع السلطنه، میرزا حسن خان ۲۴

- اصفهان ۱۳۰، ۱۰۹، ۸۱، ۷۱، ۵۲، ۳۷، ۳۵
 ۱۸۹، ۱۸۸، ۱۸۳، ۱۸۲، ۱۴۹، ۱۴۳
 ۲۱۷، ۲۱۵، ۲۰۷، ۲۰۰، ۱۹۶
 اعتبار السلطنه، محمد اسماعیل خان ۱۶۲، ۲۴
 اعتصام السلطنه، دوست علی خان ۲۴، ۱۵
 اعتصام الملک، میرزا ابراهیم خان ۲۵
 اعتصام الملک، میرزا محمد باقر خان ۲۴، ۲۵
 اعتصام الملک، میرزا یوسف خان ۲۵
 اعتصام دفتر ← اعتصام الملک، میرزا یوسف
 خان
 اعتضاد الدوله، عباس میرزا ۲۵
 اعتضاد الدوله، محمد مهدی خان ۲۵
 اعتضاد السلطان، ابراهیم میرزا ۲۵
 اعتضاد السلطان، یوسف خان ۵۲
 اعتضاد السلطنه، حسین علی میرزا ۱۵۹، ۲۶
 اعتضاد السلطنه، علی قلی میرزا ۱۶۱
 اعتضاد السلطنه ← محمد علی شاه
 اعتضاد الدوله، شیر خان ۱۲۱، ۱۲۲
 اعتضاد حضور، میرزا عبدالله خان ۲۶، ۴۵
 اعتضاد خاقان ۲۶
 اعتضاد خلوت، نوراله خان ۲۶، ۴۵
 اعتلاء الدوله، میرزا حسین خان ۲۶
 اعتلاء الملک، میرزا نصراله خان ۲۷
 اعتماد الاسلام، شیخ محمد تقی کشمیری ۲۷
 اعتماد التولیه، میرزا شفیق ۲۷
 اعتماد الدوله ۸
- اسداله خان میرزا ← جلال السلطان
 اسداله میرزا ← شهاب الدوله
 اسد خان دولو ← بهجت الملک
 اسفراین ۲۱۹، ۷۲
 اسفندیار بیگ ۲۹
 اسفندیار خان ← سردار اسعد
 اسکندر، حاجی ۱۲۰
 اسکندر خان ← خازن حضور
 اسکندر خان ← فتح السلطان
 اسکندر خان، سرتیپ ۹۵
 اسکندر میرزا ۹۵
 اسکوی ۳۳
 اسلامبول ۲۲۲، ۲۲۱، ۱۴۶، ۱۴۳
 اسماعیل، آقا ۳۲
 اسماعیل، آقا ۹۷
 اسماعیل، آقا ۱۶۰، ۱۷۳
 اسماعیل، آقا ۱۶۶
 اسماعیل، آقا سید ۵۶
 اسماعیل، میرزا ← ممتاز الدوله
 اسماعیل خان، ← شجاع الملک
 اسماعیل خان میرزا ← امین الملک
 اسماعیل خان، میرزا ← نبیل الملک
 اسماعیل میرزا ← معز الدوله
 اسماعیل میرزا، سلطان ← محتشم السلطان
 اشتنداخ، بارون ترانس فن ۱۶۹
 اشرف السلطنه، عزت ملک ۲۸، ۱۶۷
 اشرف السلطنه، ملک خانم ۱۲۷

- اعتماد الدوله، حاجی ابراهیم خان ۱۴۳
 ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۸
- اعتماد الدوله، عیسی خان ۱۷۶، ۱۵۱، ۷۲، ۲۷
 اعتماد السلطان، ابوالقاسم خان ۲۷
 اعتماد السلطنه، حاج علی خان ۶۴
 اعتماد السلطنه، محمد باقر خان ۲۸، ۱۷
 اعتماد السلطنه، محمد حسن خان ۲۸، ۲۹،
 ۱۶۷، ۱۵۴، ۱۲۷
- اعتماد السلطنه، مصطفی قلی خان ۹۳
 اعتماد العلماء، میرزا عبدالحمید ۲۹
 اعتماد حضرت، مرتضی خان ۲۹
 اعتماد حضور، میرزا سید علی ۲۹
 اعتماد دفتر، میرزا قاسم خان ۲۹
 اعتماد قاجار ۲۹
 اعتماد نظام، عباس قلی خان ۳۰، ۲۹
 عدل الدوله، رضا قلی میرزا ۳۰
 اعزاز السلطان ۳۰
 اعظام الدوله، سلطان حسین میرزا ۳۰
 اعظام الدوله، میرزا محمد خان ۳۰
 اعظام السلطنه، میرزا غلام علی خان ۳۱، ۳۰
 اعظم، خانم ۱۵
 اعظم الدوله، سلطان حسین میرزا ۳۱
 اعظم السلطنه، نوش آفرین خانم ۲۴، ۱۵
 اعلم الدوله، خلیل خان ۱۵۱، ۳۱
 اعلم الملك ۱۴۸، ۱۴۹
 افتخار اعظم ۱۵
- افتخارالتجار، حاجی علی اصغر شیرازی ۳۱
 افتخار الدوله، بانو عظمی ۱۵۲، ۱۱۰، ۵۲
 افتخار السلطنه، ایران الملوك ۴۹، ۴۴
 افتخار الملك ← احتشام الدوله
 افخم الدوله، فریدون میرزا ۱۲۰، ۳۲
 افخم السلطنه، بهمن میرزا ۳۲
 افخم الملك ۲۰۶، ۲۰۱
 افسر الدوله ۱۸۸
 افسر السلطنه ۱۷۲، ۱۲۱، ۲۲
 افشار، حسین قلی خان ۷۳
 افغانستان ۲۲۲، ۲۳
 اقبال الدوله، محمد خان ۱۳۴، ۳۲
 اقبال الدوله، میرزا محمد خان ۴۶
 اقبال السلطنه، رضا خان ۱۶۶، ۳۳، ۳۲
 اقبال الملك ۱۷۸
 اقبال الملك، میرزا محمد ۳۳
 اقتدار الدوله، میرزا محمود خان ۳۳
 اقتدار الممالک ← اقتدار الدوله
 اقدس السلطنه ۱۳۰
 اکبرخان قاجار ← سیف السلطان
 اکبرشاه ← شریف السادات
 اکبر میرزا ← صارم الدوله
 اکرم، خانم ۴۰
 اکرم الدوله ۳۳
 اکرم الدوله، اسحق میرزا ۳۴
 اکرم السلطنه، کاظم خان ۳۴
 اکرم الملك، میرزا آقاخان ۳۴
 اکرم الملك، میرزا امان الله خان ۳۴

- الکساندر سوم ۱۶۳، ۱۶۲، ۱۲۰
 اللهيار خان ۱۸۶
 الله قلی خان ۱۵۲
 الله قلی خان ۲۱۴
 الله وردی خان ← توپچی باشی
 ام الخاقان، تاج الملوك ۱۵۸، ۱۲۱، ۳۵، ۳۴
 امام جمعه تهران، حاج میرزا ابوالقاسم خان
 ۱۵۸، ۳۵
 امام جمعه تهران، میرزا زین العابدین ۳۶، ۳۵
 ۱۵۷، ۱۱۷
 امام جمعه تبریز ۹۰
 امام جمعه شیراز، حاجی شیخ یحیی ۳۶
 امام قلی خان (امین بقایا) ۲۰۹
 امام قلی خان، حاجی ← بختیاری
 امام قلی میرزا ۳۶
 امام قلی میرزا ← عمادالدوله
 امام وردی میرزا ۶۶
 امان الله خان ← عز الممالک
 امان الله خان، میرزا ← اکرم الملک
 امجدالدوله، ناصر قلی خان ۳۶
 امجدالسلطان، حاجی خان بابا خان ۱۵۲
 امجدالملک، میرزا محمد خان ۳۷
 امشهای، حاجی خان ۹۴
 امیرآباد (قلعه) ۸۵
 امیر اسداله خان ← شوکت الدوله
 امیر اصلان خان ← مجدالدوله
 امیر اعظم ← امیر خان سردار
 امیر افخم ← حسام الملک
 امیر بهادر جنگگ، حسین پاشا خان ۳۷، ۱۶۰،
 ۲۰۹
 امیر توپخانه ← امیر نظام
 امیر تومان، محمد خان ۲۱۰، ۴۰
 امیر حسین خان ← شجاع الدوله
 امیر خان ← جلیل الدوله
 امیر خان سردار ← وجیه الله میرزا
 امیر خان سردار، نصرت الله میرزا ۳۸، ۳۷،
 ۱۲۴
 امیر دوست محمد خان ← معیر الممالک
 امیر شکار، احمد خان ۴۰
 امیر قاسم خان ۷۲، ۲۷
 امیر قاسم خان ← جلال الملک
 امیر قلیچ خان ۱۰۷
 امیر قلی خان ۵۲
 امیر کبیر ← اتابک اعظم
 امیر نظام ← علاء الدوله
 امیر نظام، حسن علی خان گروسی ۸۸، ۲۸،
 ۲۰۰، ۱۸۵، ۱۶۵، ۱۳۰
 امیر نظام، میرزا محمد باقر خان ۹۴، ۴۰
 امیر نویان ← سردار ارفع
 امیریه (خیابان) ۹۳
 امین اقدس، زبیده ۴۶
 امین الاطباء ۴۰
 امین التجار ۴۰
 امین الحرم، حسن خان ۴۰
 امین الدوله ۴۳، ۴۰
 امین الدوله ← اتابک اعظم
 امین الدوله، حاج میرزا علی خان ۴۱، ۴۲، ۴۲

- امین خلوت، میرزاهاشم خان ۱۳۴، ۱۳۳، ۳۲
 امین دربار، میرزاهاشم خان ۱۵۶، ۴۷
 امین دفتر ۴۷
 امین دیوان ۴۷
 امین صره، علی خان ۱۸۷
 امین لشکر، میرزا قهرمان ۴۷
 امین نظام، محمدصادق خان ۴۸، ۴۷
 امینه اقدس ۱۲۱
 امین همایون، غلام علی خان ۴۸
 انتخاب الملك، علی اکبر خان ۴۸
 انتظام الدوله، میرزا ابراهیم خان ۴۹، ۴۸
 انتظام الدوله، میرزا عبداله خان ۴۸
 انتظام السلطنه، سید محمد ۴۹
 انتظام الملك ۴۹
 انزاب ۱۳۰
 انزلی ۱۲۹
 انگلیس ۳۶، ۳۱، ۲۷، ۲۵، ۱۶، ۱۵، ۸، ۷، ۶، ۵
 ۹۴، ۹۲، ۸۸، ۶۸، ۶۵، ۶۴، ۶۲، ۴۶، ۳۸
 ۱۳۰، ۱۲۹، ۱۲۶، ۱۲۵، ۱۱۲، ۱۰۴، ۹۵
 ۱۶۱، ۱۶۰، ۱۵۳، ۱۴۳، ۱۳۹، ۱۳۴
 ۱۶۲، ۱۷۱، ۱۷۵، ۱۷۷، ۱۸۴، ۱۹۱
 ۱۹۲، ۱۹۵، ۱۹۶، ۲۰۰، ۲۰۵، ۲۰۹
 ۲۱۱
 انیس الدوله ۱۷۴، ۱۳۰
 اوگتای قاآن میرزا ۹۱
 اویس میرزا، سلطان ← معتمد الدوله
 ایالات متحده ۱۱۱، ۹۹، ۱۶، ۱۵
 ایتالیا ۱۸۴، ۱۴۷، ۴۱
 ایران ۲۲، ۲۰، ۱۹، ۱۸، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۸
- ۱۳۷، ۱۲۵، ۱۱۱، ۱۰۳، ۹۶، ۷۶، ۴۷
 ۲۰۱، ۱۹۰، ۱۸۳، ۱۶۷، ۱۵۳، ۱۴۲
 ۲۱۲، ۲۱۱، ۲۱۰، ۲۰۷، ۲۰۶
 امین الدوله، فرخ خان ۱۳۴، ۱۳۳، ۴۶، ۳۲
 ۲۱۱، ۱۹۰، ۱۷۱، ۱۴۳
 امین الدوله، محسن خان ۱۳۱، ۴۲، ۴۱
 امین الدوله، میرزاهاشم خان ۴۶
 امین السلطان ← اتابك اعظم
 امین السلطان، آقا ابراهیم ۴۵، ۴۴، ۴۲، ۱۴
 ۲۱۲، ۴۸
 امین السلطنه، محمد علی خان ۴۸، ۴۲
 امین الصحه، آقاخان ۱۱۲
 امین الصره ← امین الملك
 امین الضرب، حاج حسین آقا ۴۳
 امین الضرب، حاج محمد حسن ۴۳
 امین الملك ۱۴۲
 امین الملك، پاشا خان ۱۶۷، ۴۳
 امین الملك، عیسی خان ۴۴
 امین الملك، فرخ خان ← امین الدوله
 امین الملك، میرزا اسماعیل خان ۱۲۰، ۴۴
 امین الملك، میرزا عیسی ۱۲۰
 امین الممالک، میرزا موسی خان ۴۴
 امین بقایا، محمد حسن خان ۴۴
 امین حضرت، آقا محمد علی ۴۵
 امین حضرت، اسداله خان ۴۵
 امین حضور، آقا علی ۱۹۸، ۴۵، ۲۶
 امین حضور، اسداله خان ۴۵
 امین خاقان، میرزا محمد خان ۴۶
 امین خلوت، غلامحسین خان ۴۷، ۴۶، ۳۲

باکینگهام (قصر) ۱۲۵	۴۰،۳۶،۳۳،۲۹،۲۸،۲۶،۲۵،۲۴،۲۳
بالکان ۱۷۱	۷۸،۷۷،۶۸،۶۵،۶۰،۵۸،۵۵،۴۷،۴۳
بام ۷۲	،۹۵،۹۲،۹۱،۸۸،۸۵،۸۳،۸۱،۷۹
بانو عظمی ← افتخارالدوله	۱۱۸،۱۱۷،۱۱۴،۱۱۳،۱۱۲،۱۱۱،۹۶
بجنورد ۱۳۸	۱۳۹،۱۳۸،۱۳۳،۱۲۶،۱۲۵،۱۲۲
بحرین ۸۱	۱۴۹،۱۴۶،۱۴۵،۱۴۴،۱۴۳،۱۴۱
بحرینی، سید ۵۴،۵۰،۳۶	۱۶۰،۱۵۸،۱۵۷،۱۵۶،۱۵۵،۱۵۱
بخارا ۱۸۶،۱۸۵	۱۷۱،۱۶۸،۱۶۷،۱۶۶،۱۶۴،۱۶۱
بختیاری ۱۰۷	۱۸۱،۱۸۰،۱۷۹،۱۷۷،۱۷۵،۱۷۳
بختیاری، جعفرقلی خان ۲۰	۱۹۱،۱۹۰،۱۸۹،۱۸۸،۱۸۴،۱۸۲
بختیاری، حاجی امام قلی خان ۷۹،۵۱	،۲۰۰،۱۹۸،۱۹۵،۱۹۴،۱۹۳،۱۹۲
بختیاری، حسین قلی خان ۹۲	۲۱۱،۲۰۹،۲۰۸،۲۰۵،۲۰۴،۲۰۲
بدر السلطنه ۸۱	۲۲۲،۲۲۱،۲۲۰،۲۱۹،۲۱۸
بدرخان ۷۷	ایران الملوك ← افتخار السلطنه
بدیع الدوله، عبدالکاظم خان ۵۲	ایروانی، عباس خان ۹۱
بدیع السلطنه، میرزا مهدی خان ۵۲	ایزدخواست ۱۳۷
بدیع الملک ۵۲	ایلچی، میرزا ابوالحسن خان ۲۱۸
بدیع الملک، میرزا سید رضا خان ۱۸۷،۵۳	
بدیع الملک میرزا ← حشمت السلطنه	
بدیع الملک میرزا، حشمت السلطنه ۵۳	
۱۲۸، ۱۲۷	بباخان ۱۸۶، ۱۸۵
برابان (استان) ۹۷	بازار (محلّه) ۱۸۰
برازجان ۱۳۷	باخزر ۲۱۹، ۱۹۸، ۱۰۳
برلین ۱۸۹، ۱۵۵، ۱۱۴، ۷۷، ۴۴	باصر السلطنه، میرزا علی اکبر خان ۵۰
برمرهافن ۱۶۱	باقر، حاج میرزا سید ← صدیق لشکر
برنشوینک، هرقتن ۱۸۹	باقرخان ← شجاع السلطنه
بروجرد ۲۱۴، ۱۲۲، ۸۳، ۶۵، ۳۸، ۲۵	باقرخان، میرزا ← سهام نظام
بروکسل ۹۶	باقرخان، میرزا ← شریف السلطنه
برهان الملک، نواب خسرو میرزا ۵۳	باقرخان، میرزا ← مبین الدوله
بریتانیا ← انگلیس	باکو ۷۸

- بزدلو ۱۹۶
بسظام ۳۸
بشیر المملک، فضل‌اله خان ۵۳
بشیر المملک، محمد باقر خان ۵۴
بصیر الدوله، عبدالحسین خان ۵۴
بضمیر السلطنه، خان خان ۵۴
بصیر السلطنه، سید حسین ۵۴، ۵۰
بغداد ۱۶۷، ۱۶۶، ۱۲۵، ۹۶، ۹۵، ۷۰، ۶۰، ۳۱
۲۲۲، ۱۹۵، ۱۸۹، ۱۸۲
بلانیت، خانم-آقای ۹۲
بلژیک ۱۹۸
بلغارستان ۱۱۲، ۹۸
بلقیس خانم ۳۵
بلوچستان ۱۲۶، ۳۴، ۱۹
بمبئی ۲۱۷، ۱۵۵، ۱۴۶، ۱۲۵
بنان الدوله، میرزا کریم خان ۱۶۹، ۵۴
بنان السلطنه، سید ابوتراب خان ۱۵۸، ۵۵، ۵۴
بنان السلطنه، میرزا فرج‌اله خان ۵۵
بنان المملک، میرزا جواد خان ۵۵
بنان المملک، میرزا رضا خان ۵۵
بنان المملک ← بنان السلطنه
بندرعباس ۲۰۵
بنی اعمام (طایفه) ۱۱۶
بنی کعب (طایفه) ۹۲
بوشهر ۱۲۶، ۱۲۴، ۹۱، ۷۸، ۶۵، ۵۷، ۳۳، ۳۱
۲۱۶، ۲۱۲، ۱۹۷، ۱۵۱
بهاء الدوله، بهمن میرزا ۵۶
بهاء الدوله، حاج ساسان میرزا ۵۶
بهاء الدوله، حاجی خسروخان سالار ارفع ۵۲
بهاء نظام، جوادخان ۱۰۰، ۵۶
- بهبودخان ۱۸۶
بهبهان ۸۳، ۵۲
بهبهانی، آقاسید احمد ۲۰
بهبهانی، آقاسید اسماعیل ۵۶
بهبهانی، سید عبداله ۱۵۷، ۱۲۶، ۵۷، ۵۶، ۲۰
بهجت المملک ۱۵۲
بهجت المملک، اسد خان دولو ۵۷
بهرام میرزا ← معز الدوله
بهمن میرزا ۱۰۵
بهمن میرزا ← افخم السلطنه
بهمن میرزا ← بهاء الدوله
بیان السلطنه، میرزا سلیمان ۵۷
بیت المقدس ۳۵
بید شهر ۲۱۷
بیروت ۱۹۷، ۷۲
بیگلر بیگی، اکبرخان رشتی ۹۴
بیگلر بیگی، محمد رضاخان ۶۲
بیوکخان ← ناصر الدوله، میرزا محمد عالیخان
- پ
پاشاخان ← امین المملک
پاریس ۱۴۶، ۱۴۳، ۱۱۲، ۹۶، ۶۹، ۳۱، ۲۸
۲۲۱، ۱۸۷، ۱۷۵، ۱۵۶
پامنا (محلّه) ۱۶۴، ۱۲۹، ۱۱۹
پرسپولیس (کشتی) ۱۶۱
پروس ۱۹۰
پرویزخان ← سیف المملک

تمجید السلطنه، محمد رضا میرزا ۵۸
 تمجید السلطنه، میر سلیمان خان ۵۹
 تنکا بن ۸۶، ۹۰
 تنکا بنی، ولی خان ۸۶
 توپچی باشی، الله وردی خان ۴۷
 توران السلطنه ۱۲۳
 توکیو ۱۶
 تولوزان، دکتر ۶۸
 تونیس، مسیو ۹۷
 تویسرکان ۰۰، ۱۱، ۱۲، ۱۶۷، ۱۸۵، ۲۱۲
 تهران ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳
 ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۶
 ۳۸، ۴۰، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۶، ۴۸، ۵۲، ۵۴، ۵۵
 ۵۷، ۶۲، ۶۴، ۶۵، ۶۸، ۷۱، ۷۲، ۷۵، ۷۸
 ۸۰، ۸۱، ۸۷، ۸۸، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۵، ۹۸
 ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۱۴
 ۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۴، ۱۲۶، ۱۲۸، ۱۲۹
 ۱۳۰، ۱۳۴، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۳
 ۱۴۴، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۲، ۱۵۵
 ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۶، ۱۶۷
 ۱۷۱، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰
 ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۸
 ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۴، ۱۹۶، ۱۹۷
 ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵

پرویز میرزا — منیر الدوله
 پریم، مسیو ۲۱، ۹۷
 پترزبورغ — سنت پترزبورغ
 پکن ۱۵
 پیکوت، سرهنگ هنری فیلیپ ۷

ت

تاج السلطنه ۱۰۳، ۲۱۱
 تاج الملوك — ام الخاقان
 تبریز ۱۴، ۲۱، ۳۳، ۳۶، ۴۰، ۴۴، ۴۴، ۵۴، ۵۶، ۵۸
 ۶۰، ۹۰، ۹۶، ۱۰۰، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۳۶
 ۱۳۸، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۳، ۱۵۹، ۱۶۲
 ۱۷۱، ۱۷۸، ۱۹۵، ۱۹۷، ۱۹۹، ۲۰۱، ۲۱۲
 تبریزی، میرزا عبداللطیف ۱۷۰
 تربت حیدریه ۸۰، ۱۶۵، ۱۸۰
 ترشیز ۷۲
 تفرش ۱۶۴
 تفرشی، سید علی اکبر ۱۳
 تفرشی، میرزا عباس خان ۱۴۱
 تفلیس ۲۳، ۹۶، ۱۲۵، ۱۶۳، ۱۶۴
 تقی، میرزا — مجد الملک
 تقی خان — یزدی
 تقی خان، میرزا — اتابک اعظم
 تقی خان، میرزا — لسان الملک
 تقی زاده، سید حسن ۵۸
 تمجید الدوله، شمس الدین خان ۱۵۲

- جعفر قلی خان ← معین السلطان ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٣، ٢١٦
- تهرانی ← محمد حسن، شیخ
- تیمور میرزا ← حسام الدوله
- تیموری (طایفه) ١٧٥، ١٩٧، ١٩٨
- ث
- ثقة الدوله ← وکیل الملک، میرزا ابو الفتح خان
- ثقة السلطنه، یحیی میرزا ٦٠
- ثقة الملک، حاج محمد علی ٦٠
- ج
- جابر خان، حاج ← نصرت الملک
- جاسب خان، شیخ ← نصرت الممالک
- جاسک (بندر) ٧٨
- جام ٢١٩
- جبار، حاج میرزا ٩٦
- جعفر، آقا شیخ ← سلطان العلماء
- جعفر، سید ← کشفی
- جعفر، میرزا ٩٨
- جعفر، میرزا ١٩١
- جعفر آباد ٤٦
- جعفر خان، میرزا ١٠٠
- جعفر خان، میرزا ← وثوق الممالک
- جعفر خان، میرزا ← یمین الممالک
- جعفر علی خان ٢٠٢
- جعفر قلی خان ٢٠٥
- جلال الدوله، سلطان حسین میرزا ٣٣، ٤٣، ٥٦، ٧١
- جلال الدوله ٣٣
- جلال الدوله، سلطان حسین میرزا ١٢١، ٢١٧
- جلال الدوله، سلطان حسین میرزا ٧١، ٢١٨
- جلال الدین میرزا ١١٦، ١٧٠
- جلال الدین میرزا ← محتشم الدوله
- جلال السلطان، اسداله میرزا ٧١، ٧٢
- جلال الملک ← معین السلطان، جعفر قلی خان
- جلال الملک، امیر قاسم خان ٧٢
- جلیل الدوله، امیر خان ٧٢
- جلیل الملک، میرزا نصراله خان ٧٢
- جم ١٠٧، ١٩٧
- جمال الدین، سید ٩٩
- جمال الدین میرزا ٧٢، ٧٣، ١٥٥
- جنید میرزا، سلطان ← معتمد الدوله
- جواد، سید ← ظهیر الاسلام
- جواد خان ← بهاء نظام
- جواد خان، میرزا ٣٤
- جواد خان، میرزا ← سعد الدوله

حافظ (شاعر) ۲۱۳
 حبیب‌اله خان ۹۰
 حبیب‌اله خان ۱۳۴
 حبیب‌اله خان ۲۱۴
 حبیب‌اله خان ← خبیرالملک
 حبیب‌اله خان ← سالارالسلطان
 حبیب‌اله خان ← مجدالملک
 حبیب‌اله خان ← موقرالسلطنه
 حبیب‌اله خان، میرزا ۲۰۱
 حبیب‌اله خان تنکابنی ← ساعدالدوله
 حسام‌الدوله، تیمورمیرزا ۱۸۷، ۹۶، ۹۵
 حسام‌الدین، میرزا ← مشاورالدوله
 حسام‌الدین میرزا، آقاسید ۳۵
 حسام‌السلطنه ۶۲، ۸
 حسام‌السلطنه، ابوالنصرمیرزا ۶۲، ۶۳، ۱۲۷
 ۱۶۳
 حسام‌السلطنه، سلطان مراد میرزا ۱۱، ۶۲، ۶۳
 ۱۹۹، ۱۸۸، ۱۰۴
 حسام‌السلطنه، محمد تقی میرزا ۱۰۸، ۱۷۱
 ۲۱۸
 حسام‌الملک، حسین خان قراگزلو ۶۳، ۱۷
 حسام‌الملک، زین العابدین خان ۱۷، ۶۳، ۶۴
 ۸۷
 حسام لشکر، میرزا عبدالکریم خان ۶۴
 حسین، سید ۱۲۴
 حسن، شیخ ۶۱

جواد خان، میرزا ← بنان‌الملک
 جواد مجتهد، میرزا ۳۵
 جهانسوزشاه، حسین‌قلی خان ۷۳
 جهان‌شاه خان افشار ۱۸
 جهانگیرخان، میرزا ← ناظم‌الملک
 جهرم ۲۱۷

ج

چاکر ← طبرستانی، رضاقلی خان
 چاله میدانی، حاجی ملامحمد مجتهد ۶۱
 چاله میدانی، شیخ محمد علی ۶۱
 چاه بهار ۱۶
 چرچیل، جورج پرسى ۸۰۷
 چناران ۸۵
 چهارم‌مجال ۷۹، ۵۲
 چین ۱۵

ح

حاجب‌الدوله ۸، ۹۵
 حاجب‌الدوله ← معین‌الدوله
 حاجب‌الدوله، حاج علی خان ۲۸
 حاجب‌الدوله، محمدخان ۱۵۶، ۲۲۲
 حاجب‌الدوله، مصطفی‌خان ۶۲
 حاجب‌السلطان ۲۰۹
 حاجب‌السلطان، محمودخان ۵۱
 حاج صفرعلی (مسجد) ۵۸
 حاجی میرزا ۱۹۰

- حسن، میرزا ← آشتیانی
 حسن، میرزا ← شیرازی
 حسن، میرزا ← صفی علی شاه
 حسن، میرزا ← مشیرالملک
 حسن آباد ۴۶
 حسن آباد (محلہ) ۱۵۸
 حسن تبریزی، میرزا شیخ ۲۳
 حسن خان ← امین الحرم
 حسن خان ← سالار
 حسن خان ← مدحت السلطنہ
 حسن خان ← معین الممالک
 حسن خان، سید ۱۲۹
 حسن خان، میرزا ← ادیب السلطنہ
 حسن خان، میرزا ← ارفع السلطنہ
 حسن خان، میرزا ← رفیع الدولہ
 حسن خان، میرزا ← شیرازی
 حسن خان، میرزا ← محتشم السلطنہ
 حسن خان، میرزا ← معتمد الاطباء
 حسن خان، میرزا ← وثوق الدولہ
 حسن خان، میرزا ← وزیر نظام
 حسن علی، میرزا ۲۰۲
 حسن علی خان ۲۰۶
 حسن علی خان، حاجی میرزا ← ناصر الملک
 حسن علی خان گروسی ← امیر نظام
 حسن علی شاه ۲۴
 حسن علی میرزا ← شجاع السلطنہ
 حسن علی میرزا ← فتح السلطنہ
 حسین، حاج سید ۱۲۸
 حسین، حاجی سید ← جلال التولیہ
 حسین، سید ← بصیر السلطنہ
 حسین آقا ۳۱
 حسین آقا، حاج ← امین الضرب
 حسین پاشا خان ← امیر بہادر جنگ
 حسین خان ← سپہسالار اعظم
 حسین خان ← شہل السلطنہ
 حسین خان ← شہاب الملک
 حسین خان ← معتمد الملک
 حسین خان ← معین الدولہ
 حسین خان ← معین الملک
 حسین خان، میرزا ۶۴
 حسین خان، میرزا ۱۰۷
 حسین خان، میرزا ۲۰۰
 حسین خان، میرزا ← ادیب السلطنہ
 حسین خان، میرزا ← اعتلاء الدولہ
 حسین خان، میرزا ← سناء الدولہ
 حسین خان، میرزا ← قوام دفتر
 حسین خان، میرزا ← گرانمایہ
 حسین خان، میرزا ← مجہر الملک
 حسین خان، میرزا ← معتمد الاطباء
 حسین خان، میرزا ← معین الوزارہ
 حسین خان، میرزا ← معین لشکر
 حسین خان، میرزا ← مؤتمن الملک
 حسین خان قراگز لو ← حسام الملک

- حسین میرزا، سلطان ← اعظام الدوله
حسین میرزا، سلطان ← اعظم الدوله
حسین میرزا، سلطان ← نیر الدوله
حشمت الدوله ۶۵
حشمت الدوله، حمزه میرزا ۶۳
حشمت الدوله، عبدالله میرزا ۲۵، ۶۵، ۶۹
۱۳۴
حشمت السلطان، حمزه میرزا ۶۵
حشمت السلطان، محمد علی میرزا ۸۰، ۶۵
حشمت السلطنه ۱۵۵
حشمت السلطنه، بدیع الملک میرزا ۳۴، ۱۶۷
حشمت السلطنه، محمد حسین میرزا ۶۶
حشمت الملک، میرزا علی اکبر خان ۶۶
حشمت الملک، میر علم خان ۶۸، ۶۶
حشمت اله خان ۱۸۶
حصن السلطنه، میرزا مهدی خان ۶۸
حضرت علیا ۱۳۸
حکیم الدوله ۱۴۸، ۱۴۹
حکیم الملک، ابراهیم خان ۶۸، ۶۹
حکیم الملک، محمد خان ۴۰، ۱۵۴، ۲۰۹
حکیم الملک، میرزا محمود خان ۶۸، ۶۹
حکیم الهی، حاجی میرزا محمد رضا ۱۳۹
حکیم الممالک ← مشاور السلطان
حکیم الممالک والی، میرزا علی نقی خان ۷۷
حکیم باشی، حاجی میرزا محمد ۱۶۶
حکیم باشی، میرزا بابا ۳۳
حسین خان مستوفی ← معین السلطنه
حسین علی خان ← معیر الممالک
حسین علی خان ← معین الدوله
حسین علی خان، حاجی ۲۱۴
حسین علی خان، حاجی ← عز السلطان
حسین علی میرزا ۲۱۳
حسین علی میرزا ← اعتضاد السلطنه
حسین علی میرزا ← فرمانفرما
حسین علی میرزا ← معین الدوله
حسین قلی خان ۵۱
حسین قلی خان ۱۱۴
حسین قلی خان ۱۸۶
حسین قلی خان ۲۱۵
حسین قلی خان ← افشار
حسین قلی خان ← بختیاری
حسین قلی خان ← جهانسوز شاه
حسین قلی خان ← ساعد السلطنه
حسین قلی خان ← مخبر الدوله
حسین قلی خان ← نواب
حسین قلی خان ← والی
حسین قلی خان، حاجی ← نظم السلطنه
حسین قلی خان مافی ← نظام السلطنه
حسین قلی خان نوری ← صدر السلطنه
حسین قلی میرزا ← عماد السلطنه
حسین قلی میرزا ← عمدة السلطنه
حسین میرزا، سلطان ۱۲۸، ۲۰۶

- دوستی چوپان ← گروسی
خپوه ۱۶۱
- دولت‌شاه، محمد عالی میرزا ۱۸۹، ۱۲۷، ۳۴، ۸
دومونت فورت، کنت ۲۰۱
دیرکوند (طایفه) ۱۳۸
دیلیم (بندر) ۷۸
- د
- رابینو دی بور گوماله، هاسینت لوئی ۸
رحیم خان، حاجی ← خازن الملک
رزاز، حاجی میرزا علی خان ۲۱۵
رستم آباد ۷۹
رستم آبادی، حاجی آخوند ۷۹
رشت ۱۶۱، ۱۵۶، ۱۴۹، ۱۲۷، ۹۵، ۴۷، ۳۸
۱۷۸، ۱۶۴، ۱۶۲
رضا ← معین السلطنه
رضا، آقا ۳۱
رضا، آقا ← رئیس التجار
رضا، امام ۷۰، ۱۰۰، ۱۲۶، ۱۴۱
رضا، میرزا ۹۹
رضاخان ← اقبال السلطنه
رضاخان ← رفعت السلطنه
رضاخان، پرنس میرزا ← ارفع الدوله
رضاخان، میرزا ← بنان الملک
رضاخان، میرزا ← مهندس باشی
رضاخان، میرزا ← مؤید السلطنه
- داراب ۲۱۷، ۲۱۵
دارا میرزا، شاهزاده ۲۲۱، ۱۸۱، ۵۸
دارا میرزا، عبدالله ۱۸۱
داگلاس، سرهنگ جیمز آرچیبالد ۱۳۸، ۷
دامغان ۲۰۷، ۴۸
دان، لرد ۱۵۶، ۹۵
داودخان ← مفتاح السلطنه
داودخان، میرزا ۲۰۶
دبیرالدوله، میرزا محمد تقی ۷۶
دبیرالسلطان، میرزا علی اکبر خان ۲۱۲، ۷۶
دبیرالسلطنه، فضل‌اله خان ۱۵۴، ۷۷
دبیرالملک، میرزا محمد حسین خان ۷۷
دبیرالملک، نصراله خان ۷۷
دبیرالملک، میرزا اسماعیل خان ۷۷
دبیرهما یون، میرزا محمد علی خان ۷۸
درخشنده خانم ۳۳
درخونگاه (محل) ۱۹۴
درگز ۱۸۶، ۱۴۵
دریا بیگی، میرزا احمد خان ۷۸
دزفول ۱۲۴
دوست علی خان ← اعتصام السلطنه
دوست علی خان ← معیرالملک

- ۲۰۷
 رکن الدوله، محمد تقی میرزا ۳۰، ۳۱، ۳۰، ۲۴، ۳۱
 ۲۲۱، ۲۰۷، ۱۷۰، ۱۴۳، ۸۰، ۷۱
 رکن الدین ۱۶۲
 رکن السلطنه، محمد رضا میرزا ۸۱
 رکن الملک، میرزا سلیمان خان ۸۱
 روس ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۴۳
 ۱۲۰، ۱۰۳، ۱۰۰، ۹۱، ۷۵، ۶۹، ۶۸، ۴۷
 ۱۷۸، ۱۶۹، ۱۶۸، ۱۶۳، ۱۶۲، ۱۵۵
 ۲۱۱، ۲۰۰، ۱۹۴
 روسیه ← روس
 روم ۴۱
 رونار، هانری ۱۴۹، ۱۵۹
 ریحان اله، آقاسید ۸۱، ۸۳
 رئیس التجار، آقارضا ۱۸۲
 رئیس التجار، حاجی محمد علی ۸۳
 رئیس الکتاب، میرزا محمد حسین ۸۴
 رئیس الکتاب، میرزا عبد الرحمان ۸۴
- ز
 زبیده ← امین اقدس
 زبیده خانم ۶۳
 زرگر باشی ← صنایع الممالک
 زرنده ۵۳
 زعفرانلو (طایفه) ۸۵، ۱۰۲
 زکی خان ۲۰۴، ۲۰۵
- رضا خان، میرزا سید ← بدیع الملک
 رضا خان، میرزا سید ← مفخم الملک
 رضا خان نوری، میرزا ← صدیق الدوله
 رضاقلی خان ۷۹، ۸۵
 رضاقلی خان ۱۱۶
 رضاقلی خان ۱۳۷
 رضاقلی خان ۱۸۶
 رضاقلی خان ۲۰۷
 رضاقلی خان ← سردار مکرم
 رضاقلی خان ← طبرستانی
 رضاقلی خان ← لله باشی
 رضاقلی خان ایروانی ← سراج الملک
 رضاقلی میرزا ۸۱
 رضاقلی میرزا ← عدل الدوله
 رضاقلی میرزا ← عدل الدوله
 رضاقلی میرزا ← نایب الایاله
 رضی، آقاسید ۱۲۹
 رفعت الدوله، نصراله میرزا ۸۰
 رفعت السلطنه، میرزا عبد الرزاق خان ۸۰
 رفعت الملک، رضا خان ۸۰
 رفیع آقا ← نظام العلماء تبریزی
 رفیع التولیه، حاجی میرزا عبد الحسین ۸۰
 رفیع الدوله، میرزا حسن خان ۸۳
 رفیع السلطنه، عبدالله خان ۸۳
 رقیه خانم ۱۲۰
 رکن الدوله ۸، ۱۵۲
 رکن الدوله، علی نقی میرزا ۳۰، ۳۰، ۶۵، ۸۰، ۸۱

- زمان، میرزا ۱۸۴
 زمان خان ۱۳۴
 زمان خان، آقا محمد ۲۱۵
 زمان خان، حاجی میرزا ۱۷۴
 زنجان ۲۱۱، ۱۲۰، ۹۸، ۸۷، ۴۵، ۱۸
 زند، کریم خان ۳۶
 زورآباد ۱۹۷، ۱۰۷
 زهراسلطان خانم ۳۵
 زین العابدین ← امام جمعه تهران
 زین العابدین خان ۱۳۷
 زین العابدین خان ۲۰۴
 زین العابدین خان ← حسام الملك
 زین العابدین خان ← لقمان الممالک
 زین العابدین خان، حاجی ۱۳۹
 زین العابدین خان، میرزا ۳۰
 زین العابدین خان غفاری، میرزا ← شریف الدوله
 زینت السلطنه ۸۸
 زیورخانم ۱۶۷
 زیورخانم ← شرافت السلطنه
- ژ
- ژاپن ۱۶، ۱۵
- س
- ساتو ۱۵
 ساسان میرزا، حاج ← بهاء الدوله
- ساعدا ارفع ۸۷
 ساعدا الدوله، حبیب اله خان تنکا بنی ۸۶
 ساعدا السلطنه ← سردار اکرم
 ساعدا السلطنه، حسین قلی خان ۹۴، ۱۷
 ساعدا الملك، عبدالرحیم خان ۸۶
 ساعدا الملك، میرزا احمد خان ۸۷
 سالار ۶۲
 سالار، حسن خان ۸۸
 سالار ارفع، حاجی خسرو خان ← بهاء الدوله
 سالار اعظم ← سردار منصور، فتح اله خان اکبر
 سالار افخم ۱۲۹، ۸۷
 سالار افخم ← سردار منصور، فتح الله خان اکبر
 سالار اکرم، میرزا صالح خان ۸۷
 سالار الدوله، ابو الفتح میرزا ۱۱۳، ۵۷، ۸۷، ۸۸
 ۱۸۳، ۱۳۹، ۱۰۵
 سالار السلطان، حبیب الله خان ۲۱۷، ۱۴۴، ۸۸
 سالار السلطنه، نصرت الدین ۱۹۹، ۱۵۱، ۸۸
 سالار الملك، عبدالحسین خان ۸۸
 سالار الملك، محمد خان ۲۰۹، ۱۱۹
 سالار لشکر، عباس میرزا ۱۹۶
 سالار معظم ← سردار مکرم، رضا قلی خان
 سالار مؤید، میرزا محسن خان ۹۰
 سام خان ۱۰۳
 سان فرانسیسکو ۱۵
 ساوجیلاغ ۱۷۰، ۳۶

سردار اعظم، شاهزاده ← صارم الدوله	ساوه ۱۴۴، ۱۰۰، ۵۳، ۲۵
سردار افخم، آقا بالاخان ۱۷۸، ۹۳، ۳۰	سایکس، سرپرسی ۲۰۰
سردار افخم، محمد حسین خان ۵۱	سبحان قلی خان ۱۸۶
سردار اقدس ← سردار ارفع	سبزوار ۷۲
سردار اکرم ← امیر نظام	سپهدار، نصر السلطنه، محمد ولی خان ۹۰، ۸۶
سردار اکرم، عبدالله خان ۹۴، ۹۳، ۱۷	سپهر، میرزا عباس قلی خان ۱۴۷
سردار امجد ۴۹	سپهسالار ۳۰، ۸
سردار شجاع، حسین خان ۴۰	سپهسالار (مدرسه) ۱۸۷
سردار فیروز ← سردار مکرم	سپهسالار (مسجد) ۱۱۷، ۹۰، ۸۱، ۵۶
سردار گل ← امیر نظام	سپهسالار، کیخسرو میرزا ۷۲
سردار گل، عزیز خان مگری ۱۶۳	سپهسالار، میرزا محمد خان ۴۳
سردار معتمد ← محشم الملک، میرزا صادق خان	سپهسالار اعظم، میرزا حسین خان ۹۶، ۳۸
سردار مکرم، رضا قلی خان ۱۵۴	۱۹۶، ۱۹۲، ۱۸۹، ۱۴۳
سردار مکرم، میرزا کریم خان ارجمندی ۹۴	سحر السلطان، میرزا کاظم آقا ۹۱، ۹۰
سردار منصور، فتح الله اکبر ۱۵۶، ۹۵، ۹۴، ۱۳	سدید السلطنه، محمد علی خان ۹۱
سردار منصور، فتح اله خان رشتی ۸۷	سراج السلطان، عبدالرضا میرزا ۹۱
سردار مؤید، فتح اله خان مراغهای ۹۵	سراج الملک، میرزا رضا قلی ایروانی ۲۱۸، ۹۱
سروجهان خانم ۲۴	سراج الممالک، ابوالقاسم خان ۱۵۸، ۹۲، ۹۱
سرور الدوله ۱۵۲، ۶۳	سر بندی ۱۹۶
سرور السلطنه ۱۸۷، ۱۲۷	سرپل ذهاب ۱۶۶
سرور السلطنه، سرور میرزا ۹۶، ۹۵	سردار ← انتظام الدوله، میرزا عبدالله خان
سعد الدوله، میرزا جواد خان ۱۶۰، ۹۷، ۹۶	سردار، محمد حسن خان ۱۹۳
۱۸۰	سردار ارفع، شیخ خزعل خان ۱۹۷، ۹۲، ۸۳
سعد السلطان، میرزا عباس خان ۹۸	سردار اسعد، اسفندیار خان ۹۲، ۵۲، ۵۱
سعد السلطنه، محمد باقر خان ۹۸، ۹۷	سردار اسعد، حاج علی خان بختیاری ۹۲
سعد الملک ← نظام السلطنه، حسین قلی خان مافی	

- سعد الملك، محمد حسن خان ۱۹۹،۹۸
 سعد الملك، ميرزا مهدی خان ۹۸
 سعد الممالك، شیخ مرتضی ۹۸
 سعید السلطنه، حاجی فتح اله خان ۸۱
 سعیدخان، میرزا ۱۸۷،۱۵۳
 سلطان آباد ۲۰۹
 سلطان الحکماء، حاجی میرزا ابوالقاسم ۹۸
 سلطان العلماء، آقا شیخ جعفر ۳۵
 سلطانیه ۱۶۱
 سلما س ۲۲۱،۱۳۶،۱۱۷
 سلیمان، میرزا ← بیان السلطنه
 سلیمان خان ۱۴
 سلیمان خان ← ظهیر السلطنه
 سلیمان خان ← یمین خلوت
 سلیمان خان، میرزا ← رکن الملك
 سلیمان خان، میرزا ← ادیب السلطنه
 سلیمان میرزا، حاجی ← شعاع الدوله
 سمنان ۲۰۷،۴۸
 سناء الدوله، میرزا حسین خان ۹۸
 سنت پترزبورغ ۱۶۳،۱۰۰،۶۸،۲۴،۲۳
 ۲۱۸،۱۹۴،۱۸۸،۱۶۹
 سنت جان، سراولیور ۱۹
 سنت جورج (نشان) ۱۱۲،۶۴،۴۶
 سنگلج (محلہ) ۱۳۹
 سوریه ۳۵
 سهام الدوله ۱۲۳،۱۲۴
 سهام السلطنه، مصطفی قلی خان عرب ۴۹
 سهام السلطنه، مهدی قلی خان ۹۹،۵۳
 سهام الملك، مهدی قلی میرزا ۹۹
 سهام نظام، میرزا باقر خان ۹۹
 سیاح، حاج میرزا محمد علی ۱۰۰،۹۹
 سید، حاجی میرزا ۱۴۱
 سیستان ۲۲۲،۲۱۱،۶۸،۱۹،۱۶
 سیف الدوله، سلطان عبدالمحمد میرزا ۷۲
 ۱۲۲،۱۰۰
 سیف السلطان، اکبر خان قاجار ۱۵۲،۱۰۰
 سیف السلطنه ۲۱۱
 سیف السلطنه، یار محمد خان ۱۰۰
 سیف الملك ← امیر خان سردار
 سیف الممالك، پرویز خان ۱۰۱،۵۶
 سیگنون، پوین ۱۵۹
 ش
 شاپشال، مسیو ← ادیب السلطان
 شاطر باشی، محمد قلی خان ۵۳
 شاورز، کاپیتان ۱۲۶
 شاهرخ ۶۶
 شاهرخ میرزا ۹۵
 شاهرخ میرزا ← معتضد الممالک
 شاهرود ۷۳،۳۸
 شاهزاده خانم (مسجد) ۱۲۷

- شاهسون (طایفه) ۱۳۶،۱۱
 شاه عبدالعظیم ۴۶
 شبل الدوله ۱۰۲
 شبل السلطنه، حسین خان ۱۰۲
 شجاع الدوله، امیر حسین خان ۱۰۲
 شجاع الدوله، عبدالرضا خان ۸۵
 شجاع الدوله، محمد ناصر خان ۱۰۳، ۱۰۲، ۸۵
 شجاع السلطان، لطفعلی خان ۵۲، ۳۱
 شجاع السلطنه ۶۵
 شجاع السلطنه ← امیر نظام
 شجاع السلطنه ← سردار شجاع
 شجاع السلطنه، باقر خان ۱۰۳، ۱۵
 شجاع السلطنه، حسن علی میرزا ۹۶، ۹۱، ۷۳
 شجاع السلطنه، حسین خان ۲۱۱، ۱۰۳
 شجاع الملک، اسماعیل خان ۲۱۹، ۷۳
 شجاع الملک، حاجی مهر علی ۲۰۵
 شرافت السلطنه، زیور خانم ۴۳
 شرف الدوله ۱۹۹
 شرف الدوله، میرزا ابراهیم خان ۸۷
 شریف الاطباء ۱۰۳
 شریف الدوله، میرزا زین العابدین غفاری
 ۱۳۴، ۱۰۴
 شریف السادات، اکبر شاه ۱۰۴
 شریف السلطنه ۱۷۷
 شریف السلطنه، میرزا باقر خان ۱۰۴
 شریف خان ← قزوینی
 شعاع الدوله، حاجی سلیمان میرزا ۱۰۴
 شعاع السلطان، محمد علی میرزا ۱۰۵
 شعاع السلطنه، ملک منصور میرزا ۸۸، ۸۷، ۳۱
 ۹۴
 شعاع الملک، محمد ابراهیم ۱۰۶
 شفیع، میرزا ← اعتماد التوایه
 شفیع خان ← مدیر لشکر
 شفیع خان، میرزا ← مستشار الملک
 شکراله خان، حاجی ۲۰۵، ۲۰۴
 شکوه الدوله ۱۹۵، ۳۵
 شمس الحکماء، میرزا علی خان ۱۰۶
 شمس الدوله ۱۳۰، ۱۲۲
 شمس الدین خان ۱۵۲
 شمس الذاکرین، ملامحمد باقر ۱۰۴
 شمس السلطنه ۳۵
 شمس الشعراء، عبدالحسین میرزا ۱۰۶
 شمس الملک، سلطان محمد میرزا ۱۰۶
 شمیران ۷۹
 شمیرانات ۱۵۲
 شوستر ۱۲۴
 شوکت الدوله، امیر اسداله ۱۹۸
 شوکت الدوله، میرزا اسداله خان ۱۰۷
 شوکت السلطنه ۱۱۰، ۵۲، ۳۵
 شوکت السلطنه، میر حسین خان ۱۰۷

- صاحب دیوان، فتحعلی خان ۱۶۵، ۱۹۰، ۲۱۶
۲۱۷
- صادق، میرزا ← ادیب الممالک
- صادق، میرزا ← وقایع نگار
- صادق خان، میرزا ← قائم مقام
- صادق خان، میرزا ← محتشم المملک
- صادق مجتهد، آقاسید ۱۵۷
- صارم الدوله ۵۲، ۱۲۸، ۱۳۰، ۱۵۵
- صارم الدوله، ابوالفتح خان ۵۲، ۱۱۰
- صارم الدوله، اکبر مسعود ۱۵
- صارم الدوله، شاهزاده سردار اعظم ۱۱۰
- صارم الدوله، علی قلی خان ۱۱۰
- صارم المملک، حاجی مصطفی قلی خان
- ۴۸
- صارم المملک، عزیز الله ۱۱۰
- صارم المملک، ناصر خان ۵۱
- صالح، محمد ۳۲
- صالح شیرازی، میرزا ۱۹۱
- صالح خان، محمد ۲۱۵
- صالح خان، میرزا ← سالار اکرم
- صدر، آقا ۲۰۶
- صدر السلطنه، حسین علی خان نوری ۱۱۱
- شرکت المملک، محمد ابراهیم خان ۶۸
- شرکت المملک، میر اسماعیل خان ۶۸، ۶۶
- شهاب الدوله، اسداله میرزا ۱۰۶، ۱۰۷
- شهاب السلطنه، غلامحسین خان بختیاری ۱۰۷
- شهاب المملک ۱۲
- شهاب المملک، حسین خان ۱۱
- شهاب المملک، محمد ناصر خان ۱۰۷
- شهباز خان ← مصدق الدوله
- شیخ الاسلام شیرازی (خانندان) ۱۰۷
- شیخ الرئیس، ابوالحسن میرزا ۱۰۸، ۱۰۹
- شیراز ۷۵، ۷۸، ۹۹، ۱۰۵، ۱۰۸، ۱۲۴، ۱۴۳
- ۱۴۴، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۷۷، ۱۸۳، ۱۸۷
- ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۲، ۱۹۹، ۲۰۲، ۲۰۴
- ۲۰۵، ۲۰۷، ۲۱۳، ۲۱۵
- شیرازی، حاجی آقاسی بیگک ۲۰۲
- شیرازی، میرزا حسن ۵۶
- شیرازی، میرزا محمد حسن ۱۳۹
- شیرخان ← اعتضاد الدوله
- شیندلار، سر تپ هاتم ۷
- ص
- صاحب اختیار ← امین خلوت
- صاحب جمع ۸

صنیع الدوله، مرتضی قلی خان ۱۱۴، ۱۱۵

۲۱۱

صنیع الممالک، حاج میرزا تقی ۴۸، ۲۰

صنیع الممالک، حاج میرزا علی نقی ۱۱۵

صنیع لشکر ۱۱۵

صوفیه ۹۸

ض

ضربام السلطنه، حاجی ابراهیم خان ۱۱۶

ضیاء السلطنه ۱۱۷، ۳۵

ضیاء خاقان، خلیل الله خان ۱۱۶

ط

طالب، حاجی ۲۱۳

طالشی، فرج الله خان ۱۲۸

طالقانی ← علی، آقا شیخ

طاووس خانم ۱۲۲

طاهر، میرزا ← معتمد التولیه

طباطبائی ← محمد، آقا سید

طباطبائی (خاندان) ۲۰۰، ۱۵۷

طبرستانی، رضا قلی خان ۱۱۱، ۱۶۰، ۲۰۷

طیس ۲۱۱، ۷۲، ۶۸

طرابوزان ۱۸۱

طوطی خانم ۱۱۲

۲۰۶

صدرالملک، میرزا مصطفی ۱۲۸، ۱۱۱

صدیق الدوله، منوچهر خان ۱۱۱

صدیق الدوله، میرزا رضا خان نوری ۱۱۲، ۱۱۱

صدیق السلطنه ۱۵۵

صدیق السلطنه، غلامحسین خان ۱۱۲

صدیق السلطنه، لطف الله خان ۱۱۱

صدیق الملک ۳۴

صدیق الملک، میرزا احمد خان ۱۱۲، ۱۱۳

۲۲۱، ۱۵۵

صدیق الملک، میرزا محمد خان ۱۱۲، ۱۵۵

۲۲۱، ۱۵۶

صدیق حضرت، شیخ محمد خان ۱۱۳

صدیق حضور ← مقتدر السلطنه

صدیق خان، حاجی محمد ۴۱۵

صدیق خلوت، میرزا ابراهیم خان ۱۱۳

صدیق لشکر، حاج میرزا سید باقر ۱۱۳

صراف، حاجی احمد ۱۷۵

صفی آباد ۷۲

صفی علی شاه، میرزا حسن ۱۱۸

صمد خان ← ممتاز السلطنه

صمد صراف، آقا ۱۸۲

صمصام الدوله، علی رضا خان ۱۱۳

صمصام السلطنه ← سردار مکرم

صمصام السلطنه، نجفقلی خان ۱۱۴، ۵۱

صنیع الدوله ۹۷، ۶۵

- طهماسب، شاه ۲۰۲
 طهماسب میرزا ← مؤیدالدوله
- ظ
- ظفرالدوله ← سردار مؤید
 ظفر السلطنه، عزیزاله میرزا ۱۱۶-۱۱۷
 ظل السلطان، مسعود میرزا ۳۳، ۳۴، ۵۱، ۵۲،
 ۵۵، ۷۱، ۷۲، ۸۱، ۹۱، ۹۲، ۱۱۰، ۱۲۱
 ۱۴۹، ۱۷۶، ۱۸۹، ۱۹۶، ۲۱۷، ۲۱۸
 ظهیر الاسلام، حاجی سید زین العابدین ←
 امام جمعه تهران
 ظهیر الاسلام، میرزا جواد ضیاء الدین میرزا
 ۳۵، ۱۱۷
 ظهیرالدوله، علی خان قاجار ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۵۱
 ظهیرالدوله، محمد ناصر خان ۱۱۷
 ظهیر السلطان، محمد ناصر خان ۱۱۷
 ظهیر السلطنه، سلیمان خان ۱۲۳
 ظهیر الملک زنگنه ۱۶۸
- ع
- عالم شاه ۹۶
 عالیه خانم ۴۴
 عایشه خانم ۴۸، ۱۹۸
 عباس، ملا ۱۳۹
 عباس خان ← ایروانی
 عباس خان، حاجی میرزا ← احتشام نظام
- عباس خان، میرزا ۹۶
 عباس خان، میرزا ← تفرشی
 عباس خان، میرزا ← سعد السلطان
 عباس خان، میرزا ← مهندس باشی
 عباس صفوی، شاه ۸۵
 عباس قلی خان ۶۴
 عباس قلی خان ۱۲۳
 عباس قلی خان ۲۰۴، ۲۰۵
 عباس قلی خان ← اعتماد نظام
 عباس قلی خان ← مؤتمن همایون
 عباس قلی خان، میرزا ← سپهر
 عباس میرزا ← اعتضادالدوله
 عباس میرزا ← سالار لشکر
 عباس میرزا ← ملک آرا
 عباس میرزا (ولیعهد) ۶۲، ۸۵، ۱۰۴، ۱۰۵
 ۱۱۲، ۱۴۶، ۱۷۳، ۲۱۵
 عبدالباقی، میرزا ۳۱، ۱۵۱
 عبدالحسین، حاجی میرزا ← رکن التولیه
 عبدالحسین، شیخ ۱۰۸
 عبدالحسین خان ۲۰۴
 عبدالحسین خان ← بصیرالدوله
 عبدالحسین خان ← سالار الملک
 عبدالحسین خان ← فخر الملک
 عبدالحسین خان ← مدیر الملک
 عبدالحسین خان، میرزا ۱۷۲
 عبدالحسین خان، میرزا ← مستعان السلطنه

- عبدالحسين خان، ميرزا ← وحيد الملك
عبدالحسين ميرزا ١٢٨
عبدالحسين ميرزا ← اسد السلطان
عبدالحسين ميرزا ← شمس الشعراء
عبدالحسين ميرزا ← فرما نفرما
عبدالحميد، ميرزا ← اعتماد العلماء
عبدالحميد، خان ← متين السلطنة
عبدالحميد خان ← منصور الدوله
عبدالحميد خان غفاري ← يمينا نظام
عبدالرحيم، حاجي ١٧٥
عبدالرحيم خان ٢١٥
عبدالرحيم خان ← ساعد الملك
عبدالرحيم خان، ميرزا ← مفتاح الملك
عبدالرزاق خان، ميرزا ← رفعت السلطنة
عبدالرسول خان ١٩١
عبدالرضا خان ← شجاع الدوله
عبدالرضا خان ← يزدي
عبدالرضا ميرزا ← سراج السلطان
عبدالصمد ميرزا ← عز الدوله
عبدالطيف، ميرزا ← تبر بزي
عبدالعلي خان ← اديب الملك
عبدالعلي خان ← منصور الدوله
عبدالعلي ميرزا ← احتشام الملك
عبدالغني، ميرزا ١٨٠، ١٩
عبدالغني، ميرزا ١٨١
عبدالغني خان، ميرزا ← مفتش الملك
عبدالكاظم خان ← بديع الدوله
- عبدالكريم، ميرزا ← احتشام السلطان
عبدالكريم خان ← حسام لشكر
عبدالكريم خان، حاجي ميرزا ← وثوق حضور
عبدالمجيد ميرزا ← مصباح السلطان
عبدالمجيد ميرزا، سلطان ١٨٤، ١٥٩
عبدالمجيد ميرزا، سلطان ← يمينا الدوله
عبدالمحمد ميرزا، سلطان ← سيف الدوله
عبدالنبى، آقا شيخ ١١٩
عبدالوهاب ← نائينى
عبدالوهاب، ميرزا ← آصف الدوله
عبدالوهاب، ميرزا ← رفيع السلطنة
عبدالوهاب، ميرزا ← رئيس الكتاب
عبدالوهاب، ميرزا ← فخر الاطباء
عبدالوهاب خان، ميرزا ← نظام الملك
عبدالله، سيد ٤٩
عبدالله، شيخ ← هراتى
عبدالله، ميرزا ٤٧
عبدالله خان ١٨٥
عبدالله خان ← سردار اكرم
عبدالله خان ← محقق الدوله
عبدالله خان ← ناظم السلطنة
عبدالله خان، ميرزا ١٥
عبدالله خان، ميرزا ← اعتضاد حضور
عبدالله خان، ميرزا ← انتظام الدوله
عبدالله خان، ميرزا ← مجيد السلطنة
عبدالله خان، ميرزا ← مستوفى
عبدالله ميرزا ← حشمت الدوله

- ۱۳۷، ۱۲۲
- عزیز السلطنه ۱۵۲، ۳۵
- عزیز الله — صارم الملك
- عزیز الله، میرزا — ظفر السلطنه
- عزیز الله میرزا — مظفر السلطنه
- عزیز خان خواجه — نصرت الممالک
- عزیز خان مکرری — سردار کل
- عشق آباد ۱۸۲، ۱۹
- عصمت الدوله، فاطمه ۱۷۴
- عصمت الملوک خانم ۱۷۴
- عضد الدوله ۱۴۹
- عضد الدوله — شمس الملك
- عضد الدوله، سلطان احمد میرزا ۱۰۰، ۱۲۲
- ۲۲۰، ۱۴۹، ۱۲۹، ۱۲۴
- عضد السلطان، ابوالفضل میرزا ۹۸، ۱۲۲
- ۱۷۳، ۱۷۰
- عضد السلطنه، سلطان احمد میرزا ۱۲۳
- عضد الملك ۳۸
- عضد الملك، علی رضا خان ۱۲۳، ۸۸
- عفت الدوله ۵۲
- عکاس باشی — اقبال السلطنه
- علاء الدوله ۳۸
- علاء الدوله، محمد رحیم خان ۱۸، ۱۲۳،
- ۱۹۵، ۱۷۶
- علاء الدوله، میرزا احمد خان ۱۸، ۴۶، ۷۸
- ۱۶۳، ۱۵۹، ۱۷۶، ۱۴۴، ۱۲۴، ۱۲۳
- ۱۷۹، ۱۹۵
- علاء السلطنه، پرنس محمد علی خان ۱۲۵
- ۲۱۸
- عثمانی ۱۶۲، ۱۲۹، ۱۱۷
- عدل الدوله، رضا قلی میرزا ۱۱۹
- عدل الملك ۱۸۲
- عذرا خانم ۲۸
- عراق ۱۲۸، ۱۲۲، ۹۵، ۷۹
- عراق (اراک) ۱۳۷، ۸۶
- عرب، سید سعید ۷۰
- عرب، مصطفی قلی خان — سهام السلطنه
- عربستان ۱۳۳، ۱۴۰
- عربستان (خوزستان) ۸۷، ۶۳، ۵۱، ۳۱، ۱۲
- ۲۰۰، ۱۹۹، ۱۸۵، ۱۲۴، ۱۱۷، ۹۵، ۹۲
- ۲۱۶، ۲۱۴
- عز الدوله، عبدالصمد میرزا ۱۱۹، ۳۲، ۱۲۰
- ۲۰۶، ۱۴۵، ۱۲۸
- عز السلطان — وکیل السلطنه، محمد قاسم خاں
- عز السلطان، حاجی حسین علی خان ۱۲۰
- عز الملك، حاجی میرزا آقاخان ۱۲۰
- عز الممالک، امان الله خان ۱۳۷، ۱۲۱
- عزت الدوله ۱۷۲، ۳۴، ۲۲
- عزت الدوله، شاهزاده ملک زاده خانم ۱۲۱
- عزت السلطنه ۱۳۸
- عزت ملک — اشرف السلطنه
- عزیز، شاهزاده ۲۰۱
- عزیز الدوله ۶۴
- عزیز السلطان، غلام علی خان ۱۲۱، ۸۱، ۲۲

- ۱۷۷
علاء الملك، محمودخان ۱۸۰، ۱۲۶، ۸۸، ۳۳
- ۱۹۲
علم الهدی ۱۲۶، ۵۷
علی، آقا ← امین حضور
علی، آقا شیخ ۱۲۷
علی، حاج میرزا ← مشکوة الملك
علی، حاج میرزا سید ۱۹۰
علی، حاجی میرزا ۱۵۱
علی، میرزا سید ← اعتماد حضور
علی اشرف خان، میرزا ← احتشام الوزاره
علی اصغر ← مستوفی تبریزی
علی اصغر، میرزا ← انا بک اعظم
علی اصغر، میرزا ۱۲۶
علی اصغر، میرزا ← لشکر نويس
علی اصغر، میرزا ← مستوفی
علی اصغر خان ۹۰
علی اصغر شیرازی، حاجی ← افتخار التجار
علی اکبر، آقا ← مکرم السلطنه
علی اکبر، حاج ← معین التجار
علی اکبر، سید ← فال اسپری
علی اکبر خان ← انتخاب الملك
علی اکبر خان ← باصر السلطنه
علی اکبر خان ← مزین الدوله
علی اکبر خان ← نصیر خاقان
علی اکبر خان، حاجی ← قوام الملك
- علی اکبر خان، میرزا ۱۲۷
علی اکبر خان، میرزا ← حشمت الملك
علی اکبر خان، میرزا ← دبیر السلطان
علی اکبر شیرازی، حاج ۳۱
علی خان ← ارشد الدوله
علی خان ← امین صره
علی خان ← حاج الدوله
علی خان ← نصرت الملك
علی خان، حاجی میرزا ۲۰۶
علی خان، حاجی میرزا ← رزاز
علی خان، سید ← موثق الملك
علی خان، سید ← وقار الملك
علی خان، حاج میرزا ← امین الدوله
علی خان، سلطان ← وزیر افخم
علی خان، میرزا ۱۶۸
علی خان، میرزا ۱۸۷
علی خان، میرزا ← شمس الحکماء
علی خان، میرزا ← لسان الدوله
علی خان، میرزا ← معتمد السلطان
علی خان، میرزا ← معزز السلطان
علی خان، میرزا ← ناصر السلطنه
علی خان قاجار ← ظهیر الدوله
علی رضا خان ← صمصام الدوله
علی رضا خان ← عضد الملك
علی رضا خان، میرزا ← جلاء الملك

- عماد السلطنه، حسين قلی میرزا ۱۲۸، ۱۲۰
 عمدة السلطنه، حسين قلی میرزا ۱۲۸
 عميد السلطنه، ميرزا ابراهيم خان ۱۲۹
 عميد السلطنه، نصرت اله خان ۱۲۸
 عميد الملك ← امجد الدوله
 عميد الملك، حاج حسين خان ۲۸
 عميد همايون ۱۲۹
 عون الملك، ميرزا شيد محمد خان ۱۲۹
 عون الوزاره ۱۲۹
 عيسى، حاج آقا ۴۴
 عيسى، ميرزا ← امين الملك
 عيسى خان ۱۲۳
 عيسى خان ۱۸۶
 عيسى خان ← اعتماد الدوله
 عيسى خان ← امين الملك
 عيسى خان ← معززا الملك
 عيسى خان ← والى
 عيسى وزير، ميرزا ۱۵۸
 عين الدوله، سلطان عبدالمجيد ميرزا ۳۸، ۳۷
 ۱۰۰، ۹۵، ۷۲، ۱۰۶، ۱۲۲، ۱۲۹، ۱۳۰
 ۱۶۸، ۱۴۳
 عين السلطان، محمد حسن ميرزا ۱۳۰
 عين السلطنه، خان باباخان ۱۳۰، ۱۳۱
 عين الملك ← اعتضاد الدوله
 عين الملك ← ركن الدوله، على نقى ميرزا
- على رضا خان، ميرزا ← مجلال السلطنه
 على قلى خان ۵۰
 على قلى خان ← صارم الدوله
 على قلى خان ← مخبر الدوله
 على قلى خان ← منتصر السلطنه
 على قلى خان، حاج ۱۱۴، ۵۲
 على قلى ميرزا ← اعتضاد السلطنه
 على محمد، ملا ۱۲۷
 على محمد خان ← قوام الملك
 على محمد خان ← مدير نظام
 على محمد خان، ميرزا ۲۰۹
 على محمد خان، ميرزا ۲۰۴
 على محمد خان، ميرزا ← مجير الدوله
 على محمد خان، ميرزا ← معدل السلطنه
 على مراد خان كرندي ← احتشام الممالك
 على مردان خان، ميرزا ← نصرت الملك
 على نقى، حاج مهرزا ← صنيع الممالك
 على نقى، ميرزا ۸۷
 على نقى خان ← مشاور السلطان
 على نقى خان ميرزا، ← حكيم الممالك والى
 على نقى ميرزا ← ركن الدوله
 عماد الدوله ۱۵۵، ۳۲
 عماد الدوله ← بديع الملك ميرزا
 عماد الدوله، امام قلى ميرزا ۲۸، ۳۴، ۳۳، ۶۳
 ۱۱۰، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۵۵، ۱۶۷، ۱۸۵
 عماد السلطان، ملك قاسم ميرزا ۱۲۸
 عماد السلطان، ميرزا محمود خان ۱۲۸

۱۰۴، ۱۰۵، ۱۲۴، ۱۳۴، ۱۳۸، ۱۳۹

۱۴۳، ۱۴۴، ۱۵۱، ۱۶۳، ۱۶۵، ۱۹۲

۱۹۴، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۱۳

۲۱۴، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸

فاطمه خانم ← قدرت السلطنه

فال اسیری، سید علی اکبر ۱۴۴

فتح السلطان، اسکندر خان ۱۳۶

فتح السلطنه، حسن علی میرزا ۲۰۶

فتح السلطنه، فتح اله میرزا ۱۳۶

فتح الملک، محمد حسن خان ۱۳۶، ۱۳۷

فتح اله اکبر ← سردار منصور

فتح اله خان ۲۱۵

فتح اله خان رشتی ← سردار منصور

فتح اله خان مراغه ای ← سردار مؤید

فتح اله میرزا ← فتح السلطنه

فتح علی، میرزا ۱۴۳

فتح علی خان ۴۷

فتح علی خان ← صاحب دیوان

فتح علی خان، حاجی ← سعید السلطنه

فتح علی خان شیرازی ← فتح علی خان

فتح علی شاه ۲۴، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۴۰، ۵۳، ۵۶

۶۳، ۶۶، ۷۲، ۷۳، ۸۱، ۹۵، ۹۹، ۱۰۸

۱۱۰، ۱۱۶، ۱۲۲، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۳۴

۱۳۶، ۱۴۳، ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۶۰، ۱۷۶

۱۷۷، ۱۸۱، ۱۸۵، ۱۸۹، ۱۹۰، ۲۰۴

۲۰۶، ۲۰۹، ۲۱۳، ۲۱۶، ۲۱۸، ۲۲۰

فتوح الملک ۲۰۴

فخر اعظم ۱۵، ۱۲۰

غ

غفاری (خاندان) ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۷۱

غفاری، غلامحسین خان ← صاحب اختیار

غفاری، میرزا آقاخان ← معظم السلطنه

غفاری، میرزا ابراهیم ← معاون الدوله

غلامحسین اراکی، ملا ۱۳۴

غلامحسین خان ۴۲

غلامحسین خان ۵۱

غلامحسین خان ۱۱۲

غلامحسین خان ۱۸۶

غلامحسین خان ← امین خلوت

غلامحسین خان ← خازن الممالک

غلامحسین خان، میرزا ← احتشام دفتر

غلامحسین خان بختیاری ← شهاب السلطنه

غلام رضا، خان ← آصف الدوله

غلام رضا، حاج ← احتشام الدوله

غلام رضاخان ← فخر الملک

غلام رضا خان ۶۳

غلام شاه خان ۱۳۴

غلام علی خان ← امین همایون

غلام علی خان ← نظام السلطان

غلام علی خان ← نواب

غلام علی خان، میرزا ← اعظام السلطنه

ف

فارس ۱۲، ۱۷، ۳۷، ۴۶، ۷۱، ۷۵، ۸۸، ۹۴، ۹۸

- فخرالاطباء، میرزا عبدالوهاب ۱۳۷
 فخرالاطباء، میرزا محمد ۱۴۹
 فخرالدوله ۱۵۱
 فخرالدوله، اشرف ۴۲، ۴۱
 فخرالملك، ناصر السلطنه
 فخرالملك، ابوالحسن. خان ۱۳۷، ۱۲۲، ۱۲۱
 فخرالملك، عبدالحسين خان ۳۰
 فخرالملك، غلام رضاخان ۱۲۱
 فخرالملوك ۲۵
 فخرالممالك ← معظم السلطنه، میرزا آقاخان
 غفاری
 فخرالممالك، غلام رضاخان ۱۳۷
 فخرتاج ۱۷۴
 فرانسه ۱۲۹، ۱۱۳، ۱۰۴، ۵۲، ۲۹، ۲۸، ۲۰
 ۱۹۱، ۱۸۹، ۱۴۹، ۱۴۴، ۱۴۱، ۱۳۴
 ۲۲۱
 فراهانی، مشهدی قربان ۲۱۰
 فرج الله خان ← طالشى
 فرج الله خان، میرزا ← بنان السلطنه
 فرج الله خان سرتیپ ۲۰۵، ۲۰۴
 فرخ خان ← امین الدوله
 فرمانفرما، حسین علی میرزا ۱۶۰، ۹۵، ۷۲
 ۲۱۴، ۲۱۳، ۲۰۵، ۲۰۴
 فرمانفرما، عبدالحسين میرزا ۱۲۷، ۵۷، ۳۴
 ۲۱۰، ۱۹۶، ۱۶۶، ۱۳۸، ۱۳۷
 فرمانفرما، فریدون میرزا ۱۰۴
 فروغ الدوله ← قمر السلطان
 فروغ الدوله ← ملكة ایران
 فروغ السلطنه ۱۵۲
 فرهاد میرزا، حاج ← معتمد الدوله
 فریدالملك، میرزا محمد علی ۱۸۴، ۱۳۹
 فریدون میرزا ← افخم الدوله
 فریدون میرزا ← فرمانفرما
 فضل الله، میرزا ← وزیر نظام
 فضل الله خان ← بشیرالملك
 فضل الله خان ← دبیر السلطنه
 فضل الله خان، حاج شیخ ۱۳۹
 فضل اله خان، میرزا ۵۴
 فضل اله خان، میرزا ← لواء الملك
 فضل اله خان، میرزا ← مباشر السلطنه
 فضل اله، میرزا ← وكيل الملك
 فضل اله خان ۲۰۵
 فضلعلی خان ← مسعود الدوله
 فغفور میرزا ۹۶
 فومن ۱۶۳
 فهیم الحکماء، حاجی محمد علی خان ۱۳۹
 ۱۴۰
 فهیم الملك، خلیل ۱۴۰
 فیروز کوه ۹۴
 فیروز میرزا ← نصرت الدوله
 فیلسوف الدوله، میرزا کاظم ملك الاطباء ۱۴۸
 ۱۸۳
 فین (کاشان) ۱۲۱

۱۹۴، ۱۸۹، ۱۸۲	ق
قفقاز ۱۷۱، ۱۲۶، ۵۸	قاسم خان ← میرپنجه
قلعه نو ۲۱۹	قاسم خان، میرزا ← اعتماد دفتر
قلهك ۲۰۶	قاضی احمد ۱۳۳
قم ۱۷۴، ۱۶۶، ۱۳۳، ۱۱۹، ۵۳، ۴۸، ۲۵، ۱۴	قاهره ۵۸، ۵۵
قمرالسلطان ۱۴۲	قائم التولیه، آقا میرزا محمد علی ۱۴۱
قمرالسلطنه ۱۰۲، ۶۳	قائم مقام، مهدی خان ← وزیر هما یون
قمرنسا بیگم ۷۳	قائم مقام، میرزا ابوالقاسم ۱۲۷
قوام الدوله ← تفرشی	قائم مقام، میرزا صادق ۱۶۳
قوام الدوله، میرزا محمد ۷۱	قائم مقام، میرزا علی ۱۲۷
قوام الدوله، میرزا محمد علی ۱۰۰، ۱۴۱	قائن ۲۱۱، ۶۸، ۶۶، ۲۴
۱۴۲	قدرت السلطنه، فاطمه خانم ۱۰۲
قوام الدین، حاجی ۲۱۳	قدرت الملك ۱۵۲
قوام السلطنه، میرزا احمد خان ۱۴۲، ۱۴۳	قدس اعظم ۱۵
۲۰۸	قدس السلطنه ۸۱
قوام السلطنه، نریمان خان ۱۴۳، ۱۴۷	قراچہ داغی، آجودان باشی، محمد صادق خان
قوام الملك، حاجی میرزا علی اکبر خان ۲۱۵	۳۷
۲۱۶	قراگز او (طایفه) ۱۸۵
قوام الملك، علی محمد خان ۲۱۷	قربان، مهدی ← فرامانی
قوام الملك، محمد رضا خان ۳۶، ۸۸، ۱۰۵	قره داغ ۷۲
۲۰۵، ۱۴۴، ۱۴۳	قریشی (طایفه) ۱۸۵
قوام الملك، میرزا محمد خان ۱۴۳	قزوین ۱۲۸، ۱۲۲، ۱۱۱، ۱۰۵، ۱۰۰، ۹۹، ۹۷
قوام الملك قلندر ← قوام الملك، علی محمد خان	۲۰۴، ۱۸۲، ۱۳۹
قوام دفتر، میرزا حسین خان ۵۰	قزوینی، شریف خان ۱۹۹، ۹۸
قوام لشکر، لطفعلی خان ۱۴۴	قزوینی، میرزا نبی خان ۱۲۱
قوام نظام، محمد اسماعیل خان ۱۴۴	قسطنظیہ ۱۱، ۱۶، ۲۳، ۳۱، ۹۲، ۱۱۲، ۱۲۶

کردستانی، میرزا محمد خان ملیجک ۱۲۱
 کرمان ۱۱، ۱۲، ۲۷، ۳۴، ۳۷، ۴۱، ۴۶، ۵۴، ۵۷،
 ۶۳، ۶۴، ۸۸، ۱۱۷، ۱۲۶، ۱۳۷، ۱۹۷
 ۲۱۷

کرمانشاه ۳۲، ۵۷، ۶۳، ۶۴، ۷۸، ۸۷، ۸۸، ۱۱۰،
 ۱۱۸، ۱۲۴، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۴، ۱۵۰،
 ۱۵۱، ۱۵۵، ۱۶۶، ۱۷۴، ۱۸۵، ۱۹۷
 ۲۱۲

کرمانی، میرزا رضا ۲۰۱
 کردند ۱۹

کروزن، لرد ۱۶۵، ۱۲۴، ۶۵
 کریم خان ۵۴

کریم خان ← زند

کریم خان، میرزا ← بنان الدوله

کریم خان ارجمندی ← سردار مکرّم

کریمه ۲۱

کشفی، سید جعفر ۸۱

کشمیر ۲۷

کلات ۱۲۶

کلارستان ۸۶

کمال الدوله، میرزا حسن ۱۴۶

کمال السلطنه، میرزا محمد خان ۱۴۷

کمال الملک، میرزا محمد خان ۱۴۷

کمال الوزاره، میرزا احمد خان ۱۴۷

کمره ۲۵

کوپن، دکتر ۱۴۹، ۱۵۸

قوچان ۱۰۲، ۱۰۳

قهارقلی خان ۱۸۶

قهرمان، میرزا ← امین لشکر

قهرمان خان ۱۴۴

قهرمان میرزا ۱۲۰، ۱۴۵

ک

کارون (رودخانه) ۹۲، ۱۷۵

کازرون ۷۳، ۱۶۵، ۲۱۷

کاشان ۲۵، ۳۲، ۴۹، ۵۴، ۶۴، ۸۱، ۱۳۰، ۱۳۳

۱۳۴، ۱۶۸

کاشانی ← محمد تقی، ملا

کاشف السلطنه، محمد میرزا ۱۴۶

کاشی، میرزا بزرگ ۱۴۷

کاظم، شیخ ۱۷۷

کاظم، میرزا ← نظام الملک

کاظم آقا ← سحر السلطان

کاظم خان ← اکرم السلطنه

کاظم خان ← معین خاقان

کامران میرزا، نایب السلطنه ۲۰، ۲۶، ۳۰

۴۷، ۶۳، ۹۳، ۱۲۸، ۱۵۲، ۱۵۸، ۱۶۴

۱۸۴، ۱۸۸

کانر، سراو ۱۶

کجور ۸۶

کربلا ۲۹، ۶۶، ۱۳۸، ۱۴۴، ۱۶۷، ۲۰۲، ۲۱۸

کردستان ۱۲، ۱۳، ۳۳، ۵۳، ۶۴، ۸۷، ۱۲۴

۱۲۷، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۷

لسان الدوله، میرزا علی خان ۱۴۸	کوکب السلطنه ۱۷۶، ۷۲، ۳۴
لسان الملک، میرزا تقی خان ۱۴۷	کوهک ۱۹
لشکر نویس، میرزا علی اصغر ۸۶	کیخسرو میرزا ← سپهسالار
لشکر نویس، میرزا مصطفی ۷۶	گف
لطف اله خان ← صدق السلطنه	گاف، سروان ۱۹۹
لطف اله میرزا ۱۰۵	گرانمایه، میرزا حسین خان ۱۸۹
لطف اله میرزا ۱۲۸	گروسی، دوستی چوپان ۴۶
لطفعلی خان ۱۸۶	گریسکوم ۱۶
لطفعلی خان ۲۰۴	گلیا یگان ۱۷
لطفعلی خان ← شجاع السلطان	گلو بندک ۱۶۴
لطفعلی خان ← قوام لشکر	گلین خانم ۲۵
لقمان، میرزا ← لقمان الملک	گنبد کاووس ۱۲۹، ۱۹
لقمان الدوله، محمد حسین خان ۱۴۸، ۱۴۹	گیلان ۹۴، ۹۰، ۸۷، ۶۹، ۶۳، ۴۷، ۴۲، ۳۸، ۲۷
لقمان الملک، میرزا لقمان ۱۴۸	۱۶۳، ۱۴۶، ۱۲۹، ۱۲۵، ۱۲۲، ۱۰۵، ۹۸
لقمان الممالک، زین العابدین خان ۱۴۸	۱۹۵، ۱۸۸، ۱۷۳
۱۵۸، ۱۴۹	گیلانی، هدایت خان ۴۰
لله باشی ← طبرستانی. رش اقلیم خان	
لندن ۱۲۵، ۶۵، ۶۳، ۵۵، ۳۳، ۳۱، ۲۶، ۲۵	ل
۱۹۲، ۱۷۹، ۱۷۷، ۱۶۱، ۱۵۱، ۱۳۹	لابری ۱۹۹، ۱۵۳
۲۱۸	لار ۲۱۷، ۷۳
لنزدان، ارد ۱۶	لاریجان ۳۰
لنگه (بندر) ۹۱	لاسه ۱۵۶
لواء الملک، میرزا فضل اله خان ۱۴۹	لرستان ۱۱۰، ۸۸، ۸۷، ۷۱، ۶۵، ۶۳، ۳۸، ۲۵
لوریمر، سروان ۱۳۸	۲۱۴، ۲۰۰، ۱۸۵، ۱۳۸، ۱۱۷
لیدن هال ۳۱	لژیون دونور (نشان) ۱۴۹

مجیب السفراء ← محتشم الملک، میرزا صادق

لیلی ۴۹، ۴۸

خان

لینچ ۱۷۵

مجید السلطنه، میرزا عبداله خان ۱۵۴

م

مجیر الدوله، میرزا علی محمد خان ۱۵۴

مجیر السلطنه، میرزا احمد خان ۱۵۴

مازندران ۱۲، ۴۹، ۶۰، ۶۴، ۹۴، ۹۶، ۱۲۳

مجیر الملک، میرزا حسین خان ۱۵۴

۱۲۴، ۱۷۶، ۱۹۹، ۲۰۴

مچلی بندر ۲۰۲

مازندرانی، محمد رضا خان ۲۰۲

مچول میرزا ← عضد الدوله، سلطان احمد میرزا

ماسوله ۱۶۳

محب علی خان ← ناظم الملک

مباشرا السلطنه، میرزا فضل اله خان ۱۵۰

محتاج علی خان ← اجلال الممالک

مبشرا الدوله، احمد ۱۵۰

محترم الدوله ۴۱، ۴۳، ۱۶۷

مبین الدوله، میرزا باقر خان ۱۵۰

محترم خانم ۱۵

متین السلطنه، عبدالحمید خان ۳۱، ۱۵۱

محتشم الدوله، جلال الدین میرزا ۱۵۵

مجدد الحکماء، حاجی میرزا علی ۱۵۱

محتشم السلطان، سلطان اسماعیل میرزا ۱۵۵

مجدد الدوله (مسجد) ۲۰۸

محتشم السلطنه، میرزا حسن خان ۱۱۳، ۱۵۵

مجدد الدوله امیر اصلان خان ۳۶، ۱۵۱

۱۵۶، ۲۲۱

مجدد الدوله، محمد علی میرزا ۱۵۳

محتشم الملک، میرزا صادق خان ۱۵۶

مجدد الدوله، محمد علی میرزا ۱۶۸

محسن، حاج ۱۸۳

مجدد الدوله، مهدی خان ۲۷، ۷۲، ۱۰۰، ۱۰۲

محسن آباد ۲۱۹

۱۵۱، ۱۵۲، ۱۷۶

محسن خان ۱۵

مجدد السلطنه ۱۵۲

محسن خان ← امین الدوله

مجدد السلطنه، محمد قلی خان ۱۵۲

محسن خان ← مشیر الدوله

مجدد السلطنه، مهدی خان ۱۲۵

محسن خان، میرزا ← سالار مؤید

مجدد الملک، حبیب اله خان ۱۵۳

محسن خان، میرزا ← مظفر الملک

مجدد الملک، میرزا تقی ۱۴۳، ۱۵۳

محسن خان، میرزا ← معاون دیوان

مجدد الملک، میرزا محمد ۴۱، ۱۱۱، ۱۵۳

محسن میرزا ← یمین السلطان

مجلد السلطان ۱۶۹

مجلد السلطنه، میرزا علی رضا خان ۱۵۳، ۱۵۴

- محقق الدوله، ميرزا عبدالله خان ١٥٦، ٤٧
 محقق السلطنه، محمد حسن خان ١٥٦
 محلات ٢٢
 محلاتى، ملا محمد رضا ٩٩
 محمد، آقا ١٦٨
 محمد، آقا ٢١٣
 محمد، آقا سيد ١٩٢، ١٥٧
 محمد، آقا ميرزا — مستوفى
 محمد، حاجى شيخ ١٢٧
 محمد، حاجى ميرزا — حكيم باشى
 محمد، دكتور ٦٩
 محمد، سيد — انتظام السلطنه
 محمد، شيخ ١٠٨
 محمد، ملا — وحيد العين
 محمد، ميرزا ١٦٣
 محمد، ميرزا — اقبال الملك
 محمد، ميرزا — فخر الاطباء
 محمد، ميرزا — قوام الدوله
 محمد آقاى سرتيپ ١١٣
 محمد ابراهيم — شعاع الملك
 محمد ابراهيم خان ١٥
 محمد ابراهيم خان ١٧٧
 محمد ابراهيم خان — شوكت الملك
 محمد ابراهيم خان — معاون الدوله كاشى
 محمد اسماعيل خان ٢٢٤
 محمد اسماعيل خان ٢١٤
 محمد اسماعيل خان — اعتبار السلطنه
 محمد اسماعيل خان — قوام نظام
 محمد امين، شيخ ١٠٨
 محمد باقر، حاج شيخ آقا ١٩٦
 محمد باقر، شيخ ١٠٨
 محمد باقر، ملا — شمس الذاكرين
 محمد باقر خان — اعتماد السلطنه
 محمد باقر خان — اعتصام الملك
 محمد باقر خان — بشير الممالك
 محمد باقر خان — سعد السلطنه
 محمد باقر خان — وزير نظام
 محمد باقر خان، ميرزا — امير نظام
 محمد تقى، آقا شيخ — نجفى
 محمد تقى، ملا ١٥٧
 محمد تقى، ميرزا — دبير الدوله
 محمد تقى خان — احتساب الملك
 محمد تقى خان — حسام السلطنه
 محمد تقى خان — معز الملك
 محمد تقى خان، ميرزا — كمال السلطنه
 محمد تقى كشميرى، شيخ — اعتماد الاسلا
 محمد تقى ميرزا — حسام السلطنه
 محمد تقى ميرزا — ركن الدوله
 محمد جان بيگك، ميرزا — نورى
 محمد جعفر، ميرزا — وقايع نگار
 محمد جواد ميرزا ١٦٤

- محمد حسن، حاج ← معاون التجار
 محمد حسن، شیخ ۱۵۷:۱۵۸
 محمد حسن، میرزا ← شیرازی
 محمد حسن خان (وزیر بقایا) ۲۰۹
 محمد حسن خان ← ادیب الدوله
 محمد حسن خان ← اعتماد السلطنه
 محمد حسن خان ← امین بقایا
 محمد حسن خان ← سردار
 محمد حسن خان ← فتح سعد الملك
 محمد حسن خان ← فتح الملك
 محمد حسن خان ← محقق السلطنه
 محمد حسن خان ← معظم الدوله
 محمد حسن میرزا ← عین السلطان
 محمد حسن میرزا ← نایب الایاله
 محمد حسن میرزا، سلطان ۱۵۹، ۱۸۴
 محمد حسین، شیخ ۱۰۸
 محمد حسین، میرزا ← رئیس الكتاب
 محمد حسین، میرزا ← وقایع نگار
 محمد حسین خان ۷۷
 محمد حسین خان ← ادیب الدوله
 محمد حسین خان ← رفیع السلطنه
 محمد حسین خان ← سردار افخم
 محمد حسین خان ← لقمان الدوله
 محمد حسین خان ← ناظم الدوله
 محمد حسین خان ← نظام الدوله
 محمد حسین خان، میرزا ۲۰۴
 محمد حسین خان، میرزا ← دبیر الملك
 محمد حسین خان، میرزا ← وزیر دفتر
 محمد حسین میرزا ← حشمت السلطنه
 محمد حسین میرزا ← مؤید السلطنه
 محمد حسین میرزا ← یمین السلطان
 محمد خان ۴۲، ۴۳
 محمد خان ۱۵۲
 محمد خان ← اقبال الدوله
 محمد خان ← امیر تومان
 محمد خان، آقا ۱۸۶
 محمد خان ← حاجب الدوله
 محمد خان ← حکیم الملك
 محمد خان ← سالار الملك
 محمد خان، سلطان ← معین همایون
 محمد خان، شیخ ← صدیق حضرت
 محمد خان، میرزا ۱۵۰
 محمد خان، میرزا ۱۹۹
 محمد خان، میرزا ۲۰۵
 محمد خان، میرزا ۲۰۶
 محمد خان، میرزا ۲۱۴
 محمد خان، میرزا ← اعظام الدوله
 محمد خان، میرزا ← اقبال الدوله
 محمد خان، میرزا ← امجد الملك

۱۸۲، ۱۶۰، ۱۴۵، ۱۲۷، ۱۲۳، ۱۱۹

محمد صادق خان ← امین نظام
 محمد صادق خان ← قراچه داغی
 محمد علی ← دولتشاه
 محمد علی، آقا ← امین حضرت
 محمد علی، آقا میرزا ← قائم مقام
 محمد علی، حاج میرزا ← ثقة الملك
 محمد علی، حاجی ۲۱۳
 محمد علی، حاجی ← رئیس التجار
 محمد علی، حاجی میرزا ← سیاح
 محمد علی، شیخ ۱۰۸، ۱۰۷
 محمد علی، شیخ ۱۵۷
 محمد علی، شیخ ۱۹۶
 محمد علی، شیخ ← چاله میدانی
 محمد علی، میرزا ۱۶۶
 محمد علی، میرزا ۱۶۷
 محمد علی، میرزا ← مستشار الوزاره
 محمد علی، میرزا ← مصدق الدوله
 محمد علی، میرزا ← ناصر الدوله
 محمد علی، میرزا ← نجد الدوله
 محمد علی چخماق ساز ۱۹۱
 محمد علی خان ۳۰
 محمد علی خان ۱۴۴
 محمد علی خان ← امین السلطنه
 محمد علی خان ← سدید السلطنه
 محمد علی خان ← فرید الملك

محمد خان، میرزا ← امین خاقان
 محمد خان، میرزا ← صدیق الملك
 محمد خان، میرزا ← قوام الملك
 محمد خان، میرزا ← کمال الملك
 محمد خان، میرزا ← مجد الملك
 محمد خان، میرزا ← مصدق السلطنه
 محمد خان، میرزا ← مفتاح لشکر
 محمد خان، میرزا ← مفخر السلطنه
 محمد خان، میرزا سید ← عون الملك
 محمد خان قاجار، آقا ۲۰۴
 محمد خان ملیجک ← کردستانی
 محمد رحیم خان ← علاء الدوله
 محمد رضا، آقا شیخ ۱۵۸
 محمد رضا، حاجی میرزا ← حکیم الهی
 محمد رضا، ملا ← محلاتی
 محمد رضا خان ← بیگلر بیگی
 محمد رضا خان ← قوام الملك
 محمد رضا خان ← مازندرانی
 محمد رضا خان سر تیب ۱۰۳
 محمد رضا مجتهد، حاج میرزا ۱۱۷
 محمد رضا ← تمجید السلطنه
 محمد رضا میرزا ← رکن السلطنه
 محمد رضا میرزا ← مظهر الدوله
 محمد رئیس، میرزا ← صدیق الملك، میرزا
 احمد خان
 محمد شاه ۱۱۲، ۸۶، ۶۶، ۳۳، ۳۲، ۳۰، ۲۴

- محمد علی خان ← منصور المالك
محمد علی خان ← نصر الدوله
محمد علی خان، پرنس ← علاء السلطنه
محمد علی خان، حاجی ← فهیم الحکماء
محمد علی خان، میرزا ← دبیر همايون
محمد علی خان، میرزا ← قوام الدوله
محمد علی خان، میرزا ← وکیل الدوله
محمد علی میرزا ۲۴
محمد علی میرزا (شاه) ۱۲، ۲۱، ۲۳، ۲۶، ۳۴، ۳۷، ۵۰، ۵۵، ۵۸، ۸۷، ۸۸، ۹۰، ۹۱
۱۰۵، ۱۲۱، ۱۲۸، ۱۳۶، ۱۴۴، ۱۴۹
۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۸، ۱۵۹
محمد علی میرزا ← حشمت السلطان
محمد علی میرزا ← مجد الدوله
محمد علی میرزا ← مجلل الدوله
محمد قاسم خان ← وکیل السلطنه
محمد قلی خان ← شاطر باشی
محمد قلی خان ← مجد السلطنه
محمد کاظم ← خلف بیگی شیرازی
محمد کاظم، حاجی ← ملک التجار
محمد کاظم میرزا ۹۶
محمد کرمانی، میرزا ← ناظم الاسلام
محمد کریم خان ← مختار السلطنه
محمد مجتهد، سید ۱۶۴
محمد مجتهد قزوینی، حاجی میرزا ۲۹
محمد محسن خان ← نواب
محمد مهدی خان ← اعتضاد الدوله
محمد مهدی خان، میرزا ۱۳۳
محمد مهدی میرزا ← مرآت السلطان
محمد میرزا ۲۵
محمد میرزا ← کاشف السلطنه
محمد میرزا ← ملک آرا
محمد میرزا، سلطان ← شمس الملك
محمد ناصر خان ۷۷
محمد ناصر خان ← شجاع الدوله
محمد ناصر خان ← شهاب الملك
محمد ناصر خان ← ظهیر الدوله
محمد ناصر خان ← ظهیر السلطان
محمد ولی خان ← آصف السلطنه
محمد ولی خان تنکا بنی ← سپهدار
محمد ولی میرزا ۹۹، ۲۰۹
محمد ولی میرزا، حاج ۵۳
محمده ۲۶، ۸۳، ۹۲، ۱۲۷
محمود ← نعیم السلطنه
محمود، حاجی ۲۱۳
محمود، میرزا ۳۰
محمود خان ۴۲
محمود خان ← حاجب السلطان
محمود خان ← علاء الملك
محمود خان ← مدیر السفراء
محمود خان، میرزا ← اقتدار الدوله

- محمودخان، میرزا ← حکیم الملک
 محمود خان، میرزا ← عماد السلطان
 محمود خان، میرزا ← مدیر الدوله
 محمود خان، میرزا ← مشاور الملک
 محمودخان، میرزا ← مفتاح الملک
 محمود خان، میرزا مفخم السلطنه
 محمود خان قاجار ← احتشام السلطنه
 محمود میرزا ← یمین السلطان
 محمود میرزا، سلطان ۱۸۴، ۱۵۹
 مخبر الدوله (خاندان) ۱۶۰
 مخبر الدوله، حسین قلی خان ۱۸۹، ۱۶۱، ۱۶۰
 مخبر الدوله، علی قلی خان ۹۷، ۹۶، ۲۴، ۸
 ۲۰۷، ۱۶۲، ۱۶۱، ۱۶۰، ۱۱۴
 مخبر السلطان ۱۶۲
 مخبر السلطنه، مهدی قلی خان ۱۵۰، ۱۱۴
 مخبرهما یون، ابوالحسن خان ۱۶۲، ۲۴
 مختار الدوله ← بنان السلطنه
 مختار السلطنه ۱۴۹
 مختار السلطنه، محمد کریم خان ۱۶۲
 مخموره خانم ۹۶
 مدیر الدوله، میرزا ابراهیم خان ۱۶۲
 مدحت السلطنه، حسن خان ۱۶۲
 مدحت الملک ۱۶۳
 مدیر الدوله ۵۲
 مدیر الدوله، میرزا محمود خان ۱۶۳
- مدیر السفراء، محمود خان ۱۶۳
 مدیر السلطنه، میرزا نعمت اله خان ۲۰۱، ۱۶۳
 ۲۰۶
 مدیر الملک، عبدالحسین خان ۱۶۴، ۱۶۳
 مدیر لشکر، میرزا شفیع خان ۱۶۴
 مدیر نظام، علی محمد خان ۱۶۴
 مدینه ۲۰۵
 مرات السلطان، محمد مهدی میرزا ۱۶۴
 مراد میرزا، سلطان ← حسام السلطنه
 مراغه ۹۵، ۳۶
 مرتضی، آقا میرزا ۱۶۴
 مرتضی، آقا میرزا ۱۶۶
 مرتضی، شیخ ← سعد الممالک
 مرتضی خان ← اعتماد حضرت
 مرتضی خان، شیخ ← معین العداله
 مرتضی خان، میرزا ۱۷۹
 مرتضی قلی خان ۹۰
 مرتضی قلی خان ← منصور السلطنه
 مرتضی قلی خان ۲۱۵
 مرتضی قلی خان ← صنیع الدوله
 مرجان خانم ترکمن ۲۲۰
 مزعل خان، شیخ ← معز السلطنه
 مزین الدوله، میرزا علی اکبر خان ۶۵، ۱۶۴
 مستشار الملک، میرزا شفیع خان ۱۶۵
 مستشار الوزاره، میرزا محمد علی ۱۶۵
 مستعان السلطنه، میرزا عبدالحسین خان ۱۶۵

- مستوره خانم ۹۶
 مستوفی، آقا میرزا محمد ۸۶
 مستوفی، میرزا ابوالقاسم ۲۱۵
 مستوفی، میرزا عبدالله خان ۱۳۶
 مستوفی، میرزا عبدالله خان ۲۰۴
 مستوفی، میرزا علی ۲۱۳
 مستوفی، میرزا علی اصغر ۷۷
 مستوفی الممالک، آقا میرزا یوسف ۱۴۶، ۷۱
 مستوفی تبریزی، علی اصغر ۱۹۴
 سرور میرزا ← سرور السلطنه
 مسعود الدوله، حاجی فظمعلی خان ۱۶۵
 مسعود خان، میرزا ← مفتاح الدوله
 مسعود میرزا ← ظل السلطان
 مسعود نظام ۱۶۶
 مسکو ۲۱۲، ۱۰۰
 مسیح الملک ← مشاور الدوله
 مسیح الممالک، آقا میرزا مرتضی ۱۶۶
 مشاور الدوله، میرزا ابوالقاسم خان ۱۶۶
 مشاور الدوله، میرزا حسام الدین ۱۶۶
 مشاور السلطان، علی نقی خان ۱۶۶، ۳۲
 مشاور الملک، میرزا محمود خان ۱۴۷، ۶۰، ۲۴
 ۱۶۷
 مشاور الوزاره، میرزا یحیی خان ۱۶۷
 مشکور میرزا ۹۶
 مشکوة الدوله، ابراهیم میرزا ۱۵۵، ۱۵۳، ۴۳
 ۱۷۷، ۱۶۸، ۱۶۷
 مشکوة الملک، حاج میرزا علی ۱۸۸، ۱۶۸
 مشکین شهر ۹۰
 مشهد ۱۳۴، ۱۲۶، ۱۰۸، ۱۰۳، ۸۰، ۶۶، ۱۹
 ۲۱۶، ۱۹۵، ۱۸۶، ۱۸۲، ۱۷۵، ۱۴۲
 ۲۱۹
 مشهد مرغاب ۱۱۴
 مشیرالتجار ۸۳
 مشیر الدوله ۱۸۸، ۱۶۲، ۸
 مشیر الدوله ← سپهسالار اعظم
 مشیر الدوله، محسن خان ۹۴، ۹۰، ۴۱، ۳۴
 ۱۷۷، ۱۶۸، ۱۶۳، ۱۳۱، ۱۱۳
 مشیر الدوله، میرزا احمد خان ۱۶۳، ۴۳
 مشیر الدوله، میرزا نصرالله خان ۱۶۹، ۱۶۸
 ۲۰۹، ۱۸۷، ۱۸۰
 مشیر الدوله، یحیی خان ۱۲۱، ۵۶، ۲۲
 مشیر السلطنه، میرزا احمد خان ۵۲
 مشیر الملک ۱۲۴، ۳۸
 مشیر الملک ← مشیر الدوله، میرزا نصرالله خان
 مشیر الملک، میرزا احسن خان ۱۶۹، ۱۶۸
 مشیر الوزاره ← مشاور الملک
 مشیر حضور، احمد خان ۱۷۳
 مشیر حضور ← ناصر الملک
 مصباح السلطان، عبدالمجید میرزا ۱۶۹
 مصباح الملک ← مشیر الدوله، میرزا نصرالدخان
 مصدق الدوله، شهباز خان ۱۰۴

- ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۷
 ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۲۰، ۲۲۲
 مظفر السلطنه، خان باباخان ۱۰۳
 مظفر السلطنه، عزیزالد میرزا ۱۷۰
 مظفر الملک، میرزا محسن خان ۱۷۰
 معاون الاطباء ← مفاخر الدوله
 معاون التجار، حاج محمد حسن ۱۷۵
 معاون الدوله، میرزا ابراهیم غفاری ۱۳۳، ۴۹
 ۲۱۱
 معاون الدوله کاشی، محمد ابراهیم خان ۲۲
 ۱۳۴، ۱۷۱، ۱۹۳
 معاون الملک ← تفرشی
 معاون الملک ← قوام الدوله
 معاون دیوان، میرزا محسن خان ۳۷، ۱۷۱
 معتمد الممالک، شاهرخ میرزا ۱۷۱
 معتمد الاطباء، میرزا احسن خان ۱۷۲
 معتمد الاطباء، میرزا احسن خان ۱۷۲
 معتمد التولیه، میرزا ظاهر ۱۷۲
 معتمد الحرم، میرزا سید احمد خان ۱۷۲
 معتمد الدوله ← احتشام الملک
 معتمد الدوله، حاج فرهاد میرزا ۱۸، ۱۳۹
 معتمد الدوله، سلطان اویس میرزا ۱۸
 معتمد الدوله، سلطان جنید میرزا ۱۸
 معتمد الدوله، منوچهر خان ۱۴۳
 معتمد السلطان، میرزا علی خان ۱۷۲
 معتمد السلطنه، میرزا ابراهیم خان ۲۰۷
- مصدق الدوله، میرزا محمد علی خان ۱۶۹
 مصدق السلطنه، میرزا محمد خان ۵۴، ۱۷۰
 مصدق الملک، نصراله خان ۴۵
 مصر ۳۵، ۱۳۸، ۱۸۰، ۲۰۹
 مصطفی، میرزا ۸۳
 مصطفی، میرزا ← صدر الملک
 مصطفی، میرزا ← لشکر نویس
 مصطفی خان ← حاجب الدوله
 مصطفی خان، میرزا ۱۷۹
 مصطفی خان، میرزا ← موتمن الدوله
 مصطفی قلی خان ۱۲۳
 مصطفی قلی خان ← اعتماد السلطنه
 مصطفی قلی خان، حاجی ← صارم الملک
 مصور الملک، میرزا مهدی خان ۱۷۰
 مظفر الدین شاه ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۷، ۲۳، ۲۶، ۲۷
 ۳۱، ۳۲، ۳۵، ۳۷، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴
 ۴۵، ۴۷، ۴۸، ۵۰، ۵۲، ۵۴، ۵۹، ۶۲، ۶۳
 ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۹، ۷۴، ۷۶، ۷۷، ۸۰، ۸۶
 ۸۷، ۹۰، ۹۲، ۹۵، ۹۸، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۱۲
 ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱
 ۱۲۲، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۲
 ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶
 ۱۵۸، ۱۶۳، ۱۶۵، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۲
 ۱۷۳، ۱۷۶، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۳، ۱۸۴
 ۱۸۵، ۱۸۷، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۵، ۱۹۷

- معمد الملک، حسین خان ۱۷۲، ۱۲۱، ۵۶
 معمد دیوان ← سالار اکرم
 معمد نظام، حاجی میرزا ابوالقاسم خان
 ۲۱۲، ۱۷۳
 معذل السلطنه، میرزا علی محمد خان ۱۷۳
 معز الدوله، اسماعیل میرزا ۱۷۳
 معز الدوله، بهرام میرزا ۱۷۳
 معز الملک، محمد تقی خان ۱۷۳
 معز الممالک، یوسف خان ۱۷۳
 معز الدوله، میرزا ۱۳۳
 معز الدوله، میرزا اسحق خان ۸۷
 معز السلطان، میرزا علی خان ۱۷۴
 معز السلطنه ← سردار ارفع
 معز السلطنه، شیخ مزعل خان ۱۹۷، ۹۲، ۸۳
 معز الملک، عیسی خان ۱۷۴
 معصوم خان، میرزا ۱۷۹
 معظم الدوله، محمد حسن خان ۱۷۴
 معظم السلطنه، میرزا آقاخان غفاری ۱۷۴
 معظم السلطنه، میرزا همایون ۱۷۴
 معیر الممالک، امیر دوست محمد خان ۲۲
 ۱۹۳، ۱۷۵، ۱۷۴، ۲۴
 معیر الممالک، حسین علی خان ۱۷۴
 معیر الممالک، دوست علی خان ۱۷۴، ۳۵
 معین الاطباء ← لقمان الممالک
 معین التجار ۸۳
 معین التجار، حاج علی اکبر ۱۷۵
 معین التولیه، شاهزاده، هاشم میرزا ۱۷۶
 معین الدوله، حسین خان ۱۲۴
 معین الدوله، حسین علی خان ۱۷۶
 معین السلطان، جعفر قلی خان ۱۵۲، ۷۲، ۲۷
 ۱۷۶
 معین السلطنه، حسین خان مستوفی ۱۷۶
 معین السلطنه، رضا ۱۷۶، ۱۰۴
 معین العداله، شیخ مرتضی خان ۱۷۷
 معین الملک ← مشیر الدوله
 معین الملک، حسین خان ۴۲
 معین الممالک، حسن خان ۱۷۷
 معین الوزاره، میرزا حسین خان ۱۷۷، ۱۲۵
 معین خاقان، کاظم خان ۱۷۷
 معین خلوت، ابوالفتح میرزا ۱۷۷، ۱۶۸
 معین لشکر ۱۷۸
 معین لشکر، میرزا حسین خان ۱۷۸
 معین میرزا، سلطان ۵۶
 معین نظام ۱۷۸
 معین همایون، سلطان محمد خان ۵۱
 مغرور میرزا ← موثق الدوله
 مفاخر الدوله، میرزا مهدی خان ۱۷۸
 مفتاح الدوله، میرزا محمد خان ۱۷۸
 مفتاح الدوله، میرزا مسعود خان ۱۷۸، ۱۷۹
 مفتاح السلطنه، میرزا داود خان ۱۷۸، ۱۷۹
 مفتاح الملک، میرزا محمود خان ۱۷۸، ۱۷۹
 ۱۸۰

- مفتاح لشکر، میرزا محمد خان ۱۷۹، ۱۸۰
 مفتاح الملک، میرزا عبدالرحیم خان ۱۸۰
 مفتش الملک، میرزا عبدالغنی خان ۱۸۰
 مفخر السلطنه، میرزا محمد خان ۱۸۰
 مفخم الدوله، اسحق خان ۱۸۰، ۱۸۱
 مفخم السلطنه، محمود خان ۱۸۱
 مفخم الملک، میرزا سید رضا خان ۱۸۱
 مقبل السلطنه — دارا میرزا، شاهزاده
 مقتدر السلطنه، میر حسین خان ۱۵۹، ۱۸۱
 مکدونالد، سرسی ۱۶
 مکرم الدوله، مهدی خان ۱۸۱
 مکرم السلطنه، آقا علی اکبر ۱۸۲
 مکرم الملک، میرزا سید یوسف ۱۸۲
 مکری ۱۷۰
 مک ماہون، سرهنری ۱۹، ۲۲۲
 مکہ ۱۳، ۱۶، ۳۵، ۹۹، ۱۰۹، ۱۵۲، ۱۶۱، ۲۰۶
 ملایر ۱۰۰، ۱۱۱، ۱۲۲، ۱۶۷، ۲۱۲
 ملک آرا، عباس میرزا ۱۶۰، ۱۶۳، ۱۸۲
 ملک آرا، محمد میرزا ۱۸۲
 ملک الاطباء — فیلسوف الدوله
 ملک التجار، حاجی ابوالقاسم ۱۸۲، ۱۸۳
 ملک التجار، حاجی محمد کاظم ۱۸۳
 ملک الشعراء — طبرستانی، رضا قلی خان
 ملک المتکلمین، حاج میرزا نصرالله ۱۸۳
 ملک الملوک — شکوہ الدوله
 ملک جهان خانم — مهد علیا
 ملک خانم — اشرف السلطنه
 ملک زاده خانم — عزت الدوله
 ملک سیاه (کوه) ۱۹
 ملک قاسم میرزا ۳۶
 ملک قاسم میرزا — عماد السلطان
 ملک خان — ناظم الدوله
 ملک منصور میرزا ۱۲۸
 ملک منصور میرزا — شعاع السلطنه
 ملکہ جهان خانم ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۸۴
 ملکہ اتریش ۲۰۷
 ملکہ ایران ۱۱۷
 ملیچک — عزیز السلطان
 ملیچک — کردستانی
 ممتاز الدوله، میرزا اسماعیل ۱۸۲
 ممتاز السلطنه، صمد خان ۱۸۲
 ممتحن الدوله ۱۷۸
 ممتحن السلطنه ۶۸
 ممش خان ۸۵
 منتصر الدوله، ابراهیم خلیل خان ۹۱
 منتصر السلطنه، علی قلی خان ۹۰
 منتصر الممالک، میرزا مهدی خان ۱۸۴
 منتظم الدوله — سردار مکرم
 منتظم الدوله صدیق — صدیق الملک، م
 احمد خان
 منتظم السلطنه، میرزا ابراهیم خان ۱۱۳
 منتظم الملک — مفاخر الدوله
 منصور الدوله، عبدالحمید خان ۱۸۵
 منصور الدوله، عبدالعلی خان ۱۸۵

- ۱۸۹
 مویدا السلطنه، محمد حسین میرزا ۱۸۸۸، ۱۸۹۰
 مویدا السلطنه، میرزارضاخان ۱۸۹، ۱۹۰
 مویدا الملك ۱۹۰
 مویدا الملك، احمد خان ۲۱۶
 مهد علیا ۱۴، ۲۶، ۲۷، ۳۶، ۱۲۳
 مهدی خان ۱۵۶
 مهدی خان ۲۱۳
 مهدی خان ← آصف السلطنه
 مهدی خان ← قائم مقام
 مهدی خان ← مجد السلطنه
 مهدی خان ← مکرم الدوله
 مهدی خان، حاجی میرزا ۱۲۰
 مهدی خان، میرزا ← بدیع السلطنه
 مهدی خان، میرزا ← حصن السلطنه
 مهدی خان، میرزا ← سعد الملك
 مهدی خان، میرزا ← مصور الملك
 مهدی خان، میرزا ← مفاخر الدوله
 مهدی خان، میرزا ← منتصر الممالك
 مهدی قلی خان ← سهام السلطنه
 مهدی قلی خان ← مجد الدوله
 مهدی قلی خان ← مخبر السلطنه
 مهدی قلی میرزا ← سهام الملك
 مهذب الدوله، حاجی میرزا سید علی ۱۹۰
 مهر علی، حاجی ← شجاع الملك
- منصور الدوله، میر محمد علی خان ۱۸۵
 منصور السلطان ۱۵۵
 منصور السلطنه ۳۲
 منصور السلطنه، مرتضی قلی میرزا ۱۸۵
 منصور الملك، محمد علی خان ۱۸۵، ۱۸۶
 منصور خان، میرزا ۱۷۹
 منظم السلطنه ← مختار السلطنه
 منوچهر خان ← صدیق الدوله
 منوچهر خان ← معتمد الدوله
 منوچهر میرزا ۹۶
 منوچهر میرزا ۱۸۷
 منیر الدوله، بی بی ۴۱
 موتمن الدوله، میرزا مصطفی خان ۱۵۳، ۱۸۷
 موتمن الملك، میرزا حسین خان ۱۶۸، ۱۸۷
 ۲۱۷
 موتمن لشکر ۷۰
 موتمن هما یون، عباس قلی خان ۱۸۷
 موثق الدوله، مغرور میرزا ۶۴، ۹۶، ۱۰۵
 ۱۳۰
 موثق الملك، سید علی خان ۵۳، ۱۸۷
 موچول خان ← صدیق السلطنه، غلام حسین خان
 موسی خان ۴۴، ۱۲۳
 موسی خان، میرزا ۱۷۹
 موسی خان، میرزا ← امین الممالك
 موقر السلطنه، حبیب الله خان ۱۰۰، ۱۹۵
 مویدا الدوله، ابوالفتح میرزا ۶۳، ۱۷۷، ۱۸۸
 مویدا الدوله، طهماسب میرزا ۱۵۵، ۱۸۸

نازی آباد ۴۶	مهندس الامالک، میرزا نظام الدین غفاری
ناصرالدوله ۱۳۷	۱۳۴، ۱۹۰، ۱۹۱
ناصرالدوله: میرزا محمد علی خان ۲۱۷	مهندس باشی، میرزا رضا خان ۱۹۱
ناصرالدین شاه ۱۴، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۲، ۲۳	مهندس باشی، میرزا عباس خان ۱۹۹، ۱۹۱، ۱۹۲
۳۵، ۳۳، ۳۲، ۳۰، ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۵	میان دو آب ۱۳۰
۴۶، ۴۵، ۴۴، ۴۳، ۴۲، ۴۱، ۴۰، ۳۸، ۳۶	میانه ۵۶
۷۹، ۷۴، ۷۱، ۶۴، ۶۳، ۵۶، ۵۲، ۴۹، ۴۸	میدان شاه (محلہ) ۲۰۲
۱۰۲، ۱۰۰، ۹۹، ۹۴، ۹۲، ۹۱، ۸۸، ۸۱	میر اسداله خان ← شوکت الدوله
۱۱۵، ۱۱۴، ۱۱۳، ۱۱۲، ۱۰۷، ۱۰۳	میر اسماعیل خان ← شوکت الملک
۱۳۰، ۱۲۷، ۱۲۵، ۱۲۳، ۱۲۱، ۱۱۷	میر پنجه، قاسم خان ۸۰
۱۵۱، ۱۵۰، ۱۴۷، ۱۴۳، ۱۴۲، ۱۳۷	میر حسین خان ← شوکت السلطنه
۱۶۱، ۱۶۰، ۱۵۸، ۱۵۶، ۱۵۳، ۱۵۲	میر حسین خان ← مقتدر السلطنه
۱۷۲، ۱۶۷، ۱۶۶، ۱۶۵، ۱۶۴، ۱۶۳	میرزا بزرگک ← کاشی
۱۸۳، ۱۸۲، ۱۷۷، ۱۷۶، ۱۷۵، ۱۷۴	میرزا عیسی وزیر (مسجد) ۱۵۸
۱۹۸، ۱۹۵، ۱۹۱، ۱۸۹، ۱۸۸، ۱۸۵	میر سلیمان خان ← تمجید السلطنه
۲۲۰، ۲۱۱، ۲۰۶، ۲۰۱، ۱۹۹	میر عطاء الله خان ۱۰۷
ناصر السلطنه، عبدالحسین خان ۱۹۳، ۲۲	میر علم خان ۶۶
ناصر السلطنه، میرزا علی خان ۱۸۱، ۳۵	میر علم خان ← حشمت الملک
ناصر الملک ۱۶۰	میر علی اکبر خان ← حشمت الملک
ناصر الملک، ابوالقاسم خان ۱۹۳، ۱۲	میر علی خان ۶۶
ناصر الملک، حاجی میرزا حسن علی خان	میر محمد علی خان ← منصور الدوله
۲۱۷	میر معصوم ۶۸، ۶۶
ناصر الملک محمود خان قراگزلو ۱۹۳، ۲۵	
ناصر خان ← صارم الملک	
ناصر قلی خان ← امجد الدوله	
	ن
	نادر شاه ۶۶، ۱۸۵، ۱۸۶، ۲۱۳

- ناظر ← محمد حسن، شیخ
 ناظم الدوله، محمد حسین خان ۲۱۵
 ناظم الاسلام، میرزا محمد کرمانی ۱۹۴
 ناظم الدوله، ملکم خان ۱۸۴، ۱۳۹، ۱۲۵، ۳۳
 ناظم الدوله، میرزا اسدالله خان ۱۹۴، ۱۷
 ناظم الدوله، میرزا محمد علی ۲۱۵
 ناظم الدوله، میرزا یحیی خان ۱۹۴
 ناظم السلطنه، عبدالله خان ۱۹۵، ۱۲۴، ۱۸
 ناظم الملک، محب علی خان ۱۹۵
 ناظم الملک، میرزا جهانگیر خان ۱۹۵
 نایب الایاله، رضاقلی میرزا ۹۵
 نایب الایاله، محمد حسن میرزا ۱۴۶
 نایب السلطنه ← کامران میرزا
 نائین ۱۶۸
 نائینی، عبدالوهاب ۱۶۸
 نبی خان، میرزا ← قزوینی
 نبی خان، میرزا ← نصر الملک
 نبیل الملک، میرزا اسماعیل خان ۱۹۵
 نجد الدوله، میرزا محمد علی خان ۱۹۵
 نجف ۱۳۹، ۱۳۴، ۱۲۷، ۱۱۹، ۷۹، ۵۶، ۳۵
 ۲۱۸، ۲۰۸، ۱۵۷
 نجف آباد ۵۲
 نجفقلی خان ← صمصام السلطنه
 نجفقلی میرزا ← والی
 نجفی، آقا شیخ محمد تقی ۲۰۷، ۱۹۶
 ندیم السلطنه ۳۵
 نردین ۷۲
 نریمان خان ← قوام السلطنه
 نزهت الملک ۱۵۲
 نساخانم ۱۷۱
 نصر الدوله، محمد علی خان ۱۴۴
 نصر السلطنه ← سپهدار
 نصر الملک، میرزا نبی خان ۱۹۶
 نصر الملک، نصر الله خان ۱۹۶، ۱۸۵
 نصر الله، حاج میرزا ← ملک المتکلمین
 نصر الله خان ۱۲۱
 نصراله خان ← دبیر الملک
 نصر الله خان ← مصدق الملک
 نصر الله خان ← نصر الملک
 نصر الله خان ← نوری، آقاخان
 نصراله خان، حاجی ۲۱۴
 نصرالد خان، میرزا ← اعتلاء الملک
 نصراله خان، میرزا ← رفعت الدوله
 نصر الله خان، میرزا ← مشیر الدوله
 نصراله خان، میرزا ← نصیر حضور
 نصر الله خان، میرزا ← جلیل الملک
 نصرت الدوله، فیروز میرزا ۱۳۷، ۱۹۶، ۱۹۷
 نصرت الدین ← سالار السلطنه
 نصرت السلطان ۱۹۷
 نصرت السلطنه، روحاله میرزا ۱۹۷
 نصرت الملک ← سردار ارفع
 نصرت الملک، حاجی جابر خان ۹۲، ۱۹۷
 ۱۹۸
 نصرت الملک، علی خان ۶۳

- نصرت الملک، میرزا علی مردان خان ۱۷۵، ۱۰۷
۱۹۷
- نصرت الملک، شیخ جاسب خان ۱۹۷
- نصرت الملک، عزیز خان خواجه ۱۹۸
- نصرت الہ خان ← عمید السلطنہ
- نصرت الہ میرزا ← امیر خان سردار
- نصیر الدولہ، میرزا احمد خان ۱۹۸
- نصیر السلطنہ ۴۴
- نصیر الملک ۲۰۵، ۱۸۵
- نصیر حضور، میرزا نصر الہ خان ۱۹۸، ۴۵
- نصیر خاقان، ابو القاسم خان ۷۵
- نصیر خاقان، علی اکبر خان ۵۱
- نظام الاسلام ۳۶
- نظام الدولہ ۱۹۹
- نظام الدولہ ← شہاب الملک
- نظام الدولہ، محمد حسین خان ۲۱۸
- نظام الدولہ، میرزا ابراہیم خان ۱۹۹
- نظام الدین خان غفاری ← مهندس الممالک
- نظام السلطان، امیر خواجه نوری ۴۹
- نظام السلطان، غلام علی خان ۱۹۹
- نظام السلطنہ، حسین قلی خان مافی ۹۴، ۶۳
۲۰۰، ۱۹۹، ۱۴۳، ۹۸
- نظام العلماء تبریزی، رفیع آقا ۷۷، ۴۴، ۱۷
- ۲۱۲، ۲۰۱، ۲۰۰، ۱۹۴، ۱۸۱، ۱۲۶، ۸۷
- نظام الملک ۴۹
- نظام الملک، میرزا عبدالوہاب خان ۱۶۳
- ۲۰۶، ۲۰۱، ۱۹۴، ۱۹۲، ۱۷۴
- نظام الملک، میرزا کاظم خان ۲۰۶، ۲۰۱، ۱۲۱
- نظام الممالک، میرزا ۱۰۴
- نظر آقا ← یمین السلطنہ
- نظم الدولہ، میرزا ابوتراب خان ۲۰۱
- نظم السلطنہ، حاجی حسین قلی خان ۲۰۲
- نعمت اللہ خان ← مدیر السلطنہ
- نعمتی ۱۲۴
- نعیم السلطنہ، محمود ۱۰۴
- نعیم خان، میرزا ۲۰۴
- نواب (خاندان) ۲۰۲
- نواب، جعفر قلی خان ۶۴
- نواب، حسین قلی خان ۶۵، ۶۴
- نواب، غلام علی خان ۱۳۴
- نواب، محمد محسن خان ۱۳۴
- نور ۲۰۴
- نور اللہ، شیخ ۲۰۷، ۱۹۶
- نور اللہ خان ← اعتضاد خلوت
- نوروردی خان ۱۸۶
- نوروز خان ۱۰۷
- نوری (خاندان) ۲۰۴، ۲۰۱، ۱۴۴، ۱۳۶
- نوری ← فضل اللہ، حاج شیخ
- نوری، آقا بابا خان ۲۰۳
- نوری، آقا خان ۱۹۹، ۱۲۱، ۱۱۱، ۳۳، ۲۴
- ۲۰۶، ۲۰۵، ۲۰۴، ۲۰۱
- نوری، حاجی میرزا حسین مجتہد ۱۳۹
- نوری، میرزا محمد جان بیگ

- نوز، مسیو ۱۹۷،۹۷،۹۶،۲۲،۲۱
 نوش آفرین خانم ← اعظم السلطنه
 نوشابه خانم ۹۶
 نهاوند ۶۳، ۸۸، ۱۰۰، ۱۵۵، ۱۶۷، ۱۸۵
 نیرالدوله ۷۴
 نیرالدوله، پرویز میرزا ۲۰۶، ۱۳۶
 نیرالدوله، سلطان حسین میرزا ۲۰۶، ۱۳۶
 ۲۰۷
 نیر السلطنه ← مختار السلطنه
 نیر الملک، جعفر قلی خان ۲۰۷
 نیر الممالک، ابوالقاسم خان ۲۰۷
 نیشابور ۵۷، ۷۴، ۱۳۶، ۱۷۵، ۱۸۲، ۲۰۶
 نیکلای دوم، تزار ۱۸، ۱۶۳
- و
- واشنگتن ۱۱۱، ۱۸۰
 والی، حسین قلی خان ۱۵۲
 والی، عیسی خان ۱۰۲
 والی، نجف قلی میرزا ۹۵
 وثوق الدوله، میرزا حسن خان ۲۰۷، ۲۰۸
 وثوق الملک ← وثوق الدوله، میرزا حسن خان
 وثوق الملک، میرزا جعفر خان ۱۱۱، ۲۰۸
 وثوق دیوان ← بدیع الملک، میرزا سید رضا
 خان
 وثوق حضور، حاجی میرزا عبدالکریم خان
 ۲۰۸
- وثیق السلطنه، میرزا هادی خان ۲۰۸
 وجیه، آقا ← وجیه الله میرزا
 وجیه الله میرزا ۳۷، ۱۰۵، ۱۲۲، ۱۶۲
 وحید العین آملی، ملا محمد ۱۲۷، ۲۰۸
 وحید الملک، میرزا عبدالحسین خان ۲۰۹
 ورامین ۲۱۶
 وزیر اعظم ۲۱۰
 وزیر افخم، سلطان علی خان ۳۴، ۱۱۹، ۱۳۸
 ۱۴۰، ۱۹۱، ۱۹۴، ۲۰۹، ۲۱۱
 وزیر دربار ۲۰۹
 وزیر دفتر ۵۵
 وزیر دفتر، میرزا محمد حسین خان ۲۹، ۲۱۰
 وزیر دفتر، میرزا هدایت اله خان ۱۷۰، ۲۱۰
 وزیر مخصوص ← امین خلوت
 وزیر نظام ۱۰۰
 وزیر نظام، میرزا حسن خان ۲۱۰
 وزیر نظام، محمد باقر خان ۲۱۰، ۲۱۱
 وزیر نظام، میرزا فضل الله ۲۴، ۲۵
 وزیر هما یون، مهدی خان ۸۰، ۱۰۰، ۱۵۹، ۱۷۱
 ۲۱۱
 وقار الملک ۱۲۰
 وقار الملک، سید علی خان ۲۱۱
 وقایع نگار، میرزا صادق ۲۱۱
 وقایع نگار، میرزا محمد جعفر ۲۱۱
 وقایع نگار، میرزا محمد حسین ۲۱۱، ۲۱۲
 وکیل الدوله، میرزا محمد خان ۲۱۲
 وکیل الدوله، میرزا محمد علی خان ۷۶، ۱۷۳

- وکیل السلطنه، محمد قاسم خان ۲۱۲
وکیل الملک، میرزا ابوالفتح خان ۶۰، ۱۵۸
۲۱۳، ۲۱۲
وکیل الملک، میرزا فضل الله خان ۲۰۱، ۲۱۲
ولاسف ۲۱۱
ولی خان ← تنکا بنی
ولی خان نصر السلطنه ← سپهدار
ویکتوریا (نشان) ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۵۷، ۲۱۸
ویکتوریا، ملکه ۶۳
وین ۱۴۷
ه
هادی، شیخ ۱۵۸
هادی خان ۲۱۳
هادی خان، میرزا ← وثیق السلطنه
هاردینگک، سر آرتور ۲۱، ۵۶، ۱۶۵، ۱۶۶
هارون الرشید ۶۶
هاشم، حاجی ۲۱۳
هاشم، سید ۱۲۴
هاشم خان ← امین الدوله
هاشم خان، حاجی ۴۸
هاشم خان، حاجی محمد ۲۰۵
هاشم خان، میرزا ← امین دربار
هاشم خان کاشی ← امین خلوت
هاشم میرزا، شاهزاده ← معین التولیه
هاشمیه (خاندان) ۱۲۰، ۲۱۳
- هاشمیه (مسجد - مدرسه) ۲۱۳
هدایت - طبرستانی، رضا قلی خان
هدایت ← لله باشی
هدایت ← مخبر السلطنه
هدایت الله خان ۲۱۴
هدایت الله خان، میرزا ← وزیر دفتر
هدایت قلی خان ۲۰۷
هرات ۱۸۶، ۲۱۸، ۲۱۹
هراتی، شیخ عبدالله ۲۱۸
هرمز ۱۷۵
هرمز میرزا ۲۱۸
هزاره (طایفه) ۱۰۳، ۲۱۸، ۲۱۹
هشترود ۱۳۰
هفت تن (محلّه) ۱۵۷
هلند ۹۷، ۱۱۳
همایون ← معظم السلطنه، میرزا
همایون شاه ۲۰۲
همدان ۱۸، ۸۱، ۸۸، ۱۱۷، ۱۲۰، ۱۲۲
۱۳۷، ۱۶۴، ۱۷۰، ۱۷۲، ۱۸۵، ۱۹۳
۲۱۲، ۲۲۱
همدم السلطنه ۳۴، ۷۱، ۱۲۱
هند ← هندوستان
هندوستان ۲۴، ۸۳، ۱۱۱، ۱۲۴، ۱۴۶، ۱۶۱
۱۸۱، ۲۰۲، ۲۰۹، ۲۱۱، ۲۱۸
هولدیش، سرهنگ ۱۹
هومبرت اول ۴۱

- هیرمند (رودخانه) ۲۲۲
- یمین السلطان، محسن میرزا ۲۲۰
- یمین السلطان، محمد حسین میرزا ۲۴۰، ۱۸۱
- ۲۲۱
- یمین السلطنه، نظر آقا ۲۲۱، ۱۴۴
- یمین الملک، محمود میرزا ۲۲۱
- یمین الممالک، میرزا جعفر خان ۱۱۳، ۱۵۵
- ۲۲۱
- یمین خلوت، سلیمان خان ۲۲۲
- یمین نظام، عبدالحمید خان غفاری ۲۲۲
- یوسف، آقا میرزا ← مستوفی الممالک
- یوسف، میرزا سید ← مکرم الملک
- یوسف خان ۲۱۹
- یوسف خان ← آصف دیوان
- یوسف خان ← اعتضاد السلطان
- یوسف خان ← معز الممالک
- یوسف خان، حاجی محمد ۲۱۵
- یوسف خان، میرزا ← اعتصام الملک
- یار محمد خان ← آجودان باشی
- یار محمد خان ← سیف السلطنه
- یحیی، حاج شیخ ← امام جمعه شیراز
- یحیی، سید ۸۳
- یحیی خان ← مشیر الدوله
- یحیی خان، میرزا ← مشاور الوزاره
- یحیی خان، میرزا ← ناظم الدوله
- یحیی میرزا ← ثقة السلطنه
- یزد ۱۶۸، ۱۲۷، ۱۱۹، ۷۱، ۵۳، ۴۹، ۳۳، ۲۷
- ۲۱۶، ۱۹۶، ۱۸۸
- یزدی، تقی خان ۲۰۹
- یزدی، عبدالرضا خان ۲۰۹
- یعقوب، میرزا ۱۸۴
- یمین الدوله ← ظل السلطان
- یمین الدوله، حسین علی میرزا ۲۲۰، ۱۲۳

www.adabestanekave.com

فهرست مشاغل و نهادهای رسمی
سازمانی و نشریات

فهرست مشاغل و نهادهای رسمی سازمانی و نشریات

امیرتوپخانه فارس ۲۰۵	آبدارباشی ۱۴۹،۴۵،۳۹،۱۴
امیرتومان ۹۰،۷۸،۵۷،۵۴،۳۳،۱۹،۱۸،۱۲	آجودان ۱۸۹،۱۱
۲۱۷،۱۹۷،۱۹۶،۱۸۵،۱۴۴،۱۲۰،۹۲	آجودان باشی ۳۷
امیرنویان ۱۲۵،۹۲،۲۳	آژان دیپلماتیک ۹۸
انجمن مرکزی تهران ۲۳	آغاباشی ۱۷۲
انطباعات و دارالتألیف ۲۸	احتسابیه ۱۶۲
انطباعات و دارالتألیف و دارالترجمه ۲۸	احکام نگار ۲۷
ایشیک آقاسی باشی ۱۳۳،۱۱۷	اداره باغات و عمارات دولتی ۲۸
ایل بیگی ۵۱	اداره تحریرات راجعه به سفارت روس ۱۶۸
ایلخانی ۲۲۰،۱۵۱،۱۰۲،۸۵،۷۹،۵۱،۱۱	اداره تحشایی ۳۲
۲۲۱	اداره شترخانه و قاطرخانه ۲۱۲
بانک اسکونت ۱۷۵،۴۳	اداره صرف جیب ۲۰۷
بانک شاهنشاهی ۱۱۵،۱۱۳،۱۱۲،۱۰۷،۴۳	اداره مدرسه وزارتخانه ۱۶۸
۱۹۱،۱۸۳،۱۷۸،۱۷۱،۱۲۹	استیفاء ۲۰۸
بیگار بیگی ۱۸۵،۱۴۳،۱۰۰،۹۹،۸۸،۵۶	اسکول (کالج) ۱۳۴
۲۱۷،۲۱۶،۲۱۳،۱۹۹	افواج خاصه ۱۰۳
	امیرآخور ۱۵۱،۱۲۹،۱۰۶

روزنامه مجلس ۱۵۷	پیشخدمت باشی ۴۳
رئیس اداره رمز ۱۷۸	پیشخدمت باشی سلام ۱۶۶
رئیس اداره کشیک خانه ۱۹۵	پیشخدمت حضور ۱۶۹، ۸۰
رئیس اداره محاکمات وزارت خارجه ۱۰۴	پیشخدمت خاص ۴۲
رئیس استقبال ۳۰	پیشخدمت خاصه ۱۰۰، ۴۵، ۲۸، ۲۶، ۲۰
رئیس اصطبل توپخانه‌های ممالک ایران ۸۳	۱۵۶، ۱۱۳، ۱۱۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۴
رئیس امور ومهام عسکریه ونظام ۱۳۸	۱۹۸، ۱۸۷، ۱۸۵، ۱۷۳
رئیس بیوتات سلطنتی ۱۵۱	پیشخدمت خاصه هما یونی ۱۸۱، ۱۲۳، ۴۵
رئیس تجار ۱۵۵	پیشخدمت خلوت هما یونی ۱۷۷
رئیس توپخانه تهران ۱۹۹	پیشخدمت مخصوص ۵۹، ۳۸
رئیس جواهرات سلطنتی ۴۸	پرورش (روزنامه) ۲۰۹
رئیس خانه شاگردهای دربار ۱۲۳	پیشکاری و ریاست دستگاه ۵۷
رئیس خزانه نظام ۱۱۱	تایمز (روزنامه) ۲۰۹، ۹۶
رئیس خلوت ۷۷، ۲۰	تحویلدار کل مخزن نظام ۱۷۴
رئیس خلوت و خازنی مهر ۱۹۷	تفنگ دار باشی ۳۲
رئیس دفتر ۱۴۱	جامه دار خاص ۴۲
رئیس سواران زرین کمر مهدیه ۱۲۴	جبه دار باشی ۷۷
رئیس سواران و غلامان رکابی ۹۲	چاپارخانه‌های دولتی ۴۲، ۴۱
رئیس فورخانه ۹۴	خازن صرف جیب ۱۵۸، ۵۵
رئیس کالسکه خانه سلطنتی ۱۱۱	خوانسالار ۱۳۰
رئیس کل تشریفات ۲۱۸	دارالشورای کبرای دولتی ۱۹۴، ۷۶
رئیس مخزن تدارکات عسکریه ۴۲	دارالفنون (مدرسه) ۹۸، ۷۸، ۶۸، ۵۷، ۲۰
رئیس مجلس تحقیقات ۱۰۴	۲۰۷، ۱۷۸، ۱۶۵، ۱۶۱، ۱۶۰، ۱۴۷
رئیس مدرسه دارالفنون ۲۰۷	۲۲۱
رئیس وزارت خارجه ۱۵۵	دبیر حضور ۱۴۳، ۴۷
زرگر باشی ۱۱۵	دریابییگی ۲۱۷
ژنرال آجودان ۱۰۰	رخت داری مبارکه ۱۸۷
	رکبیجان ۴۲

کشیکیچی باشی ۱۴۴،۲۵	سرایدار باشی ۱۷۷،۴۸
کشیک خانه ۲۲	سرایدار باشی کل عمارات و بیوتات و اطاق
کلانتر ۸۸	موزه ۱۵۶
کو کب دری (روزنامه) ۱۹۴	سرکشیک ۸۰
گارد سلطنتی ۲۲	سنت پل (مدرسه) ۵۵
گارد ویژه ۵۶	شاطر باشی ۵۳
گنجینه فنون (روزنامه) ۵۸	شاهزاده پیشخدمت ۲۰۶
لشکر نویس ۲۱۲،۱۸	شرافت (روزنامه) ۱۷۰
لشکر نویس باشی ۷۰، ۱۴۴، ۱۶۳، ۲۰۱	شرکت تجارתי فارس ۱۸۳
۲۰۵، ۲۰۴	شرکت راه و حمل و نقل ۱۹۱
مترجم حضور ۲۸، ۱۱	شرکت عمومی ۱۸۳
متولی باشی ۹۹، ۹۰	شورای دولت ۴۱
مجلس محاکمات عسکریه ۱۶۹	صاحب جمع ۲۱۲، ۱۴
مجلس مرافعة شهر ۱۳	صاحب جمع دواب دیوانی ۱۲
مجلس ملی ۱۸	طیب خاصه ۱۵۸، ۱۰۶
محاسب مملکت خراسان ۱۷۰	طلوع (روزنامه) ۱۵۱
محصل محاسبات و بقایای دولتی ۲۰۹، ۴۴	عکاس باشی ۳۲
مدرسه اسلام ۱۹۴	غلام بچه باشی ۱۲۳، ۱۱۳
مدرسه پنی تکنیک ۱۹۰	فراشباشی ۱۷۶، ۶۲
مدرسه خان مروی ۱۵۷	فراش خلوت ۴۶
مدرسه دولتی تبریز ۹۶	قلمدان داری ۴۱
مدرسه سیاسی ۱۸۷، ۱۶۸، ۱۵۶	قلندر ۲۱۶، ۲۱۵، ۲۱۳
مدرسه عالی لقمانی ۱۴۹	قولر آفاسی باشی ۳۷، ۱۸
مدرسه فلاحت ۷۲	قهوهچی باشی ۲۷
مدرسه مظفری ۵۸	کالسکهچی باشی ۱۸۱، ۱۰۶
مدرسه منصوریه ۱۹۰	کتابدار باشی ۱۴۸
مدرسه نظام تهران ۱۹۰، ۹۳	کدخدای باشی ۲۱۳
مدرسه نظامی سنت سیر ۱۸۹	

وزارت احتساب ۱۹۲	مدرسة هرو ۲۰۰
وزارت تلگراف ۱۶۱	مدیر حفظالصحة ۱۷۲
وزارت وظایف ۱۹	مستشار لشکر ۸۳
وزارت وظایف و اوقاف ۱۵۳	مستوفی ۱۷۲، ۱۶۵، ۱۲۷، ۷۵، ۵۴، ۵۲، ۱۲
وزیر آذربایجان ۲۱۷، ۲۱۶	۲۱۶
وزیر آستانه ۲۷	مستوفی اداره پلیس ۱۵۴
وزیر استیفاء ۴۱	مستوفی دیوان اعلا ۱۷۲
وزیر اعظم ۱۴	مستوفی قورخانه و انبار توپخانه ۱۷۳
وزیر اوقاف ۲۰۸	مستوفی نظام ۱۶۳، ۳۳
وزیر بقایا ۲۰۹، ۴۵، ۴۲	مستوفی وزارت وظایف و اوقاف ۱۱۱
وزیر پلیس ۱۷۱، ۹۳	مسئول تدارکات عسکریه ۲۰۲
وزیر تشریفات ۱۱۷	مصلحت خانه ۲۷
وزیر حضور ۱۴۳	منشی باشی ۱۷۴، ۱۵۸، ۱۵۰، ۱۴۶، ۹۸، ۲۴
وزیر خالصه جات دیوانی ۳۲	۲۱۲
وزیر خلوت ۷۷	منشی حضور ۱۵۸، ۱۵۳، ۱۴۲، ۵۵، ۴۶، ۴۲
وزیر دربار اعظم ۱۸	منشی خاصه ۷۶
وزیر رسائل ۲۱۲	مهندس مخصوص صدارت ۱۹۲
وزیر رسائل خاصه ۷۷	میر آخور ۲۱۴، ۲۰۲، ۱۰۰
وزیر عیار و مسکوکات ۹۰	میزان آقاسی ۱۷۳
وزیر قورخانه ۹۳، ۳۳	ناظم خلوت ۱۵۸، ۹۱
وزیر لشکر ۲۰۱، ۱۶۸، ۱۶۳، ۱۴۲	ناظم خلوت همایونی ۱۶۵
وزیر مخزن تدارکات عسکریه ۸۰	ناظم مدرسه دارالفنون ۲۰۷
وزیر مسکوکات ۴۸	ناظم میزان ۱۷۳
وزیر وظایف ۴۲	نایب التولیه ۱۲۸
وزیر وظایف و اوقاف ۱۲۸، ۸۶	نایب خوانسالار ۱۰۰
هند شرقی (کمپانی) ۲۰۲	نظمیه ۱۶۲
	نوروز (هفته نامه) ۱۹۴
	نیو اورینتال (بانک) ۶۴

GEOGRAPHICAL NOTICES OF
PERSIAN STATESMEN AND NOTABLES

By
GEORGE D. COUCHMAN.

Compiled and Translated
By
MOHAMMAD HOSAIN ABLEKHALEBI.

قیمت ۱۲۰ تومان